T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNİN TÜRK GÜMRÜK TEŞKİLATI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

BASRİ YAŞAR

TEZ DANIŞMANI
YRD. DOÇ. DR. NALAN DEMİRAL

EDİRNE 2012

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

BASRİ YAŞAR tarafından hazırlanan **TÜRKİYE AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNİN TÜRK GÜMRÜK TEŞKİLATI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ** Konulu **YÜKSEK LİSANS** Tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 12.-13. maddeleri uyarınca **26.06.2012 Salı** günü saat **13.00**'da yapılmış olup, tezin * ...Kabul...Edilmesine..... **OYBİRLİĞİ/~~OYÇOKLUĞU~~** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Doç. Dr. Berkan DEMİRAL	Kabul / Edilmesine	
Yrd. Doç. Dr. Nalan DEMİRAL (Danışman)	Kabul Edilmesine	
Yrd. Doç. Dr. Ayhan UÇAK	Kabul Edilmesine	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	434613
Yazar Adı / Soyadı	Basri YAŞAR
Uyruğu / T.C.Kimlik No	T.C. 20461162024
Telefon / Cep Telefonu	
e-Posta	yasarb76@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Türkiye Avrupa Birliği ilişkilerinin Türk Gümrük Teşkilatı üzerindeki etkileri
Tezin Tercümesi	Effects of the Turkey-European Union relationship on Turkish Customs Organization
Konu Başlıkları	Kamu Yönetimi Uluslararası İlişkiler Siyasal Bilimler
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bölüm	
Anabilim Dalı	Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Bilim Dalı / Bölüm	Kamu Yönetimi Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2012
Sayfa	331
Tez Danışmanları	Yrd. Doç. Dr. Nalan Demiral
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	Avrupa Birliği=European Union Ankara Anlaşması=Ankara Agreement Gümrük Birliği=Customs Union Katma Protokol=Additional Protocol Ekonomik Entegrasyon Teorileri=Economic Integration Theories Türk Gümrük Teşkilatı=Türkish Customs Organization
Yayımlama İzni	☐ Tezimin yayımlanmasına izin veriyorum ☑ Ertelenmesini istiyorum [1 Yıl]

b. Tezimin Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezi tarafından çoğaltılması veya yayımının 28.06.2013 tarihine kadar ertelenmesini talep ediyorum. Bu tarihten sonra tezimin, internet dahil olmak üzere her türlü ortamda çoğaltılması, ödünç verilmesi, dağıtımı ve yayımı için, tezimle ilgili fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere hiçbir ücret (royalty) talep etmeksizin izin verdiğimi beyan ederim.
NOT: (Erteleme süresi formun imzalandığı tarihten itibaren en fazla 3 (üç) yıldır.)

03.07.2012

İmza:.....

Tezin Adı: Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinin Türk Gümrük Teşkilatı Üzerindeki Etkileri

Hazırlayan: Basri YAŞAR

ÖZET

Bu çalışmanın konusunu, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin odağında yer alan Gümrük Birliği ve bunun Taraflar arasındaki ilişkiler üzerindeki etkisi oluşturmaktadır. Bunun için de öncelikle Avrupa'da bir birliğin oluşturulması süreci ve bunun temelleri ele alınmaktadır. Daha sonra Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin temelini oluşturan Ankara Anlaşması, bu Anlaşma'nın öngördüğü hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve bunu düzenleyen Katma Protokol ile son dönemi düzenleyen Gümrük Birliği Kararı incelenmektedir.

Avrupa Birliği'nin genişlemesi ve dönüşmesi sürecinde, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik yolunda, Taraflar arasındaki ilişkilere yön veren Avrupa Birliği Zirveleri ile Katılım Ortaklık Belgeleri, İlerleme Raporları ve Türkiye Ulusal Programları gibi temel belgeler üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde, ekonomik entegrasyon teorileri ve ekonomik entegrasyonun önemli bir aşamasını oluşturan Gümrük Birliği Teorisi incelenmektedir. Daha sonra Türkiye ile Avrupa Birliği arasında bir Gümrük Birliği oluşturulması süreci ve Tarafların Gümrük Birliği kapsamındaki yükümlülükleri ele alınmaktadır. Bu çalışmanın üçüncü bölümünde ise Türk Gümrük Teşkilatı incelenmektedir. Bunun için öncelikle Türk Devlet mekanizmasının örgütlenme biçimi ele alındıktan sonra, Türk Gümrük Teşkilatı'nın tarihi ve Gümrük Teşkilatı'nın devlet sistemindeki yeri ve önemi incelenmektedir. Daha sonra da Gümrük Teşkilatı'nın merkez ve taşra örgütlenme yapısı ile sorunları eleştirel bir bakış açısıyla ele alınmaktadır.

Sonuç ve değerlendirme bölümünde, Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki Gümrük Birliği'nin aksayan yönlerinin düzeltilmesi ve Gümrük Teşkilatının,

sorunlarının üstesinden gelebilmesi, gümrük ve ilgili dış ticaret alanında sağlam bir biçimde kurumsallaşması için birtakım önerilerde bulunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Ankara Anlaşması, Gümrük Birliği, Türk Gümrük Teşkilatı

Name of Thesis: Effects of The Turkey-European Union Relationship on Turkish Customs Organization

Prepared by: Basri YAŞAR

ABSTRACT

This thesis focuses on the Customs Union, a central issue in Turkey-European Union relations, and its effect on the relationship between the two sides. First of all, the creation of a union in Europe and its principles will be treated, followed by an examination of the Ankara Agreement, the basis of Turkey-European Union relations, the preparations and transition process it foresees and the adjusting Additional Protocol, as well as the Customs Union Decision marking the last phase of the accession process.

In Turkey's moving towards accession to full membership of Turkey within the European Union enlargement and transformation process, European Union Summits that are important concerning the relationship between Turkey and the European Union as well as basic documents like Accession Partnership Documents, Progress Reports and Turkish National Programs are focused on.

In the second chapter, economic integration theories and the in this regard important Customs Union Theory are analyzed. Afterwards the process of creating a Customs Union between Turkey and the European Union and the responsibilities of the Parties in this Customs Union are addressed. In the third chapter of this study as for, the Turkish Customs System is analyzed. Hence, first of all, after considering the organization of the Turkish State mechanism, the history of the Turkish Customs Organization and role and significance of the Customs Organization within this system are examined. Subsequently the central and peripheral organizational structures of the Customs Organization are critically reflected upon.

In the conclusion and assessment part some proposals are brought forth, to compensate weak points of the Customs Union between Turkey and the European Union as well as strengthening institutionalization of the Customs Organization to overcome the problems of in the field of customs and related foreign trade.

Keywords: European Union, Ankara Agreement, Customs Union, Turkish Customs Organization.

ÖN SÖZ[1]

Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri, genel olarak Türkiye'nin ilk gündem maddelerini oluşturmuştur. Ancak bu ilişkilerin kaynağı ve amaçları her zaman ön planda tutulmamıştır.

Bu çalışmada, Ankara Anlaşması'nda niteliği belirlenen Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri ve bu ilişkilerin odağını oluşturan Gümrük Birliği konusunun farklı bir bakış açısıyla ele alınması hedeflenmektedir. Aynı zamanda süreç içerisinde Avrupa Birliği gümrük ve dış ticaret müktesebatını uygulamakla görevli olan Gümrük Teşkilatı'nın Devlet sistemindeki yerini, bu Kurum'un süregelen sorunlarının tespit edilmesi ve bunlara çözüm önerilerinin sunulması amaçlanmaktadır.

Bu Tezi yazmamda bana ilham teşkil eden Gümrük Teşkilatı'nın dinamik, çalışkan ve vizyon sahibi olan; ancak Kurum'un kronikleşmiş ve çözüm üretilmeyen sorunları karşısında başka kurumlara geçen ve geçmek için koşulları gereğinde fazla zorlayan nitelikli personeli ile Kurumun ilkeli personeline teşekkürü bir borç biliyorum. Ayrıca birincil kaynakların bana ulaştırılmasında büyük emeği geçen yeğenim Dağhan ve abim Hüseyin Yaşar ile Sayın Halil Karaçalı'ya minnettarım. Tez yazımının her aşamasında eleştirel önerilerde bulunan ve Tez metnini en ayrıntılı biçimde inceleyip son şeklini almasında bana yardımcı olan Tez Danışmanım Yrd. Doç. Dr. Nalan Demiral'a ve Doç. Dr. Berkan Demiral'a; akademik çalışmalar konusundaki teşviklerinden dolayı hocam Doç. Dr. Baran Dural'a teşekkür borçluyum.

Zorlu çalışma koşullarında artan zamanı da kendilerinden esirgediğim sevgili eşim Ayfer ve sevgili çocuklarımız Doruk ve Deniz Boran Yaşar'a minnettarım ve bu çalışma, Onlar'a adanmıştır.

[1] Bu çalışma, Trakya Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (TÜBAP) tarafından desteklenmiştir.

İÇİNDEKİLER

ÖZET…….……i
ABSTRACT……...…….iii
ÖN SÖZ……....v
İÇİNDEKİLER……vi
TABLOLAR LİSTESİ……..…...…xi
KISALTMALAR ……...……..…xiii

GİRİŞ……1

1. BÖLÜM: TÜRKİYE AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ……..9

1.1. Avrupa Birliği'nin Temelleri…...…….....9
1.1.1 Schuman Bildirisi….....……..……..12
1.1.2. Schuman Bildirisi'nden Paris Antlaşması'na…….…...……...13
1.1.3. Roma Antlaşması…...…….……..14
1.1.3.1. Avrupa Ekonomik Topluluğu (European Economic Community…….15
1.1.3.2. Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (The European Atomic Energy Community: EURATOM……...18
1.1.4. Birleşme (Füzyon) Antlaşması (The Merger Treaty)……...……....18
1.1.5. Avrupa Konseyi (Avrupa Zirvesi) ve Avrupa Komisyonu…...…….……...19
1.1.5.1. Avrupa Konseyi (The European Council)..……..……19
1.1.5.2. Avrupa Komisyonu (European Commission)……..……..……21
1.1.6. Avrupa Birliği'nin Genişlemesi……...…….……....22
1.1.7. Avrupa Birliği'nin Dönüşmesi…...…….……....24
1.2. Türkiye-Avrupa Topluluğu Ortaklık İlişkisi……...…….26
1.2.1. Ortaklık İlişkisi…….…….…….....26
1.2.1.1. Ortaklık Çeşitleri…….…….....28
1.2.2. Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu'na Ortaklık Başvurusu…….....29
1.2.2.1. Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu'na Ortaklık Başvurusunun Nedenleri. …...…….....30

1.3. Ankara Anlaşması. ……..…….....31
1.3.1. Ankara Anlaşması'nın Metinleri…….....32
1.3.2. Ankara Anlaşması'nın Niteliği…….....32
1.3.3. Ankara Anlaşması'nın Amacı. …….....33
1.3.4. Ankara Anlaşması'nın Organları…….....34
1.3.4.1. Ortaklık Konseyi.…….....34
1.3.4.2. Ortaklık Komitesi…….....35
1.3.4.3. Karma Parlamento Komisyonu.....36
1.3.4.4. Gümrük İşbirliği Komitesi.....37
1.3.4.5. Türkiye-Avrupa Topluluğu Gümrük Birliği Ortak Komitesi……...38
1.3.4.6. Türkiye-Avrupa Topluluğu Karma İstişare Komitesi.....38
1.3.5. Ankara Anlaşması'nın Öngördüğü Hazırlık, Geçiş ve Son Dönem……..…39
1.3.5.1. Hazırlık Dönemi….....39
1.3.5.2. Geçiş Dönemi…….....40
1.3.5.2.1. Geçiş Dönemini Düzenleyen Katma Protokol……...….41
1.3.5.3. Ankara Anlaşması'nın Son Dönemi……..…….……..48
1.3.5.3.1. Gümrük Birliği Kararı …...…….49
1.3.5.3.2. Gümrük Birliği Kararı'na Yöneltilen Eleştiriler……...…..52
1.4. Tam Üyelik Sürecinde Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinde Meydana Gelen Gelişmeler ve Gümrük Birliği'ne Girilmesinden Sonra Taraflar Arasındaki İlişkilere Yön Veren Temel Belgeler ……...54
1.4.1. Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na Tam Üyelik Başvurusu ve Meydana Gelen Gelişmeler……...54
1.4.2. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Resmen Aday Olması ve Meydana Gelen Gelişmeler……...62
1.4.3. Katılım Ortaklık Belgeleri……....72
1.4.3.1. Gümrük Birliği Yönüyle Katılım Ortaklık Belgeleri…….76
1.4.4. İlerleme Raporları……79
1.4.4.1. Siyasi Kriterler……...80
1.4.4.2. Ekonomik Kriterler……....82
1.4.4.3. Üyelik Yükümlülüklerini Üstlenebilme Kapasitesi……...82
1.4.4.4. Gümrük Birliği Yönüyle İlerleme Raporları……..86

1.4.5. Ulusal Programlar…….88
1.4.5.1. Gümrük Birliği Yönüyle Ulusal Programlar……..90
1.4.6. Türkiye'nin Avrupa Birliği Müktesebatına Uyum Programı (2007-2013)…...91
1.4.6.1. Gümrük Birliği Yönüyle Türkiye'nin Avrupa Birliği Müktesebatına Uyum Programı (2007-2013)…….92

2. BÖLÜM: GÜMRÜK BİRLİĞİ VE TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ GÜMRÜK MEVZUATINI ÜSTLENMESİ……..…….94

2.1. Ekonomik Entegrasyon Teorileri……...…….94
2.2. Ekonomik Entegrasyon Aşamaları……...……...97
2.2.1. Tercihli Ticaret Aşaması...…….……...97
2.2.2. Serbest Ticaret Aşaması...…….……....98
2.2.3. Gümrük Birliği Aşaması...…….……...……....98
2.2.4. Ortak Pazar Aşaması……...…….……...…….....99
2.2.5. Ekonomik Birlik Aşaması……...……...…….....99
2.2.6. Siyasal Birlik Aşaması……...…….……...…….....100
2.3. Gümrük Birliği Teorisi……..……...……..…….....100
2.3.1. Gümrük Birliğinin Tanımı……..…….....101
2.3.2. Gümrük Birliği Teorisine Yapılan Katkılar……...……102
2.3.3. Gümrük Birliğinin Etkileri……...…….....105
2.3.4. Avrupa Birliği'nin Gümrük Birliği Temelleri..……..…….....….107
2.3.5. Kutuplaşma Teorisi ve Türkiye-Avrupa Birliği Arasındaki Gümrük Birliği İlişkisi……109
2.4. Türkiye'nin Avrupa Birliği Gümrük Mevzuatını Üstlenmesi……..…..…...111
2.4.1. Ankara Anlaşması'nın Öngördüğü Düzenlemeler……..111
2.4.2. Ankara Anlaşması'nın 1 Nolu Geçici Protokolü'nün Öngördüğü Düzenleme……113
2.4.3. Türkiye ve Avrupa Topluluğu'nun Katma Protokol Kapsamındaki Yükümlülükleri…….117
2.4.3.1. Türkiye ve Avrupa Topluluğu'nun Gümrük Vergileri ile Eş Etkili Vergilerin Kaldırılması Konusundaki Yükümlülükleri……..……...…….118

2.4.3.1.1. Avrupa Topluluğu'nun Yükümlülükleri..……..……...118
2.4.3.1.2. Türkiye'nin Yükümlülükleri..……..….119
2.4.3.2. Türkiye'nin Ortak Gümrük Tarifesine Uyma Yükümlülüğü……..….124
2.4.3.3. Türkiye ve Avrupa Topluluğu'nun Miktar Kısıtlamaları ve Eş Etkili Önlemlerin Kaldırılması ve Liberasyon Konsolidasyonun Sağlanması Konusundaki Yükümlülükleri..……..…….129
2.4.4. Türkiye ve Avrupa Topluluğu'nun 1/95 Sayılı Gümrük Birliği Kararı Kapsamındaki Yükümlülükleri…….135
2.4.4.1. Gümrük Birliği Kararı Kapsamında Öngörülen Ortak Yükümlülükler.....135
2.4.4.2. Gümrük Birliği Kapsamında Türkiye'nin Yükümlülükleri…….....137
2.4.4.3. Türkiye'nin Gümrük Birliği Kararı Kapsamındaki Yükümlülüklerini Yerine Getirmesi….....143
2.5. Avrupa Birliği Gümrük Kodu ile Gümrük Kanunu'nun Karşılaştırılması…....149
2.6. Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkisi…..……...….....155
2.7. Türkiye'nin Avrupa Birliği Müktesebatını Üstlenmesi Üzerine Bir Değerlendirme 156

3. BÖLÜM: TÜRK GÜMRÜK TEŞKİLATI……...158

3.1. Türkiye Cumhuriyeti'nin Örgütlenme Biçimi……...158
3.1.1. Merkez Örgütlenmesi……..159
3.1.2. Yerel Yönetim Örgütlenmesi……..164
3.2 Türk Gümrük Teşkilatının Tarihçesi……..165
3.3. Gümrük Teşkilatının Örgütlenmesi……...171
3.3.1. Gümrük Merkez Teşkilatı……...172
3.3.2. Gümrük Taşra Teşkilatı……..173
3.3.2.1. Gümrük Taşra Teşkilatının Yapılanması……187
3.3.3. Yurt Dışı Teşkilatı……...192
3.3.4. Döner sermaye işletmesi……194
3.3.5. Gümrük ve Ticaret Konseyi ile Çalışma Grupları……..194
3.3.6. Esnaf ve Sanatkârlar Şûrası……194

3.4. Gümrük Teşkilatının Etkileşim İçinde Olduğu Kurumlar ve Uygulamakla Yükümlü Olduğu Mevzuat……...…195
3.5. Gümrük Teşkilatının Sorunları……..198

SONUÇ VE ÖNERİLER……...……210

KAYNAKÇA……219

EKLER……..239

EK:1. Schuman Bildirisi ……..……239
EK: 2. Ankara Anlaşması……...……..……242
EK: 3. Katma Protokol……..……253
EK: 4. Gümrük Birliği Kararı…….……..……283

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo1-1: Avrupa Birliği Kurucu Antlaşmaları…..……..……..……14

Tablo 1-2: Avrupa Birliği'nin Kurucu Devletleri ve Genişlemesi……..……...23

Tablo 1-3: Avrupa Birliği'ni Dönüştüren Antlaşmalar……...26

Tablo 1-4: Türkiye Konusunda Kararların Alındığı Avrupa Birliği Zirveleri……....71

Tablo 1-5: Katılım Ortaklığı Belgeleri……..…….73

Tablo 1-6: Siyasi Kriterler Başlığında Ele Alınan Konular……81

Tablo 1-7: 2000-2004 İlerleme Raporları Müktesebat Uyum Başlıkları……84

Tablo 1-8: 2005-2011 İlerleme Raporları Müktesebat Uyum Başlıkları……85

Tablo 1-9: İlerleme Raporları…….87

Tablo 2-1: Geçici Protokol Kapsamında Türkiye'ye Tanınan Tarım Ürünleri ve Kontenjanları…….113

Tablo 2-2: 1966 Yılında Türkiye'ye Tanınan Tarife Kontenjanları…….115

Tablo 2-3: 1967 Yılında Türkiye'ye Tanınan Tarife Kontenjanları…….116

Tablo 2-4: 12 Yıllık Takvim Kapsamında Öngörülen İndirim Programı ve Fiili Gerçekleşen İndirim Programı……..121

Tablo 2-5: 22 Yıllık Takvim Kapsamında Öngörülen İndirim Oranları ve Fiili Olarak Gerçekleşen İndirim Programı……..123

Tablo 2-6: Katma Protokol'de 12 Yıllık Takvim Kapsamında Öngörülen Ortak Gümrük Tarifesi'ne Geçiş Programı ve Gerçekleşen Program……..….125

Tablo 2-7: Katma Protokol'de 22 Yıllık Takvim Kapsamında Öngörülen Ortak Gümrük Tarifesi'ne Geçiş Programı ve Gerçekleşen Program……....127

Tablo 2-8: Katma Protokol'ün Libere Mallar İçin Öngördüğü Liberasyon Konsolidasyon Programı ile Fiilen Gerçekleşen Liberasyon Konsolidasyon Programı……132

Tablo 2-9: Katma Protokol'ün Taraflar Arasındaki Dış Ticarette Libere Olan ve Olmayan Maddelerde Öngördüğü Liberasyon Konsolidasyon Uyum Düzeyi…….134

Tablo 3-1: 2008 Gümrük Müsteşarlığı Yer Değiştirme Yönetmeliği'nin Öngördüğü Gümrük Taşra Teşkilatı Hizmet Bölgeleri ve Bağlantı İdareleri……..175

Tablo 3-2: 2007-2011 Yılları Arasında Gerçekleşen Dış Ticaret Hacmi, Gümrük Beyanname Sayısı ve Toplam Vergi Gelirleri ile Gümrük Teşkilatı'nın Tahsil Ettiği Gümrük Vergileri Miktarı……196

Tablo 3-3: Gümrük Teşkilatı'nın Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar ve Tehditler (GZFT) Analizi…….200

Tablo 4-1: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ile Ekonomi Bakanlığı'nın Ana Hizmet Birimleri……213

Tablo 4-2: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ile Ekonomi Bakanlığı'nın Denetim Birimleri ile Yardımcı Hizmet Birimleri……..214

KISALTMALAR

AAET: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu

AEİO: Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü

AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ABGM: Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü

ABGS: Avrupa Birliği Genel Sekreterliği

AGSP: Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası

AK: Avrupa Konseyi

AKÇT: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu

AS: Armonize Sistem

AT: Avrupa Topluluğu

ATS: Avrupa Tek Senedi (The Single European Act)

ATAD: Avrupa Toplulukları Adalet Divanı

BAD: Batı Avrupa Devletleri

BKK: Bakanlar Kurulu Kararı

BM: Birleşmiş Milletler

DFİF: Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu

DGÖ: Dünya Gümrük Örgütü

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

DTM: Dış Ticaret Müsteşarlığı

DTO: Dünya Ticaret Örgütü

EC: European Communities

ECO: Ekonomik İşbirliği Teşkilatı

ECSC: European Coal and Steel Community

EEA: Avrupa Ekonomik Alanı

EEC: European Economic Community

EET: Ekonomik Entegrasyon Teorileri

EFTA: European Free Trade Association

EEA: Avrupa Ekonomik Alanı

EPB: Ekonomik ve Parasal Birlik

EURATOM: The European Atomic Energy Community

GATT: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşma

GB: Gümrük Birliği

GBK: Gümrük Birliği Kararı

GBOK: Gümrük Birliği Ortak Komitesi

GİK: Gümrük İşbirliği Komitesi

GK: Gümrük Kanunu

GT: Gümrük Teşkilatı

GTİP: Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu

GTS: Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi

GZFT: Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar ve Tehditler

IMF: Uluslararası Para Fonu

IT: Bilişim teknolojisi

KİO: Kümülatif İndirim Oranı

KN: Kombine Nomankülatör

KOBİ: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler

KP: Katma Protokol

KPK: Karma Parlamento Komisyonu

LAFTA: Latin Amerika Serbest Ticaret Birliği

MC: Milletler Cemiyeti

MDAÜ: Merkez ve Doğu Avrupa Ülkeleri

MGK: Modernize Gümrük Kodu

NAFTA: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması

NATO: Kuzey Atlantik İşbirliği Örgütü

OECD: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

OEEC: Organization for European Economic Cooperation

OGT: Ortak Gümrük Tarifesi

OKK: Ortaklık Konseyi Kararı

OTP: Ortak Ticaret Politikası

NAFTA: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması

prf: paragraf

RG: Resmi Gazete

S: sayı

$: ABD Doları

STA: Serbest Ticaret Anlaşması

STK: Sivil Toplum Kuruluşları

TARIC: Avrupa Topluluğu Entegre Tarifesi

TAS: Tek Avrupa Senedi

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TGT: Türk Gümrük Tarifesi

TİP: Türkiye İşçi Partisi

TKF: Toplu Konut Fonu

TL: Türk Lirası

TRIPS: Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları

TÜBAP: Trakya Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri

TÜSİAD: Türk Sanayici ve İşadamları Derneği

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

TVM: Toplam Vergi Miktarı

UAD: Uluslararası Adalet Divanı

UP: Ulusal Program

YİO: Yıllık İndirim Oranı

GİRİŞ

Türkiye ile Avrupa arasındaki ilişkiler, uzun bir tarihi geçmişe dayanmaktadır. Bu ilişkilerin, Osmanlı İmparatorluğu'nun başlangıç dönemlerinden itibaren etkili bir biçimde ortaya çıktığı rahatlıkla söylenebilir. Osmanlı İmparatorluğu, güçlü olduğu dönemlerde, Türkiye-Avrupa ilişkilerinin belirleyici aktörüyken; İmparatorluğun zayıflamaya başlamasından, yıkılmasına kadar geçen zaman diliminde, kaderi bu ilişkiler tarafından belirlenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin de, Türkiye-Avrupa ilişkilerinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasını devraldığı söylenebilir. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti, kuruluş aşamasında her ne kadar en çok Avrupa ülkelerine karşı mücadele etmiş olsa da, yönünü yine de, Avrupa'ya dönmüştür. Soğuk Savaş döneminde kutuplara ayrılan dünyada, uygarlık yolunda kendine örnek seçtiği model, "Avrupa Uygarlığı" olmuştur. Ancak Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihi mirası, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerine halen yön vermeye devam etmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluş aşamasından itibaren Avrupa ile eşitlik temelinde yoğun ilişkiler içinde olmaya çaba göstermiştir. Bu çabalarını, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batı Bloğundan yana tercihini yapmakla da sürdürmeye devam etmiştir.

Avrupa'da bir birlik yaratma düşüncesi ve ideali her zaman olmuştur. Bu düşünce ve ideal, Fransa ve Almanya arasındaki çatışmaların kaynağını oluşturan kömür ve çelik madenlerinin yönetiminin Schuman Bildirisi'nde temenni edilen ulusal yetkilerin, "ulusüstü" ortak bir "Yüksek Otorite"ye devredilmesi düşüncesinin Almanya ve Fransa tarafından kabul edilmesiyle birlikte Yirminci Yüzyıl'ın ikinci yarısından sonra ancak gerçekleşme imkanı bulmuştur. Oluşturulacak olan bu ortak Yüksek Otorite'nin başka Avrupa ülkelerinin katılımına açık olması sonucunda Hollanda, Belçika, İtalya ve Lüksemburg'un da dahil olması ile bu altı Ülke tarafından Paris Antlaşması (1951) sonucunda Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu kurulmuştur.

Avrupa Birliği'nin temelleri, asıl olarak Roma Antlaşması (1957) sonucunda sınırsız bir süre için kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi

Topluluğu ile atılmıştır. Roma Antlaşması, Avrupa Ekonomik Topluluğu Antlaşması'yla Avrupa ülkelerini ortak değerler etrafında birleştirilmesi ve ortak değerler yaratılmasını amaçlamış; Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu Antlaşması'yla da atom enerjisinin tehlikelerinden korunmayı ve atom enerjisini refah düzeylerinin artırılmasında barışçıl amaçlarla kullanılmasını teminat altına almıştır. Her iki Topluluk da bağımsız tüzel kişiliklere sahip olmakla birlikte ortak kurumları paylaşmışlardır.

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nun kurulmasıyla Avrupa'da birçok Topluluğu'nun, dolayısıyla birçok ayrı yürütme organının, parlamentonun, konseyin ve adalet divanının oluşması sonucunu doğurmuştur. Bu çok başlı ve karışık yapıya son vermek amacıyla Birleşme (Füzyon) Antlaşması (1965) yapılarak Avrupa Topluluğu oluşturulmuştur.

Avrupa Birliği'nin politikalarının hazırlanması ve yürütülmesi amacıyla birçok kurum oluşturulmuştur. Birliğin değişen ihtiyaçları göz önüne alınarak bu kurumlara yenileri eklenmiştir. Bu çalışmanın konusu açısından da çok önemli olan yasama ve karar alma organı Avrupa Konseyi ile yürütme organı, yasa tasarısı hazırlamak ve diğer birçok görevi bulunan Avrupa Komisyon'u, Avrupa Birliği'nin kaderini belirleyen temel kurumlarının başında geldiğinden üzerinde durulacaktır.

Avrupa Birliği'nin Kurucu Antlaşmaları, bütün Avrupalı ülkelere açık olmuştur. Bunun sonucunda da Avrupa Birliği, öngördüğü temel politikalar çerçevesinde en son Bulgaristan ve Romanya'nın katılımı (2007) ile günümüze kadar aşama aşama altı defa genişlemiştir. Genişleme projesi 2012 yılında Hırvatistan'ın da Birliğe katılması ile devam edecektir. Bu genişleme sürecinde dikkat çekici unsurlardan biri, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üye yapılması konusunda pek bir irade gösterilemezken, "Soğuk Savaş Dönemi" sonrasında Merkez ve Doğu Avrupa Ülkeleri'nin Birliğe dahil edilme stratejisinin yoğun bir biçimde uygulanmaya başlanması olmuştur.

Avrupa Birliği, dinamik temeller üzerinde kurulmuş bir yapıdır. Bu özelliği içerdeki, bölgesel ve/ya küresel ihtiyaçlara cevap vermek; sorunlarının üstesinden

gelebilmek amacıyla sürekli dönüşmesini kaçınılmaz kılmıştır. Bunun sonucu olarak da Avrupa Tek Senedi (1986) imzalanmış, Maastricht (1992), Amsterdam (1997), Nice (2001) ve Lizbon Antlaşması (2007) yapılmış; hayata geçme imkanı bulamayan Avrupa Birliği Anayasası (2004) çalışmaları yapılmıştır.

Türkiye, temellerinin atılmasından ve bir cazibe merkezi olmaya başlamasından sonra siyasal, ekonomik, kültürel gibi birçok nedenden dolayı Avrupa Ekonomik Topluluğu'na dahil olmak istemiştir. Bunun için de Yunanistan ile hemen hemen aynı tarihlerde (31.07.1959), Topluluğa ortaklık başvurusunda bulunmuştur. Türkiye, üzerinde yarım asır geçmek üzere olan; ancak ne zaman gerçekleştirileceği halen öngörülemeyen, tam üyelik amacına yönelik olan "Ortaklık Anlaşması"nı uzun bir hazırlık aşaması sonucunda (1963) Topluluk ile imzalamıştır.

Roma Antlaşması'nın sistematiğinin esas alındığı, hem "Topluluk Hukuku Belgesi" hem de Uluslararası Hukuk Belgesi" olan ve birçok ek belgeden oluşan Ankara Anlaşması'nın amacı, belli bir hazırlık ve geçiş dönemi sonucunda taraflar arasında oluşturulacak Gümrük Birliği ve yapılacak mali yardımlarla Türkiye'yi ekonomik düzey ve politikalar açısından Topluluğun seviyesine yakınlaştırmak; halklar arasında daha sıkı bağlar kurmak ve nihayetinde Topluluğa tam üye yapmaktır.

Ankara Anlaşması, amaçlanan hedeflerin gerçekleştirilmesi için başta Ortaklık Konseyi ve Komitesi olmak üzere birçok organın oluşturulmasını öngörmüş ve kurumlar oluşturulmuştur.

Ankara Anlaşması'nın "Hazırlık Dönemi" 1964 yılında başlayıp, 1973 yılına kadar devam etmiştir. Geçici Protokolü ve Mali Protokolü tarafından koşulları belirlenen bu dönemde, gümrük birliğinin temelleri atılmaya başlanmıştır. Hazırlık Dönemi'nin uzatmalarla birlikte tamamlanmasından sonra ve Katma Protokol'ün yürürlüğe girmesi (1973) ile yirmi iki yıllık "Geçiş Dönemi" başlamıştır.

Katma Protokol, Taraflar arasında Geçiş Dönemi'nin gerçekleşme koşullarını ayrıntılı olarak düzenleyen temel belgedir. Malların serbest dolaşımı başlığı altında Gümrük Birliği'nin oluşturulması ilkelerinin belirlenmesinden; kişilerin ve

hizmetlerin serbest dolaşımına ve Taraflar arasındaki politikaların yakınlaştırılmasına kadar birçok hükmü düzenlemiştir. Ancak uygulama aşamasında Taraflar arasında birçok sorun ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda da Geçiş Dönemi'nde Gümrük Birliği'nin kısmen gerçekleştirilmesi dışında; kişilerin ve hizmetlerin serbest dolaşımı, ortak tarım politikalarının uyumlulaştırılması, gerekli mali yardımların yapılması konularında pek bir ilerleme sağlanamamıştır. Böylece eşitler arası ilişkiler giderek eşitsizler arası ilişkiye dönüşmüştür.

Avrupa Birliği'nin sürekli genişleyip dönüştüğü bir ortamda Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri, Ankara Anlaşması'nın özüne aykırı olarak, tarım ürünlerini de kapsam dışında bırakan, sadece Gümrük Birliği yönüyle sürmeye devam etmiştir. Bunun sonucunda da Gümrük Birliği Kararı'yla (1995) Ankara Anlaşması'nın Son Dönem'ine girilmiştir. Türkiye, böylece kendini tek yanlı olarak, dahil olmadığı ve ne zaman katılacağı konusunda da herhangi bir öngörünün olmadığı çok boyutlu bir entegrasyonun bütün müktesebatı ile bağlamaya başlamıştır.

Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri, Türkiye'nin 1987 yılında tam üyelik başvurusunda bulunmasından ve birçok nedenden dolayı tam üyelik başvurusunun Avrupa Komisyonu tarafından reddedilmesinden sonra yeni bir sürece girmiştir. Bunun ilk adımı, özünde Taraflar arasında Gümrük Birliği'nin geliştirilmesi temeline dayanan Matutes Paketi olarak bilinen İşbirliği Programı'nın Türkiye'ye sunulması (1990) olmuştur.

Doğu Bloku'nun yıkılması ve bunun sonucunda Merkez ve Doğu Avrupa Ülkeleri'nin Birliğe dahil olma stratejisinin geliştirilmesi sonucunda Birliğe tam üyelik, Avrupalı ülke olmanın yanı sıra başka koşullara da bağlanmıştır. Bunlar, Avrupa Konseyi'nin 21-22 Haziran 1993 Tarihleri'nde gerçekleştirdiği Kopenhag Zirvesi sonucunda belirlenen siyasi, ekonomik ve Topluluk müktesebatına uyum şartları olan ve Kopenhag Kriterleri olarak bilinen koşullardır.

Avrupa Birliği'nin belirlediği güçlenme ve genişleme stratejisi doğrultusunda Avrupa Birliği Komisyon'u, Gündem 2000 Raporu'nu yayımlamıştır (1997). Gündem 2000 Raporu, belirlediği ilkelerle Birliğin güçlenme ve gelişme perspektifini ortaya koymuştur.

Avrupa Birliği, Türkiye konusunda sonuca odaklı kesin kararlar almaktan sakınmakla birlikte Türkiye'yi gündeminden de hiç düşürmemiştir. Özellikle de Birlik açısından önemli kararların alındığı Avrupa Birliği Zirveleri sonucunda yayımlanan Devlet ve Hükümet Başkanları Sonuç Bildirileri'nde Türkiye konusunda önemli kararlar alınmıştır. Bu kararlar, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerine yön vermeye devam etmiştir. Örneğin Cardiff Zirvesi'nde (1998) alınan kararlar doğrultusunda, ilk İlerleme Raporu Türkiye'nin gündemine girmiştir. Helsinki Zirvesi (1999) sonucunda Türkiye, Avrupa Birliği'ne resmen aday olmuştur. 16-17 Aralık 2004 Tarihleri'nde gerçekleştirilen Brüksel Zirvesi sonucunda Türkiye ile üyelik müzakerelerine 3 Ekim 2005 Tarihi'nden itibaren başlanılacağı belirtilmiştir.

Avrupa Birliği'nin günün koşulları ve temel ilkeleri doğrultusunda genişlemesi ve dönüşmesi sonucunda Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri, yayımlanan ve birbirleri ile ilintili olan Katılım Ortaklık Belgeleri (Tablo 1-5: 73), İlerleme Raporları (Tablo 1-9: 87), Ulusal Programlar, Türkiye'nin Avrupa Birliği Müktesebatına Uyum Programı (2007-2013) gibi temel belgeler tarafından belirlenmiştir. Taraflar arasındaki ilişkilere yön veren bu temel belgelerde, Türkiye-Avrupa Birliği arasında gerçekleştirilen Gümrük Birliği'nin gerçekleştirilmesi ve ilgili dış ticaret müktesebatının uyumlulaştırılması konusu üzerinde önemle durulmuştur.

Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri, Ankara Anlaşması ile her ne kadar Türkiye'yi her yönüyle Avrupa'ya entegre olmasını sağlamayı esas alsa da; Taraflar arasındaki ilişkiler, Avrupa Birliği'nin tercihleri doğrultusunda bir ekonomik entegrasyon aşaması olan Gümrük Birliği yönüyle ilerlemeye devam etmiştir. O açıdan taraflar arasındaki dış ticaretteki engellerin kaldırılması temeline dayanan Ekonomik Entegrasyon Teorileri'nin ve özellikle de Gümrük Birliği Teorisi'nin incelenmesi gerekmektedir. Farklı sınıflandırmalar yapılmakla birlikte Ekonomik Entegrasyon Teorileri genel olarak Tercihli Ticaret Aşaması ile başlatılmaktadır. Daha sonra sırasıyla Serbest Ticaret, Gümrük Birliği, Ortak Pazar, Ekonomik Birlik Aşaması ve bütün bu entegrasyon modellerinin özelliklerini de kapsayan ancak uygulamada daha tam olarak gerçekleşen örneğine rastlanamayan Siyasal Birlik Aşaması gelmektedir.

Avrupa Birliği'nin temelleri Roma Antlaşması ile önü açık bir biçimde son entegrasyon modeline kadar gerçekleştirilme yolunda ilerlerken; bu süreçte Türkiye-Avrupa Birliği arasındaki entegrasyon, eksik bir biçimde gerçekleşen Gümrük Birliği aşamasını aşamamıştır.

Taraflar arasında Gümrük Birliği'nin bile eksik gerçekleştirilmesinin nedeni, Türkiye'nin ilgili Birlik müktesebatının hazırlanmasında ve karar alınmasından yetkisinin bulunmaması; ancak bütün bu müktesebatla tek yanlı olarak bağlı olmasıdır. Aynı zamanda Türkiye'nin göreceli olarak güçlü olduğu tarım ürünlerinin serbest dolaşım kapsamının dışında bırakılmasına karşı zayıf olduğu sanayi ve teknolojik mallar konusunda Taraflar arasındaki gelişmişlik düzeyi farkı da kapanamamaktadır.

1/95 sayılı Gümrük Birliği Kararı'nın 1996 yılından itibaren uygulanmaya başlanmasından sonra Türkiye, Gümrük Müsteşarlığı'nın uygulama sorumluluğunda olan gümrük ve dış ticaret mevzuatı konusunda Avrupa Birliği ile yoğun bir biçimde uyumlulaştırma yoluna gitmiştir. Bunun için de 4458 sayılı (1999) Gümrük Kanunu'nu önemli ölçüde 2913/92 sayıl Avrupa Birliği Gümrük Kodu (1992) ile uyumlu hale getirmiştir. Söz konusu Gümrük Kodu'nun günün ihtiyaçlarına yanıt verememesi üzerine 450/2008 sayılı Modernize Gümrük Kodu (2008) yürürlüğe girmiştir. Türkiye de 5911 sayılı Kanun (2009) ile 4458 sayılı Gümrük Kanunu'nda gerekli değişiklikleri yaparak ilgili mevzuatı uyumlulaştırmaya çalışmıştır. Gümrük Birliği alanındaki müktesebat uyumlulaştırma çalışmaları halen yoğun bir biçimde devam etmektedir.

Türkiye'de gümrük ve ilgili dış ticaret mevzuatını her yönüyle uygulamakla yükümlü kurum, Gümrük Teşkilatı olmuştur. Bu ulusal ve uluslararası mevzuatı uygulama özelliği dolayısıyla da bütün devlet mekanizması ile bir ağ gibi yoğun ilişkiler içinde bulunmaktadır. Ancak Gümrük Teşkilatı, gerek dünyada gerekse de Türkiye'de olsun tarihin en eski kurumlarından biri olmasına rağmen Türkiye'de ciddi bir biçimde kurumsallaşamamış ve saygın bir kimliğe, bu çalışmada belirtilen birçok nedenden dolayı, kavuşamamıştır.

"Türk Gümrük Tarihi" incelediğinde, Gümrük Teşkilatı'nın istikrarlı bir yapılanma göstermediği görülmektedir. Tarihsel süreç içerisinde ya maliye teşkilatı içinde ya başka kurumlarla ya da bağımsız bir birim olarak örgütlenmiştir. Örneğin Cumhuriyet Dönemi'nde bir türlü istikrarlı bir kurumsallaşmaya gidemeyen Gümrük Teşkilatı, bazen bağımsız bir bakanlık (1931), bazen Maliye Teşkilatı ile birleştirilerek Maliye ve Gümrük Bakanlığı (1983) yapılmış, bazen müsteşarlık düzeyinde teşkilatlandırılmış (1993) son olarak da gümrük ve dış ticaret alanı dışında birçok ilgisiz kurumla birlikte bir hizmet bakanlığı (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı) yapılmıştır (2011). Bu süreç içerisinde gümrük ve dış ticaret mevzuatı da dünyada meydana gelen ilgili gelişmeler de göz önüne alınarak günün koşullarına uyarlanmaya çalışılmıştır.

Gümrük ve dış ticaret konusundaki önemli sorunlarından biri de, gümrük ve dış ticaret konularında çok başlı bir yapılanma yoluna gidilmesi olmuştur. Bir yandan gümrük ve dış ticaret alanı dışındaki birimler, Gümrük Teşkilatı ile aynı çatı altında toplanırken; diğer yandan gümrük ve dış ticaret alanında daha önce Dış Ticaret Müsteşarlığı, günümüzde de (2011) Ekonomi Bakanlığı olarak ayrı bir yapılanmaya gidilmesi olmuştur.

Gümrük Teşkilatı, devlet mekanizması içinde ciddi bir kurumsallaşmaya gidemediği gibi, kendi içinde de birçok sorunla mücadele etmek durumunda kalmaktadır. Gümrük Müsteşarlığı'nın 2010-2014 Stratejik Planı'nda yapılan Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar ve Tehditler (GZFT) analizinde ortaya konulduğu gibi bu sorunların bir kısmı Gümrük Teşkilatı'nın kendisinden, bir kısmı da kendisi dışındaki etkenlerden kaynaklanmaktadır.

Bu çalışmada, yukarıda ana hatları ile değinilen konularda birinci bölümde daha çok gümrük birliği yönüyle Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri, tarihi perspektif içinde ele alınmaktadır. Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri, daha çok Gümrük Birliği alanında geliştiğinden ikinci bölümde Gümrük Birliği teorisi, genel ekonomik entegrasyon teorileri kapsamında ele alınmaktadır. Böylece geçmişten günümüze kadar sürekli bir etkileşim içinde geçen Türkiye-Avrupa ilişkilerinin son yarım yüzyılı, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri bazında, Ankara Anlaşması odağından ve

Gümrük Birliği ekseninden ele alınarak, Türkiye-Avrupa Birliği arasındaki Gümrük Birliği ilişkisinin niteliği, ayrıntılı olarak açıklığa kavuşturulmaktadır. Aynı zamanda Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri özünde Gümrük Birliği ve ilgili dış ticaret alanında geliştiğinden, üçüncü bölümde, Türkiye'de bütün devlet mekanizması ile yoğun ilişkiler içinde bulunan, gümrük ve dış ticaret mevzuatını uygulamakla yükümlü olan; ancak bütün bu önemli işlevlerine rağmen gerekli ölçüde kurumsallaşamamış Gümrük Teşkilatı'nın sorunları, nedenleriyle birlikte ortaya konulmaya çalışılmaktadır. "Sonuç ve Öneriler" kısmında çözüm önerilerinin sunulması, Avrupa Birliği'ne uyum sürecinin kurum üzerindeki etkilerinin tespit edilmesi, Gümrük Teşkilatı'na belli bir ölçüde vizyon kazandırılması amaçlanmaktadır.

Bu araştırmanın yapılmasında literatür taramasının yanı sıra ilgili temel hukuk metinleri olan antlaşmalar, anlaşmalar, kanunlar, yönetmelik ve benzeri birincil mevzuat metinleri esas alınmıştır. Gümrük Teşkilatı konusunda literatür ve mevzuat incelemesinin yanı sıra gözlem ve deneyimlerden yararlanılmıştır.

Anlam ve dil birliğini sağlamak ve kavram karmaşasını önlemek amacıyla, Avrupa Birliği Terimleri Sözlüğü (2009) esas alınarak İngilizce "agreement-accord" yerine "anlaşma", "treaty" yerine de "antlaşma" terimlerinin kullanılması tercih edilmiştir. Bunun yanı sıra tarihi dönüşümü sürecinde Avrupa Birliği'nin kendini tanımlamak için kullandığı Avrupa Ekonomik Topluluğu (1957), Avrupa Topluluğu (1965) ve Avrupa Birliği (1992) adlandırmaları, ilgili antlaşmaların yapılma tarihleri göz önüne alınarak kullanılmıştır.

1. BÖLÜM

TÜRKİYE AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin ana hatlarıyla ele alınacağı bu bölümde, öncelikle Avrupa Birliği'nin (AB) temellerini oluşturan AB düşüncesinin gelişimi ve bu düşüncenin hayata geçirilme sürecini; AB'nin temellerini oluşturan Kurucu Antlaşmaları, Birliğin genişlemesini, AB'nin dönüşümü ile Avrupa Konseyi ve Avrupa Komisyonu ele alınacaktır. Daha sonra günümüz Türkiye-Avrupa ilişkilerinin temellerini oluşturan Ankara Anlaşması ve bu Anlaşma'nın gereği olarak imzalanan Katma Protokol ile 1996 yılından itibaren fiilen uygulanan Gümrük Birliği Kararı incelenecektir.

Türkiye-AB ilişkilerini, aynı zamanda, Türkiye'nin 1987 yılında Ortaklık Anlaşması'ndan bağımsız olarak, Avrupa Birliği'ne tam üyelik amacıyla yaptığı başvurudan itibaren meydana gelen gelişmeler ve buna yön veren AB Zirveleri ile bunların sonuçlarını yansıtan Katılım Ortaklık Belgeleri, İlerleme Raporları, Ulusal Program gibi temel belgeleri ana hatları ve gümrük birliği yönüyle ele alınacaktır.

1.1. Avrupa Birliği'nin Temelleri

Son bin yılı göz önüne aldığımızda Avrupa Kıtası, dünya üzerinde en çok çatışmaların, savaşların, iktidar mücadelelerinin yaşandığı bir siyasi ve coğrafi bölge olmuştur. Bu duruma, dünyadaki güç dengelerini değiştiren ve sonuçları itibariyle çok yıkıcı olan Avrupa kaynaklı Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'nı da hesaba kattığımızda, "kökeni çok eskilere" dayanan, "Avrupa'da bir birlik kurma" düşünceleri daha çok önemi bir hale gelmiştir (Karluk, 2011: 1).

Çok farklı siyasal unsurlardan oluşan Avrupa'nın, içinde bulunduğu çok başlı ve zayıf yapılardan kurtarılarak birleştirilmesi ve bir düzenin getirilmesi için çeşitli dönemlerde, birçok düşünür ve siyasi lider çeşitli fikirler öne sürmüşlerdir (Unwin, 2002: 2). Farklı dönemlerde yaşamış bu düşünürler arasında, , "Saint Simon, Immanuell Kant, William Penn, Augustin Thierry, Emile de Girardin, Victor Hugo, Count Coudenhove Kalergi, De Gasperi, M. Briand" gibi kişiler yer almıştır.

Birleşik Avrupa düşüncesine Yirminci Yüzyıl'da Jean Monnet, Robert Schuman, Konrad Adenauer, Carlo Sforsa, Winston Churchill, P. Henri Spaak, de Gaulle gibi düşünür ve devlet adamları da büyük emek vermişlerdir (Karluk, 2005: 1-2).

Ancak bu düşünceler ve idealler hayata geçme imkânı bulamamış, Avrupa devletleri arasında çıkar çatışmaları süregelmiştir. Bu durum da Avrupa'daki bölünmenin ve çatışmaların sürmesine yol açtığı gibi, Birleşik Avrupa'nın kurulması için de ideallerin de sürüp gitmesine yol açmıştır. Bu süregelen ideal, Victor Hugo'nun şu düşünceleri ile özetlenebilir:

> "*ABD nasıl yeni bir dünyayı taçlandırdıysa, bir gün gelecek Avrupa Birleşik Devletleri de eski dünyayı süsleyecektir. İster benimsensin, ister red edilsin, Birlik fikri, hiç durmadan yakılıp yıkılan, kasılıp kavrulan bir kıtanın bin yıllık hülyası olarak her zaman varlığını sürdürmektedir*." (Karluk, 2005: 1).

Birinci Dünya Savaşı sona ermeden Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı Wilson, Milliyetler Cemiyeti'nin (MC) kurulması önerisinde bulunmuş ve bu düşünce, bütün Avrupa Ülkeleri tarafından kabul edilmiştir. Ancak ABD'nin MC'ye taraf olmaması, MC'nin temel ilke olarak devletlerin egemenliğini esas alması ve kararlarını uygulayacak NATO gibi askeri bir gücünün olmaması; Örgütün kararlarını uygulamayan veya ilkelerini çiğneyen devletlere karşı yaptırım uygulama yetkisinin olmaması ve MC'nin Birinci Dünya Savaşı'nın galip devletlerinin "kurduğu, katıldığı… ve yönettiği" bir Örgüt olması gibi nedenlerle MC, başarılı olamamıştır. Dolayısıyla MC, Avrupa Devletleri arasındaki çatışmayı önleyememiş ve bunun sonucunda İkinci Dünya Savaşı meydana gelmiştir (Türe, 2002: 54-55).

İki Dünya Savaşı arasındaki dönemde, Birleşik Avrupa için, 1924'te Kont Kalergi, "Pan Avrupa Birliği" düşüncesini geliştirmiştir. Bu düşüncenin temelinde gümrük birliği ve bir Avrupa Konfederasyonu veya birliği oluşturmak suretiyle Avrupa'nın birleşmesini sağlayarak savaşların önlenmesi ve dünyanın diğer devletleri ile rekabet edilebilmesi öngörüsü bulunmaktadır (Türe, 2004: 55).

1930'da Fransa Dış ilişkiler Bakanı Aristide Briand da, Pan Avrupa Birliği'ne benzer bir proje olan Briand Bildirisi'ni önermiştir. Bu Bildiriyle Brian, Milliyetler

Cemiyeti'ne, "Avrupa Federal Birliği" projesini sunmuştur. Bu projesinde, Avrupa Devletleri arasında oluşacak bir paktın esasları temelinde bir araya gelerek Avrupa işbirliğinin sürekli geliştirilmesini önermiştir. Bunun için de yeni ve bağımsız Avrupa kurumlarının kurulması gerektiğini ifade etmiştir. Önerdiği bu kurumlar, bir Avrupa Konferansı, Yönetim Komitesi ve Avrupa Sekreterliği'nin kurulması olmuştur. Briand aynı zamanda bu Bildirisi'nde Avrupa organizasyonunda siyasal işbirliğinin ekonomik işbirliğinden öncelik taşıması gerektiğini ifade etmiştir (Rohne, 1991: 2-6)

Her iki öneri de yeterli desteği alamamıştır (Türe, 2004: 55). Bunların yanı sıra gümrük birliği ve/ya serbest ticaret bölgesi gibi birtakım ekonomik işbirliği çeşitleri ortaya çıkmıştır (Unwin, 2002: 3). Bu çabalar sonucunda İtalyan işadamları bir araya gelerek İtalyan Gümrük Birliğini kurmuşlardır. Benzer bir biçimde "Fransız ve Alman iktisatçı ve işadamları da bir araya gelerek "Gümrük ve İktisat Birliği" adında bir dernek kurmuşlardır." (Türe, 2004: 55).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa, Batı ve Doğu Avrupa olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Dünyanın ABD ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) eksenli iki kutba ayrılması ve Soğuk Savaş tehdidi, Batı Avrupa Devletleri'nin (BAD) daha sıkı işbirliği yapmalarına ve bütünleşme çabalarının artmasına yol açmıştır. Bunun sonucu olarak da güvenlik alanında ABD ve Kanada ile Batı Avrupa Devletleri'nin katılımı ile Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization-NATO) kurulmuştur (Unwin, 2002: 4). Daha sıkı işbirliği çabaları, hükümetler arası görüşmeler sonucunda Belçika, İngiltere, Danimarka, Fransa, Hollanda, İrlanda, İsveç, İtalya, Lüksemburg ve Norveç'ten oluşan on Batı Avrupa Devleti tarafından Mayıs 1949'da Avrupa Konseyi kurulmuştur. Avrupa Konseyi'nin Statüsü'ne Dair Sözleşme, 5 Mayıs 1949 Tarihi'nde Londra'da imzaya açılmış ve 3 Ağustos 1949 Tarihi'nde yürürlüğe girmiştir (Unwin, 2002: 4). Avrupa Konseyi'nin kuruluş amacı, 1. maddesinde, ortak mirasları olan ülkü ve ilkeleri korumak ve gerçekleştirmek ile ekonomik ve sosyal ilerlemelerini kolaylaştırmak üzere üyeleri arasında daha güçlü bir birlik yaratmak olarak belirtilmiştir.

BAD arasında siyasal gelişmelere paralel olarak ekonomik işbirliği çabaları da devam etmiştir. Özellikle ABD kaynaklı Marshall Planı kapsamında yapılan ekonomik yardımların dağıtılması konusu, Nisan 1948 Tarihi'nde kurulan Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün–AEİO-(Organization for European Economic Cooperation) kuruluş temelini oluşturmuştur. AEİO, Amerikan yardımını üye Devletler[1]arasında dağıtmak ve koordine etmekle ilgilenmiş (Unwin, 2002: 5) ve Avrupa ekonomik entegrasyonunun gelişmesine yardımcı olmuştur (Baldwin, 2011: 22).

1.1.1. Schuman Bildirisi

Schuman Bildirisi'nin temelinde Avrupa'nın babası (the father of Europe) kabul edilen Fransa Planlama Teşkilatı Başkanı Jean Monnet'in düşünceleri bulunmaktadır (Nelson ve Stubb, 2003: 19). Monnet, Avrupa'da düzenin korunması amacıyla, Almanya'nın büyümesinin sınırlandırılması yerine, çözüm olarak Almanya'nın Avrupa içine entegre edilmesini savunmuştur (Karluk, 2005: 3).

Jean Monnet'in düşüncelerinden hareketle, Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schuman, Birleşik Avrupa düşüncesinin gerçekleşmesinin önündeki engellerin ortadan kaldırılması ve kalıcı barışın sağlanıp sürdürülmesi için atılacak somut adımları, nedenleri ile birlikte ortaya koyan, metin olarak kısa ancak Avrupa bütünleşmesi açısından kilometre taşı olan Schuman Bildirisi'ni 9 Mayıs 1950 Tarihi'nde açıklamıştır.[2] Bu Bildiri'nin, Almanya tarafından da kabul edilmesinden sonra, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg da 25 Mayıs 1950 Tarihi'nde bu öneriyi kabul etmişlerdir (Karluk, 2005: 4).

Schuman Bildirisi, Almanya ve Fransa arasında, çatışmaya ve karşıtlığa yol açan kömür ve çelik üretiminin, diğer Avrupa ülkelerinin de katılımına açık olan, "ortak bir Yüksek Otorite"ye devredilmesini öngörmektedir. Ekonomik ilişkiler aracılığı ile Avrupa Devletlerini bir birine bağlamak suretiyle Avrupa Devletleri

[1] Marshall Planı kapsamındaki Amerikan yardımından yararlanan on altı devlet: Avusturya, Belçika, Danimarka, Fransa, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İsveç, İsviçre, İtalya, İzlanda, Lüksemburg, Norveç, Portekiz, Türkiye ve Yunanistan'dır (Tecer, 2007: 10, Dipnot:3).

[2] 1985 AB Milano Zirvesi'nde, Schuman Planı'nın yayımlandığı 9 Mayıs gününün Avrupa Günü olarak kutlanmasına karar verilmiştir. (http: //europa.eu/ abc/symbols/ 9-may/ euday_en.htm. Erişim Tarihi: 27.12.2010).

arasında köklü, güçlü bağların kurulmasını ve Avrupa Federasyonu'nun temellerinin atılmasını amaçlamaktadır.

1.1.2. Schuman Bildirisi'nden Paris Antlaşması'na

Schuman Bildirisi, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kuran Paris Antlaşması'na bir nevi kılavuzluk etmiştir (Unwin, 2002: 5). Schuman Bildirisi'nde amaçlanan hedefler, AKÇT'yi kuran Paris Antlaşması ile hayata geçmeye başlamıştır.

Paris Antlaşması'nın temelinde, önsözünde belirtildiği gibi Avrupa'da barışın sağlanması konusundaki temel kaygılar vardır. Bu kaygıların giderilmesi ve dünya barışının korunması amacıyla, barışı tehdit eden tehlikelerle orantılı yaratıcı çabaların olması gerektiği, bunun için de organize ve dinamik bir Avrupa'nın medeniyete yapacağı katkının barışçıl ilişkilerin korunması açısından zorunlu olduğu belirtilmiştir. Birleşik bir Avrupa'nın da, ancak fiili bir dayanışma meydana getirecek somut icraat ve ekonomik kalkınmaya yönelik ortak temellerin oluşturulması ile kurulabileceği öngörülmüştür. Bunun da temel üretimlerin artırılması suretiyle yaşam standartlarının yükseltilmesini ve barış çabalarının ilerletilmesini sağlayacağı ve Avrupa ülkeleri arasında süregelen husumetin yerine, Avrupa'nın temel çıkarlarını birleştireceği vurgulanmıştır. Temel çıkarların birleştirilmesinin de, ekonomik bir birlik kurulmasını ve kanlı çatışmalarla uzun süredir bölünmüş halklar arasında daha geniş ve köklü bir topluluğun temellerinin oluşturulması gerektiği ifade edilmiştir. Bütün bunlar için de, ortak bir kaderi yönlendirecek kurumların temellerinin atılmasını amaçladıklarını belirtmişlerdir.

Avrupa, endişelerinin giderilmesi ve yukarıda belirtilen hedeflerin gerçekleştirilmesi amacıyla, stratejik önemde olan ve üretiminde Almanya'nın söz sahibi olduğu kömür ve çelik madenlerinin üretiminin denetim altına alınması gereği üzerinde durmuştur. Bunun için öngörülen yöntem, ulusal yetkilerin "ulusüstü" bir "Yüksek Otorite"ye devredilmesidir. Bu düşüncelerin başta Almanya olmak üzere İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg tarafından kabul edilmesi sonucunda Taraflar, 18 Nisan 1951 Tarihi'nde AKÇT'yi kuran Paris Antlaşması'nı

imzalamışlardır (Türe, 2004: 57). Bu Antlaşma, 23 Temmuz 1952 Tarihi'nde yürürlüğe girmiştir.

AKÇT Antlaşması ile Antlaşmayı imzalayan altı Ülkenin kömür ve çelik sanayileri arasında işbirliği sağlanarak, ilk ortak pazarın temelleri atılmıştır. Bu durum, Antlaşması'nın birinci maddesinde, tarafların bu Antlaşma ile kendi aralarında ortak pazar, ortak hedefler ve ortak kurumların kurulmasını amaçlaması ile hükme bağlanmıştır.

50 yıllık sınırlı bir süre için imzalanan AKÇT Antlaşması (md: 97), bu sürenin 23.07.2002 Tarihi'nde sona ermesi sonucunda misyonunu tamamlamıştır (Karluk, 2011: 10-11).

Tablo 1-1: Avrupa Birliği Kurucu Antlaşmaları

Avrupa Birliği'nin Kurucu Antlaşmaları		
Adı	Onay Tarihi	Yürürlük Tarihi
Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) Antlaşması	18 Nisan 1951	23 Temmuz 1952
Avrupa Ekonomik Topluluğu Antlaşması (AETA)	25 Mart 1957	1 Ocak 1958
Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu EURATOMAntlaşması	25 Mart 1957	1 Ocak 1958
Birleşme (Füzyon) Antlaşması	8 Nisan 1965	1 Temmuz 1967

Kaynak: http:// europa.eu/abc/ treaties/ index_en. htm. (Erişim Tarihi: 30.09.2011).

1.1.3. Roma Antlaşması

Roma Antlaşması ile AKÇT'yi kuran altı devlet tarafından, Avrupa Ekonomik Topluluğu: AET (European Economic Community: EEC) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET) (The European Atomic Energy Community: EAEC veya EURATOM), 25 Mart 1957 Tarihi'nde kurulmuştur. Roma Antlaşması, 1 Ocak 1958'de yürürlüğe girmiştir.

Roma Antlaşması ile genel olarak AET Antlaşması ifade edilmektedir. Ancak aynı Antlaşma ile AET Antlaşmasından bağımsız bir tüzel kişiliği olan Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu da kurulduğu için, her iki Antlaşma için kullanıldığı zaman, Roma Antlaşmaları olarak ifade edilmektedir (Karluk, 2011: 18).

1.1.3.1. Avrupa Ekonomik Topluluğu (European Economic Community)

AET Antlaşması da AKÇT Antlaşması'nın da dayanağını oluşturan temel kaygıların giderilmesi ve Avrupa'nın birleştirilmesi için temel hedefleri ve ilkeleri ortaya koymuştur. AET Antlaşması'nın başlangıç kısmında belirtilen bu hedef ve ilkelerin amacı, Avrupa halkları arasında tamamen uyumlaştırılmış bir birliğin kurulması temellerini atmaktır. Bunun için de ortak hareket etmek suretiyle Avrupa'yı kendisini bölen engellerden kurtararak, Avrupa ülkelerinin ekonomik ve sosyal ilerlemesini sağlamaktır. AET üyelerinin çabalarının temel amacı da halklarının çalışma ve yaşama koşullarını sürekli artırmaktır. Bunun için de adil rekabet, dengeli ticaret ve istikrarlı büyümeyi garantilemek amacıyla mevcut engellerin ortadan kaldırılması için ortak hareket etmek gerektiğini kabul etmişlerdir. Ekonomilerinin birliğini güçlendirmek ve uyumlu gelişmeyi sağlamak amacıyla geri kalmış bölgeler ve çeşitli bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıkları azaltmaya istekli olduklarını belirtmişlerdir.

Ortak bir ticaret politikası vasıtasıyla uluslararası ticaretteki kısıtlamaları aşamalı olarak ortadan kaldırılmasına katkıda bulunmak arzusunda olduklarını; Avrupa ile deniz aşırı ülkelerin dayanışmasını vurgulamak ve Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın ilkeleri doğrultusunda bu ülkelerin refah düzeylerinin artmasını sağlamak niyetinde olduklarını belirtmişlerdir. Barışın ve özgürlüğün güçlendirilmesi ve korunması amacı ile aynı idealleri paylaşan diğer Avrupa halklarını çabalarına katılmaya davet ederek, kaynaklarını bir araya getirmeyi kararlaştırdıklarını belirtmişlerdir.

Tarafların üzerinde hemfikir oldukları, yukarıda belirtilen Roma Antlaşması'nın başlangıç kısmında belirtilen temel amaçları, Antlaşmanın ikinci

maddesinde bir bütün olarak düzenlenmiştir. AET Antlaşması'nın ikinci maddesi, Topluluğun görevinin ortak bir pazarın kurulması ve Üye Ülkelerin ekonomik politikalarını aşamalı bir biçimde yakınlaştırmak suretiyle, Topluluk içindeki ekonomik faaliyetlerin uyumlu bir biçimde geliştirilmesini sağlamak olduğunu belirtmiştir. Bununla da dengeli bir büyümenin sağlanması, istikrarın arttırılması, yaşam standardının hızla yükseltilmesi ve Topluluğun bir araya getirdiği Ülkeler arasında daha sıkı ilişkilerin kurulmasını sağlamak amaçlanmıştır.

Birinci kısmı genel ilkelerden (md: 1-8) oluşan AET Antlaşması, toplamda altı kısımdan oluşmaktadır.

İkinci kısım: Topluluğun temelleri (md: 9-84) bölümünü oluşturmaktadır. Bu kısmin ilk başlığı malların serbest dolaşımı (md: 9-11) başlığıdır. Bu başlığın birinci bölümü, Üye Devletler arasında gümrük vergilerinin kaldırılması ve ortak gümrük tarifesinin oluşturulması ile ilgili hükümlerin düzenlendiği (md: 12-29) gümrük birliği bölümüdür. İkinci bölümü ise, genel olarak gümrük birliği konusuyla ilgili olan, üye ülkeler arasındaki miktar sınırlamalarının kaldırılmasını öngören (md: 30-37) bölümdür. İkinci kısmın ikinci başlığı tarımı (md: 38-47); üçüncü başlığı kişilerin, hizmet ve sermayenin serbest dolaşımını (md: 48-73), dördüncü başlık taşımacılığı (md: 74-84) düzenlemektedir

Antlaşmanın üçüncü kısmı "Topluluğun Politikası"nı düzenlemektedir. Bu kısmın birinci başlığı, Topluluğun rekabete ilişkin olarak teşebbüslere uygulayacağı kurallarını (md: 85-90), dampingi (md: 91), devlet tarafından yapılacak yardımları (md: 92-94); vergi hükümlerini (md: 95-99), mevzuatın yakınlaştırılmasını (md: 100-102) öngören ortak kurallarını düzenlemektedir. İkinci başlığı ise konjonktür politikası (md: 103), ödemeler dengesi (md: 104-109) ve ticaret politikası(md: 110-116) gibi konulardaki Topluluğun "Ekonomi Politikası" hakkındaki hükümleri düzenlemektedir. Topluluğun "Sosyal Politikası"nı düzenleyen üçüncü başlığının altında da, sosyal hükümler (md: 117-122) ve "Avrupa Sosyal Fonu" (md: 123-128) hakkındaki hükümler yer almaktadır. Dördüncü başlık ise "Avrupa Yatırım Bankası"nın (md: 129-130) kurulmasıyla ilgilidir.

Antlaşmanın dördüncü kısmı, Topluluğun "Denizaşırı Ülke ve Toprakların Ortaklığı" hükümlerini ele almaktadır (131-136). Burada, Topluluk üyesi Devletlerin, Avrupa dışındaki ülke ve topraklarla olan ilişkilerinin sonucu olarak, Toplulukla ortaklık kurmalarının Üye Devletler tarafından kabul edilmesini öngörmektedir (md: 131). Söz konusu ortaklık ilişkisi, AET üyesi Devletlerin Avrupa dışındaki üçüncü ülke ve topraklarla daha çok ekonomik eksenli olan ilişkileridir. Bu ortaklık ilişkilerinin Topluluğa teşmili söz konusu olmaktadır.

AET Antlaşması'nın beşinci kısmında Topluluğun kurumlarıyla ilgili hükümler düzenlenmiştir. Burada "Kurumlar" başlığı altında, Avrupa Parlamentosu (md: 137-144), Avrupa Konseyi (md: 145-154), Avrupa Komisyonu (md: 155-163) ve Adalet Divanı (md: 164-188) hakkındaki düzenlemeler, çeşitli kurumlara ilişkin ortak hükümler (md: 189-192) ve "Ekonomik ve Sosyal Komite" ile ilgili düzenlemeler (md: 193-198) yer almaktadır. Bu kısmın ikinci başlığında ise "Mali Hükümler" (md: 199-209) bölümü düzenlenmiştir.

Antlaşma'nın altıncı kısmı, genel ve son hükümleri düzenlemektedir (md: 210-248). Burada ana hatları ile tüzel kişiliğine vurgu yapılan Topluluğun (md: 210), çalışanları, çalışma düzenleri, Topluluk kurumlarının merkezinin belirlenmesi (md: 216), kullanılacak dillerin belirlenmesi, Antlaşma'nın yorumuyla ilgili sorunlar (md: 219), istisnalar ve benzeri hükümler ile Antlaşma'nın sınırsız bir süre için yapıldığını belirten (md: 240) hükümler düzenlenmektedir.

AET Antlaşması, Avrupa'nın siyasal bütünleşmesinin sağlanması için ortak ekonomik ve ticaret politikalarının alt yapısını oluşturmuştur. Bunun için de ana hatlarıyla yukarıda belirtilen AET Antlaşması'nın düzenlediği gümrük birliği, miktar sınırlamalarının kaldırılması, ortak tarım politikası, kişilerin, hizmet ve sermayenin toplulukta serbest dolaşımının sağlanması, ortak politikaların yürütülmesi ve Avrupa'nın uluslarüstü ortak kurumlarının kurulmasında amaç, Avrupa'nın ekonomik birliği aracılığı ile siyasal birliğinin alt yapısını oluşturmaktır.

1.1.3.2. Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (The European Atomic Energy Community: EURATOM)

Roma Antlaşması ile AET'nin yanı sıra, 225 maddeden oluşan Avrupa Atom Enerjisi Topluluğunu Kuran Antlaşma sonucunda Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu da (The European Atomic Energy Community: EURATOM) kurulmuştur.

Bu Topluluğun kurulmasının temelinde, EURATOM Antlaşması'nın başlangıç bölümünde belirtildiği gibi, atom enerjisinin tehlikelerinden ve zararlarından korunmak ve bu enerjiyi barışçıl amaçlarla sanayinin kalkınmasında ve güçlendirilmesinde, teknolojinin geliştirilmesinde kullanılmasını sağlamak bulunmaktadır. Bunların yanı sıra Avrupa'nın petrole olan bağımlılığını azaltma kaygıları da bulunmaktadır (Türe, 2004: 59).

AET ile aynı kurumları paylaşmakla birlikte, bağımsız bir tüzel kişiliğe sahip olan EURATOM, AET gibi, AKÇT'nin aksine, sınırsız bir süre için kurulmuştur (md: 208). Avrupa Topluluğu (AT) ve Avrupa Birliği Antlaşmalarını değiştiren ve Aralık 2007'de imzalanan Anlaşma ile yapılan sınırlı orandaki değişiklikler dışında da günümüze kadar pek değişikliğe uğramamıştır (Karluk, 2011: 17-18).

1.1.4. Birleşme (Füzyon) Antlaşması (The Merger Treaty)

Paris ve Roma Antlaşmaları'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte her Topluluğun ayrı bir yürütme organı, ayrı bir Bakanlar Kurulu olan üç farklı Avrupa Topluluğu ortaya çıkmıştır. Bu çok başlı yapıdan kurtulmak amacıyla Roma Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden hemen sonra, olası birleşme önerileri ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu çalışmaların sonucunda Füzyon Antlaşması 8 Nisan 1965'te bir Hükümetlerarası Konferans'ta imzalanmış ve AET'yi kuran altı Devlet tarafından onaylanmasından sonra, 1 Temmuz 1967 Tarihi'nde yürürlüğe girmiştir (Laursen, 2010: 2).

Füzyon Antlaşması ile AKÇT, AET ve EURATOM için mevcut olan Parlamento ve Adalet Divanı'nın yanı sıra tek bir Konsey ve Komisyon oluşturulmuş ve Toplulukların bütçeleri birleştirilmiştir. Oluşturulan Konseyin başkanlığı da altı

aylık dönemler halinde Üye Devletler tarafından yapılmaya başlanmıştır. Bu Antlaşmayla Avrupa Toplulukları çok başlı yapıdan kurtulmuşlar ve tek bir çatı altında birleşerek Avrupa Topluluğu'nu oluşturmuşlardır (Tecer, 2007: 14; Laursen, 2010: 10).

1.1.5. Avrupa Konseyi (Avrupa Zirvesi) ve Avrupa Komisyonu

Avrupa Birliği'nin politikalarını ve amaçlarını gerçekleştirmek amacıyla birçok kurum oluşturulmuştur. Bunlar AB'nin yürütme ve yargı organları olarak Avrupa Konseyi, Avrupa Parlamentosu, Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi, Avrupa Komisyonu, Avrupa Adalet Divanı, Avrupa Sayıştayı ve Avrupa Denetçiliği (Ombudsman) kurumlarıdır. "Danışma Organları: Komiteler" olarak Ekonomik ve Sosyal Komite ile Bölgeler Komitesi oluşturulmuştur. AB'nin mali kurumları olarak da Avrupa Merkez Bankası, Avrupa Yatırım Bankası ve Avrupa Yatırım Fonu kurulmuştur (Tecer, 2007: 25-54; Karluk, 2011: 313-437).

Konumuzun kapsamı ve sınırlılıkları açısından, AB'nin söz konusu bütün kurumlarını değil, ileriki konularda adından sıkça söz edeceğimiz Avrupa Konseyi ve Komisyonu hakkında kısaca bilgi vermekte yarar bulunmaktadır.

1.1.5.1. Avrupa Konseyi (The European Council)

Avrupa Birliği'nin yasama ve karar alma organı olan Avrupa Konseyi, AB'nin en üst düzeydeki siyasi kurumudur. 1949 yılında kurulan Avrupa Konseyi (The Council of European) ile olan isim benzerliğinden dolayı, bu iki Konsey'in birbiri ile karıştırılmasından dolayı, isim karışıklığını önlemek amacıyla, Avrupa Konseyi'ne (The European Council), Avrupa Birliği Konseyi[3]veya Avrupa Zirvesi de denmektedir (Karluk, 2011: 352; Tecer, 2007: 26).

AB Konseyi'nin 1987 yılında Tek Avrupa Senedi'nin yürürlüğe girmesine kadar hukuki bir statüsü olmamıştır. Tek Avrupa Senedi, Avrupa Konseyi'ni hukuki statüye kavuşturmakla birlikte, Konsey'in yetkilerini "tam olarak belirlememiştir."

[3] Avrupa Konseyi, Avrupa Topluluğu, Avrupa Birliğine dönüşmeden önce, Avrupa Toplulukları Konseyi olarak adlandırılmıştır. Bkz. (DTM, 1999: 20).

Bu belirsizlik, AB Konseyi'ne resmiyet kazandıran ve görevlerini tanımlayan Avrupa Birliği Antlaşması (1993) ile giderilmiştir (Karluk, 2011: 352).

AB Konseyi, Topluluk (Birlik) üyesi ülkelerin devlet ve hükümet başkanları ile Konsey başkanı ve Avrupa Komisyonu başkanından oluşmaktadır (http://www. european-council.europa.eu/the-institution.aspx?lang=en. Erişim Tarihi: 30.09.2011).

AB Konseyi, AT üyesi devlet ve hükümet başkanlarının, ilkini Şubat 1961'de Paris'te yaptıkları zirve toplantılarının belli aralıklarla tekrarlanması sonucunda "de facto" olarak ortaya çıkmış ve 9-10 Aralık 1974 Tarihleri'nde gerçekleştirilen Paris Zirvesi'nde alınan karar sonucunda da 1975 yılından beri bu Zirveler, Avrupa Konseyi adı altında yapılmaya başlanmıştır.

AB Konseyi, 1975'ten başlamak üzere, biri Brüksel'de diğer ikisi de, Konsey'e başkanlık yapan ülkede olmak üzere, yılda üç kere toplanmaya başlamıştır. Bu toplantı sayıları, 1986 yılından sonra, yılda ikiye düşmüştür (Karluk, 2011: 353). Günümüzde de AB Konseyi, yılda dört kere toplanmaktadır. Nice Zirvesi'nde alınan karar gereğince de bu Zirvelerin ikisinin Brüksel'de, diğer ikisinin de Konsey'e başkanlık yapan ülkede olması öngörülmüştür. Ancak 2004'ten beri bütün Zirveler fiili olarak Brüksel'de yapılmaktadırlar (Tecer, 2007: 26-27; http: //ec. europa. eu/ archives/european-council/index_en.htm. Erişim Tarihi: 30.09.2011).

AB Konsey'in altı aylık dönüşümlü dönem başkanlığı sisteminin, AB Konseyi'nin ilk kez Birliğin organları arasında sayıldığı Lizbon Antlaşması ile birlikte (Balkır, 2010: 334), yenilenebilir nitelikte ve en çok beş yıl sürebilecek, iki buçuk yıllık bir dönem için, nitelikli oy çokluğu ile seçilecek başkanlık sistemine geçilmesi öngörülmüştür (Karluk, 2011: 354; http://www.european-council. europa. eu/the-institution.aspx?lang=en. Erişim Tarihi: 30.09.2011).

AB'nin "karar alma ve yasama" organı olan AB Konseyi, Lizbon Antlaşması'nın 15. maddesinde düzenlendiği biçimiyle "yasa koyucu bir faaliyette" bulunmamakla birlikte (Balkır, 2010: 334), Avrupa Komisyonu'nun hazırladığı kanun tasarılarını son aşamada incelemekte ve yasalaşmasını sağlamaktadır. Bu yetkileri ve gücü dolayısıyla Konsey, AB politikalarını belirlemektedir. Türkiye ile

ilgili alınan AB kararlarının temelinde de AB Konseyi'nin Zirve sonuçlarında aldığı kararlar vardır. Dolayısıyla Ankara Anlaşması'ndan sonra Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerine yön veren esas belgeler, AB Konseyi Devlet ve Hükümet Başkanları Zirve Sonuçları olmuştur.

1.1.5.2. Avrupa Komisyonu (European Commission)

Avrupa Komisyon'u (European Commission) birçok görevi olan ve AB'nin en önemli kurumlarından biridir. Hem AB politikaları ve müktesebatı konusunda yasa önerilerinin hazırlanmasından, hem de bu müktesebatın uygulanmasından sorumludur. Aynı zamanda AB Antlaşmalarının koruyucusu ve Adalet Divanı ile birlikte AB hukukunun doğru uygulanmasının gözetleyicisi ve denetleyicisi; uluslararası ilişkilerde ve başta ticaret ve işbirliği alanlarında olmak üzere, uluslararası anlaşmaların görüşülmesinde ve AB'nin yapısal fonlarının yönetiminde Birliğin temsilcisi olarak görev yapmaktadır (http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/european-commission/index_en.htm. Erişim Tarihi: 30.09.2011; Karluk, 2011: 393-394). Bu yönleri ile Komisyon'un yürütme, denetleme ve temsil yetki ve sorumlulukları bulunmaktadır. Bu yetki ve sorumluluklarından dolayı, Avrupa Parlamentosu'na karşı da sorumludur.

Avrupa Komisyonu, mensubu oldukları ülkelerin çıkarları ve politikalarından bağımsız olarak, Birliğin çıkarlarını temsil eden ve bunun üzerine yemin eden bağımsız, genelde daha önce bakanlık gibi üst düzey siyasi görevlerde bulunmuş olan, beş yıllık bir dönem için seçilen, her biri Birlik üyesi bir ülke tarafından atanan 27 komiserden oluşmaktadır. Komisyon'un başkanı da Avrupa Konseyi tarafından oybirliği ile atanmaktadır. Lizbon Antlaşması ile Komisyon'un üye sayısının 2014 yılından itibaren üye sayısının üçte ikisi olması öngörülmüştür (Karluk, 2011: 403).

Avrupa Parlamentosu ve Konseyi'nin Komisyon hakkında önemli yetkileri bulunmaktadır. Bunların başında, sorumlu olduğu Avrupa Parlamentosu tarafından görevden alınabilmesi ve Parlamento'nun Komisyon hakkında gensoru verebilme yetkisinin olması ile Avrupa Konseyi'nin Komisyon üyelerinin sayısını oybirliği ile değiştirebilme yetkilerinin olmasıdır. Gensorunun geçmesi durumunda, Komisyon üyeleri toplu olarak istifa etmek durumunda kalmaktadırlar (Karluk, 2011: 395-396).

1.1.6. Avrupa Birliği'nin Genişlemesi

AT, kuruluşundan itibaren Kuruluş Antlaşmalarının özüne uygun olarak dinamik bir nitelik taşımıştır. Bu da AET'nin kurulmasının üzerinde fazla bir zaman geçmeden Topluluk, Dünyanın iki kutuplu bir yapıya da dönüşmesinin de etkisiyle bir çekim merkezi olmuş ve AET'nin genişleme süreci başlamıştır.

AT'nin ilk genişlemesi dalgası, İngiltere, Danimarka ve İrlanda'nın AT'ye katılması ile başlamıştır. Bu ülkelerden İrlanda 31.07.1961, İngiltere 09.08.1961 ve Danimarka İngiltere'den hemen bir gün sonra 10.08.1961 Tarihi'nde AET'ye katılım başvurusunda bulunmuştur. Ancak 10.10.1961 Tarihi'nde İngiltere ile AET arasında katılım müzakereleri başlamasına rağmen Fransa'nın İngiltere'ye karşı olan tutumu nedeniyle İngiltere'nin AET'ye girmesini veto etmiştir. AET'ye katılım için bu ilk başarısız girişiminden sonra İngiltere, Danimarka ve İrlanda 11.05.1967 Tarihi'nde AET'ye ikinci katılım başvurularını yapmışlardır. Bu başvurunun üzerinden beş yıla yakın bir süre geçtikten sonra AET ile Taraflar arasında 22.01.1972 Tarihi'nde Katılım Anlaşmaları imzalanmış ve bu Anlaşmaların 01.01.1973 Tarihi'nde yürürlüğe girmesi ile altı üyeli AET, dokuz üyeli bir Topluluğa ulaşmıştır[4] (Karluk, 2010: 85-88).

AT'nin ikinci genişlemesi 1981'de Yunanistan'ın, üçüncü genişleme 1986'da Portekiz ve İspanya'nın, dördüncü genişleme 1995'te İsveç, Finlandiya ve Avusturya'nın Topluluğa katılması ile devam etmiştir. Beşinci ve en kapsamlı genişleme 2004'te Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovak Cumhuriyeti, Slovenya, Polonya, Litvanya, Letonya, Estonya, "Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında Kıbrıs Rum Yönetimi" (Bilici, 2007: 42) ve Malta'nın katılması ile gerçekleşmiştir. Bulgaristan ve Romanya'nın altıncı genişleme sonucunda Avrupa Birliği'ne 2007'de katılması ile bu süreç devam etmiş ve altı Ülke ile kurulan ekonomi birliği karakterli olan Topluluk, yirmi yedi üyeli, bir ekonomik ve siyasal Birliğe dönüşmüştür.

[4] 30.04.1962 Tarihi'nde Norveç de AET'ye katılım başvurusunda bulunmuştur. İngiltere, Danimarka ve İrlanda ile birlikte ilk başarısız girişimden sonra Norveç de 21.07.1967 Tarihi'nde ikinci katılım başvurusunda bulunmuştur. Ancak 22.01.1972 Tarihi'nde Norveç ile de Katılım Anlaşması imzalanmakla birlikte, halk oylamasında Norveç'in Katılım Anlaşması'nı reddetmesi üzerine Topluluk genişlemesinin dışında kalmıştır. Bkz. (Karluk, 2010: 86-88).

Tablo 1-2: Avrupa Birliği'nin Kurucu Devletleri ve Genişlemesi

Avrupa Birliği'nin Kurucu Devletleri	Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika, Lüksemburg	Avrupa Birliği'nin Genişlemesi		Devletler	Üyelik B.T.	Katılım A.T.	Üyelik Tarihi
			1.G	İngiltere	09.08.1961 11.05.1967	22.01.1972	01.01.1973
				Danimarka	09.08.1961 11.05.1967	22.01.1972	01.01.1973
				İrlanda	31.07.1961 11.05.1967	22.01.1972	01.01.1973
			2.G	Yunanistan	12.06.1975	28.05.1979	01.01.1981
			3.G	Portekiz	28.03.1977	12.06.1985	01.01.1986
				İspanya	28.07.1977	12.06.1985	01.01.1986
			4.G	Avusturya	17.07.1989	25.06.1994	01.01.1995
				İsveç	01.07.1991	25.06.1994	01.01.1995
				Finlandiya	18.03.1992	25.06.1994	01.01.1995
			5.G	GKRY	04.07.1990	16.04.2003	01.05.2004
				Malta	16.07.1990	16.04.2003	01.05.2004
				Macaristan	31.01.1994	16.04.2003	01.05.2004
				Polonya	05.04.1994	16.04.2003	01.05.2004
				Slovakya	27.06.1995	16.04.2003	01.05.2004
				Letonya	27.10.1995	16.04.2003	01.05.2004
				Estonya	27.11.1995	16.04.2003	01.05.2004
				Litvanya	12.12.1995	16.04.2003	01.05.2004
				Çek Cum	17.01.1996	16.04.2003	01.05.2004
				Slovenya	10.06.1996	16.04.2003	01.05.2004
			6.G	Romanya	22.06.1995	25.04.2005	01.01.2007
				Bulgaristan	14.12.1995	25.04.2005	01.01.2007

Kaynak: (Kavalalı, 2005: 9; Karluk, 2011: 110-111). Kısaltmalar: G: Genişleme, B.T: Başvuru Tarihi, A.T: Antlaşma Tarihi.

1.1.7. Avrupa Birliği'nin Dönüşmesi

Süreç içerisinde ortaya çıkan sorunların üstesinden gelebilmek ve Kurucu Antlaşmaları yeni koşullara uyarlamak amacıyla, Avrupa Topluluğu'nun Kurucu Antlaşmaları'nda sürekli değişiklikler, çıkarmalar ve eklemeler yapılmıştır (Dinan, 1999: 2).

Yetmişli yıllarla seksenli yıllar arasında ortaya çıkan ekonomik sorunların üstesinde gelme arayışları sonucunda, Avrupa Komisyonu'nun 1985'te hazırladığı Beyaz Kitap'taki (Bilici, 2007: 39-42) önlem ve öneriler, "17 Şubat 1986 Tarihli Lüksemburg Zirvesi"nde (Tecer, 2007: 16) Avrupa Tek Senedi (The Single European Act: SEA) olarak kabul edilmiştir. Avrupa Tek Senedi, 8 Şubat 1986 Tarihi'nde La Haye Zirvesi'nde imzalanmasına rağmen, Danimarka ve İrlanda'nın onay işlemlerinin gecikmesi nedeniyle ancak 1 Temmuz 1987 Tarihi'nde yürürlüğe girmiştir (Tecer, 2007: 16). Avrupa Tek Senedi (ATS) ile Avrupa Topluluğu Kurucu Antlaşmaları'nda ilk kez kapsamlı değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler ile Avrupa Parlamentosu ve Konseyi arasında yeni bir işbirliği süreci başlatılmış (Karluk, 2005: 58) ve bunun sonucunda Avrupa Parlamentosu'nun yetkileri artırılmıştır. Oybirliği ilkesinin zorunlu olduğu bazı Konsey kararlarında nitelikli çoğunluk ilkesi benimsenmiştir. Tek Pazar'ın oluşturulması için Roma Antlaşması'na bazı maddeler eklenmiş (Dura-Atik, 2007: 63-64) ve "Dış Politika Alanında İşbirliği"ne gidileceği belirtilmiştir (Tecer, 2007: 16).

7 Şubat 1992 Tarihi'nde Maastricht'te imzalanan ve 1 Kasım 1993 Tarihi'nde yürürlüğe giren Avrupa Birliği Antlaşması (Treaty on European Union) olan Maastricht Antlaşması ile ekonomik ve siyasal birliğin oluşturulması hedeflenmiştir.

Maastricht Antlaşması ile Avrupa Toplulukları, Avrupa Birliği adını almış, AB'nin tek para birimine geçmesi kararlaştırılmış, "Avrupa vatandaşlığı" kavramı getirilmiş ve vatandaşlık haklarını güvence altına alınmıştır (Karluk, 2005: 88-98).

Maastricht Antlaşması, Avrupa Birliği'nin üzerinde yükseldiği üç sütunu belirlemiştir. Bunlar: Kurucu Antlaşmalar olan AET, EURATOM, AKÇT ile Kurucu Antlaşmalar çerçevesindeki düzenlemeler, Topluluk politikaları ve

Ekonomik ve Parasal Birliğin (EPB) oluşturduğu Topluluk sütunu; ortak dışişleri ve güvenlik politikası sütunu ile adalet ve içişlerinde işbirliği sütunudur (Tecer, 2007: 18; Bilici, 2007: 43-44; Dinan, 1999: 1-2).

Avrupa Birliği ile ilgili önemli kararların alındığı bir diğer Antlaşma, 16-17 Haziran 1997 Tarihleri'nde kabul edilen, 02.10.1997 Tarihi'nde imzalanan ve 1 Mayıs 1999 Tarihi'nde yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması'dır.

Amsterdam Antlaşması'nın temel hedefleri ve amaçladığı yenilikler Antlaşmanın önsözünde belirtildiği gibi, AB'nin Merkez ve Doğu Avrupa (MDA) Ülkeleri'ne doğru genişlemesi hedefini de göz önüne alarak, AB'nin kurumsal ve siyasal yapısını güçlendirmektir. Bunun yanı sıra Antlaşma ile AB'nin hukuksal çerçevesinin bir bütünde toplanması ve tamamlanması amacıyla mevcut Antlaşma metinleri gözden geçirilerek, AT Antlaşması ile AB Antlaşması birleştirilmiş ve madde numaraları yeniden belirlenmiştir (Bilici, 2007: 45).

Nice Antlaşması, 26 Şubat 2001 Tarihi'nde imzalanmış; ancak "üye ülkeler bazındaki onay sürecinin uzaması yüzünden" (Bilici, 2007: 45) 1 Şubat 2003 Tarihi'nde yürürlüğe girmiştir. Nice Antlaşması ile de AB Antlaşmaları'nda değişiklikler ve Bunlara eklemelere yapılmıştır. Bu değişikliklerle yakın gelecekte "karar almanın demokratik meşruluğu ve etkinliği, Birliğin yetkilerinin sınırlandırılması, Temel Haklar Şartı'nın yasal statüsü ve ulusal parlamentoların rolü" (Pernice, 2008: 8) konularında önemli kararlar alınmıştır.

AB Devletleri tarafından 13 Aralık 2007 Tarihi'nde imzalanan ve 1 Aralık 2009 Tarihi'nde yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile Avrupa Topluluğu'nu Kuran Antlaşma "Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Antlaşma" olarak değiştirilmiştir. Avrupa Topluluğu ve Topluluk ifadeleri "Birlik" olarak değiştirilmiş ve Avrupa Birliği'ne "tüzel kişilik" kazandırılmıştır. Bunların yanı sıra Avrupa Birliği'nin karar alma sürecinden yapısına kadar birçok yönden değişiklikler yapılmıştır (Holroyd, 2008: 4).

Tablo 1-3: Avrupa Birliği'ni Dönüştüren Antlaşmalar

Avrupa Birliği'ni Dönüştüren Antlaşmalar			
Sıra	Antlaşma	İmzalanma Tarihi	Yürürlük Tarihi
1	Avrupa Tek Senedi	17.02.1986	01.07.1987
2	Maastricht Antlaşması	07.02.1992	01.11.1993
3	Amsterdam Antlaşması	02.10.1997	01.05.1999
4	Nice Antlaşması	26.02.2001	01.02.2003
5	Lizbon Antlaşması	13.12.2007	01.12.2009

Kaynak: http://europa.eu/abc/treaties/index_en.htm. (Erişim Tarihi: 30.09.2011).

1.2. Türkiye-Avrupa Topluluğu Ortaklık İlişkisi

Günümüz Türkiye-AB ilişkilerinin temelinde, nihai hedefi AT'ye katılmak ve bir "Ortaklık Anlaşması" olan Ankara Anlaşması bulunmaktadır. O açıdan ortaklık ilişkisini ana hatları ile ele almakta yarar bulunmaktadır. Daha sonra da, Türkiye-AT ortaklık ilişkisi çerçevesinde, Ankara Anlaşması ve Ankara Anlaşması'nın geçiş döneminin hükümlerini düzenleyen Katma Protokol ile son dönemine geçişi düzenleyen 1/95 sayılı Gümrük Birliği Kararı incelenecektir.

1.2.1. Ortaklık İlişkisi

Yakın geçmişe kadar bazı ortak amaçları gerçekleştirmek üzere kimi devletler bir süreliğine bir araya gelerek ortak hareket etmişlerse de belirleyici aktörler yine de bağımsız olan devletler olmuştur. Ancak bu durum özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra değişmeye başlamıştır. Avrupa'da devletler, egemenlik yetkilerini giderek oluşturdukları AKÇT, AET, EURATOM gibi "uluslarüstü" topluluklara devretmeye başlamışlardır. Bu toplulukların varlık süresi AKÇT'de olduğu gibi bazısında kuruluş amaçlarını gerçekleştirme süresi ile (md: 97) sınırlandırılmışken, AET'de olduğu gibi bazısında süre sınırlaması (md: 240) öngörülmemiştir.

Ortaklık kurumu, Avrupa Birliği Kurucu Antlaşmaları'ndan önce, "sömürgeciliğin ortadan kalkması ve uluslararası kuruluşların çeşitlik kazanması

sürecinde öne çıkmıştır.” Ortaklık kavramı ise, daha çok İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, devletlerin devletlerle ve uluslararası kuruluşlarla olan; ancak “bir gözlemci statüsünü aşan fakat tam üyeliği de içermeyen çok çeşitli bağlantı biçimleri için” kullanılmıştır (Gümrükçü, 2002: 41).

Bu Toplulukların, topluluk dışındaki devletlerle ilişkileri, genel olarak her Avrupa devletinin söz konusu Antlaşmaya (AKÇT, AET, EURATOM) taraf olmak için başvuruda bulunabileceğini öngören hükmüne dayanmaktadır. Bu hüküm AKÇT Antlaşması’nın 98. maddesi ile aynı paralelde düzenlenen AET Antlaşması’nın 237. maddesi ve EURATOM Antlaşması’nın 205. maddesinde düzenlenmiştir. Bunun dışında AET Antlaşması’nın “Denizaşırı Ülke ve Toprakların Ortaklığı”nı düzenleyen 130-136. maddelerinde, Topluluğun bir üçüncü devlet, bir devletler birliği veya uluslararası bir kuruluş ile karşılıklı hak ve yükümlülükler temelinde, ortak faaliyetler ve özel usuller öngören bir ortaklık kurma amacıyla anlaşmalar yapabileceğini öngören 238. maddesi ve EURATOM Antlaşması’nın 206. maddesinde bu ilişkileri düzenleyen hükümler yer almaktadır.

Avrupa Toplulukları (AKÇT, AET, EURATOM), kurulmalarından itibaren, bu Toplulukların üyesi devletler, “etki alanlarını ekonomik ve siyasi işbirliği yoluyla tam üyelerin çemberi dışına genişletme çabası içinde olmuşlardır.” Bunun için de:

> “*etki alanının ekonomik, hukuki, siyasi ve hatta coğrafi nedenlerle üyeliği sorunlu olabilecek yeni üyelerin ve/veya devletlerin katılması ile” genişletilmesi topluluğun her zaman çıkarına olmadığı için, yeni ortaklık ilişkilerinin kurulması seçenek olarak ortaya*” çıkmıştır (Gümrükçü, 2002: 44).

Ancak hukuki kavram olarak ortaklığın “kilise, ceza, ulusal ve devletler hukukuna da” girmesinden dolayı, “ortaklık” kavramının tanımı konusunda, bir görüş birliği oluşmamıştır (Gümrükçü, 2002: 40).

Bununla birlikte ortaklık, belli konularda Topluluğun amaçlarını gerçekleştirmek üzere, Toplulukla Topluluk üyesi dışındaki devletler arasında belli koşullar temellinde oluşturulmuş antlaşmalar aracılığı ile Topluluk politikalarına

ortaklık ilişkisi çerçevesine katılmasını öngörmektedir. Ortaklık ilişkisi, ticari ilişkilerin yanı sıra Topluluğun ortak çıkarlarını, "güven ve istikrara dayalı daha uzun vadeli birlikteliği" hedefler ve bu birliktelik, antlaşma şartlarına bağlı olarak tam üyeliğe kadar gelebilmektedir (Gümrükçü, 2002: 46).

Niteliğine göre ortaklık ilişkisi, "devingen (dinamik)" veya "durağan (statik)" ortaklık şeklinde olabilmektedir. Durağan ortaklıkta, ilerisi için bir tam üyelik düşünülmemektedir. Bunun yerine toplulukla yapılan anlaşmaya bağlı olarak uzun vadeli bir ilişki söz konusu olmaktadır. Buna karşılık devingen ortaklıkta, ortaklık ilişkisi geçici bir nitelik taşımaktadır. Amaç topluluk ile üyelik talebinde bulunan devlet arasındaki "ekonomik düzey farkını ortadan kaldırmak" ve söz konusu devleti üyeliğe hazırlamaktır. Bunun için de bir hazırlık ve uyum dönemi öngörmektedir (Gümrükçü, 2002: 53).

1.2.1.1. Ortaklık Çeşitleri

"Ortaklık anlaşmalarının öngördüğü siyasi hedeflere bağlı olarak" AT üçüncü ülkelerle kalkınma, serbest ticaret ve tam üyelik amaçlı ortaklık ilişkileri kurabilmektedir (Gümrükçü, 2002: 54).

Kalkınma amaçlı ortaklıklar, Toplulukla ilerisi için herhangi bir üyelik öngörmeyen, anlaşmayı imzalayan ülkelerin kalkınmasını teşvik amacı taşıyan ortaklıklardır. Bu tür ortaklıklar AET Antlaşması'nın "Denizaşırı Ülke ve Toprakların Ortaklığı" (md: 131-136) kısmı ile 238. maddesine dayanılarak yapılmaktadır. AT bu ortaklık biçimini yaygın bir biçimde kullanmıştır (Karluk, 2005: 301-303).

Serbest ticaret amaçlı ortaklığın amacı, gümrük birliğinin kurulması, serbest ticaret ve kalkınma amaçlı ortaklığın "unsurlarının bir araya gelmesinden oluşmaktadır." (Gümrükçü, 2002: 56). Bu ortaklık çeşidi, ortaklık ilişkisi kurulan devlete ilerisi için bir tam üyelik öngörmemektedir. AT, Malta ve "Kıbrıs" ile serbest ticaret amaçlı ortaklık ilişkisi kurmuştur. Bu ülkelerin daha sonra AB'ye tam üye olmaları "bu anlaşmaların dışında gerçekleşmiştir." (Karluk, 2005: 303)

Tam üyelik amaçlı ortaklık antlaşmalarının amacı, ortaklık antlaşması imzalanan devleti, topluluğun üyeliğine hazırlamaktır. Bunun için de malların serbest dolaşımından sermaye dolaşımına, serbest dolaşım hakkından yerleşme hakkına, ortak tarım politikasından ulaştırma politikasına kadar birçok alanda ortaklık antlaşmasına taraf devleti, Topluluğun ekonomik ve siyasal gelişmişlik düzeyine yakınlaştırmak suretiyle aralarındaki gelişmişlik farkını ortadan kaldırarak tam üyeliğe hazırlamayı amaçlamaktadır (Karluk, 2005: 304). Dolayısıyla AT ile Yunanistan ve Türkiye arasında imzalanan Ortaklık Anlaşmaları, nihayetinde Toplulukla tam üyeliği hedefleyen "geçiş karakterli" Antlaşmalardır (Gümrükçü, 2002: 61).

AT, "Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu Arasında Bir Ortaklık Yaratan Ankara Anlaşması" ile kurulan organlar ve kurumlar vasıtasıyla, Türkiye'yi AT üyeliğine hazırlamayı öngörmüştür.

1.2.2. Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu'na Ortaklık Başvurusu

Türkiye ile Avrupa arasındaki ilişkiler, uzun bir tarihi geçmişe dayanmaktadır. Bu ilişkiler Osmanlı İmparatorluğu döneminde, başlangıçta daha çok Avrupa'yı etkileme yönündeyken, İmparatorluğun son dönemlerinden itibaren Avrupa'dan etkilenme ekseninde gelişmiş ve artarak devam etmiştir (Ortaylı, 2005; Ortaylı, 2007).

"Batılılaşma" süreci, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra da artarak devam etmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kimi Avrupa devletleri arasında çeşitli alanlarda ortaklık ilişkilerinin kurulması ve bu ortaklıkların bir cazibe merkezi haline gelmesi sonucunda, Türkiye-Avrupa ilişkileri yeni bir boyut kazanmaya başlamıştır. Bu süreci tetikleyen önemli unsurlardan biri de Yunanistan'ın AET'ye ortaklık için başvuruda bulunmasıdır. Yunanistan'ın başvurusundan iki hafta sonra Türkiye, 31 Temmuz 1959 Tarihi'nde AET'ye ortaklık için başvuruda bulunmuştur (Gümrükçü, 2002: 93).

1.2.2.1. Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu'na Ortaklık Başvurusunun Nedenleri

Türkiye'nin AET'ye ortaklık başvurusunun temelinde birçok "siyasal, ekonomik ve kültürel" etken bulunmaktadır (Can ve Özen, 2005: 1).

Türkiye'nin Avrupa tarzı modernleşme ve yaşam tarzını uygulama çabaları yavaş adımlarla da olsa sürekli Türkiye'nin gündeminde olmuştur.[5] Amaç, Avrupa Devletleri'nin yüzyıllarını alan sanayileşme ve modernleşme düzeylerini daha kısa bir sürede içsel faktörlerden çok, dışsal faktörler aracılığı ile yakalamaktır. Bunun için de siyasal ve sosyal alanda birçok konuda Avrupa örnek alınmıştır (Gümrükçü, 2002: 93-94).

Türkiye 2. Dünya Savaşı'ndan sonra güvenlik alanında, özellikle de Sovyetler Birliği tehdidine karşı (Can ve Özen, 2005: 2-4) ABD ve Batı Avrupa Devletleri ile yoğun ilişkiler içinde olmuştur. Bu kapsamda Türkiye, 4 Nisan 1949 Tarihi'nde "Washington'da ABD, Kanada ve 10 Avrupa ülkesi tarafından" kurulan NATO'ya 1952 yılında üye olmuştur (Bilici, 2007: 37). Ancak Türkiye, gümrük birliğinin kurulmasına bağlı olarak AET ile dış ticaret hacmini geliştirmek, ortaklık ilişkisi kapsamında Topluluğun fonlarından yararlanmak gibi ekonomik nedenler ve siyasi açıdan da Avrupa ile çok yönlü ilişkiler kurma kaygısı taşımıştır. Bunun için de nihai amacı "siyasi işbirliği ve bütünleşme" olan AET'ye katılarak "Batılı kimliğini bütün dünyaya bir daha göstermek" (Tecer, 2007: 163-164) ve kurulacağı umulan "Avrupa Birleşik Devletleri" ile bütünleşmektir (Dura ve Atik, 2007: 482).

Yunanistan'ın AET'ye başvuruda bulunması ve Türkiye'nin Toplulukla bütünleşme sürecinde, arasında birçok uyuşmazlığın olduğu Yunanistan'dan geri kalmamak düşüncesi de AET'ye Ortaklık başvurusunda önemli bir etken olmuştur (Can ve Özen, 2005: 4).

---

[5] Osmanlı İmparatorluğu döneminde, bu çabaların en somut örnekleri olarak 1808 Tarihli Senedi İttifak'ı, 1839 Tarihli Tanzimat Fermanı'nı, 1856 Tarihli Islahat Fermanı'nı (Can ve Özen, 2005: 7-8), 1876 Tarihli Birinci Meşrutiyeti, 1908 Tarihli İkinci Meşrutiyeti sayabiliriz. Türkiye Cumhuriyeti döneminde her alanda yapılan devrimlerin temelinde de modernleşme kaygıları ve gelişmiş dünyanın düzeyini yakalama kaygısı vardır. Bkz. (Gözübüyük, 2003: 103-125).

1.3. Ankara Anlaşması

AET Antlaşması'nın Topluluğun genişlemesini öngören hükümlerinden Türkiye'nin yararlanarak ortaklık için yaptığı başvurunun AET Konseyi tarafından 11 Eylül 1959 Tarihi'nde Yunanistan'ın ortaklık başvurusu ile birlikte kabul edilmesi sonucunda, Türkiye ile AET arasında müzakereler başlamıştır (Tecer, 2007: 164). Yaklaşık dört yıl süren uzun müzakereler sonucunda, 12 Eylül 1963 Tarihi'nde Türkiye ile Avrupa Topluluğu "arasında Türkiye'nin tam üyeliğine yönelik ortaklık kuran" Ankara Anlaşması imzalanmıştır (Bilici, 2007: 65).

Tam adı "Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu Arasında Bir Ortaklık Yaratan Anlaşma (Ankara Anlaşması)", AET üyesi Devletlerin parlamentolarında (Gümrükçü, 2002: 95) ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde de (TBMM) 10.02.1964 Tarih ve 397 sayılı Kanun ile onaylanması uygun bulunmuş, 22 Ekim 1964 Tarih ve 6/3820 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylandıktan sonra da 20 Kasım 1964 Tarih ve 6/3930 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile de 1 Aralık 1964 Tarihi'nde yürürlüğe girmesi kararlaştırılmıştır (Karluk, 2005: 674).

Ankara Anlaşması'nın imzalanması dolayısıyla gerek Türkiye dışında gerekse de Türkiye'de olsun birçok gerekçe ile farklı tepkiler gösterilmiştir. Örneğin dönemin AET Komisyonu Başkanı Walter Hallstein, Ankara Anlaşması ile Türkiye'nin Avrupa'ya dâhil olduğuna vurgu yapmıştır. Aynı keza dönemin başbakanı İsmet İnönü, bu Anlaşma'nın "Türkiye'yi ebedi olarak batıya bağlayacak bir unsur" olduğuna vurgu yaparak olumlu tepkilerini yansıtmışlardır. Buna karşılık sosyalist düşünceler, ideolojik gerekçelerle Anlaşma'nın karşısında yer almışlardır. Örneğin Türkiye İşçi Partisi (TİP), Anlaşma'nın Türkiye'nin bağımsızlığına zarar vereceğini dile getirmiştir (Gümrükçü, 2002: 96).

İdeolojik kaygılar yerine ekonomik çıkarlar nedeniyle de Ankara Anlaşması'na eleştiriler yöneltilmiştir. Ekonomik çıkarlar dolayısıyla yöneltilen eleştiriler, ana hatları ile AT'nin Türkiye'ye tanıdığı ayrıcalıklardan dolayı Brezilya, Uruguay ve Hindistan gibi gelişme yolundaki ülkelerin Topluluğa ihracatlarının olumsuz etkileneceği varsayımlarından; İngiltere gibi AT dışında olan gelişmiş ülkelerin "bir plan ve program olmadan gümrük birliğinden söz eden bir anlaşmanın

kendi çıkarlarına büyük ölçüde zarar vereceğini ileri" sürmelerinden kaynaklanmaktadırlar. Aynı keza ABD de GATT'ın genel ilkelerine zarar verebileceği gibi gerekçelerle "ayrıcalıklar taşıyan ve programı kesin olmayan" Ankara Anlaşması gibi Anlaşmaları olumlu karşılamadığını ifade etmiştir (Karluk,2005: 674).

1.3.1. Ankara Anlaşması'nın Metinleri

Ankara Anlaşması, başta esas Anlaşma olmak üzere, Geçici Protokol (Protokol No.1), Mali Protokol (Protokol No.2), Son Senet, "işgücü konusunda taraflar arasında teati edilen mektuplar" olmak üzere beş esas belgeden oluşmaktadır. Bunların yanı sıra Anlaşma'ya, Topluluğun kuru üzüm için ortak bir pazar örgütünü kurmayı düşünmediğini bildirdiği bir adet Niyet Bildirisi, "Mali Protokol'ün 2. Maddesinde Sözü Geçen Hesap Biriminin Değerine İlişkin Yorum Bildirisi" ve "Ortaklık Anlaşmasında Geçen "Akit Taraflar" Deyiminin Yorumu ile İlgili Bildiri" olmak üzere iki adet Yorum Bildirisi ve Alman uyrukluların tanımı ile ilgili bildiri ile Anlaşma'nın Berlin'e uygulanmasına ilişkin bildiri olmak üzere, Federal Almanya Hükümeti'ne ait iki Bildiri eklenmiştir.

1.3.2. Ankara Anlaşması'nın Niteliği

Taraflar arasında eşitlik ilkesi gözetilerek, AET ile Türkiye arasında imzalanan Ankara Anlaşması, "Türkiye-Topluluk ortaklığının temel ilkelerini belirleyen bir "Çerçeve Anlaşma"dır." Anlaşma aynı keza AET ile imzalanmasından dolayı da, hem bir "Topluluk Hukuku Belgesi", hem de, AET üyesi devletlerle de ayrıca imzalandığı için, bir "Uluslararası Hukuk Belgesi'dir (Karluk, 2005: 675). Bu özelliklerinden dolayı Ankara Anlaşması, bir "karma anlaşma" olarak nitelendirilmektedir (Tecer, 2007: 165).

Ankara Anlaşması'nda taraflara fesih hakkı tanımadığı gibi, belli bir yürürlük süresi de öngörülmemiştir. Bu durumda da Anlaşma'nın öngördüğü amaçlar gerçekleşinceye kadar, Anlaşma yürürlükte kalacaktır (Karluk, 2005:675).

Ankara Anlaşması'nın başlangıç bölümünde Anlaşma'nın, Türkiye ile AET arasında, AET'nin 238. maddesi uyarınca, ortaklık yaratan bir anlaşma olduğu belirtilmiştir. Bunun için de ortak üyeliğin gereği olarak, Topluluk organlarına katılmak ve Topluluğun karar alma mekanizmalarında yer almak gerekir. Ancak AET, Ankara Anlaşması ile Türkiye'ye ortak üyelik vermek yerine, Karluk'a (Karluk, 2005:675) göre, "aşamalı bir 'ön ortaklık' yaratmıştır."

1.3.3. Ankara Anlaşması'nın Amacı

Ankara Anlaşması'nın "amaç başlıklı" herhangi bir maddesi bulunmamakla birlikte, Anlaşma'nın "ekonomik ve siyasi" (Karluk, 2005:675) amacını, genel olarak Anlaşma'nın başlangıç bölümünde ve maddeleri arasında saptamak mümkündür (Can ve Özen, 2005: 21). Bu amaçlar, AET'yi kuran Roma Antlaşması'nın başlangıç bölümünde belirtilen amaçlarla önemli ölçüde paralellik göstermektedir.

Ankara Anlaşması'nın başlangıç bölümünde belirtilen genel amaç, Türk halkı ile AET içinde bir araya gelmiş halklar arasında gittikçe daha sıkı bağlar kurmaktır. Bu amacın gerçekleşmesi için de ekonomik ve siyasi hedefler ortaya konmuştur. Ekonomik hedefler alınacak önlemlerle ve Türkiye'ye belli bir süreliğine ekonomik yardımda bulunmak vasıtası ile Türk ekonomisi ile AET üyesi Devletlerin ekonomileri arasındaki farkı azaltmak; Türkiye'nin ileride Topluluğa katılmasını kolaylaştırmak için, Türk halkının yaşama düzeyinin iyileştirme çabasına destek olmak olarak belirtilmiştir. Anlaşma'nın siyasi hedefi ise AET'yi kuran Anlaşma'nın esinlendiği ülküyü birlikte izleyerek, barış ve hürriyet güvencesini pekiştirmek olarak belirtilmiştir (Karluk, 2005:675; Can ve Özen, 2005: 22).

Bir "ortaklık anlaşması" olan Ankara Anlaşması'nın nihai amacı, tam üyeliktir. Bunun için de öncelikli olarak aşamalı bir biçimde gümrük birliğinin oluşturulmasını ve AET ile Türkiye arasındaki "ekonomik politikaların birbirine yakınlaştırılması (ekonomik birliğin) hedeflenmiştir (md: 4). Diğer hedefler ise ekonomik amaçların gerçekleşmesine bağlı olarak geçekleşmesi öngörülen ilkelerdir (Dura ve Atik, 2007:484).

1.3.4. Ankara Anlaşması'nın Organları

Ankara Anlaşması, ortaklık hükümlerinin uygulanmasını ve denetimini sağlayacak kurumların oluşturulmasının öngörmüştür. Bu kurumlar: Ortaklık Anlaşması'nın altıncı maddesinde belirtilen ve ortaklığın asli kurumu olarak öngörülen "Ortaklık Konseyi" ile yirmi dördüncü ve yirmi yedinci maddelere dayanılarak oluşturulan ve ortaklığın tali organları olarak nitelendirilen Ortaklık Komitesi, Karma Parlamento Komisyonu, Gümrük İşbirliği Komitesi, AT-Türkiye Gümrük Birliği Ortak Komitesi ve "Türkiye-AT Karma İstişare Komitesi'dir (Karluk, 1997: 127-149; Can ve Özen, 2005: 107)

1.3.4.1. Ortaklık Konseyi

Ankara Anlaşması'nın 6. maddesine dayanılarak kurulan ve Ortaklığın yürütme organı olan Ortaklık Konseyi'nin görevi, Ortaklık Anlaşması ve Katma Protokol'de (Dura ve Atik, 2007: 488) belirtilen amaçları gerçekleştirmek için "Ortaklık rejiminin uygulanmasını ve gittikçe gelişmesini" (md: 6) sağlamaktır. Bunun için de gerekli olan kararları alma yetkisi bulunmaktadır (md: 22/1). Bunların yanı sıra Ortaklık Konseyi'nin gerekli tavsiyelerde bulunma yetkisi ve ortaklık rejiminin uygulama sonuçlarını belli aralıklarla "inceleme yetkisi" bulunmaktadır (Dura ve Atik, 2007: 488). Ancak Ortaklık Konseyi'nin "uluslarüstü" yetkisi bulunmadığından, alınan kararların bağlayıcı nitelik kazanabilmesi için tarafların iç hukuklarında gerekli düzenlemeleri yapmaları gerekmektedir (Tecer, 2007:176).

Ortaklık Konseyi, geçiş döneminin başlamasıyla birlikte Ortaklık rejiminin gerçekleşmesine yönelik olarak, Anlaşma amaçlarından birine ulaşmak için, Akit Tarafların bir ortak davranışının gerekli görülmesi halinde uygun kararları alma yetkisine sahiptir (md: 22/3).

Ortaklık Konseyi, bir taraftan Avrupa Topluluğu Konseyi ve Komisyonu'nun yetkilileri ile Topluluk Üyesi Hükümetlerin temsilcilerinden, diğer taraftan da Türkiye Hükümeti'nin temsilcilerinden meydana gelmektedir (md: 23).

Ortaklık Konseyi, oybirliği ile kararlarını alır (md: 23). Türkiye ve Topluluk tarafının birer oy hakkı vardır (DTM, 1999: 321). Bu durunda her iki tarafın da kararları veto etme hakkı bulunmaktadır (Tecer, 2007:176).

Ortaklık Konseyi, Bakanlar düzeyinde en az altı ayda bir kere toplanmasının yanı sıra, Konsey üyelerinin temsilcileri düzeyinde de toplanmaktadır.

Ortaklık Konseyi başkanlığının Akit Taraflar arasında altışar aylık dönemler itibariyle, dönüşümlü olarak yapılacağı öngörülmüştür (md: 24).

Akit Taraflar, Ankara Anlaşması ve Katma Protokol'ün (Tecer, 2007:176) uygulama ve yorumu ile ilgili her tür anlaşmazlığı, Ortaklık Konseyi kararı ile çözebilecekleri gibi,[6] anlaşmazlığı Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'na (ATAD) veya mevcut herhangi bir başka yargı merciine götürerek de çözebilirler (md: 25). Ortaklık Konseyi kararlarının, Adalet Divanı'nın içtihatlarına göre "Birlik müktesebatının bir parçasını" oluşturdukları kabul edilmektedir (Tecer, 2007:176).

Görevlerinde kendisine yardım edecek ve görevle yetkilerini kendisinin belirleyeceği her tür komite kurma yetkisine sahip olan Ortaklık Konseyi, özellikle de Anlaşmanın iyi yürütülmesi için gerekli işbirliğinin devamlılığının sağlamaya yönelik bir komite kurma yetkisine sahiptir (md: 24).

1.3.4.2. Ortaklık Komitesi

Ankara Anlaşması'nın 24. maddesine dayanılarak, 01.12.1964 Tarih ve 3/64 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile kurulmuştur (DPT, 2001: 11). Teknisyenlerden oluşan ve bir yardımcı organ olan Komite'nin görevi, Ortaklık Konseyi'ne yardım etmektir. Bunun için de Ankara Anlaşması'nın yürütülmesi amacıyla gerekli işbirliğinin sürekliliğini sağlamak, Ortaklık Konseyi'nin gündemini hazırlamak ve Konsey'in vereceği talimatlara göre, ortaklık ilişkisi ile ilgili teknik sorunlar üzerinde incelemeler yapmakla görevlidir. Komite hazırladığı raporları oylamadan Ortaklık Konseyi'ne doğrudan sunar (Tecer, 2007: 176-177; DPT, 2001: 11).

[6] Ortaklık Konseyi'nin bu yetkisi, "yargı İşlevi benzeri yetkiler" olarak nitelendirilmiştir. Bkz. (Can ve Özen, 2005: 96).

Ortaklık Komitesi, bir taraftan üye devletlerden, Avrupa Topluluğu Konseyi ve Komisyonu'nun temsilcilerinden, diğer taraftan ise Türk Hükümeti temsilcilerinden oluşmaktadır (md: 2/1).

Ortaklık Komitesi'nin başkanlığı, AT ve Türkiye tarafından dönüşümlü olarak altı aylık dönemler halinde yapılmaktadır (md: 2/2).

Ortaklık Konseyi'nin, Ortaklık Komitesi Alt Komitelerinin Kurulması Hakkındaki 11 Nisan 2000 Tarih ve 3/2000 Sayılı Kararı ile Katılım Ortaklığı'nın öncelikleri ve mevzuatın yaklaştırılması konularındaki gelişmeyi izlemek amacıyla, aday ülkelerin Ortaklık Komiteleri'ne bağlı alt komiteler kurulması öngörülmüştür. Bu gerekçe ile Ortaklık Komitesi'ne bağlı sekiz tane alt komite kurulmuştur. Bu komiteler: 1) Tarım ve Balıkçılık, 2) İç Pazar ve Rekabet; 3) Ticaret, Sanayi ve AKÇT Ürünleri, 4) Ekonomik ve Parasal Konular, Sermaye Hareketleri ve İstatistik, 5) Yenilenme, 6) Ulaştırma, Çevre ve Enerji (Trans-Avrupa Ağları dahil), 7) Bölgesel Gelişme, İstihdam ve Sosyal Politika, 8) Gümrük, Vergilendirme, Uyuşturucu Trafiği ve Kara Para Aklama komiteleridir (DPT, 2001: 438).

1.3.4.3. Karma Parlamento Komisyonu

Karma Parlamento Komisyonu (KPK), Ankara Anlaşması'nın 27. maddesine istinaden, Avrupa Parlamentosu ve TBMM tarafından 1965'te alınan kararlar ve 17 Eylül 1965 Tarih ve 1/65 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile kurulmuştur (DPT, 2001: 15). Ortaklığın demokratik denetim organı (Tecer, 2007: 177) olan KPK'nın görevi, 1/65 sayılı Kararın başlangıcında belirtilen Avrupa Parlamentosu ve TBMM "arasında işbirliğini ve gerekli irtibatı kolaylaştırmak amacıyla ihtiyaç duyulan her tür önlemi" almaktır. Bu amaç doğrultusunda da, Ortaklık Konseyi'nin hazırladığı yıllık faaliyet raporlarını inceler, ortaklığın işleyişine ilişkin konularda fikir teatisinde ve Ortaklık Konseyi'ne tavsiyelerde bulunur (Tecer, 2007: 177).

1/65 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'na göre KPK, TBMM ve Avrupa Parlamentosu'nun eşit sayıdaki üyelerinden oluşmaktadır (md: 1). Komisyon üyelerinin ve heyet divanlarının görev süreleri TBMM ve Avrupa Parlamentosu tüzükleri uyarınca belirlenmektedir.

Türkiye-AET Karma Parlamento Komisyonu İç Tüzüğü'ne göre Komisyonu'nun başkanlığı, oturumdan oturuma sıra ile TBMM heyeti ve Avrupa Parlamentosu heyetleri başkanları tarafından yapılmaktadır (md: 3/2-3)

1.3.4.4. Gümrük İşbirliği Komitesi

Ankara Anlaşması'nın 24. maddesine istinaden, Ortaklık Konseyi'nin 2/69 sayılı Kararı ile Ortaklık Komitesi'ne bağlı olarak görev yapacak olan ve bir teknik komite olarak kurulan Gümrük İşbirliği Komitesi'nin (GİK) görevi, 2/69 sayılı Karar'ın 2. maddesinde belirtilmiştir (DPT, 2001: 43).

Buna göre GİK: "Geçiş Döneminde" Ortaklık Anlaşması'nın gümrüklerle ilgili hükümlerinin doğru ve yeknesak bir biçimde uygulanabilmesi için Taraflar arasında idari işbirliğini sağlayacak, "ortaya çıkabilecek sorunları çözmeye" çalışacak ve Ortaklık Komitesi'nin gümrük alanında kendisine vereceği her türlü diğer görevi yapabilecektir.

GİK, bir taraftan üye Devletlerin gümrük uzmanları ve Komisyon servislerinin gümrük sorunları ile görevli memurları, diğer taraftan Türk gümrük uzmanlarından oluşmaktadır (md: 3).

Karar alma yetkisi bulunmayan (Tecer, 2007:178) GİK, ilk toplantısını 28.10.1979 Tarihi'nde yapmış ve 12.11.1982 Tarihi'nde yaptığı dokuzuncu toplantısından sonra on yıl süre ile toplanamamıştır. 03.12.1992 Tarihi'nde gerçekleştirdiği onuncu toplantısından sonra, düzenli işleyen ve gümrük birliğinin tamamlanması sürecinde gümrükler hakkındaki teknik konuları ele alarak Ortaklık Konseyi'ne önemli ölçüde yardım eden bir platform haline dönüşmüştür (DTM, 1999: 329).

Gümrük Birliğinin Son Döneminin Uygulanmaya Konmasına İlişkin 1/95 Sayılı Türkiye-AT Ortaklık Konseyi Kararı ile GİK'e yeni görevler verilmiştir. Bu görevlerin başlıcaları: Topluluk Gümrük Kodu ve Uygulama Yönetmeliği ile düzenlenen bazı alanlarda mevzuat uyumunu sağlamak ve bunların uygulanması için gerekli önlemleri almaktır (DTM, 1999: 330).

1.3.4.5. Türkiye-Avrupa Topluluğu Gümrük Birliği Ortak Komitesi

Ankara Anlaşması'nın 24. maddesi uyarınca, "gümrük birliğinin son döneminin uygulanmaya konmasına ilişkin" 22.12.1995 Tarih ve 1/95 sayılı Türkiye-AT Ortaklık Konseyi Kararı'nın 52. maddesi ile Türkiye-AT Gümrük Birliği Ortak Komitesi (GBOK) kurulmuştur.

GBOK'nın görevi: bilgi ve görüş alış verişini yürütmek, Ortaklık Konseyi'ne tavsiye kararları hazırlamak ve gümrük birliğinin düzgün işlemesini sağlamak amacıyla görüş bildirmek olarak belirtilmiştir (md: 52/1).

Tarafların temsilcilerinden meydana gelen GBOK'nın Başkanlığı, altı aylık sürelerle, dönüşümlü olarak Türkiye temsilcisi ve Topluluğu temsilen, Avrupa Komisyonu tarafından yürütülmektedir (md: 53/1-2).

GBOK'nın görevlerini yerine getirmesi için, "genel bir kural olarak" en az ayda bir kere toplanması öngörülmüştür. Bunun yanı sıra, Başkanın inisiyatifi veya taraflardan birinin talebi üzerine de Komite toplanabilmektedir (md: 53/3). Ancak uygulamada yılda en fazla üç ya da dört kez toplanabilmektedir (Tecer, 2007:178).

Görevlerini yerine getirmesi amacıyla GBOK'nın kendisine yardımcı olacak alt-komiteler veya çalışma grupları kurma yetkisi vardır. GBOK bunların kimlerden oluşacağına karar verir, çalışma usullerinin nasıl olacağını belirler ve görevlerini, her münferit olay için ayrı ayrı kararlaştırır (md: 53/4).

1.3.4.6. Türkiye-Avrupa Topluluğu Karma İstişare Komitesi

Türkiye-AT Karma İstişare Komitesi, Ankara Anlaşması'nın Topluluk ile Türkiye arasında işbirliğinin güçlendirilmesi ve sosyal-ekonomik diyaloğun kurumsallaştırılmasını öngören 27. maddesi uyarınca 1995'te kurulmuştur. Komite, AB Ekonomik ve Sosyal Komitesi'nin 18 üyesi ile Türkiye'den çeşitli ekonomik ve toplumsal çıkar gruplarını temsil eden 18 üyenin bir araya gelmesinden oluşmaktadır.

Türkiye-AT Karma İstişare Komitesi'nin görevi, AB ile Türkiye arasında karşılıklı anlayış ve bilgilendirme düzeyini yükseltmek ve her iki tarafın yarar sağlayacağı fırsatları azami ölçüde artırmaktır. Bunun için de AB Ekonomik ve Sosyal Komitesi ile Türkiye'deki ekonomik ve sosyal çıkar grupları arasındaki diyaloğu güçlendirmeyi amaçlamaktadır (Tecer, 2007:178; Can ve Özen, 2005: 120).

1.3.5. Ankara Anlaşması'nın Öngördüğü Hazırlık, Geçiş ve Son Dönem

Ankara Anlaşması'nın ikinci maddesinin üçüncü fıkrası, Türkiye-AET Ortaklığı'nın bir hazırlık, geçiş ve son dönem olmak üzere üç dönemde gerçekleşeceğini hükme bağlamıştır.

1.3.5.1. Hazırlık Dönemi

Amacı geçiş döneminde ve son dönemde Türkiye'nin üzerine düşecek yükümlülüklerini yerine getirebilmesi için Topluluğun yardımı ile ekonomisini güçlendirmek olan Hazırlık Dönemi'nin, uzatmalar dışında beş yıl, en fazla da on yıl olması öngörülmüştür (DTM, 1999: 317). 1 Aralık 1964'te başlayan bu süreç fiili olarak 1 Ocak 1973 Tarihi'ne kadar dokuz yıl devam etmiştir (Karluk, 2005: 679).

Hazırlık döneminde nasıl bir süreç takip edileceği, Ankara Anlaşması'nın geçici protokolü ve mali protokolü tarafından belirlenmiştir. Geçici protokol, hazırlık döneminde, geçiş döneminin gerçekleşme koşullarının bir Katma Protokol kapsamında tespit edilip edilemeyeceğinin ve sürecin uzaması durumunda, nasıl bir program takip edileceğinin belirlenmesini öngörmektedir (md: 1).

Hazırlık döneminde AET, Türk menşeli bazı tarım ürünleri ithalatında Türkiye'ye belli ölçülerde tercihli tarife uygulamıştır. Kota limitleri aşılınca da normal gümrük tarifesi uygulanmaya devam etmiştir (Karluk, 2005: 679-680). Bu konudaki esaslar AET üyesi Devletlerin uygulayacakları kota miktarlarının ve koşullarının belirlendiği geçici protokolün ilgili maddelerinde düzenlenmiştir (md: 2-9).

Ankara Anlaşması'nın yürürlüğe girmesinden sonra, Geçici Protokol ile başlangıçta belirlenen tütün, kuru üzüm, kuru incir, fındık cinsi tarım ürünleri (md: 1) dışında da belli ürünlerde tarife kontenjanları açılmıştır.

Geçici Protokol'ün 6. maddesi, Anlaşma'nın yürürlüğe girmesinden itibaren üçüncü yılın sonunda Ortaklık Konseyi'nin yeni ürünlerin Topluluk pazarına sürümünü kolaylaştıracağını hükme bağlamıştır. Bu hükmün gereği olarak da el dokuma halıları, taze meyveler, taze balık, kabuklu deniz hayvanları, yumuşakçalar, taze üzüm, limon, portakal, bazı şarap ve tekstil ürünleri için de tarife kontenjanları açılmıştır (Karluk, 2005: 680). Bununla birlikte hazırlık döneminde, AET ile Türkiye arasındaki ticaret dengeleri Türkiye aleyhine bir seyir izlemiştir (Gümrükçü, 2002: 99-101).

Hazırlık döneminde aynı zamanda, Türkiye'ye Ankara Anlaşması Eki 1. Mali Protokol tarafından kullanım koşulları belirlenen 175 milyon ECU tutarında kredi verilmiştir. Otuz yıl vadeli ve ödemesiz dönemi yedi yıl; faiz oranı yatırım projelerinde %3, diğer projelerde %4,5 olan bu kredinin tümü, 1964-1969 döneminde önemli ölçüde Keban Barajı, Boğaziçi Köprüsü, Gökçekaya Barajı gibi altyapı yatırımlarında kullanılmıştır (Tecer, 2007: 167).

AET'nin hazırlık döneminde sağladığı bu kredi, Topluluk ile olan dış ticaret açığını telafi etmede hayli yetersiz kalmıştır (Gümrükçü, 2002: 100). Bununla birlikte ekonomik alandaki kısmi gelişmeler dışında, işgücünün serbest dolaşımı, yerleşme hakkı ve hizmet edimi serbestliği gibi konularında, AET ile pek bir gelişme sağlanamamıştır (Karluk, 2005: 680).

1.3.5.2. Geçiş Dönemi

Geçici Protokol'ün geçerlilik süresinin 01.09.1971 Tarihi'nde sona ermesinden sonra, bunun yerine, 01.09.1971 Tarihi'nden 31.12.1972 Tarihi'ne kadar geçerli olacak olan ve 7/2905 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylanan Geçici Anlaşma yürürlüğe girmiştir. Hazırlık döneminin uzatmalarla birlikte sona ermesinden ve "Katma Protokol'ün ticari hükümlerini 1 Eylül 1971 tarihinde yürürlüğe koyan Geçici Anlaşma'nın 31 Aralık 1972 Tarihi'nden itibaren

yürürlükten" (Karluk, 2005:680) kalkmasından sonra, geçiş dönemi ancak Katma Protokol'ün 1 Ocak 1973 Tarihi'nde yürürlüğe girmesi ile başlayabilmiştir.

On iki yıl devam etmesi öngörülen (md: 61) geçiş dönemi, hem Topluluğu hem de Türkiye'yi karşılıklı olarak yükümlülük altına sokmaktadır. Amacı, geçiş dönemi süresince karşılıklı ve dengeli yükümlülükler esası üzerinde Türkiye ile Topluluk arasında bir gümrük birliğinin kurulmasını sağlamak ve Türkiye'nin ekonomi politikalarını Topluluğun politikalarına yakınlaştırmak, bunun için de gerekli ortak eylemlerin geliştirilmesini sağlamaktır.

1.3.5.2.1. Geçiş Dönemini Düzenleyen Katma Protokol

Tam adı "Avrupa Ekonomik Topluluğu ile Türkiye Arasında Ortaklık İlişkisi Kurulmasına Dair Anlaşmaya Katma Protokol" olan 23 Kasım 1970 Tarihli Katma Protokol (KP), 1 Ocak 1973 Tarihi'nde yürürlüğe girmiştir.

Geçiş dönemini düzenleyen esas belge, Katma Protokol'dür. Geçiş aşamasının gerçekleşme şartlarını, yöntem ve sürelerini belirleyen KP, AET'yi kuran Roma Antlaşması'nın yöntemine paralel olarak düzenlenmiştir. KP, Ankara Anlaşması'nın "Türkiye'nin ekonomik durumuna uygun olarak yürürlüğe konulmasını" (Dura ve Atik, 2007: 485) amaçlayan bir uygulama anlaşmasıdır.

Katma Protokol'ün imzalanmasından sonra, Türkiye-AT ilişkilerinin "geçiş dönemine ilişkin hükümlerin bir kez daha gözden geçirilmesi gerektiği konusunda" Devlet Planlama Teşkilatı'ndan, Parlamentonun değişik kesimlerine; çeşitli sanayi odalarından, "teokratik ve Marksist eğilimli çevrelere kadar birçok kesimden eleştiriler gelmiştir. Bu eleştirilerin ana ekseni, Türkiye'nin görüşmelerde yanıltıldığı yönünde olmuştur (Gümrükçü, 2002: 102). Bunun gerekçesi olarak da, AET'nin izlediği Akdeniz politikası çerçevesinde, Akdeniz'e komşu diğer ülkelere de aynı ve hatta daha fazla imkânın tanınmasının, Türkiye'ye sağlanan teşviklerin önemini yitirmesine yol açması gösterilmiştir. Bunun dışında KP ile Türkiye'nin sanayisinin korunması tamamen ortadan kalkmasından dolayı, Türk sanayisinin Topluluk üyesi gelişmiş ülkelerinin sanayi ürünleri ile rekabet şansı olmaması durumu ortaya çıkacaktır. Aynı keza AET-Türkiye anlaşmalarının gereği olarak da Türkiye'nin

üçüncü ülkelerle anlaşma yaparak ihracatını artırma imkanı bırakmadığı için de Türkiye'nin üçüncü ülkelerle ticareti zorlaştırılmıştır (Gümrükçü, 2002: 102-103).

KP, bir başlangıç bölümü, dört kısım ve 64 madde ile birçok ekten oluşmaktadır. Başlangıç bölümünde yer alan KP'nin 1. maddesi, geçiş döneminin gerçekleşme şartları, usulleri, sıra ve sürelerinin bu Protokol kapsamında tespit edileceğini hükme bağlamaktadır.

KP'nin birinci kısmı, "Malların Serbest Dolaşımı" konusundaki hükümleri düzenlemektedir (md: 2-36). Bu kısım kendi içinde dört alt bölüme ayrılmaktadır. Birinci bölümde, "Gümrük Birliği" ile ilgili düzenlemeler yer almaktadır. Gümrük birliği bölümü de kendi içinde iki alt başlıkta ele alınmıştır. Bunlar: "Türkiye ve Topluluk Arasında Gümrük Vergilerinin Kaldırılması" kesimi (md: 7-16) ile "Ortak Gümrük Tarifesinin Türkiye Tarafından Kabul Edilmesi" kesimidir (md: 17-20).

Birinci kısmın ikinci bölümü, "Akit Taraflar Arasında Miktar Kısıtlamalarının Kaldırılması" konusundaki hükümleri hayli ayrıntılı bir biçimde düzenlemiştir (md: 21-30). Tek bir maddeden oluşan KP'nin birinci kısmın üçüncü bölümü ise "Ortak Tarım Politikasının Uygulama Alanına Konulması Sonucu Olarak Topluluğa İthali Özel Düzene Bağlı Ürünler" konusuna ayrılmıştır (md: 31). Burada Topluluğa ihraç edilecek Türk tarım ürünlerinin özel bir düzene bağlı olacağı belirtilmiştir. Bu tarım ürünleri, KP'nin birinci kısmın dördüncü bölümünün konusunu oluşturmaktadırlar (md: 32-35).

KP'nin ikinci kısmı, "Kişilerin ve Hizmetlerin Dolaşımı" konusundaki hükümleri düzenlemektedir. Bu kısım da kendi içinde iki bölüme ayrılmaktadır. Birinci bölümde "İşçiler" (md: 36-40), ikinci bölümde ise "Yerleşme Hakkı, Hizmetler ve Ulaştırma (md: 41-42) konusu düzenlenmiştir.

KP'nin üçüncü kısmında "Ekonomi Politikalarının Yaklaştırılması" ile ilgili hükümler yer almaktadır. Kendi içinde "Rekabet, Vergileme ve Mevzuatın Yaklaştırılması" (md: 43-48), "Ekonomi Politikası" (md: 49-52) ve "Ticaret Politikası" (md: 53-56) olmak üzere üç alt bölüme ayrılmıştır.

KP'nin dördüncü kısmında, "Genel ve Son Hükümler" yer almaktadır (md: 57-64).

KP'de, esas metnin yanı sıra farklı alanlarla ilgili düzenlemeleri ele alan ve esas metnin tamamlayıcısı olan birçok ek yer almaktadır. Bu ekler: 1) Türkiye çıkışlı petrol ürünlerinin Topluluğa ithalinde uygulanacak rejime ilişkin 1 sayılı Ek, 2) Türkiye çıkışlı bazı dokuma maddelerinin Topluluğa ithalinde uygulanacak rejime ilişkin 2 sayılı Ek, 3) 11 inci maddede öngörülen tarife indirimine bağlı maddeler listesine ilişkin 3 sayılı Ek, 4) Türkiye tarafından özel yardım kaynaklarının kullanılmasına ilişkin 4 sayılı Ek, 5) Alman iç ticaretine ve buna bağlı sorunlara ilişkin 5 sayılı Ek ve 6) Tarım ürünlerine uygulanacak rejime ilişkin 6 sayılı Ektir (DPT Cilt-2, 1993: 78-134).

Malların serbest dolaşımı kapsamında KP, önemli ölçüde, KP'nin uygulanacağı Türk ve Topluluk menşeli mallar ile menşe kazandırıcı işlemler sonucunda Türkiye ve/ya Topluluk menşeli ürün kabul edilen malların yanı sıra Türkiye'de ve/ya Toplulukta serbest dolaşım statüsü kazanmış üçüncü ülke menşeli mallar ile ilgili hükümleri düzenlemektedir.

Gümrük Birliği bölümünün birinci kesiminde, Türkiye ve Topluluğun ithalat ve ihracatta yeni gümrük vergileri ile eş etkili vergi ve resimleri koymamaları; yürürlükte olan ve karşılıklı ticari ilişkilerinde uyguladıkları gümrük vergileri ile eş etkili vergi veya resimlerin artırılmaması öngörülmektedir (md: 7/1). Bunun yanı sıra Taraflar arasında yürürlükte olan ithalat gümrük vergileri ile eş etkili vergi veya resimlerin aşamalı bir biçimde kaldırılmasını hükme bağlamıştır (md: 8). Bu kapsamda Avrupa Topluluğu, istisnalar dışında Türkiye'den ithal ettiği sanayi mallarına uyguladığı gümrük vergileri ile eş etkili vergi veya resimleri kaldırmayı taahhüt etmiştir (md: 9). Bu istisnalar AT'nin kotaya bağladığı bazı petrol ürünleri, verginin kademeli olarak on iki yılda sıfırlanmak üzere %25'lik dilimler halinde indirilmesini öngördüğü perakende satışa arz edilemeyen pamuk ipliği, diğer işlenmiş pamuklu dokumalar, yün veya ince hayvan kılından yapılan makine dokuma halılarıdır (Karluk, 2005: 681). Türkiye ise AT'den yaptığı sanayi malları ithalatında uyguladığı gümrük vergileri ile eş etkili vergi veya resimleri aşamalı olarak 12 yılda

sıfırlamayı (md: 10) taahhüt etmiştir. Ancak kurulu "sanayi dallarından rekabet gücü az olanlar ile çocuk sanayilerinin güçlenmesine imkân" tanımaya yönelik olarak KP'nin 3 nolu ekinde belirtilen makine mühendisliği malları, tarım ve elektik makinaları, taşıt araçları gibi belli üretim sektörlerinde (Karluk, 2005: 682) gümrük vergilerinin 22 yıllık bir süreç içerisinde kademeli olarak kaldırılması öngörülmüştür (md: 11).

Türkiye, Katma Protokol'ün yürürlüğe girmesinden itibaren üç yıl yükümlülüklerini yerine getirmiş; ancak 25 Aralık 1976 Tarihi'nde aldığı tek taraflı bir kararla bütün yükümlülüklerini dondurmuştur. Türkiye'nin yükümlülüklerini yeniden yerine getirmesi, seksenli yıllarının başında başlayan dışa açılma politikaları ve 1987 yılında AT'ye yapılan adaylık başvurusundan sonra başlamıştır. "7 Kasım 1988 ve 20-21 Aralık 1988 Tarihleri arasında yapılan Ad Hoc Komite Toplantıları sonucunda" (Karluk, 2005: 682) bu sürecin 1995 yılına kadar tamamlanması ve böylece gümrük vergilerinin sanayi ürünlerinde sıfırlanması hedeflenmiştir. İthalatta alınan eş etkili vergi ve resimler ile fonların ise "1993 yılından itibaren 5 yıllık dönemde" kaldırılması öngörülmüştür (Karluk, 2005: 682-683).

KP, Topluluğun aşamalı olarak 1 Temmuz 1968 Tarihi'nde geçtiği ortak gümrük tarifesine (Karluk, 2011: 38), Türkiye'nin 12 ve 22 yıllık süreler sonucunda uyum sağlamasını öngörmektedir (md: 17-20). Bu kapsamda Türkiye'nin 12 yıllık sürede uyum sağlayacağı ürünlerde 1985 yılına kadar, 22 yıllık sürede uyum sağlayacağı ürünlerde ise 1995 yılına kadar ortak gümrük tarifesine uyum sağlaması gerekmekteydi (Tecer, 2007:169). Ancak ortak gümrük tarifesinin Topluluk'ta ortalama olarak %7 olmasında karşılık, bu oranın Türkiye'de %40-50 olması, uyum sağlama konusunda zorluk teşkil etmiştir. Bu durumda Türkiye, 25 Aralık 1976 Tarihi'nde gümrük indirimlerinin yanı sıra ortak gümrük tarifesi konusundaki yükümlülüklerini de dondurmuştur. 1987 yılına kadar devam eden bu durum, Bakanlar Kurulu'nun 17 Aralık 1987 Tarih ve 87/12421 sayılı Kararı ile ortadan kaldırılmıştır (Karluk, 2005: 685).

KP, Türkiye ile AT arasındaki ithalat miktar kısıtlamaları ve eş etkili tedbirler (md: 21) ile ihracat miktar kısıtlamaları ve bütün eş etkili tedbirlerin (md: 27/1)

kaldırılmasını hükme bağlamıştır. Aynı keza tarafların, ithalatta yeni miktar kısıtlamaları ve eş etkili tedbirleri yürürlüğe koymamasını (md: 22/1); en geç geçiş döneminin sonunda, aralarındaki ihracat miktar kısıtlamalarını ve bütün eş etkili tedbirleri ile birlikte kaldırmalarını öngörmüştür (md: 27/1).

AT, KP'nin yürürlüğe girmesinden itibaren Türkiye'den yaptığı ithalatta uyguladığı bütün miktar kısıtlamalarını kaldırmayı ve bu liberasyonun Türkiye'ye de konsolide edilmesini kararlaştırmıştır (md: 24). Türkiye'nin de Topluluk'tan yaptığı ithalattaki miktar kısıtlamalarını kademeli bir biçimde ve yirmi iki yılın sonunda bütün ithalat miktar sınırlamalarını tamamen kaldırmasını hükme bağlamıştır (md: 25). Bunların yanı sıra, Tarafların aralarında uyguladıkları ithalat miktar kısıtlamalarına eş etkili bütün tedbirleri en geç yirmi iki yıllık bir dönem sonunda kaldırmalarını ve Ortaklık Konseyi'nin, Topluluk içinde alınmış olan kararları da göz önünde bulundurarak, bu dönemde kademeli olarak yapılacak uyumlar konusunda tavsiyede bulunacağını kararlaştırmıştır (md: 26/1).

Türkiye, KP'nin yürürlüğe girmesinden, "Topluluk ile ilişkilerini askıya" aldığı 1976 yılına kadarki dönemde, yükümlülüklerini yerine getirerek "ithalatını %40 oranında libere etmiştir." (Karluk, 2005: 687). Türkiye miktar kısıtlamaları konusundaki yükümlülüklerini belli bir ölçüde yerine getirmiş; Topluluk ise o dönem Türkiye'nin ihracatının yaklaşık dörtte birini oluşturan pamuk ipliği ve tekstil ürünlerin Topluluğa ithalatını önemli ölçüde zorlaştırmıştır (Gümrükçü, 2002: 103-104). Bunun dışındaki yükümlülüklerini de yerine getirmiştir (Karluk, 2005: 688).

KP, sanayi ürünlerinin Türkiye ve Topluluk'ta serbest dolaşıma giriş konusunda sağladığı kolaylık ve tedbirleri, tarım ürünleri konusunda göstermemiştir. Bunun yerine geçiş döneminde Taraflar arasında, tarım ürünlerine uygulanacak rejime ilişkin KP'nin 6 sayılı ekinde belirtilen tarım ürünlerinde bir tercihli rejim uygulanmasını öngörmüştür (md: 35).

KP, yirmi iki yıllık geçiş döneminin sonunda, Türkiye'nin ortak tarım politikasına uyum sağladığının Ortaklık Konseyi tarafından tespit edilmesinden sonra, tarım ürünlerinin Türkiye ve Topluluk arasında serbest dolaşıma girmesinin

gerçekleşmesi için gerekli hükümleri tespit edeceğini hükme bağlamıştır (md: 33/1-34/1).

KP, AET'yi kuran Roma Antlaşması'nın ilgili maddeleri (md: 48-51) örnek alınarak hazırlanan Ankara Anlaşması'nın 12. maddesinin gereği olarak, geçiş döneminin on ikinci yılının sonu ile yirminci yılın sonu arasındaki dönemde, Türkiye ile AT arasında, işçilere kademeli olarak serbest dolaşım hakkını sağlamayı düzenlemiştir (md: 36). Bu hak, Avrupa Topluluğu üyesi her Devlet'te çalışan Türk uyruklu işçilere, çalışma şartları ve ücret bakımından, Topluluk üyesi diğer Devletler uyruklu işçilere sağlanan hakların aynısının Türk uyruklu işçilere de tanınmasını kapsamaktadır (md: 37).

KP, işçilerin kademeli olarak serbest dolaşımı sağlanıncaya kadarki geçiş döneminde, AT üyesi Devletlerde çalışan Türk işçilerinin çalışma şartlarının iyileştirilmesi için Ortaklık Konseyi'nin işçilerin serbestçe meslek ve yer değiştirmelerinden ortaya çıkan sorunların çözümü için gerekli incelemeleri yapabilmesi ve üye Devletlere tavsiyelerde bulunabilmesini öngörmüştür (md: 38).

KP, yine Roma Antlaşması'ndan esinlenerek (md: 52-58), Türkiye-AT arasında yerleşme hakkı ve hizmetlerin serbest bir biçimde edinilmesi için yeni sınırlamalar koymaktan kaçınmalarını ve mevcut olan kısıtlamaların da kademeli olarak kaldırılmasını hükme bağlamıştır (md: 41).

Ulaştırma konusunda, Ortaklık Konseyi'nin Türkiye'nin coğrafi durumunu da göz önüne alarak "tespit edeceği usullere göre, Topluluğu kuran Anlaşma'nın hükümlerini Türkiye'ye teşmil" edeceğini ve bu hükümlerin demiryolu, karayolu ve suyolu ulaştırmalarına uygulanması amacıyla Topluluk tarafından alınmış olan kararların Türkiye'ye aynı şartlar içinde teşmil edilebileceğini belirtmektedir (md: 42/1). Aynı keza Ortaklık Konseyi'nin Topluluğun deniz ve hava ulaştırmasına ilişkin hükümler tespit ettiği takdirde bunların Türkiye'ye uyarlanması için gerekli kararları vereceğini ifade etmektedir (md: 42/2).

Geçiş döneminde, Türkiye ile AT arasındaki ekonomik politikalarının uyumlaştırılması amacıyla rekabet, vergilendirme, ticaret ve ilgili mevzuatların yakınlaştırılması için alınması gereken tedbirler belirtilmiştir.

KP'nin imzalanmasından itibaren altı yıllık süre içerisinde, Ortaklık Konseyi'nin, AT'yi Kuran AET Antlaşması'nın "Topluluğun Politikası" başlığı altındaki teşebbüslere uygulanan kurallar (md: 85, 86, 90 ve 92) ile devletler tarafından yapılan yardımlarla (md: 92) ilgili hükümlerinin Türkiye'ye uyarlanabilmesi ve Türkiye'nin ekonomi politikalarının Topluluğun ekonomi politikalarına yakınlaştırılması amacıyla izlenecek stratejiyi tespit edeceği hükme bağlanmıştır (md: 43/1). Bu bağlamda izlenecek ekonomik ve ticaret politikası stratejisi ile önlemler, KP'de ayrıntılı bir biçimde tespit edilmiştir (md: 43-56).

KP'nin, genel ve son hükümlerin düzenlendiği son kısmı, geçiş döneminin sonuna kadar Taraflar arasındaki kimi uygulama farklılıkların ortadan kaldırılmasını öngörmektedir. Buna göre gerek kamu idareleri ve teşebbüslerin, gerekse de kendilerine özel veya münhasır haklar tanınmış olan özel teşebbüsler tarafından girişilecek satın almalara katılma şartlarının söz konusu işlemin gerçekleştiği ülkede yaşayan Topluluk üyesi ülke vatandaşları ile Türk vatandaşları arasında eşit hareket edilmesi ve mevcut farklılıkların geçiş döneminin sonuna kadar kademeli bir biçimde ortadan kaldırılması gerekmektedir (md: 57).

KP'nin 60. maddesinde belirtilen istisnaları saklı kalmak kaydıyla, KP kapsamında, hem Türkiye'nin Topluluk üyesi Devletlerin vatandaşlarına ve/ya ortaklıklarına; hem de Topluluğun Türk vatandaşları ve/ya ortaklıkları arasında bir ayrım yapamayacağını hükme bağlamaktadır (md: 58).

KP'nin 60. maddesinde göre Türkiye, ekonomisinin bir faaliyet sektörünün veya dış malî istikrarını tehlikeye düşürecek ciddi bozuklukların ortaya çıkması veya Türkiye'nin bir bölgesinin ekonomik durumunun bozulması biçiminde güçlüklerin belirmesi durumunda, gerekli korunma tedbirlerini alabilir. Ancak bu tedbirlerin ve bunların uygulama biçiminin Ortaklık Konseyine geciktirmeksizin bildirileceği belirtilmiştir. Aynı keza Topluluğun olabileceği gibi bir veya birkaç üye Devletin bir ekonomik faaliyet sektörünün veya bir veya birkaç üye Devletin dış malî istikrarını

tehlikeye düşüren ciddî bozuklukların ortaya çıkması veya Topluluğun bir bölgesinin ekonomik durumunun bozulması biçiminde güçlükler belirmesi durumunda, Topluluk da gerekli korunma tedbirlerini alabileceği gibi ilgili üye Devlet veya Devletleri bu tedbirleri almakla yetkili kılabilecektir. Aynı biçimde Topluluk da bu tedbirler ve bunların uygulama yöntemi hakkında Ortaklık Konseyi'ne geciktirmeksizin bilgi verecektir.

Taraflar, bu tedbirleri aldıkları zaman mümkün olduğu ölçüde ortaklığın işleyişini en az aksatacak tedbirleri öncelikle seçmeleri ve bu tedbirlerin ölçülülük ilkesini aşmamasına azami ölçüde dikkat etmeleri gerekmektedir.

Geçiş döneminin süresini bu Protokol'ün özel hükümleri dışında on iki yıl (md: 61) olarak öngören Katma Protokol ve ekleri, Ankara Anlaşması'nın ayrılmaz parçaları olarak kabul edilmiştir (md: 62).

1.3.5.3. Ankara Anlaşması'nın Son Dönemi

Ankara Anlaşması'nın genel amacının belirtildiği başlangıç bölümünde asıl amaç, Türkiye ile AT arasında her yönden güçlü bağların kurulması ve Roma Antlaşması'nın ilkelerine uygun olarak Türkiye'nin Topluluk ile her yönden bütünleşmesinin sağlanmasıdır. Bunun için de Ankara Anlaşması'nda ve Katma Protokol'de öngörülen, Roma Antlaşması'nın özüne uygun olarak, Türkiye'nin son dönemde Avrupa Topluluğu'na tam üye olmasıdır. Bu durum, Ankara Anlaşması'nın 28. maddesinde, Türkiye'nin Roma Antlaşması'ndan doğan yükümlülüklerini yerine getirmesi durumunda, Tarafların Türkiye'nin Topluluğa katılması durumunu inceleyebileceği hükmünde belirtilmiştir (md: 28).

Avrupa Topluluğu, Kurucu Antlaşmaların ruhuna uygun olarak, günün koşullarına ve daha "sıkı bir birlik" (Dinan, 1999: 1-6) amacıyla, ekonomik bütünleşmeden, siyasi bütünleşmeye doğru topyekûn bir entegrasyona yönelirken; Türkiye-AT ilişkileri, süreç içerisinde bütünsellikten kopup, ekonomik ve ticari boyut yoğunluklu bir süreç izlemeye başlamıştır. Bu süreç, Katma Protokol ve "gümrük birliğinin son döneminin uygulanmaya konmasına ilişkin" 1/95 sayılı Türkiye-AT Ortaklık Konseyi Kararı ile daha da somutlaşarak devam etmiştir.

KP ile yirmi iki yıllık süre içerisinde geçiş döneminin tamamlanmasından sonra, Ankara Anlaşması'nın üçüncü maddesinde belirtilen ortaklığın son döneminde gümrük birliğinin kurulması ve Tarafların ekonomi politikalarının uyumlulaştırılması hedeflenmiştir (md: 5).

1.3.5.3.1. Gümrük Birliği Kararı

Türkiye ile Avrupa Topluluğu arasında tam üyelik amaçlı Ortaklık Anlaşması'nın son döneminde, Türkiye'nin Topluluğa tam üyeliği gerçekleşmeden, tek yanlı olarak, yani Türkiye, Avrupa Birliği'nin Gümrük Birliği mevzuatının oluşturulmasındaki karar mekanizmalarında yer alamadan Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği gerçekleştirilmiştir. Bununla Türkiye, Avrupa Birliği ile ilişkilerini güçlendirmeyi ve böylece tam üyeliğe giden yolu kısaltmayı düşünmüştür (Tecer, 2007: 179).

1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nın amacı, başlangıç bölümünde belirtildiği gibi, Ankara Anlaşması ve KP ile öngörülen, Taraflar arasında Gümrük Birliği'nin (GB) gerçekleştirilmesidir. Bunun gerekçesi de yine Karar'ın başlangıç bölümünde belirtildiği üzere, Tarafların geçiş dönemindeki karşılıklı yükümlülüklerini yerine getirmelerinden dolayı bu dönemin sona ermesi ve Ankara Anlaşması ile KP çerçevesinde GB'nin etkin bir şekilde işleyebilmesini sağlamak için gümrük birliği esasına dayalı son döneme girilmesi olarak gösterilmektedir. Aynı keza GB'nin taraflar arasındaki Ortaklık ilişkisi çerçevesinde siyasi ve ekonomik açıdan önemli bir niteliksel aşama olduğu ifade edilmektedir.

1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile Ankara Anlaşması ve Ankara Anlaşması'nın Katma ve Tamamlayıcı Protokollerindeki hükümler saklı kalmak kaydıyla, söz konusu Anlaşmanın 2. ve 5. maddelerinde öngörülen gümrük birliğinin son döneminin uygulamasına ilişkin kuralları tespit etmek amaçlanmıştır (md: 1).

Ortaklık Konseyi'nin 1/95 sayılı Kararı, 66 maddeden, kimi madde ve eklerle ilişkili ortak ya da tek taraflı 17 bildirimden ve çeşitli konularla ilgili olmak üzere,10 adet ekten oluşmaktadır (DPT, 2001: 177-242).

1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nın birinci kısmı (md: 2-23), "Malların Serbest Dolaşımı ve Ticaret Politikası" konusundaki düzenlemeleri içermektedir. Bu kısım kendi içinde beş bölüme ayrılmaktadır. Bunlar: gümrük vergileri ile eş etkili vergi ve resimlerin kaldırılması (md: 4), miktar kısıtlamalarının veya eş etkili tedbirlerin kaldırılması (md: 5-11), ticaret politikası (md: 12), ortak gümrük tarifesi ve tercihli tarife politikaları (md: 13-16), AT'yi kuran Anlaşma'nın 2 sayılı eki kapsamına girmeyen işlenmiş tarım ürünleridir (md: 17-23).

İkinci kısımda "Tarım Ürünleri" ile ilgili hükümler yer almaktadır (md: 24-27). Üçüncü kısımda "Gümrük Hükümleri" düzenlenmiştir (md: 28-30). Dördüncü kısımda, "Mevzuatın Yakınlaştırılması" konusu düzenlenmiştir. Bu kısım da kendi içinde beş alt bölüme ayrılmaktadır. Bunlar: fikri, sınaî ve ticari mülkiyetin korunması (md: 31), rekabet: gümrük birliğinin rekabet kuralları (md: 32-38) ve mevzuatın yaklaştırılması (md: 39-43), ticari koruma araçları (md: 44-47), kamu ihaleleri (md: 48), doğrudan vergilendirme (md: 49) ve dolaylı vergilendirme (md: 50-51) bölümleridir.

"Kurumsal Hükümler"in yer aldığı beşinci kısımda, Türkiye-AT Gümrük Birliği Ortak Komitesi (md: 52-53), danışma ve karar alma usulleri (md: 54-60), uyuşmazlıkların halli (md: 61-62) ve korunma tedbirleri (md: 63-64) olmak üzere dört bölüm halinde düzenlenmiştir.

Altıncı kısımda, "Genel ve Son Hükümler" düzenlenmiştir. Bunlar: Kararın yürürlüğe girmesi (md: 65) ve yorumuyla ilgili (md: 66) hükümlerdir.

1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nda belirtilen bildirimler, Karar'ın belli maddeleri ve ekleri konusunda, Türkiye ve AB'nin belli konulardaki çekincelerini, özel durumlarını ve taahhütlerini ortaya koymaktadırlar.

1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'na belli konularla ilgili olan on tane ek eklenmiştir. Bu ekleri belirtmekte yarar vardır. Bunlar: 1) Bir nolu ek, genel olarak tarım ve hayvansal ürünlerin yer aldığı "17. Maddede Atıfta Bulunulan Mallar Listesi" ile ilgili ektir. 2) İki nolu ek, belli tarım ve hayvansal ürünlerin yer aldığı, "Temel Ürünler Listesi"dir. 3) Üç nolu ek, "İşlenmiş Tarım Ürünlerinin Bünyesinde

Yer Alan Temel Tarım Ürünlerinin Bileşim Tablosu"dur. 4) Dört nolu ek, "Dikkate Alınacak Tarım Payı Miktarları Tablosu"nu, 5) Beş nolu ek, "AT Dışındaki Ülkelerden İthalatta Temel Tarım Ürünleri İçin 1996 Yılı İtibariyle Türkiye Tarafından Uygulanacak Temel Miktarlar (ECU/100 kg)"ı oluşturmaktadır. 6) Altı nolu ekte, "Hedef Tarım Payına 1.1.1999 Tarihi İtibarıyla Ulaşılacak Maddelerin Listesi: Tablo 1 ve Hedef Tarım Payına 1.1.1997 Tarihi İtibarıyla Ulaşılacak Maddelerin Listesi Tablo 2" ve 7) yedi nolu ekte, "Gümrük Konularında İdari Makamlar Arasında Karşılıklı Yardım" yer almaktadır. 8) Sekiz nolu ekte, fikri ve sınaî mülkiyeti hakları konusunda Türkiye'nin AB'nin ilgili mevzuatını bu ek kapsamında ve Uruguay Round çok taraflı ticaret müzakereleri sırasında akdedilen Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması (TRIPS) hükümleri uyarınca uygulaması taahhüdü kapsamındaki "Fikri Sınaî ve Ticari Mülkiyetin Korunması" konusu ele alınmıştır. 9) Dokuz nolu ek, Nomankülatür Komitesi, Gümrük Kodu Komitesi ve Dış Ticaret İstatistikleri Komitesi'nin yer aldığı, "60. Maddede Atıfta Bulunulan Komitelerin Listesi"dir. 10) On nolu ekte ise, Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi (GTS), İşgal Altındaki Topraklar menşeli mallara uygulanan rejim, Ceuta ve Malilla menşeli mallara uygulanan rejim; Bosna-Hersek Cumhuriyeti, Hırvatistan, Slovenya ve eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti menşeli mallara uygulanan rejimlerin düzenlendiği, "16. Maddede Belirtilen Otonom Rejimler ve Tercihli Anlaşmalar"dır (DTM, 2001: 205-242).

Ortaklık Konseyi, 6 Mart 1995 Tarihli toplantısında, 1/95 sayılı Gümrük Birliği Kararı'nın yanı sıra, Taraflar arasındaki ilişkileri Ortaklık Anlaşması'nın öngörmediği alanlarda da geliştirmeyi öngören bir Tavsiye Kararı, Türkiye'nin 1.01.2001 Tarihi'ne kadar üçüncü ülkelere karşı, OGT üzerinde vergi uygulayacağı hassas ürünler konusunun düzenlendiği 2/95 sayılı Karar ve Türk ekonomisinin GB'ye "bağlı olarak geçireceği değişiklikler esasında ihtiyaç duyacağı mali yardım ve işbirliğinin çerçevesini" belirlendiği Topluluk Deklarasyonu'nu kabul etmiştir (DTM, 1999: 359).

1. 3.5.3.2. Gümrük Birliği Kararı'na Yöneltilen Eleştiriler

Türkiye'nin Gümrük birliğine girmesine farklı gerekçelerle lehte ve aleyhte birçok eleştiri yapılmıştır. Gümrük Birliği Kararını destekleyen kesimler, Gümrük Birliği'nin "ülke çıkarlarının korunması ve güçlendirilmesine" katkıda bulunacağını dile getirmişlerdir. Bu görüşlerin savunuculuğunu daha çok Türk Tekstil İhracatçıları Derneği gibi büyük sanayicilerin temsilcileri yapmıştır. Örneğin Türk Tekstil İhracatçıları Derneği, Gümrük Birliği'ne girilmesi ile Türk tekstil sanayinin Avrupa Topluluğu'na ihracatının kısa sürede iki katını geçeceği gibi gerçekçi olmayan tahminlerde bulunmuştur (Gümrükçü, 2002: 135).

Dönemin Başbakanı Tansu Çiller de Gümrük Birliği'ne girilmesi konusundaki çabalarını vurgulamıştır (Gümrükçü, 2002:148-149). Türk Sanayici ve İşadamları Derneği (TÜSİAD), Gümrük Birliğine girilmesini "haklı bir talebin" zorlu bir mücadelenin sonucunda kabul edilmesi olarak görmüştür (Gümrükçü, 2002: 150).

Karluk, Avrupa Birliği'ne tam üye olmadan, gümrük birliğine geçiş ve diğer bazı gerekli koşullar gerçekleşmeden, Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne katılmasını ve genel olarak Avrupa'nın Türkiye'ye karşı olan taraflı ve önyargılı genel bakış açısını eleştirmektedir (Karluk, 2005: 697-698).

Bu gerekçeler, Türkiye'nin ülke çıkarları korunmadan, alması gereken mali yardımlar alınmadan, işçilerinin serbest dolaşımı konusundaki haklarına sahip çıkılmadan ve Türk vatandaşlarına konan vizeler kaldırılmadan Gümrük Birliğine girilmesinin Ankara Anlaşması ve Katma Protokol'üne aykırı olmasıdır. Bunun yanı sıra "Türkiye'nin AB'ye tam üye olmadan ikinci sınıf bir ülke statüsünde AB'ye entegre olması," Türkiye'nin AB'nin yapısal fonlarından yararlanmamasına yol açmıştır.

Bu şartlar altında ve daha önce denenmemiş bir model altında GB'ye girilmesi, Türkiye'yi AB karşısında edilgen bir konumda bırakmıştır. Bunun gerekçesi Türkiye'nin karar organında söz sahibi olmadığı, karşılaştırmalı olarak kendisinden çok güçlü olan bir Birliğin, tamamen Birlik çıkarları ve geleceği

düşünülerek alınan karalarıyla bağlı olması ve bu kararları uygulamakla yükümlü bırakılmasıdır. Karluk, Türkiye-AB arasındaki GB ilişkisini "'Mal geçer, adam geçmez'." "Türk vecizesi ile" özetlemektedir (Karluk, 2005: 698).

Erol Manisalı da Türkiye'nin AB'ye tam üye olmadan, "tek yanlı" olarak Gümrük Birliği yükümlülüğü altına girmesini eleştirmektedir. Bu eleştirileri ana hatları ile GB Kararı'nın Ankara Anlaşması ve Katma Protokol'ün doğal sonucu olmaması, tek yanlı ve tam üyelikle birlikte ele alınması gereken bir konu olması, onaydan önce Türk kamuoyunda yeterince ele alınması imkânın sağlanmaması biçiminde özetlemek mümkündür (Manisalı, 2007).

Davutoğlu (2010: 511-512) da Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinde, Ankara Anlaşması'ndan beri karşılıklılık esasında süregelen ilişkilerin, tam üye olmadan Gümrük Birliği'ne girilmesi ile bu sürecin "AB'nin yetmişli yıllardan beri sürdürdüğü politikayı kabul" edilmesi sonucunda "klasik pozisyonunu terk" ettiğini belirtmektedir. Bu durumun da daha önce zaten Türkiye'nin aleyhine olan dengelerin daha da bozulmasına yol açtığını belirtmektedir. Bunun nedeni, AB'nin her yönüyle ve her kademedeki Türk insanın serbest dolaşım hakkına sınırlamalar getirmesi ve bu kişilere vize uygulamalarını bile katı bir biçimde sürdürmesi sonucunda dinamik AB pazarına dinamik nüfusun getirebileceği baskı ve riskleri kontrol altına almasına karşılık; AB'nin GB aracılığı ile Türkiye pazarında önemli avantajlar kazanması ve bunun sonucunda Türkiye'nin AB'nin açık pazarı haline gelmesidir. Bunların yanı sıra, Türkiye'nin AB'ye tam üye olmadan GB'ye girmesi, "tam üyeliğe geçiş sürecinde diğer ülkelere daha önce yapılan mali" yardımların elde edilememesine ve düşük düzeyde tutulan mali yardımların da Yunanistan engeline takılmasına yol açmıştır. Bu durum da Türkiye-AB dış ticaretindeki AB lehine olan dengelerin daha da bozulmasına ve "Türkiye'nin AB'nin çevre ekonomik havzası haline" gelmesi sürecinin hız kazanmasına yol açtığını ifade etmektedir.

Türkiye-AB arasındaki ilişkilerin Ankara Anlaşması'nın ruhuna ve mantığına aykırı olarak genelde GB yönüyle ve eksik bir biçimde gelişmeye devam etmesi, Türkiye'yi AB karşısında giderek edilgen ve dezavantajlı bir konuma sürüklemiştir.

1.4. Tam Üyelik Sürecinde Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinde Meydana Gelen Gelişmeler ve Gümrük Birliği'ne Girilmesinden Sonra Taraflar Arasındaki İlişkilere Yön Veren Temel Belgeler

Modernleşme projesinin gereği olarak Türkiye, Avrupa yolunda ilerlemeye devam etmek ve Avrupa ile bütünleşmesini tamamlamak istemiştir. Bu girişiminin temelinde siyasi, ekonomik, dış siyaset ve savunma ile iç siyasetle ilgili birçok neden bulunmaktadır (Tekeli ve İlkin, 2000: 100-102). Bu nedenlerin başlıcaları; AT'nin sürekli dönüşmesi ve gelişmesi karşısında, Türkiye'nin AT ilişkisinde giderek zayıf bir konuma düşmesi, Ankara Anlaşması ve Katma Protokol ile sağladığı kimi avantajların önemini kaybetmesi, Türkiye'nin 1980'lerden itibaren serbest piyasa ekonomisi yolunda ilerlemesi, AT'nin sağladığı mali imkanların az olması, benzer ekonomik koşullara sahip olan Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in AT'ye tam üye olması karşısında avantajlı olduğu alanlardaki kazanımlarını kaybetme endişesi, tam üyeliğin sağlayacağı serbest dolaşım ve benzeri gibi avantajlardan yararlanmak ve tek taraflı yükümlülüklerden kurtulmak istemesidir (Karluk, 2005: 715-717).

Türkiye'nin AB'ye tam üyelik süreci başladıktan ve Taraflar arasında 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı çerçevesinde Gümrük Birliği gerçekleştikten sonra Türkiye-AB ilişkilerine birçok kaynak yön vermiştir. Bu kaynakların başlıcaları: Katılım Ortaklık Belgeleri, İlerleme Raporları, Ulusal Programlar, Türkiye'nin Katılım Süreci İçin Avrupa Birliği Stratejisi, Türkiye'nin AB Müktesebatına Uyum Programı (2007-2013), 2010-2011 Eylem Planı gibi belgelerdir. Bu belgelerin hepsi, birbiriyle ilintili, Türkiye-AB ilişkilerini ele alan ve bu ilişkilerin seyrine yön veren temel belgelerdir. Bu belgeleri ana hatlarıyla ele almak ve konumuz gümrük birliği yönüyle incelemekten yarar bulunmaktadır.

1.4.1. Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na Tam Üyelik Başvurusu ve Meydana Gelen Gelişmeler

Türkiye, "bir Avrupalı Devlet olarak" (Karluk, 2005: 712) Kurucu Antlaşmaların (AKÇT, md: 98; AET, md: 237 ve EURATOM, md: 205)

hükümlerinden yararlanarak, 14 Nisan 1987 Tarihi'nde AT'ye tam üyelik amacıyla başvuruda bulunmuştur. Türkiye'nin tam üyelik başvurusu, incelenmek üzere, Avrupa Topluluğu Konseyi tarafından oybirliği ile Komisyon'a gönderilmiştir. Ancak Komisyon, 18 Aralık 1989 Tarihi'nde açıkladığı Görüş Raporu'nda, genel olarak, AT ile Türkiye arasında mevcut olan gelişmişlik ve kalkınmışlık farklılığı; sanayideki yüksek koruma düzeyi, sosyal güvenlik düzeyinin düşüklüğü, geniş bir coğrafya ve nüfus etkeni gibi nedenlerle Türkiye'nin tam üyelik başvurusunu reddetmiştir (Karluk, 2005: 712-715; Tecer, 2007: 173-175). Bunun yerine Türkiye-AT ilişkilerinin Ortaklık Anlaşması çerçevesinde güçlendirilmesi ve derinleştirilmesi için Komisyon, Türkiye'ye GB'nin tamamlanması, mali işbirliğinin yeniden başlatılarak yoğunlaştırılması, sınaî ve teknolojik işbirliğinin geliştirilmesi, siyasi ve kültürel bağların güçlendirilesi gerektiği yönünde önerilerde bulunmuştur (Tekeli ve İlkin, 2000: 162; Karluk, 2005: 714).

Avrupa Komisyonu'nun Türkiye'nin adaylık başvurusunu reddetmesinden sonra Avrupa Konseyi'nin, Komisyon'dan "Türkiye ile ilişkilerin güçlendirilmesi konusunda somut" öneriler hazırlamasını istemesi üzerine Komisyon, bu doğrultuda 6 Haziran 1990 Tarihi'nde Matutes Paketi olarak bilinen İşbirliği Programı'nı açıklamıştır. Bu işbirliği teklifinde amaç, Komisyon'un deyimiyle AT'nin Türkiye ile ilişkileri, ekonomik alanda olduğu kadar siyasal ve kültürel alanda da birbirlerine yaklaştırmasının, her iki Tarafın lehine bir ilişki olması, bunun gereği olarak da Türkiye'yi mümkün olduğunca AT'ye yakınlaştırmak ve Topluluk'tan uzaklaştıran gelişmişlik farkını azaltmaktır.

Matutes Paketi'nin önerdiği işbirliği programı, birbirine bağlı, ancak GB eksenli dört öneriden oluşmaktadır. Bu öneriler: 1995 sonuna kadar GB'nin gerçekleştirilmesi, GB'ye doğrudan veya dolaylı olarak bağlı birtakım alanlarda işbirliğinin yoğunlaştırılması, mali işbirliğinin yeniden başlatılması ve siyasi işbirliğinin geliştirilmesidir.

Gümrük Birliği yönüyle Matutes Paketi, Ortaklık Anlaşması'nın gereği olarak, GB'nin 1995 yılı sonuna kadar tamamlanmasının her iki taraf arasındaki ekonomik ve siyasal yakınlaşmanın çok önemli bir yönünü oluşturacağını

belirtmiştir. Bunun nedeni, Topluluğun temelini oluşturan GB'nin Türk ekonomisini AT ekonomisi ile karşılıklı olarak sıkı bir bütünleşmeye zorlayacağını belirtmiştir. Bunun için de Türkiye'nin yapması gereken yükümlülükler sıralanmıştır.

Türkiye'nin AT ile GB ekseninde ilişkilerini geliştirmesinin, Türkiye'nin OGT'yi uygulamasının gecikmiş olan uyum açığını kapatacağını, ekonomik gelişmesini finanse etmek için 1980'li yıllarda koymuş olduğu gümrük vergilerine eş etkili vergileri ile bazı hammadde ve tarım ürünlerinden aldığı ihracat vergilerini de kaldırmak durumunda olduğunu belirtmiştir. Bunun yanı sıra Türkiye'nin Ortak ticaret politikasına uyması gerektiğini bunun için de AT tarafından ülkelere veya ülke gruplarına tanınan tercihli tarifeleri göz önüne alarak OGT'yi uygulanması ile anti-damping, telafi edici vergiler veya himaye şartları konusunda yürütülen politikaların bunları tam olarak içermesi gerektiğini belirtmektedir.

Türkiye'nin yükümlülükleri belirtildikten sonra AT'nin yapabilecekleri belirtilmiştir. Buna göre AT, zaten tarım ürünleri dışındaki, sanayi kökenli ürünlerde bütün engelleri kaldırmıştır. Yapılacak olan, idari işbirliği çerçevesinde, tekstil ve giyimde sürdürülmekte olan kendi kendini sınırlamaların, Türkiye'nin de bu Ortaklık Anlaşması'ndan kaynaklanan yükümlülüklerini tam olarak yerine getirmesi ve ülkesinde eşit rekabet koşullarını sağlaması ölçüsünde, GB'nin tamamlanmasına kadar AT, Ortaklık Anlaşması rejimine aşamalı olarak geri dönebilecektir.

Görüldüğü gibi Matutes İşbirliği Programı, genel olarak Türkiye için tek taraflı yükümlülükler öngörmektedir. AT için ise ucu açık ifadeler kullanmıştır. Bu yönleri ile de Program, Türkiye-Avrupa Topluluğu ilişkilerine yeni bir boyut katmamakta, Katma Protokol'de belirlenen esasları yeniden dile getirmektedir (Karluk, 2005: 714).

Soğuk Savaş'ın sonuna gelinmesine bağlı olarak, Berlin Duvarı 1989 yılında yıkılmış ve iki Almanya 3 Kasım 1990 Tarihi'nde birleşmiştir (Karluk, 2005: 24-25). SSCB'nin dağılması sonucunda da Doğu Avrupa, Karadeniz ve Kafkaslarda birçok yeni devlet ortaya çıkmıştır. "Eski Varşova Paktı ülkeleri olan" Merkez ve Doğu Avrupa (MDA) Ülkeleri'nde demokratikleşme ve serbest piyasa ekonomisine geçme

çabaları başlamıştır. Meydana gelen bu değişimler, Avrupa Topluluğu'nu bu koşullara uygun stratejiler geliştirmesine yol açmıştır (Tecer, 2007: 197).

Avrupa Konseyi, 21-22 Haziran 1993 Tarihleri'nde gerçekleştirdiği Kopenhag Zirvesi sonucunda, Kopenhag Kriterleri olarak bilinen, Devlet ve Hükümet Başkanları Sonuç Bildirisi'ni yayımlamıştır.

Kopenhag Kriterleri, Avrupa Birliği'nin genişlemesinin MDA Ülkeleri'ni kapsayacağını öngörmüştür. Aynı keza adaylık için başvuruda bulunan ülkelerin, tam üyeliğe kabul edilmeden önce karşılamaları gereken siyasi, ekonomik ve Topluluk müktesebatına uyum koşullarını tespit etmiştir.

Kopenhag Zirvesi, siyasi kriterler olarak: demokrasi ve hukukun üstünlüğünün sağlanması, insan haklarına saygı gösterilmesi, azınlıkların korunması, her tür ırkçılık ve yabancı düşmanlığına karşı kararlılıkla mücadele edilmesini öngörmüştür.

Ekonomik kriterler olarak işleyen bir pazar ekonomisinin kurulması ve bunun AB içindeki piyasa aktörlerine ve rekabet baskılarına karşı koyabilecek kapasitede olması hedeflenmiştir.

Topluluk mevzuatına uyum sağlanması siyasi, ekonomik ve parasal birlik dâhil olmak üzere, Avrupa Birliği müktesebatına uyum sağlanmasını öngörmektedir (Dura ve Atik, 2007: 278).

Kopenhag Kriterleri, Türkiye ile ilişkilerin Ankara Anlaşması ve KP çerçevesinde gümrük birliğinin kurulması temelinde işbirliğinin yoğunlaştırılması ve ilişkilerin geliştirilmesini temin ettiğini ifade etmektedir. Buna karşılık MDA Ülkeleri ile işbirliğinin ise tam üyelik hedefine yönelik olduğunu belirtmiştir (Karluk, 2005: 873; European Council, 1993). Bu durumda siyasi ve ekonomik koşulları yerine getiren ve Topluluk müktesebatını uyum sağlayan MDA Ülkeleri, istemeleri halinde, AT'ye tam üye olabileceklerdir (Karluk, 2005: 873).

Kopenhag Kriterleri, bir yandan MDA Ülkeleri'nin Topluluğa tam üyelik koşullarını kolaylaştırırken ve bunun için gerekli mali ve teknik desteği sağlarken;

diğer yandan "Türkiye'nin tam üyelik için sahip olduğu avantajı ortadan kaldırmıştır." Bunun yanı sıra Avrupa Konseyi, tam üyelik için aday ülkenin, demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlıkların sayılması ve korunmasını garanti eden kurumların istikrarını sağlamasını şart koşmakla, Türkiye açısında önem taşıyan azınlık konusunu tam üyelik için bir ölçüt olarak ortaya koymuştur (Karluk, 2005: 873).

Kopenhag Kriterleri ile birlikte, Avrupa Topluluğu'na üye olma, Avrupa Birliği Antlaşması'nda (Maastricht) belirtilen her Avrupalı ülkenin Avrupa Birliği'ne tam üye olma hakkına sahip olduğu ön koşulunun dışında, yukarıda belirtilen ek kriterlere de bağlanmıştır (Karluk, 2005: 873).

Kopenhag Kriterleri'nin öngördüğü genişleme hedefi doğrultusunda, AB Komisyon'u 16 Temmuz 1997 Tarihi'nde Gündem 2000 Raporu'nu yayımlamıştır. Gündem 2000 Raporu, AB'nin "güçlenme ve gelişme perspektifini ortaya koyan" ve "1300 sayfadan oluşan bir Strateji" belgesidir (Karluk, 2005: 119).

Bu strateji kapsamında genişleme stratejisine dâhil olan MDA Ülkeleri'nin tam üyelik başvuruları ve bunların AB'nin bütçesi, ekonomik ve sosyal uyumu ve tarım politikası üzerindeki etkileri ve yapılması gerekenler konusunda Avrupa Komisyonu'nun görüşlerini içermektedir. Orta Avrupa ülkelerinin yanı sıra "Kıbrıs", Malta ve Türkiye dâhil bütün aday ülkelerin Avrupa Programlarına katılma hakları olduğu belirtilmiştir.

Gündem 2000 Raporu, dört temel konuyu ele almıştır. Bunlardan ilki Genişleme Stratejisi kapsamında AB Komisyonu'nun AB aday ülkeleri hakkındaki görüş raporlarından oluşmaktadır. Bu kapsamda AB'ye aday olan Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovenya, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Bulgaristan ve Slovakya hakkında AB Komisyonu görüş raporları hazırlamıştır. "Kıbrıs" için ise AB Komisyonu, 1993 yılında olumlu bir görüş raporu hazırladığı için, ayrıca bir görüş raporu hazırlanmamıştır. Bu görüş raporlarında aday ülkelerim AB'ye tam üye olabilecekleri muhtemel tarihler de belirtilmiştir. Aynı keza aday ülkeleri, tam üyeliğe hazırlamak amacıyla, "katılım ortaklıkları veya üyelik ortaklıkları adı altında

(accession partnership)", üyeliğe hazırlama stratejisi öngörülmüştür (Karluk, 2005: 119-120).

Gündem 2000 Raporu, ikinci olarak, Ortak Tarım Politikası Reformu'nu ele almıştır. Bu kapsam AB'nin daha önce yaptığı tarımsal destekleri artırmasını ve "fiyat destekleri yönteminden, üreticilere doğrudan ödeme yöntemine geçilmesini" önermiştir (Karluk, 2005: 121).

Gündem 2000 Raporu, üçüncü olarak "Yapısal Fonlar ile Ekonomik ve Sosyal Yakınlaşma Fonunda Değişiklik" yapılmasını ve bu fonların miktarının artırılmasını, kullanım koşullarının basitleştirilmesini ve kullanıcı kapsamının genişletilmesini önermiştir (Karluk, 2005: 121).

Gündem 2000 Raporu, son olarak "AB'nin Finansmanı" başlığı ile AB Komisyonu geleceğe yönelik tahminlerde bulunmaktadır. Bunların en dikkat edici hedeflerden biri, "2000-2006 döneminde AB bütçesindeki harcama takvimini üye devletlerin ulusal gelir toplamının %1.27"sini geçmemesi ve AB'nin 2006 yılında yaklaşık olarak "20 milyar ECU'lük bir ek mali kaynağa" kavuşma öngörüsüdür (Karluk, 2005: 122).

Gündem 2000 Raporu, Türkiye'yi, "genişleme bölümünde aday ülkeler kapsamında" değil, "ayrı bir başlık altında", tam üyelik öngörmeden ele almış ve gümrük birliği kapsamında ilişkilerin yoğunlaştırılacağını ifade etmiş, bu konuda Ankara Anlaşması ve KP'ye gönderme yapmıştır. Bunun yanı sıra Türkiye ile ilişkilerin geliştirilmesi açısından mali yardımların önemli olduğunu belirtmiştir (Karluk, 2005: 122-123).

12-13 Aralık 1997 Tarihleri'nde yapılan Lüksemburg Zirvesi'nde Gündem 2000 Raporu'nda yer alan önerilerin kabul edilmesinin yanı sıra, Avrupa Konferansı'nın oluşmasına karar verilmesi, güçlendirilmiş katılım öncesi stratejisi ve katılım ve müzakere sürecinin belirlenmesi gibi birçok konuda önemli kararlar alınmıştır (European Council, 1997).

Zirve, Avrupa Birliği'nin genişleme stratejisi kapsamında yer alan ülkeleri üç kategoride değerlendirmiştir. Birinci kategoride Macaristan, Polonya, Çek

Cumhuriyeti, Estonya, Slovenya, "Kıbrıs" yer almıştır. İkinci kategoride Slovakya, Romanya, Bulgaristan, Litvanya, Letonya; üçüncü kategoride ise sadece Türkiye yer almıştır (Dura ve Atik, 2007: 280).

Lüksemburg Zirvesi'ni önemli kılan özelliklerinden biri de, aday ülkeleri, tam üyeliğe hazırlamak amacıyla "Güçlendirilmiş Katılım Öncesi Strateji"nin kabul edilmesidir. Katılım Öncesi Strateji, birçok önemli unsurdan oluşmaktadır. Bu unsurların en önemlileri Avrupa Konseyi'nin hazırladığı Katılım Ortaklığı (Accession Partnership) ile Avrupa Komisyonu'nun hazırladığı Düzenli Raporlardır (Regular Report). Bunların dışında, birlik anlaşmaları (Association Agreements,) ulusal programlar (national programs), katılım öncesi yardım (pre-accesion assistance), müzakereler (negotiations) ve Avrupa Konferansı (European Conference) bu stratejinin unsurlarını oluşturmaktadırlar (Dura ve Atik, 2007: 287-288).

Lüksemburg Zirvesi'nde kabul edilen Güçlendirilmiş Katılım Öncesi Stratejinin (The Enhanced Pre-accession Strategy) amacı, bütün aday MDA Ülkeleri'nin zamanında AB üyesi olabilmeleri için, tam üyelik öncesinde AB müktesebatına uyum sağlayacak düzeye getirmektir (Karluk, 2005: 129; European Council, 1997).

Lüksemburg Zirvesi'nde, genişleme stratejisinin dışında bırakılmasına rağmen Türkiye konusunda, "Türkiye için Avrupa stratejisi" (A European strategy for Turkey) adında bir bölüm ayrılmıştır. Bu bölümde Türkiye için önemli kararlar alınmıştır. Bu kararlar ana hatları ile Türkiye'nin AB'ye katılmaya "ehil olduğunu" teyit ettikleri ve diğer aday ülkeler ile aynı kriterler çerçevesinde değerlendirileceğidir. Bunun gerekçesi, Türkiye'nin üyelik müzakerelerine başlanması için gerekli olan siyasi ve ekonomik şartları sağlayamamasına rağmen Avrupa Konseyi'nin yine de, üyeliğe hazırlamak için Türkiye'yi her alanda AB'ne yakınlaştıran bir stratejiyi belirlemek düşüncesinden kaynaklanmaktadır (http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/032a0008.htm. Erişim Tarihi: 05.03.2011).

Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye için öngörülen strateji: Ankara Anlaşması'nın sağladığı olanakların geliştirilmesi, Gümrük Birliği'nin derinleştirilmesi, mali işbirliğinin uygulanması, mevzuatın yakınlaştırılması ve Birlik müktesebatına uyum sağlanması; duruma göre, belirli program ve kurumlara katılımın kararlaştırılmasıdır. Bu stratejinin aynı zamanda, Ortaklık Konseyi tarafından Kopenhag Kriterleri çerçevesinde ve Ortaklık Konseyi'nin 29.04.1997 Tarihi'nde kabul ettiği kararı ışığında özellikle de Ankara Anlaşması'nın 28. maddesi temelinde gözden geçirileceği belirtilmiştir (European Council, 1997).

Avrupa Komisyonu'nun 4 Mart 1998 Tarihi'nde açıkladığı ve birçok alanda Türkiye'ye "işbirliği" öneren Türkiye İçin Avrupa Stratejisi "taslak" raporunda da Türkiye-AB arasında gümrük birliği ilişkisinin derinleştirilmesinin üzerinde durulmuştur. Bunun için de Türkiye'nin Avrupa Birliği mevzuat ile uyumuna destek olmak amacıyla idari işbirliğinin yapılması, GB kapsamındaki AB politikalarının oluşturulması sürecinde Türkiye'nin bilgilendirmesi, üçüncü ülkeler ile yapılan ticari anlaşmalar için Türkiye'ye siyasi ve teknik destek verilmesine karar verilmiştir (Karluk, 2010: 191).

Açıkça anlaşılacağı gibi AB, Türkiye konusunda kararlar vermeye çalışırken GB ilişkisinin ötesine geçmemeye fazla özen göstermiştir. GB dışında önerdiği işbirliği ve destekler de genelde GB eksenindeki alanlardadır. Bu gerçek de bazen haklı olarak Türkiye'nin sert tepkilerine yol açmıştır.

15-16 Haziran 1998 Tarihleri'nde yapılan Cardiff Zirvesi sonucunda yayımlanan Devlet ve Hükümet Başkanları Sonuç Bildirisi'nde (Presidency Conclusions), her aday ülkenin Birliğe katılma konusundaki ilerleme düzeyi hakkında ilk düzenli raporların 1998 yılının sonunda sunulacağı açıklanmıştır. Türkiye ile ilgili ilerleme raporunun ise Ankara Anlaşması'nın 28. maddesi ve Avrupa Konseyi Lüksemburg Zirvesi Devlet ve Hükümet Başkanları Sonuç Bildirgesi temelinde olacağı belirtilmiştir (European Council, 1998: 22).

Zirve'de Konsey, Komisyonu'nun 4 Mart 1998 Tarihi'nde Türkiye'yi üyeliğe hazırlamak için Avrupa Stratejisi'ni ileriye götürme konusundaki "tebliğini" de olumlu karşıladığını belirtmiş ve Türkiye ile ilişkilerin ilerletilmesini ve Avrupa

Stratejisi'nin uygulanması için gerekli çalışmaların yapılmasını önermişti (European Council, 1998: 24).

Cardiff Zirvesi sonucunda Türkiye için "1. İlerleme Raporu" 4 Kasım 1998 Tarihi'nde yayınlanmıştır. Bu Rapor, içerdiği kimi olumsuz yargılara rağmen Avrupa Komisyonu'nun Türkiye'yi aday ülke olarak algıladığının "bir göstergesi sayılmıştır." (Tecer, 2007: 198). Türkiye'ye 13 Ekim 1999 Tarihli 2. İlerleme Raporu'nda "ise tam üyelik hedefinin verilmesi önerilmiştir." (Tecer, 2007: 199).

11-12 Aralık 1998 Tarihleri'nde Viyana'da yapılan Zirve'de Türkiye ile ilgili fazla önemli kararlar alınmamakla birlikte, "Cardiff Zirvesi'ndeki, Türkiye için tam üyelik stratejisi saptanması isteği" kabul edilmiştir (Demiral, 2009: 136).

Genişleme bölümünde yer verilen Türkiye'nin adaylığa hazırlanması konusunda Türkiye-AB ilişkilerini Avrupa Stratejisi doğrultusunda daha fazla ilerletilmesine önem verildiği belirtilmiştir. Bu bağlamda Avrupa stratejisinin Cardiff ve Lüksemburg Zirve sonuçlarına verdiği temel önemi de göz önüne alarak uygulanmasının önemli olduğu belirtilmiş (European Council, 1998), bunun ötesinde yeni bir açılım getirmemiştir.

1.4.2. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Resmen Aday Olması ve Meydana Gelen Gelişmeler

Avrupa Konseyi, toplanan Helsinki Zirvesi sonucunda 10-11 Aralık 1999 tarihinde Devlet ve Hükümet Başkanları Sonuç Bildirisi'ni açıklamıştır. Zirve sonucunda AB'nin genişleme stratejisi ile ilgili önemli kararlar alınmış ve ilk defa, Türkiye'nin diğer "aday devletlere uygulanan aynı kriterler temelinde Birliğe katılmaya yönelmiş bir aday Devlet" olduğu, açıkça belirtilmiştir (Karluk, 2005: 139).

Helsinki Zirvesi'nde alınan başlıca önemli kararlar Bulgaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Romanya ve Slovakya ile müzakerelerin Şubat 2000'de başlatılacağı ve müzakerelerde her aday ülkenin kendi çerçevesinde değerlendirileceği belirtilmiştir. Bu durumun müzakerelerin açılışının yanı sıra

yönünü de belirleyeceği, bunun sonucunda da müzakerelere yeni başlamış olan aday ülkeler, hazır olmaları durumunda, daha önce müzakereleri başlatılan aday ülkeler arasına katılabilecekleri ifade edilmiştir. Aday ülkelerin müzakere sürecindeki ilerlemelerini, aday ülkenin kendi iç mevzuatını AB müktesebatına uyarlamasına ve bunu uygulamaları ile paralellik arz edeceği; bunun hızlı bir biçimde gerçekleşmesi için de "bürokratik açıdan kolaylıklar sağlanacağı" belirtilmiştir (Karluk, 2005: 135; European Council, 1999).

Avrupa Konseyi, genişleme süreci ile ilgili olarak Helsinki Zirvesi'nde, Aralık 1997'de Lüksemburg Zirvesi'nde açıklanan genişleme sürecinin önemini teyit ettiğini, etkin ve güvenilir bir genişleme sürecinin devam etmesi gerektiğini açıklamıştır. Aynı keza Avrupa Konseyi'nin şu anda 13 aday devletten oluşan yapıyı tek bir çerçeve içerisinde katılım sürecine dâhil edeceğini teyit etmiştir. Bu amaçla da aday devletleri katılım sürecine eşit temeller üzerinde iştirak edeceklerini ifade etmiştir. Bunun için de aday devletlerin, Avrupa Antlaşmaları'nda belirtilen Avrupa Birliği değerlerini ve amaçlarını benimsemeleri gerektiğini açıklamıştır (European Council, 1999).

Türkiye'nin aday ülke olduğunun belirtildiği 12. maddede, Türkiye ile ilgili önemli kararlar alınmıştır. Bu kararlar:

1. AB Konseyi'nin Türkiye'nin son zamanlarda kaydettiği olumlu gelişmeleri ve Kopenhag Kriterlerine uymak için başlattığı reformları devam ettirme niyetini - AB Komisyonu'nun ilerleme raporunda belirttiği gibi- memnuniyetle karşılaması;

2. Türkiye, AB'ye aday diğer ülkeler ile aynı kriterler temelinde Birliğe katılmaya yönelmiş bir aday devlet olarak kabul edilmiş;

3. Türkiye, mevcut Avrupa Stratejisi temelinde, diğer aday devletler gibi, yapılacak reformların teşvik edilmesi ve desteklenmesi amacıyla bir katılım öncesi stratejiden yararlanacaktır. Bu strateji aynı zamanda insan haklarını, sınır uyuşmazlıklarını, Kıbrıs sorununu da içeren

siyasi kriterlerin yerine getirilmesi için "güçlendirilmiş bir siyasi" diyaloğu da içermektedir.

4. Türkiye'nin Topluluk programlarına ve kurumlarına katılması mümkün olacak; bunun yanı sıra "katılım süreci bağlamında, aday ülkeler ile Birlik arasındaki toplantılara katılma fırsatına sahip olacaktır."

5. Bir katılım ortaklığı hazırlanacaktır. Bu katılım ortaklığı: "*Daha önceki AB Konseyi kararları temelinde, müktesebatın kabulüne dair ulusal bir programla birlikte, siyasi ve ekonomik kriterler ile bir üye devletin yükümlülükleri ışığında, katılım hazırlıklarının yoğunlaştırılması gereken öncelikleri de*" kapsayacaktır.

6. "Uygun izleme mekanizmaları kurulacaktır." Bunun için de Türk mevzuatının ve bunun uygulamasının AB müktesebatına uyumlulaştırılmasını sağlamak için AB Komisyonu'nun, müktesebatın analitik olarak incelenmesine yönelik olarak bir süreç hazırlaması istenmektedir. "Bu süreç, öbür araçlarla birlikte, Komisyonca kurulan alt komiteler vasıtası ile gerçekleştirilecektir." (Dura ve Atik, 2007: 535).

Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye her ne kadar AB'ye aday bir Devlet statüsü tanınmışsa da, Türkiye ile tam üyelik müzakerelerine başlanmamıştır. Oysaki AB'ye aday ülkeler ile tam üyelik müzakereleri, "Lüksemburg grubu" ülkeleri olan Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Polonya, Estonya, Slovenya ve Kıbrıs Rum Yönetim ile 31 Mart 1998 Tarihi'nde başlanmış ve "ilk tur görüşmeler" 10 Kasım 1998 tarihinde yapılmıştır (Karluk, 2005: 129). "Helsinki grubu" ülkeleri olan Bulgaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Romanya ve Slovakya ile müzakereler ise 15 Şubat 2000 Tarihi'nde başlanmış ve "ilk tur görüşmeler", 14 Haziran 2000 Tarihi'nde yapılmıştır (Karluk, 2005: 884).

Helsinki Zirvesi'nde Türkiye, Zirve Sonuç Bildirisi'nin dördüncü maddesinde geçen sınır uyuşmazlıkları ve ilgili diğer konuların, taraflar arasında çözülememesi

durumunda aday devletlerin sorunu uygun bir süre içerisinde Uluslararası Adalet Divanı'na (UAD) götürmelerini öngörmektedir. AB Konseyi'nin katılım sürecine etkileri bakımında ve en geç 2004 yılı sonunda UAD aracılığı ile çözüme ulaştırılmasını sağlamak amacıyla önemli anlaşmazlıklarla ilgili durumu gözde geçireceğini belirtmiştir. Bunun üzerine Türkiye, Yunanistan ile Kıbrıs ve Ege konularındaki AB tutumuna karşı çekincelerini dile getirmiştir (Karluk, 2005: 140).

AB'nin yapısını ve geleceğini şekillendiren, önemli kararların alındığı zirvelerden biri olan Nice Zirvesi, 7-9 Aralık 2000 Tarihleri'nde yapılmıştır. Genişleme bölümünde ele alınan Türkiye konusuna, "AB'nin genişleme perspektifi içerisinde" yer verilmeden (Karluk, 2011: 2010), sadece tek bir paragrafta (prf. 9) değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede de Türkiye, her zamanki genel ifadelerle geçiştirilmiştir.

Türkiye'ye ayrılan paragrafta, Türkiye'nin katılım öncesi stratejisini uygulama konusundaki ilerlemesinden, ayrıca 4 Aralık 2000 Tarihi'ndeki Konsey toplantısında Katılım Ortaklığı ve çerçeve Tüzüğü üzerinde anlaşmaya varılmasından memnun olunduğu belirtilmiştir. Bu belgelerin, Avrupa Konseyi'nin Helsinki Zirvesi'nde belirlediği yolda, Türkiye ile Birlik arasında daha sıkı ilişkilerin kurulması açısından önemli olduğu vurgulanmıştır. Aynı zamanda Türkiye'den, AB müktesebatına uyum sağlanması amacıyla, Katılım Ortaklık Belgesi temelinde bir an önce ulusal programını hazırlanması talep edilmiştir. (http: //www. europarl. europa. eu/ summits/nice1_en. htm?textMode=on. Erişim Tarihi: 25.09.2011).

14-15 Aralık 2001 Tarihleri'nde Laeken Zirvesi yapılmış ve "AB'nin geleceği", tek para birimi Euro'ya geçilmesi, Avrupa güvenlik ve savunma politikası (The European security and defence policy), genişleme, dış ilişkileri ve terörizm gibi birçok konuda önemli kararlar alınmıştır (Demiral, 2009: 141; European Councıl, 2001).

Laeken Zirvesi'nde Türkiye konusu, genişleme bölümünde ve kısa bir paragrafta (prf: 12), ancak olumlu yönde ele alınmıştır. Burada Türkiye'nin, özellikle 2001 Anayasa değişiklikleri yapmak suretiyle, üyelik için belirlenen siyasi kriterleri karşılama konusunda ilerleme kaydettiği; bunun da katılım müzakerelerine

başlanması ihtimalini güçlendirdiği; onun için de başta insan hakları konusunda olmak üzere, Türkiye'nin ekonomik ve siyasi kriterleri yerine getirme konusunda ilerleme kaydedebilmesi için teşvik edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Aynı zamanda Türkiye'nin katılım öncesi stratejisinin, AB müktesebatına uyum sağlanması hazırlıklarının analizi için yeni bir aşamaya gelindiği belirtilmiştir (European Council, 2001: 3).

Laeken Zirvesi'nde Türkiye hakkında, ucu açık da olsa, alınan olumlu kararlar, Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerinin gidişatı konusunda umut verici olmuştur.

21-22 Haziran 2002 Tarihleri'nde gerçekleştirilen Sevilla Zirvesi'nin gündemini AB'nin geleceği, genişlemesi, iltica ve göç sorunları, büyüme ve tam istihdama yönelik rekabet, dış ilişkiler ve benzeri konular ile bu konularda alınan kararlar oluşturmuştur.

Sevilla Zirvesi'nde Türkiye, genelde olduğu gibi, genişleme bölümünde, bir paragrafta (prf: 25) ele alınmıştır. Burada ana hatları ile Türkiye'nin son zamanlarda gerçekleştirdiği reformlardan memnun olunduğu, Katılım Ortaklık Belgesi'nde belirlenen önceliklerin gerçekleştirilmesi için Türkiye'nin teşvik edilmesi ve Türkiye'ye tam destek verileceği ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra üyelik yönünde gerçekleştirdiği ekonomik ve siyasal reformlar sonucunda Türkiye'nin, diğer aday ülkeler ile aynı kriterler temelinde değerlendirileceğini, bunların sağlanan gelişmeler doğrultusunda 2002 İlerleme Raporu temelinde olacağı belirtilmiştir.

Üyelik kriterleri açısından, diğer aday ülkeler ile eşit bir biçimde değerlendirilme taahhüdünde bulunulması, Türkiye açısında olumlu bir kazanımdır. AB'nin Türkiye'nin yaptığı siyasal ve ekonomik reformlardan memnun kalması, Türkiye-AB ilişkilerinin zaten değişmezlerindendir ve fazla bir anlam ifade etmemektedir.

12-13 Aralık 2002 Tarihleri'nde yapılan Avrupa Konseyi Kopenhag Zirvesi Devlet ve Hükümet Başkanları Sonuç Bildirisi'nde Türkiye, 38 paragraflık Sonuç

Bildirisi'nde üç paragrafta (prf: 18-20) ele alınmış ve Türkiye hakkında önemli kararlar açıklanmıştır (Councıl of the European Union, 2002: 5-6).

Kopenhag Zirvesi'nin "gündemini": genişleme (prf: 3-9), Kıbrıs (prf: 9-12), genişleme karşısında Konsey'in işlevi (prf: 26), Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) (prf: 27-30), Ortadoğu ve Irak (prf: 31) ve diğer konular ile bu konular hakkındaki ekler oluşturmuştur (Karluk, 2005: 153; Councıl of the European Union, 2002).

Kopenhag Zirvesi'nde Avrupa Konseyi, 1999 yılındaki Helsinki Zirvesi'nde Türkiye ile ilgili alınan kararları hatırlatmakta ve 1993 yılında alınan Kopenhag Kriterleri'ni "karşılama yönünde" Türkiye'nin attığı adımlar konusunda sağladığı gelişmeden memnun olduğunu ifade etmektedir. Aynı zamanda Türk Hükümeti'nin reformlar konusundaki çabalarını takdir ettiğini ve Hükümeti, hem yasal alanda hem de uygulama sahasında, özellikle de siyasi kriterler alanındaki eksiklikleri giderme konusunda teşvik ettiğini belirtmektedir. Bunların yanı sıra 1993 yılında alınan Kopenhag siyasi kriterlerinin yerine getirilmesi için gereken istikrarlı kurumların yerleşmesi gerektiğini hatırlatmaktadır (Karluk, 2005: 153).

Kopenhag siyasi kriterlerinin gerçekleştirilmesi durumunda, Türkiye ile katılım müzakerelerinin 2004'ün sonunda gecikmeksizin başlatılacağını, bu konuda Türkiye'nin AB üyeliği yolunda desteklenmesi için katılım stratejisinin güçlendirileceğini ifade etmektedir. AB Komisyonu da gözden geçirilmiş bir Katılım Ortaklığı Belgesi için öneri sunmaya ve yasal inceleme sürecini güçlendirmeye davet edilmektedir. Buna paralel olarak da, AB-Türkiye Gümrük Birliği'nin genişletilmesini ve derinleştirilmesini önermektedir. Birliğin Türkiye'ye yaptığı katılım öncesi mali yardımı önemli ölçüde artıracağını ve bunun 2004 yılından itibaren bütçeden "katılım öncesi giderler" başlığı altında finanse edileceğini belirtmiştir.

Kopenhag Zirvesi sonucunda, 1 Mayıs 2004'ten itibaren tam üyelik müzakereleri tamamlanan Kıbrıs (Güney Kıbrıs Rum Kesimi), Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya'nın AB'ye tam üye olacakları kararlaştırılmıştır.

Türkiye konusunda Kopenhag Zirvesi'nde, Kıbrıs ve müzakerelere başlanması tarihleri konusunda ciddi sorunlar ve görüş farklılıkları ortaya çıkmıştır. Türkiye, ilgili uluslararası anlaşma[7]hükümlerinin ihlal edilerek Güney Kıbrıs Rum Kesimi'ni AB'ye tam üye yapılmasına tepki göstermiştir.

AB üyesi kimi devletler, özellikle Fransa ve Almanya, Türkiye'ye tam üyelik müzakerelerine başlanması konusunda belli bir tarih verilmemesi için çaba göstermişlerdir[8] Tam üyelik yerine Türkiye'ye "özel statü" verilmesini önermişlerdir. Bu öneriyi Avrupa Parlamentosu, "19 Aralık 2002 Tarihli oturumda az bir oy farkıyla reddetmiştir." (Karluk, 2005: 163).

19-20 Haziran 2003 Tarihleri'nde yapılan Selanik Zirvesi'nde, AB'nin geleceği ve entegrasyonu yönünde önemli hedefler tespit edilmiştir. Bu hedeflerin başında AB'yi yurttaşlarıyla daha çok yakınlaştırılmasını, Birliğin demokratik özeliğinin güçlendirilmesini, özellikle de genişlemeden sonra Birliğin karar alma kapasitesinin kolaylaştırmasını, uluslararası sistemde tutarlı ve birleştirici bir güç olması için Birliğin kapasitesinin artırılmasını, karşılıklı bağımlılığın ve küreselleşmenin yarattığı sorunlarla etkili bir biçimde mücadele edilmesini öngören Avrupa Anayasa Taslağı gelmektedir (Councıl of the European Union, 2003: 1).

Avrupa Anayasa Taslağı dışında, ele alınan "göçmen, sınırlar ve sığınma", genişleme, dış ilişkiler, Avrupa güvenlik stratejisi ve Birliğe alınacak on yeni üye gibi konular ele alınmıştır. Bunlar, genel olarak, her zirvede belli ölçülerde ele alınan ve zirve gündemini oluşturan ortak konular diyebileceğimiz konulardır.

Türkiye, Selanik Zirvesi'nde de "genişleme" bölümünde ele alınmıştır. Türkiye konusunda kararların alındığı her zirvede olduğu gibi burada da, Türkiye'nin Kopenhag ekonomik ve siyasi kriterlerini yerine getirmek için gerçekleştirdiği reformlardan memnun olunduğu belirtilmiştir. Bunun dışında Türkiye'nin üyelik

[7] "1959 Londra Zürih Antlaşmaları ile Garanti Antlaşması, Türkiye'nin yer almadığı kuruluşlara ve örgütlere Kıbrıs'ın giremeyeceğini açıkça ifade etmiştir." (Karluk, 2005: 156).

[8] Karluk, Kopenhag Zirvesi'nde Türkiye'ye belli bir müzakere tarihinin verilmesi yerine 2004'ün sonunda görüşmelere başlanabileceğinin ifade edilmesini Türkiye'ye "tarihin tarihi" verilmesi olarak adlandırmaktadır. Bunun gerekçesi, AB'nin Türkiye'ye "başka bir çifte standart" uygulamaması ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin de Türkiye'nin üyeliğini veto etmemesi koşuluna bağlı olmasıdır. Bkz. (Karluk, 2005: 167).

hedefini desteklemek amacıyla gözden geçirilmiş Katılım Ortaklık Belgesi'nin onaylandığını ve katılım öncesi mali yardımları önemli ölçüde artırıldığını; Helsinki Zirvesi sonucunda belirlenen önceliklerin gerçekleştirilmesinin Türkiye'nin AB üyeliği yönünde yardımcı olacağını; bunun için de, Avrupa Konseyi'nin özellikle Aralık 2004'te alacağı karar hesaba katıldığında, Katılım Ortaklık Belgesi'nin Türkiye-AB ilişkilerinin temel taşını oluşturacağını belirtmiştir (Councıl of the European Union, 2003: 11; Karluk, 2011: 243).

16-17 Aralık 2004 Tarihleri'nde gerçekleştirilen Brüksel Zirvesi'nin gündemini genişleme, terörizm, 2007-2013 döneminin mali yapısı, temelleri ve ilkeleri, özgürlük, güvenlik ve adalet alanı, AB 2005-2012 Dönemi Uyuşturucu Stratejisi; dış sorunlar ve diğer konular oluşturmuştur. Brüksel Zirvesi sonucunda açıklanan Devlet ve Hükümet Başkanları Sonuç Bildirisi'nde Türkiye'ye 17-22. maddeleri arasında (Council of the European Union, 2005: 4-6) geniş bir biçimde yer verilmiş ve Türkiye ile üyelik müzakerelerine 3 Ekim 2005 Tarihi'nden itibaren başlanılacağı belirtilmiştir.

Zirve'nin genişleme bölümünde öncelikle Türkiye, Romanya ve Bulgaristan hakkında Komisyon'un AB Konseyi ve AB Parlamentosu'na 6 Ekim 2004 Tarihi'nde sunduğu Düzenli Raporların sonuçları ve tavsiyelerinden; Bulgaristan, Romanya ve Hırvatistan hakkındaki Strateji Belgesi'nden; Türkiye ve Türkiye'nin üyelik perspektifinden kaynaklanan sorunlar hakkındaki dokümanlar konusundaki tavsiyelerinden memnun olduğunu ifade etmiştir.

AB'nin yeni on üyenin katılmasını başarılı bir biçimde gerçekleştirdiğini ve Konsey'in, aday ülkelerin Birliğe katılması sürecinin devam etmesi konusunda kararlı olduğunu; bunun Avrupa'nın refahına, istikrarına, güvenliğine ve birliğine katkıda bulunacağını ifade etmiştir. Bu bağlamda Avrupa entegrasyonu hızlı bir biçimde gerçekleşirken, Birliğin yeni üyeleri içine alma kapasitesinin hatırlanmasının, hem Birlik hem de aday ülkelerin genel çıkarlarının düşünülmesi bakımından önemli olduğunu açıklamaktadır.

AB Konseyi, Türkiye ile ilgili bölümde, Helsinki Zirvesi'nde alınan kararlara vurgu yapmış ve Kopenhag Kriterleri'nin yerine getirilmesine bağlı olarak, katılım

müzakerelerinin bu Bildiri'nin müzakere çerçevesini belirleyen 23. paragrafı temelinde, 3 Ekim 2005 Tarihi'nde başlatılacağını kararlaştırmıştır.

Türkiye'nin AB müktesebatına uyum çabalarını ve insan hakları temeline yönelik reform çalışmalarını da memnuniyetle karşıladığını ve bu sürecin Komisyon tarafından sıkı bir gözlem altında tutulacağını ifade etmektedir.

Bildirinin 22. paragrafında, Avrupa Konseyi'nin, Komisyon'un tanımladığı "altı yasama maddesinin" kabul edilmesinden memnun olduğu belirtilmiştir. Ancak bu yasaların hangileri olduğu açıkça belirtilmemiştir. Dura ve Atik (2007: 606-607), bunların bazılarının bazı dini ve etnik toplulukların azınlık statüsüne alınması, İstanbul'daki Rum Patriği'nin, "ekümenlik" statüsünün tanınması, Öcalan'ın yeniden yargılanmasının sağlanması olabileceğini; diğerlerinin de Kıbrıs Rum Kesimi'nin tanınması, komşularla ilişkiler meselesi olduğunu belirtmektedirler.

Avrupa Konseyi, Türkiye'nin yeni on üyenin Birliğe katılmasını hesaba katarak, Ankara Anlaşması'nın uyarlanmasına yönelik protokolü imzalama kararından memnun olduğunu belirtmiştir.

Avrupa Konseyi, Türkiye'nin komşuları ile iyi komşuluk ilişkisi çerçevesinde hareket etmesini ve üye ülkelerle sınır sorunlarını barışçı yollarla ve Birleşmiş Milletler şartı çerçevesinde çözüme kavuşturma çabalarını memnuniyetle karşıladığını; çözüme kavuşturulamayan ikili anlaşmazlıkları gerektiğinde Uluslararası Adalet Divanı'na götürülmesi gerektiğini ifade etmiştir.

15-16 Haziran 2006 Tarihleri'nde yapılan Brüksel Zirvesi sonucunda yayımlanan Devlet ve Hükümet Başkanları Sonuç Bildirisi, dört bölüm ve sekiz ekten oluşmaktadır.

Birinci bölüm, AB'nin, Avrupa kurumlarının katkılarıyla, Birlik üyesi ülkelerin yurttaşlarının, sivil toplum kuruluşlarının, siyasal partiler ve ulusal parlamentoların görüş ve düşüncelerinin AB politikalarına yansımasına yönelik çalışmalarla ilgili olarak Avrupa Dinliyor (Europe Listens) başlığını taşımaktadır (prf: 2-4).

Avrupa İşbaşında (Europe at Work) başlığı taşıyan ikinci bölüm, adalet, güvenlik ve özgürlüğün, küreselleşen bir dünyada Avrupa yaşam tarzının teşvik edilmesi; AB'nin dış politikadaki verimliliğini, tutarlılığını ve geleceği öngörebilme potansiyelinin geliştirilmesi ile Birliği'nin işlevinin artırılmasına yönelik çalışmaları ve hedefleri ortaya koymaktadır (prf: 5-41).

Haziran 2006 Brüksel Zirvesi'nin üçüncü bölümü, Geleceğe Bakmak (Looking to the Future) başlığı ile düzenlenmiştir. Bu bölümde genişlemenin (prf: 50-55) yanı sıra Avrupa Anayasa Antlaşması için yapılan reformlara devam edilmesini hedeflemektedir (prf: 42-49). Aynı zamanda Batı Balkanlar için de bir alt başlık açılmıştır (prf: 56). Bu Zirve'nin dördüncü bölümü ise, genelde olduğu gibi, AB'nin dış ilişkiler konusuna ayrılmıştır (prf: 57-60).

Tablo 1-4: Türkiye Konusunda Kararların Alındığı Avrupa Birliği Zirveleri

Türkiye Konusunda Kararların Alındığı AB Konsey Zirveleri		
Sıra	Zirve Adı	Gerçekleşme Tarihi
1	Kopenhag Zirvesi	21-22 Haziran 1993
2	Lüksemburg Zirvesi	12-13 Aralık 1997
3	Cardiff Zirvesi	15-16 Haziran 1998
4	Viyana Zirvesi	11-12 Aralık 1998
5	Helsinki Zirvesi	10-11 Aralık 1999
6	Nice Zirvesi	7-9 Aralık 2000
7	Laeken Zirvesi	14-15 Aralık 2001
8	Sevilla Zirvesi	21-22 Haziran 2002
9	Kopenhag Zirvesi	12-13 Aralık 2002
10	Selanik Zirvesi	19-20 Haziran 2003
11	Brüksel Zirvesi	16-17 Aralık 2004
12	Brüksel Zirvesi	15-16 Haziran 2006

Kaynak: http://ec. europa. eu/ archives/ european - council/ index _ en. htm. (Erişim Tarihi: 27.09.2011).

Haziran 2006 Brüksel Zirvesi'nde Türkiye konusu, "geleceğe bakmak" bölümünde genişleme başlığı altında ancak, gelecekteki genişlemenin genel soruları kısmında tek bir paragrafta (prf: 54) ele alınmıştır. Burada, genelde olduğu gibi, Türkiye'nin tarama sürecinde gösterdiği ilerleme ile katılım müzakerelerin fiili olarak başlanmasından duyulan memnuniyet dile getirilmiştir. Bunların dışında Birliğin, AB standartlarını yakalaması ve üyelik yükümlülüklerini yerine getirmesi için Türkiye'yi destekleyeceği belirtilmiştir. Aynı keza Türkiye'nin Ortaklık Anlaşması ve Ek Protokol kapsamındaki yükümlülükler ile genel üyelik yükümlülüklerini yerine getirmesi vurgulanmıştır.

1.4.3. Katılım Ortaklık Belgeleri

Katılım Ortaklık Belgeleri'nin hazırlanmasının temelinde, AB Konseyi'nin 1997 yılında Lüksemburg'da yaptığı Zirve sonucunda AB'ye aday ülkeleri, adaylığa hazırlamak amacıyla yapılacak yardımları tek bir çerçeve altında toplama düşüncesi bulunmaktadır. Bunun, geliştirilmiş katılım öncesi stratejinin ana unsuru olacağı ve bu yardımların her adayın özel ihtiyaçları göz önüne alınarak belirleneceği belirtilmiştir (AB Konseyi, 2001: 15).

Katılım Ortaklık Belgeleri (KOB), AB Komisyonu tarafından tek taraflı olarak hazırlanmakta ve AB'ye aday ülkelerin adaylık sürecinde yerine getirmeleri gereken öncelikleri ve hedefleri belirtmektedirler (Dura ve Atik, 2007: 539).

Türkiye için ilk KOB, Helsinki Zirvesi'nde alınan kararlar doğrultusunda, AB Komisyonu tarafından, 2000 İlerleme Raporu'ndan hareketle hazırlanmıştır. Helsinki Zirvesi'nde kabul edilen kararların uygulanmasına yönelik olarak ayrıntılı bir biçimde düzenlenen KOB'nin, Ulusal Programa eşlik edeceği belirtilmiştir. Daha sonra AB Konseyi tarafından 8 Mart 2001 Tarihi'nde nitelikli oy çoğunluğu ile onaylanmıştır (AB Konseyi, 2001: 15; Dura ve Atik, 2007: 539-541).

Türkiye için KOB, süreç içerisinde meydana gelen gelişmeler, ortaya çıkan ihtiyaçlar, beklentiler ve tavsiyeler de göz önüne alınarak yeniden hazırlanmışlardır. Bu amaçla da 2003'te Gözden Geçirilmiş Katılım Ortaklık Belgesi hazırlanarak

yayımlanmıştır. Daha sonra, 2006 yılında üçüncü ve 2008 yılında da dördüncü KOB yayımlanmıştır.

Tablo 1-5: Katılım Ortaklık Belgeleri

Katılım Ortaklık Belgeleri		Yayımlandığı AB Resmi Gazetesi	
Sayısı	Tarihi	Sayısı	Tarihi
2001/235/EC	08.03.2001	L85	24.03.2001
2003/398/EC	19.05.2003	L145	12.06.2003
2006/35/EC	23.01.2006	L22	26.01.2006
2008/157/EC	18.02.2008	L51	26.02.2008

Kaynak: http:// eur-lex. europa.eu/ en/index. htm. (Erişim Tarihi: 21.07.2011).

Her dört KOB de aynı sistematiği takip etmiştir. Sadece ele alınan konulara verilen ağırlık düzeyi değişmektedir.

KOB, AB Konseyi'nin KOB'nin hukuki dayanak ve gerekçeleri konusundaki düşüncelerini ve amacını belirtikten sonra, alınan Konsey Kararı'nın ekinde sunulmaktadır.

KOB, genel olarak 6 veya 7 bölümden oluşmaktadır. KOB'nin amacı, ayrı bir başlık yerine, giriş bölümünde belirtilmişse 6 bölümden (KOB: 2006 ve 2008); ayrı bir başlık altında ele alınmışsa da 7 bölümden (KOB: 2001 ve 2003) oluşmaktadır.

Giriş bölümü, KOB'nin tarihsel hukuki gerekçesinin anlatıldığı bölümdür. Amaç bölümü ise KOB'nin amacının genel olarak anlatıldığı bölümdür. Bu da AB'ye tam üyelik yolunda Türkiye'ye kılavuzluk etmektir. Bunun gereği olarak da Türkiye'nin tam üyelik yolunda kaydettiği gelişmeler hakkında Avrupa Komisyonu'nun yayımladığı ilerleme raporlarında saptanan ileriye dönük "çalışmaların öncelikli alanlarını, bu önceliklerin uygulanmasında Türkiye'ye sağlanacak mali imkanları" ve yapılan yardıma ilişkin koşulları tek bir çatı altında toplamayı öngörmüştür. Aynı keza yapılacak siyasi reformlar için bir temel ve gelecekte kaydedilecek ilerlemenin ölçülebileceği bir kriter olasını amaçlamıştır. Bunun için de KOB'nin, AB'ye tam üyelik amacıyla aday olan ülkeleri, adaylığa

hazırlamak amacıyla oluşturulan "bir dizi politika aracının temelini" teşkil edeceği belirtilmiştir (AB Konseyi, 2001: 16; 2003: 42; 2006: 35; 2008: 6).

KOB'nin "ilkeler" bölümü, Türkiye'nin AB'ye tam üyelik koşullarının belirtildiği bölümdür. Bu koşullar, Kopenhag Kriterleri, AB Konseyi'nin her aday ülkenin, katılım ertesinde idari yapısını, AB ile uyumlu hale getirmek zorunda olduğunu ve Topluluk politikalarının uyumlu olarak yürütülmesinin buna bağlı olduğunu belirttiği Madrid koşulu (Dura ve Atik, 2007: 541) ve ulusal mevzuatın AB müktesebatına uyumunun sağlanması ve asıl önemli olanın da bunun uygulanması olduğunu belirten Lüksemburg Zirvesi'nde kabul ettiği koşullarla (AB Konseyi, 2001: 2), AB Antlaşmalarının değer ve amaçlarıdır (Dura ve Atik, 2007: 541).

AB Antlaşmalarının değer ve amaçları, "Birleşmiş Milletler Yasasına uygun olarak uyuşmazlıkların barışçı yoldan çözülmesi ilkesi" uyarınca, aday ülkelerin mevcut tüm sınır sorunlarını ve ilgili diğer sorunlarını çözmek için her türlü çabayı göstermeleri gerektiğini, bununla birlikte, aday devletler, makul bir süre içinde anlaşamamaları durumunda, aralarındaki uyuşmazlığı UAD'ye götürmelerini öngören hükümlerdir (Dura ve Atik, 2007: 542).

Öncelikler ve orta vadeli hedefler bölümü, KOB'nin en kapsamlı bölümüdür. Bu bölüm, gerçekleştirme süreleri göz önüne alınarak, Türkiye'nin kısa ve orta vadede üstlenmesi ve yerine getirmesi öngörülen AB ile müktesebat uyum hükümleri yer almaktadır.

Siyasal, sosyal ve yönetsel kriterler ile ekonomik ve teknik eksenli kriterlerden oluşan kısa ve orta vadeli hedefler, genel olarak aynı konuları kapsamaktadır. Ayrım, aynı veya benzer konuda kısa ve orta vadede Türkiye'den gerçekleştirilmesi istenen hedeflerden kaynaklanmaktadır.[9]

Kısa vadeli hedefler, Türkiye'nin genel olarak bir ila iki yıl içerisinde tamamlaması veya bu hedefleri somut olarak ileriye götürecek adımları atması

[9] KOB'nin düzenlediği kısa ve orta vadeli hedeflere bakıldığında her ikisinde de genişletilmiş siyasi diyalog ve siyasi kriterler, ekonomik kriterler, iç pazar, tarım, telekomünikasyon, ulaştırma, bölgesel politika ve yapısal unsurların eşgüdümü, çevre, idari ve adli kapasitenin güçlendirilmesi ve diğer konuların ortak veya ilgili konular olduğu görülmektedir (KOB: 2001, 2003, 2006, 2008).

beklentisi esas alınarak seçilen hedeflerdir. Orta vadeli hedefler ise genel olarak iki ila dört yıl içerisinde tamamlanması öngörülen öncelik ve hedefleri kapsamaktadır.

Kısa ve orta vadede gerçekleştirilmesi önerilen hedefler genel olarak belli başlı başlıklar altında toplanmaktadırlar.

Siyasi diyalog ve siyasi kriterler başlığı altında genel olarak, insan hakları, demokrasinin üstünlüğü, güvenlik güçlerinin sivil denetimi, yolsuzlukla mücadele, yargı sistemi, azınlık hakları, toplantı ve gösteri hakları, din ve vicdan özgürlüğü sağlanması, işkencenin önlenmesi gibi temel hak ve özgürlüklerin korunması ve genişletilmesine yönelik hedefler ile bölgesel sorunlar konusundaki beklenti ve temenniler belirtilmiştir.

Ekonomik kriterler başlığı altında, IMF ve Dünya Bankası ile üzerinde çalışılan ekonomik programlar, tarım reformu, özelleştirme, yabancı yatırımların kolaylaştırılması, mali disiplinin sağlanması, piyasa düzenleyici kurumların bağımsızlığının sağlanması gibi kriterler belirtilmiştir.

Genel başlıklar altındaki siyasi ve ekonomik kriterler dışında, Türkiye'nin AB müktesebatını üstlenmesi için, her başlık altında Türkiye'den kısa ve orta vadede gerçekleştirilmesi beklenen hedefler ortaya konmuştur. Bu konular aynı zamanda, Türkiye-AB müzakere başlıklarını oluşturmaktadırlar. Bu başlıklar, zamanla güncellenmiş ve sayısı artmıştır.

Türkiye-Avrupa Birliği müzakere başlıkları: malların serbest dolaşımı, işçilerin serbest dolaşımı, yerleşme hakkı ve hizmet sunma serbestisi, sermayenin serbest dolaşımı, kamu alımları, şirketler hukuku, fikri mülkiyet hukuku, rekabet politikası, mali hizmetler, bilgi toplumu ve medya, tarım ve kırsal kalkınma, gıda güvenliği, veterinerlik ve bitki sağlığı, balıkçılık, ulaştırma, Trans-Avrupa ağları enerji, vergilendirme, istatistik, sosyal politika ve istihdam, işletme ve sanayi politikası, bölgesel politika ve yapısal araçların koordinasyonu, yargı ve temel haklar, adalet, özgürlük ve güvenlik, bilim ve araştırma, eğitim ve kültür, çevre, tüketici ve sağlığın korunması, gümrük birliği, dış ilişkiler, dış, güvenlik ve savunma politikası, mali kontroldür.

KOB, “Programlama” başlığı altında, KOB’de belirtilen önceliklere yönelik olarak yapılacak, Türkiye için katılım öncesi mali yardıma ilişkin hükümleri düzenlemektedir. Bunlar yardımın dayanağı, miktarı, serbest bırakılma şekli ve öncelikleri gibi hükümlerdir. Görüldüğü gibi KOB’nin mali yönünü oluşturan programlama; katılım öncesi fonlardan, uluslararası kuruluşların kredileri ve yardım koşullarından oluşmaktadır (Dura ve Atik, 2007: 544). Ancak bu yardım miktarları koşullara bağlanmasının yanı sıra miktar olarak da genelde az bir meblağ olmuştur. Örneğin, AT-Türkiye Gümrük Birliği'ni derinleştirecek önlemlerin uygulanması için, Nisan 2000'de kabul edilen birinci tüzüğe göre, 3 yıl boyunca yılda 5 milyon Euro ödenmesi; aynı keza Türkiye'de ekonomik ve sosyal kalkınmayı teşvik edecek tedbirlerin alınmasına yönelik olan ve onay sürecinde olan ikinci tüzük uyarınca, 3 yıl boyunca, yılda 45 milyon Euro yardım yapılması öngörülmüştür (KOB: 2001).

“Koşullar” başlığı altında, Türkiye’nin katılım öncesi araçlar vasıtasıyla projelerin finansmanına yönelik AB yardımından faydalanması için yerine getirmesi gereken yükümlülükler belirtilmektedir. Bunlar: Ortaklık Anlaşması, 1/95 sayılı Gümrük Birliği Kararı ve benzeri Türkiye-AB Anlaşmalarından kaynaklanan yükümlülüklerine uyması, Kopenhag kriterlerinini yerine getirmesi ve bu konularda Türkiye’nin “somut ilerleme” kaydetmesi gibi koşullardır.

“İzleme” başlığı altında, KOB hükümlerinin uygulanmasının, ilerleme raporları aracılığıyla Ortaklık Anlaşması’yla oluşturulan mekanizmalar çerçevesinde uygun bir biçimde incelenmesi öngörülmektedir. Bunun için mevzuat uyumu konusunda sağlanan ilerlemeler, önceliklerin gerçekleştirilme düzeyleri ve benzeri gelişmelerin oluşturulan mekanizmalar aracılığıyla denetim altında tutulması amaçlanmıştır. Genel olarak katılım öncesi mali yardım programının izlenmesinin, Ortak İzleme Komitesi vasıtasıyla Türkiye ve Avrupa Komisyonu tarafından birlikte yürütülmesi öngörülmüştür.

1.4.3.1. Gümrük Birliği Yönüyle Katılım Ortaklık Belgeleri

Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin temelinde, Avrupa Birliği’nin şekillendirdiği biçimde Gümrük Birliği ilişkisi vardır. Bundan dolayı, Katılım Ortaklık Belgelerine de Gümrük Birliği açısından bakmak gerekir.

Katılım Ortaklık Belgelerinin genel çerçevede ele aldığı siyasi ve ekonomik kriterleri bir kenara koyduğumuzda, müktesebat başlığı altındaki birçok başlık, doğrudan veya dolaylı GB ile ilgili başlıklardır. Bunların başında malların, işçilerin, sermayenin serbest dolaşımı, fikri ve sınai mülkiyet hakları, gıda güvenliği, veterinerlik ve bitki sağlığı, vergilendirme, gümrük birliği, ulaştırma gibi konular yer almaktadır.

Bu bölümde "Gümrük Birliği" başlığı altında, Katılım Ortaklık Belgeleri kapsamında kısa ve uzun dönemde Türkiye'den gerçekleştirilmesi istenilen hedeflere bakılacaktır.

2001 KOB'de kısa dönemde, serbest bölgeler mevzuatına uyum sağlanmasına devam edilmesini ve yeni Gümrük Kanunu ile yönetmeliğinin uygulanmasının sağlanması; uzun dönemde ise, serbest bölgeler, çift kullanımlı mallar ve teknolojiler, uyuşturucu üretiminde kullanılan kimyasal maddeler ile sahte ve kaçak mallar konusunda ilgili mevzuat uyumunun tamamlanması istenmiştir (AB Konseyi, 2001: 19-21).

2003 KOB'de kısa dönemde şu hedeflerin gerçekleştirilmesi istenmiştir. Bunlar:

- Serbest bölgeler alanındaki mevzuata uyum sağlanması ve yeni Gümrük Kanununun ve ilgili uygulama mevzuatının etkili biçimde uygulanmasının temin edilmesi.

- Gümrük idaresinin idari ve operasyonel kapasitesinin güçlendirilmesi.

- Özellikle sahtecilikle ilgili soruşturmalarda, müktesebata ve 1/95 sayılı OKK'nın ilgili hükümlerine uyulmasına ilişkin idari işbirliğinin tam olarak sağlanması.

- Malların ticaretinde Türk ve AB üyesi ülke vatandaşları arasında ayırımcılığı ortadan kaldırmak amacıyla, başta alkollü içeceklere ilişkin tekel olmak üzere, ticari nitelikli devlet tekelleri alanında müktesebata uyum sağlanması.

- Hizmetler ve kamu ihaleleri alanında yeni bir müzakere turunun başlatılması.

- Topluluğun ticaret politikasına uyum çerçevesinde, menşe kurallarının Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi de dahil olmak üzere, AT'nin tercihli rejimlerindeki menşe kurallarına uyumunun sağlanması.

Uzun dönemde ise, 2001 KOB'de olduğu gibi yine, serbest bölgelere, çift kullanımlı eşya ve teknolojilere, uyuşturucu yapımında kullanılan maddelere, taklit ve korsan mallar konusundaki ilgili mevzuat uyumunun tamamlanması istenmiştir (AB Konseyi, 2003: 50-54).

2006 KOB'de kısa dönemde aşağıdaki hedeflerin gerçekleştirilmesi istenmiştir:

- Tercihli menşe kuralları dahil olmak üzere, gümrük kurallarının ilgili müktesebatla daha fazla uyumlaştırılması maksadıyla yeni gümrük kodunun kabul edilmesi,

- Bilhassa gümrük kontrolleri ve vergi denetimi ile ilgili kurallar olmak üzere, serbest bölgelere ilişkin mevzuatın ilgili müktesebatla uyumlaştırılması ve uygulanması.

- Gümrük idaresinin idari ve işlevsel kapasitesinin güçlendirilmesine devam edilmesi ve iç usullerinin AB standartlarıyla uyumlaştırılması.

- Transit ve tarife bölgelerinden başlamak üzere AB ve Üye Ülkelerle elektronik veri değişimine imkan sağlayacak gerekli bilişim sistemlerinin geliştirilmesi için hazırlıklara başlanması.

Uzun dönemde ise:

- Özellikle tarife kotası yönetimi, serbest bölgeler, çift kullanımlı mallar ve teknolojiler, öncü maddeler, taklit ve korsan mallara ilişkin gümrük mevzuatının uyumlaştırılmasının tamamlanması.

- Gümrük kontrolleri ve faaliyetlerinin modernize edilmesine yönelik çabaların sürdürülmesi ve gümrük idarelerinin tümünün bilişim teknolojisi (IT) altyapısıyla donatılmasının sağlanması.

- Bilişim teknolojisi (IT) sistemlerinin AB ile karşılıklı bağlantılı olabilmesine yönelik hazırlıkların sürdürülmesi talep edilmiştir (AB Konseyi, 2006: 44-49).

2008 KOB'de kısa dönemde:

- Özellikle gümrük kontrolleri ve vergi denetimi kuralları olmak üzere, serbest bölgeler mevzuatının AB müktesebatı ile uyumlu hale getirilmesi;

- Yasadışı ticaret ve sahtecilik başta olmak üzere, gümrük idaresinin uygulama kapasitesinin güçlendirilmesi. Bilgi teknolojileri sistemlerinin AB sistemlerine bağlanmasına yönelik hazırlıkların devam ettirilmesi;

- Türkiye'ye giriş yapan yolculara gümrüksüz mağazalarda satılan Gümrük Birliği kapsamındaki mallardaki vergi muafiyetinin kaldırılması gibi yükümlülükler belirtilmiştir.

Uzun dönemde ise yine çift kullanımlı mallar ve teknolojilere, taklit, korsan ve benzeri mallara ilişkin mevzuatın uyumlaştırılmasının tamamlanması talep edilmiştir (AB Konseyi, 2008: 14-17).

Katılım Ortaklık Belgelerinde de açıkça anlaşıldığı gibi, GB ile ilgili konular hep gündemde olmuş ve özellikle de serbest bölgeler, çift kullanımlı mallar, taklit ve korsan ürünler, gümrüklerin modernizasyonu gibi belli konular, güncelliğini hiç kaybetmemiştir.

1.4.4. İlerleme Raporları

İlerleme Raporları, Avrupa Komisyonu'nun aday ülkelerin AB'ye katılım koşullarını belirlemek, Kopenhag Kriterleri'ni yerine getirme düzeylerini göstermek ve aday ülkelere tavsiyelerden bulunmak amacıyla, her aday ülkenin özel koşullarını göz önüne alarak hazırladığı raporlardır.

Avrupa Komisyonu, 1998 yılının sonundan itibaren, aday ülkelerin katılım yönünde kaydettiği ilerleme konusunda, ilgili raporlarını sunacağını açıklamıştır. Komisyon'un bu görüşü, AB Konseyi'nin Haziran 1998 Tarihi'ndeki Cardiff Zirvesi'nin Sonuç Bildirisi'nde memnuniyetle karşılanmıştır (Presidency

Conclusions, June 1998). Türkiye konusunda hazırlanacak ilerleme raporunun da, Ankara Anlaşması'nın 28. maddesi ve Lüksemburg Zirvesi Sonuç Bildirisi temelinde olacağı belirtilmiştir (Presidency Conclusions, June 1998: prf: 64). Bunun gereği olarak da Avrupa Komisyonu, Türkiye hakkındaki ilk İlerleme Raporu'nu 1998 yılında Türkiye'ye sunmuştur.

AB Komisyonu, ilerleme raporlarının hazırlanmasında, Türk makamlarının katkıları, başta Avrupa Konseyi olmak üzere uluslararası kuruluşların değerlendirmeleri, Sivil Toplum Kuruluşları (STK) ve Avrupa Parlamentosu ile üye devletlerin raporları gibi birçok kaynaktan yararlanmaktadır.

AB, Türkiye'nin AB yolundaki ilerleme düzeyi hakkında, 1998 yılından beri düzenli ilerleme raporlarını sunmaktadır. Bu raporlar, genel olarak, Türkiye-AB ilişkilerini, Ortaklık Anlaşması ve tarihsel gelişim açısından özetledikten sonra, üyeliğin siyasi ve ekonomik kriterleri yönüyle, Türkiye'nin mevcut durumunu ve perspektifini ele almaktadırlar. Türkiye'nin üyelik yükümlülükleri bakımından da Türkiye'nin AB müktesebatını üstlenme düzeyini incelemektedirler. Son olarak da Türkiye'nin AB'ye katılım yönündeki durumunu ve perspektifine ilişkin genel değerlendirmesini yapmakta ve Türkiye'nin durumu hakkında istatistikî verileri, belgeleri vermekte ve değerlendirmektedirler. İlerleme raporları, Türkiye-AB ilişkilerinin gelişim ve ilerleme düzeyine bağlı olarak yeni başlıklar ve konular eklenmek veya çıkarılmak suretiyle güncellenmektedirler.

1.4.4.1. Siyasi Kriterler

Siyasi Kriterler bölümünde ilerleme raporları, AB'ye üyelik için önkoşul olarak belirtilen demokrasi ve hukukun üstünlüğünü sağlama, insan hakları ve azınlık haklarını koruma ve garanti altına alma gibi ilkelerin çerçevesini oluşturan Kopenhag Kriterleri'ni karşılamak için yapılan çalışmaları, mevcut durumu ve bu koşulları karşılayıp karşılayamadığı konusunu ele almaktadır.

Siyasi kriterler başlığı altında ana hatları ile demokrasi ve hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıkların korunması, Kıbrıs meselesi ve genel değerlendirme yer almaktadır.

Tablo 1-6: Siyasi Kriterler Başlığında Ele Alınan Konular

Siyasi Kriterler	
Giriş	
Son Gelişmeler	
Demokrasi ve Hukukun Üstünlüğü	Parlamento
	Yürütme
	Yargı
	Yolsuzluğa Karşı Önlemler
	Milli Güvenlik Kurulu
İnsan Hakları ve Azınlıkların Korunması	Medeni ve Siyasi Haklar
	Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar
	Azınlık Hakları ve Azınlıkların Korunması
Kıbrıs	
Sınır Anlaşmazlıklarının Barışçıl Yollarla Çözümü	

Kaynak: http://www. abgs. gov.tr/ index.php?p=46224&l=1. (Erişim Tarihi: 21.08.2011).

Demokrasi ve hukukun üstünlüğü başlığı altında yasama, yürütme, yargı, yolsuzlukla mücadele önlemleri ve Milli Güvenlik Kurulu; insan hakları ve azınlıkların korunması konusunda ise medeni ve sosyal haklar ile ekonomik, sosyal ve kültürel haklar ve azınlık hakları ve azınlıkların korunması konuları ele alınmaktadır.

Siyasi Kriterler başlığı altında izlenen metodoloji ile ele alınan konular ana hatlarıyla Tablo 1-6'da belirtilmiştir. Bu konular, meydana gelen gelişmeler ve değişmeler sonucunda gözden geçirilmişlerdir. Bazen ayrı bir başlık altında ele almak yerine konuların genel akışı içinde değerlendirilmişlerdir. Örneğin Milli Güvenlik Kurulu ilk yıllardaki İlerleme Raporlarında ayrı bir başlık altında ele alınırken, son yıllardaki raporlarda, genel konular içinde değerlendirilmiştir (AB Komisyonu, 2009: 11). Aynı keza sınır anlaşmazlıklarının barışçıl yollarla çözülmesi ve Kıbrıs konusu ayrı başlıklar yerine, "Bölgesel konular ve uluslararası yükümlülükler" başlığı altında ele alınmıştır (AB Komisyonu, 2009: 11-13).

1.4.4.2. Ekonomik Kriterler

İlerleme Raporlarında ekonomik kriterlerin ana eksenini, Haziran 1993 Tarihi'nde yapılan Kopenhag Zirvesi sonucunda belirlenen ekonomik ölçütler oluşturmaktadır. Bunlar, AB üyeliği için siyasi ve Birlik Müktesebatı'na uyumun yanı sıra şart koşulan, işleyen bir piyasa ekonomisinin oluşturulması ve Birlik içindeki piyasa güçleriyle baş edebilme ve rekabet baskısına karşı koyabilme kapasitesinin geliştirildiği bir ekonomik yapıdır.

İlerleme raporları, siyasi kriterlerde olduğu gibi, ekonomik kriterler konusunda da önce, Türkiye'nin mevcut ekonomik durumu değerlendirmekte, son makroekonomik gelişmelerin bir özetini yapmakta ve daha sonra da, Kopenhag ekonomik kriterleri (işleyen bir piyasa ekonomisi ve Birlik içindeki rekabetçi baskı ve piyasa güçleri ile baş edebilme kapasitesi) temelinde Türk ekonomisinin genel bir değerlendirmesini yapmaktadırlar.

1.4.4.3. Üyelik Yükümlülüklerini Üstlenebilme Kapasitesi

Üyelik yükümlülüklerini üstlenebilme kapasitesi, Türkiye'nin AB müktesebatına uyum sağlama durumu hakkındaki konulardan oluşmaktadır. Burada da Türkiye-AB ilişkilerinin seyri içinde ve özellikle de gümrük birliği yönüyle, Türkiye'nin AB müktesebatına uyum sağlama düzeyi hakkında genel bilgiler vermektedir (AB Komisyonu, 1998: 30-31).

1998 İlerleme Raporu'ndan sonraki ilerleme raporları, bir önceki rapora göre kaydedilen ilerlemeler ve yaşanan aksaklıklara gönderme yapmakta ve yapılacaklar konusundaki önerileri sunmaktadırlar.

İlerleme raporları, Türkiye'nin sağladığı ilerleme, AB müktesebatında meydana gelen gelişmeler ve bunlara da uyum sağlanması yükümlülüğünün sonucu olarak sürekli güncellenmişlerdir. Aynı zamanda da konuları sınıflandırma metodolojisi de değişmiştir. Örneğin 1998 ve 1999 İlerleme Raporları'nda AB müktesebatı, Topluluk müktesebatının Gümrük Birliği kapsamına giren unsurları, Topluluk

müktesebatının Avrupa stratejisi kapsamına giren unsurları ve Topluluk müktesebatının diğer unsurları biçiminde gruplandırılmıştır.

Topluluk müktesebatının gümrük birliği kapsamına giren unsurları bölümünde iç pazar (malların serbest dolaşımı, rekabet, fikrî, sınaî ve ticarî mülkiyet hakları), gümrük ve sonuç başlıkları altında ele alınmıştır.

Avrupa stratejisi kapsamına giren unsurlar bölümünde iç pazar (sermayenin serbest dolaşımı, hizmetlerin serbest dolaşımı, kamu alımları), sanayi ve Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ) politikası, tarım, telekomünikasyon ve bilgi toplumu, bilimsel ve teknik araştırma, çevre, ulaştırma, enerji, tüketicinin korunması, adalet ve içişleri ile sonuç kısmı yer almaktadır. Diğer unsurlar kısmında ise iç pazar (veri koruma ve şirketler hukuku, kişilerin serbest dolaşımı); öğrenim, eğitim ve gençlik; görsel-işitsel sektör, EPB, vergilendirme, istatistikler, balıkçılık; istihdam ve sosyal işler, bölgesel politika ve kaynaşma ile sonuç başlıkları yer almaktadır (AB Komisyonu, 1998 ve 1999).

Buna karşılık 2000 İlerleme Raporu'ndan itibaren uyum sağlanacak müktesebat, başlıklar halinde ele alınmıştır.

Avrupa Birliği Komisyonu, ilerleme raporlarındaki müktesebat uyum başlıkların sayısını ve kapsamını ortaya çıkan ihtiyaçlar ve meydana gelen gelişmeler doğrultusunda artırmış ve güncellemiştir. Örneğin 2000 -2004 İlerleme Raporlarında 29 tane başlık varken, 2005-2011 İlerleme raporlarında bu sayı 33 başlığa çıkmıştır. Bunda kamu alımları, fikri mülkiyet hukuku, gıda güvenliği ve Trans-Avrupa Ağları konularının ayrı başlıklar olarak müktesebata dahil edilmesinden kaynaklanmaktadır (AB Komisyonu, 2000-2011 İlerleme Raporları).

Müktesebat uyum başlıkları, ilerleme raporlarındaki sıralamayı esas alarak 2000-2004 ile 2005-2011 İlerleme Raporlarındaki sıralama dikkate alınarak Tablo 1-7 ve Tablo 1-8'de gösterilmişlerdir.

Tablo 1-7: 2000-2004 İlerleme Raporları Müktesebat Uyum Başlıkları

2000-2004 İlerleme Raporlarındaki Müktesebat Başlıkları			
No	Fasıl	No	Fasıl
1	Malların Serbest Dolaşımı	16	Küçük ve Orta Boy İşletmeler
2	Kişilerin Serbest Dolaşımı	17	Bilim ve Araştırma
3	Hizmetlerin Serbest Dolaşımı	18	Öğretim ve Eğitim
4	Sermayenin Serbest Dolaşımı	19	İletişim ve Bilgi Teknolojileri
5	Şirketler Hukuku	20	Kültür ve Görsel-İşitsel Politika
6	Rekabet Politikası	21	Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu
7	Tarım	22	Çevre
8	Balıkçılık	23	Tüketicilerin ve Sağlığın Korunması
9	Ulaştırma Politikası	24	Adalet ve İçişleri Sahasında İşbirliği
10	Vergileme	25	Gümrük Birliği
11	Ekonomik ve Parasal Birlik	26	Dış ilişkiler
12	İstatistikler	27	Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası
13	Sosyal politika ve istihdam	28	Mali Kontrol
14	Enerji	29	Mali ve Bütçesel Hükümler
15	Sanayi Politikası		

Kaynak: http: //europa. eu/legislation_ summaries/ culture/ e20113_ en. htm. (Erişim Tarihi: 21.08.2011).

2000-2004 ilerleme Raporları yayımlandığı zaman Türkiye ile AB arasında tam üyelik müzakereleri başlamamıştı. Buna karşılık 2005'ten itibaren yayımlanan ilerleme raporları, açılan ve müzakerelerine başlanan veya müzakereleri dondurulan fasıllar konusu da ele alınmaktadır

Tablo 1-8: 2005-2011 İlerleme Raporları Müktesebat Uyum Başlıkları

2005-2011 İlerleme Raporlarındaki Müktesebat Başlıkları			
No	Fasıl	No	Fasıl
1	Malların Serbest Dolaşımı	18	İstatistik
2	İşçilerin Serbest Dolaşımı	19	Sosyal Politika ve İstihdam
3	İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunma Serbestisi	20	İşletme ve Sanayi Politikası
4	Sermayenin Serbest Dolaşımı	21	Trans-Avrupa Ağları
5	Kamu Alımları	22	Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu
6	Şirketler Hukuku	23	Yargı ve Temel Haklar
7	Fikri Mülkiyet Hukuku	24	Adalet, Özgürlük ve Güvenlik
8	Rekabet Politikası	25	Bilim ve Araştırma
9	Mali Hizmetler	26	Eğitim ve Kültür
10	Bilgi Toplumu ve Medya	27	Çevre
11	Tarım	28	Tüketicinin ve Sağlığın Korunması
12	Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı Politikası	29	Gümrük Birliği
13	Balıkçılık	30	Dış İlişkiler
14	Taşımacılık Politikası	31	Dış, Güvenlik ve Savunma Politikası
15	Enerji	32	Mali Kontrol
16	Vergilendirme	33	Mali ve Bütçesel Hükümler
17	Ekonomik ve Parasal Politika		

Kaynak: http: //europa. eu/legislation_ summaries/ culture/ e20113_en.htm. (Erişim Tarihi: 21.08.2011).

Bu başlıkların bazıları Türkiye açısından hayli önem taşımaktadırlar. Bu başlıkların açılması ve AB ile müzakerelerin başlaması için Türkiye büyük çaba göstermiştir. Ancak daha önce Yunanistan, günümüzde de Fransa'nın önemli

ölçüdeki engelleri yüzünden AB ile müktesebat başlıkları düzeyinde tam üyelik müzakerelerinde pek bir ilerleme sağlanamamıştır.

1.4.4.4. Gümrük Birliği Yönüyle İlerleme Raporları

İlerleme raporlarının ana ekseninin de gümrük birliği ve ilgili konular oluşturduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu durum, Türkiye-AB ilişkilerinin temelini oluşturan Ankara Anlaşması'nın Taraflar arasında üçlü bir aşamadan sonra GB'ye geçilmesini öngören hükümlerine sıklıkla vurgu yapılmasıyla (AB Komisyonu, 1998: 24); GB'nin AB ve Türkiye arasındaki ilişkinin "belkemiğini" oluşturmaya devam ettiğinin ifade edilmesiyle ortaya çıkmaktadır (AB Komisyonu, 1999: 27).

1998 ve 1999 Yıllarında yayımlanan ilk iki İlerleme Raporu'nda Gümrük Birliği konusu, tek bir başlık altında değil; hem Gümrük Birliğiyle ilgili konuların üst başlığı, hem de tek başına bir başlık olarak ele alınmıştır.

AB Komisyonu, "İç Pazar" bölümü altında malların serbest dolaşımı, rekabet ve fikrî, sınaî ve ticarî mülkiyet hakları konusundaki Türkiye'nin mevcut durumu hakkındaki tespitlerini, daha sonra da konu hakkındaki genel değerlendirmesini yapmakta ve önerilerini sunmaktadır. Komisyon aynı zamanda ticaret politikası ve gümrük konusunda da aynı yöntemi izlemiştir.

Komisyon'un Gümrük Birliği kapsamına giren konulardaki değerlendirmesi, genel olarak olumludur. Türkiye'nin bu konulardaki mevzuat uyumunu önemli ölçüde başardığı tespitini yapmakta; ancak bazı teknik konularda ve serbest bölgeler gibi alanlarda uyum sorunlarının olduğunu belirtmektedir (AB Komisyonu, 1998: 25-27 ve 1999: 25-29).

Burada dikkat çekici unsurlardan biri, Gümrük Birliğinin ekonomik etkisi sonucunda, Türkiye ile AB arasındaki dış ticaret dengelerinin Türkiye aleyhine artmış olduğunun teyit edilmiş olmasıdır. Bu oran AB lehine olarak 1997 yılında 10,4 milyar ECU'dur (AB Komisyonu, 1998: 24).

Tablo 1-9: İlerleme Raporları

Avrupa Komisyonu'nun Yayımladığı Türkiye İlerleme Raporları		
Sayı	Tarih	İlerleme Raporu
COM (1998) 711	04.11.1998	Türkiye Düzenli İlerleme Raporu 1998
COM(1999) 513	13.10.1999	Türkiye Düzenli İlerleme Raporu 1999
COM(2000) 713	08.11.2000	Türkiye Düzenli İlerleme Raporu 2000
COM(2001) 700	13.11.2011	Türkiye Düzenli İlerleme Raporu 2001
COM(2002) 700	09.10.2002	Türkiye Düzenli İlerleme Raporu 2002
COM(2003) 676	05.11.2003	Türkiye Düzenli İlerleme Raporu 2003
COM(2004) 656	06.10.2004	Türkiye Düzenli İlerleme Raporu 2004
COM(2005) 561	09.11.2005	Türkiye Düzenli İlerleme Raporu 2005
COM(2006) 649	08.11.2006	Türkiye Düzenli İlerleme Raporu 2006
COM(2007) 663	06.11.2007	Türkiye Düzenli İlerleme Raporu 2007
COM(2008) 674	05.11.2008	Türkiye Düzenli İlerleme Raporu 2008
COM(2009) 533	14.10.2009	Türkiye Düzenli İlerleme Raporu 2009
COM(2010) 660	09.11.2010	Türkiye Düzenli İlerleme Raporu 2010
COM (2011) 666	12.10.2011	Türkiye Düzenli İlerleme Raporu 2011

Kaynak: http://europa.eu/ legislation_summaries/ culture/ e20113_en. htm. (Erişim Tarihi: 21.08.2011).

2000 İlerleme Raporu'ndan itibaren, gümrük başlığı, ilgili başlıklarla birlikte değil, tek bir başlık olarak değerlendirilmiştir. 2000-2004 İlerleme Raporlarında "Gümrük Birliği", 25. Fasılda; başlık sayısının 29'den 33' çıktığı 2005 İlerleme Raporu'ndan itibaren de 29. Fasılda yer almıştır.

2000 İlerleme Raporu'ndan itibaren de, ilerleme raporlarının mantığına uygun olarak, genel ve bir önceki ilerleme raporu arasında geçen süre içerisinde, Türkiye'nin Gümrük Birliği konusunda Birlik müktesebatına uyum düzeyi hakkındaki mevcut durum, sağlanan ilerlemeler, yaşanan aksaklıklar ve yapılması gerekenler konusundaki AB Komisyonu'nun görüşleri ortaya konulmaktadır.

AB gümrük mevzuatında meydana gelen gelişmeler ve değişmeler doğrultusunda AB Komisyonu, ilerleme raporlarını şekillendirmektedir. Bu durum da her seferinde ön plana çıkan konuların ve önceliklerin değişmesine yol açmıştır. Bununla birlikte AB, GB konusunda Türkiye'nin gerçekleştirdiği gümrük müktesebat uyum düzeyinden genel olarak memnun kaldığını ifade etmiştir. Ancak belli konularda, özellikle de serbest bölgeler mevzuatı, muafiyetler, taklit ve korsan mallar, fikri ve sınai mülkiyet hakları konusunda Türkiye'nin mevzuat uyum eksiklikleri olduğunu sık sık belirtmiştir (AB Komisyonu, 1998-2010 İlerleme Raporları).

1.4.5. Ulusal Programlar

Türkiye'nin siyasi, ekonomik ve AB müktesebatına uyum taahhütlerinden oluşan Ulusal Programlar (UP), Kopenhag Kriterleri, Helsinki Zirvesi sonuçları, KOB, ilerleme raporları, tarama sonu raporları, müzakere çerçeve belgeleri gibi temel belgeler esas alınarak; Avrupa Birliği Genel Sekreterliği'nin koordinasyonunda, ilgili bütün kamu kurum ve kuruluşların katkı ve işbirliği sağlamaları sonucunda, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (ABGS) tarafından hazırlanmışlardır.

"Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı" adıyla hazırlanan Ulusal Programlar, Bakanlar Kurulu'nun "Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Kararı"nın ekinde yayımlanmışlardır.

Ulusal Programlar, hayli ayrıntılı bir biçimde ve iki cilt halinde hazırlanmışlardır. Birinci cildi, Avrupa Birliği müktesebatını üstlenmesi konusundaki Türkiye Ulusal Programından, ikinci cildi ise AB'nin ilgili bütün konulardaki "Müktesebatı Listesi"nden oluşmaktadır.

Türkiye'nin ilk Ulusal Programı, 19.03.2001 Tarihi'nde Hükümet tarafından onaylandıktan sonra, 24.03.2001 Tarih ve 24352 Sayılı (mükerrer) Resmi Gazete'de yayımlanmış ve ardından 26.03.2001 Tarihi'nde Dışişleri Bakanlığı tarafından

AB'nin Genişlemeden Sorumlu Komiseri, Günther Verheugen'e iletilmiştir (Dura ve Atik, 2007: 552). İkinci Ulusal Program ise, 2003 Gözden Geçirilmiş Katılım Ortaklık Belgesi'ne uyarlanarak hazırlanmış ve 24.07.2003 Tarih ve 25178 Sayılı (mükerrer) Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Üçüncü Ulusal Program da 31.12.2008 Tarih ve 27097 (5. Mükerrer) Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Ulusal Programlar, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılım sürecinde, kısa ve orta vadede gerçekleştirmeyi öngördüğü çalışmaları kapsamaktadır. Bu çalışmalar KOB ve İlerleme Raporlarındaki sistematiğe uygun olarak, siyasi ve ekonomik kriterler ile AB müktesebatını üstlenme konusundaki kısa ve orta vadeli hedeflerden oluşmaktadır.

Siyasi kriterler kapsamında Türkiye'nin, demokratikleşme ve insan hakları temelindeki taahhütleri ve hedefleri yer almaktadır. Bunlar ana hatları ile düşünce ve ifade özgürlüğü, işkence ile mücadele, her türlü ayrımcılık yasağı, toplantı ve gösteri hakkı, toplumsal, bölgesel ve ekonomik eşitsizliklerin azaltılması konularında gerçekleştirilmesi öngörülen hedeflerdir.

Ekonomik kriterler yönünde ise Kopenhag ekonomik kriterlerinin sağlanması yolunda Türkiye'nin gerçekleştirdiği reformlar ve gerçekleştirmeyi öngördüğü ekonomi eksenli taahhütler yer almaktadır.

AB mevzuatının üstlenmesine yönelik olan bölüm, Türkiye'nin AB müktesebatına yönelik programını içermektedir. Burada Türkiye-AB Ortaklık İlişkisi bakımından, GB ilişkisi ekseninde gerçekleştirdiği ve gerçekleştir(e)mediği yükümlülüklerin yanı sıra, müktesebat uyumu konusundaki başlıklar altında Türkiye'nin gerçekleştirdiği yükümlülükler belirtilmiş ve taahhütleri sıralanmıştır.

Mevzuat uyumu kapsamında Ulusal Programlarda ele alınan başlıklar, KOB ve İlerleme Raporlarında öngörülen müktesebat başlıklarıdır. Bunların sayısı da yine söz konusu belgelerdeki sayıya paralel olarak artmıştır. Örneğin 2001 ve 2003 Ulusal Programlarında ele alınan başlık sayısı 28 iken; bu sayı 2008 Ulusal Programında 32 başlığa çıkmıştır. 2001 ve 2003 Ulusal Programlarında, "Gümrük Birliği" başlığının

yanı sıra, "ortaklık ilişkileri çerçevesinde" gümrük birliği konusu ayrıca ele alınmıştır.

2001 ve 2003 Ulusal Programlarında düzenlenen müktesebat başlıkları, Programlardaki sıralama esas alınarak aşağıda yazıldığı şekildedir. Bunlar: 1) malların serbest dolaşımı, 2) kişilerin serbest dolaşımı, 3) hizmetlerin serbest dolaşımı, 4) sermayenin serbest dolaşımı, 5) şirketler hukuku, 6) rekabet ve devlet yardımları, 7) ortak tarım politikası, 8) ortak balıkçılık politikası, 9) ortak taşımacılık politikası, 10) vergilendirme, 11) ekonomik ve parasal birlik, 12) istatistik, 13) sosyal politikalar ve istihdam, 14) enerji, 15) sanayi politikaları, 16) küçük ve orta büyüklükteki işletmeler, 17) bilim ve araştırma, 18) eğitim ve staj, 19) telekomünikasyon, 20) kültür ve görsel işitsel politika, 21) bölgesel politikalar, 22) çevre, 23) tüketicinin korunması ve sağlık, 24) adalet ve içişleri, 25) gümrük birliği, 26) dış ilişkiler, 27) ortak dış ve güvenlik politikası, 28) mali kontrol ve mali ve bütçesel işlerdir.

2001 ve 2003 Ulusal Programlarında Müktesebat başlıklarını incelediğimizde, dikkat çeken unsurlardan biri, İlerleme Raporlarında ayrı birer başlık altında düzenlenen Mali Kontrol ile Mali ve Bütçesel İşlerin aynı başlık altında ele alınmasıdır. Ayrıca 2008 Ulusal Programı'nda, "Mali Kontrol", tek bir başlık altında (32) ele alınmış ve "Mali ve Bütçesel İşler" için ayrı bir başlık açılmamıştır. Aynı zamanda İlerleme Raporlarındaki gelişmelere bağlı olarak başlık sayısının arttığını görmekteyiz. Bunlar: "Kamu Alımları", "Fikri Mülkiyet Hukuku", "Mali Hizmetler ve Trans Avrupa Ağları" başlıklarıdır.

1.4.5.1. Gümrük Birliği Yönüyle Ulusal Programlar

Ulusal Programlar, Türkiye'nin AB gümrük ve ilgili mevzuatının üstlenmesi konusunda, gerek "Gümrük Birliği" başlığı altında, gerekse de ilgili diğer bölümlerde, ayrıntılı düzenlemeler yapmışlardır. Türkiye-AB ilişkilerinin genel olarak GB ekseninde geliştiğini hesaba kattığımızda, bu durumu gayet normal karşılamak gerekir.

GB konusunu ele alma yöntemi açısında 2001 Ulusal Programı, KOB ve İlerleme Raporlarındaki sistematiğe uygun olarak, 2003 ve 2008 Ulusal Programları'ndan ayrılmaktadır. İlk UP, Üyelik Yükümlülüklerini Üstlenebilme Kapasitesi bölümünün hemen başında, "ortaklık ilişkisi çerçevesinde" gümrük birliği konusunu, ilgili mevzuatla birlikte ayrıntılı bir biçimde ele almıştır. 2003 ve 2008 UP ise GB konusunu ilgili başlığında ele almıştır.

Türkiye-AB "ortaklık ilişkisi çerçevesinde" gümrük birliği bölümünde, gümrük birliği ile ilgili olan başlıklar ele alınmıştır. Bu konular: dış ticaret ve gümrükler, tarım, fikri, sınai ve ticari mülkiyet hakları, tüketicinin korunması, teknik mevzuat, kamu ihaleleri, rekabet hukuku, şirketler hukuku, devlet yardımları, ulaştırma ve ilgili diğer konulardır. 2001 UP, bu başlıklar hakkında Türkiye'nin mevcut durumunu, sağladığı gelişmeleri ve yapması gereken yasal düzenlemeleri belirtmiştir.

Gümrük Birliğinin bağımsız bir başlık olarak ele alındığı ilgili faslında (2001 ve 2003 UP: 25. Fasıl; 2008 UP: 29. Fasıl), Türkiye'nin ilgili mevzuat uyumu konusundaki mevcut durumu, uyum sağlanacak olan ilgili AB mevzuatı, buna karşılık gelen Türk mevzuatı, yürütmekle sorumlu kuruluş, finansmanı, hangi aşamada olduğu ve ne zaman yürürlüğe gireceği konusundaki "mevzuat uyum takvimi" açıklanmaktadır. Böylece Ulusal Programlar, KOB, İlerleme Raporları ve ilgili diğer belgelerle birlikte doğrudan veya dolaylı olarak, Türk Gümrük politikasının şekillenmesine ve mevzuatının oluşmasına yön vermektedirler.

1.4.6. Türkiye'nin Avrupa Birliği Müktesebatına Uyum Programı (2007-2013)

Türkiye'nin Avrupa Birliği Müktesebatına Uyum Programı, Türkiye'nin AB'ye katılım süreci ve izlenecek stratejisi kapsamında, bütüncül bir program kapsamında, AB müktesebatına yedi yıllık (2007-2013) bir takvim dönemi içerisinde tamamen uyum sağlamasını amaçlamaktadır.

Bu stratejinin gereği olarak Türkiye, bütün müktesebat başlıklarını kapsayacak biçimde, AB Müktesebatına Uyum Programını hazırlanmıştır. Bu Uyum

Programında yasal düzenlemeler, ikincil düzenlemeler ve ilgili başlığın gerektirebileceği temel strateji veya politika belgeleri yer almaktadır. Bunun yanı sıra ilgili başlık konusunda düzenlemeyi yapmakla sorumlu olan kurum ile düzenlemenin yapılacağı takvim belirlenmiştir. Program, aynı zamanda Türkiye-AB ortaklık ilişkisi kapsamındaki yükümlülükleri de göz önüne alarak; "9. Kalkınma Planı, bu Plan çerçevesinde hazırlanan Orta Vadeli ve Yıllık Programlar ile ulusal düzeyde benimsenmiş sektörel stratejilerle uyuma özen" gösterilerek, ilgili kurumlar ile etkileşim içinde, katılımcı bir biçimde hazırlanmıştır. AB müktesebatının devingen özelliği dikkate alınarak, Uyum Programın belli aralıklarla güncellenmesi öngörülmüştür (ABGS, 2007: i-iii).

1.4.6.1. Gümrük Birliği Yönüyle Türkiye'nin Avrupa Birliği Müktesebatına Uyum Programı (2007-2013)

Türkiye'nin Avrupa Birliği Müktesebatına Uyum Programı, 2007-2013 yılları arasında, 29. başlıkta yer alan, GB konusunda, AB gümrük mevzuatını tamamen üstlenme takvimini belirlemektedir.

Bütün diğer başlıklar da olduğu gibi, GB başlığında da yapılacak düzenlemelerin referans numarası, değiştirilecek ya da yeni çıkarılacak yasal düzenlemelerin adı, amacı ve kapsamı, hangi aşamada bulunduğu, uyum sağlanması öngörülen AB mevzuatı, hazırlanmasında sorumlu olan kurum belirtilmiştir.

Çıkarılması öngörülen düzenlemeler, genel olarak birincil düzenlemeler olan kanun değişiklikleri ile Bakanlar Kurulu Kararı ile değişiklikler yapmak, yönetmelik ve tebliğler çıkarmak gibi ikincil düzenlemelerdir. Bu düzenlemelerin ilgili AB gümrük mevzuatına paralel olmasına dikkat edilmiştir. Bunların başında 4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun bazı maddelerinde değişiklikler yapılarak ilgili 2931/92 sayılı AB Gümrük Kodu'na uyum sağlanması gelmektedir. Daha sonra AB Modernize Gümrük Kodu'na (MGK) uyum sağlamak amacıyla yeni Gümrük Kanunun çıkarılması; bunlara paralel olarak Gümrük Yönetmeliğinde değişiklikler yapılması ve daha sonra yeni Gümrük Yönetmeliği çıkarılması; ilgili Bakanlar Kurulu

Kararlarında değişiklikler yapılması, tebliğler çıkarılması gibi düzenlemeler gelmektedir.

Yapılacak düzenlemelerin amacı, ana hatları ile Gümrük Teşkilatı'nın görevlerini daha etkin ve verimli yerine getirmesini sağlayacak şekilde idari kapasitesinin arttırılması, gümrük mevzuatının daha etkili ve verimli bir biçimde uygulanmasının sağlanması, ekonomik etkili gümrük rejimlerinin kullanım yetkisi izninin verilmesi gibi belli konularda gümrük teşkilatının yetkilendirilmesi, emniyet ve güvenlik önlemleri ile "yetkilendirilmiş yükümlü" düzenlemelerinin uyumlaştırılmasında olduğu gibi, belli konularda uygulama birliğinin sağlanması, gümrük formalitelerinin basitleştirilmesi, AB MGK uyum sağlanmasıdır.

Türkiye'nin Avrupa Birliği Müktesebatına Uyum Programı'nda düzenlenmesi öngörülen gümrük mevzuatının bulunduğu aşama, genel olarak, mevzuatın ya TBMM'de, ya Başbakanlık'ta bulunduğu ya da kurum içinde teknik çalışmaları devam etmekte olduğu şeklinde belirtilmiştir.

İlgili mevzuat değişikliklerinin hazırlanmasında sorumlu olan kurumun, genel olarak, Gümrük Müsteşarlığı olduğu belirtilmişse de kültürel nitelikli alanlarda Kültür ve Turizm Bakanlığı, serbest bölgeler konusundaki mevzuatın hazırlanmasında Gümrük Müsteşarlığı'nın yanı sıra Dış Ticaret Müsteşarlığı yetkili ve sorumlu tutulmuştur (ABGS, 2007: 375-388).

"Gümrük Birliği" başlığı dışındaki birçok başlıkla ilgili düzenlemelerin yapılmasında Gümrük Müsteşarlığı, her ne kadar yetki ve sorumluluk kapsamı dışında bırakılmışsa da, özellikle mevzuatın uygulanması bağlamında, Gümrük Teşkilatı doğrudan veya dolaylı olarak sorumludur. Bu konuların başında uluslararası ticaret sahasında önem arz eden fikri ve sınai mülkiyet hakları, malların ve sermayenin serbest dolaşımı, gıda güvenliği, veterinerlik ve bitki sağlığı, taşımacılık, vergilendirme, çevre, tüketicinin ve sağlığın korunması gibi konular gelmektedir.

2. BÖLÜM

GÜMRÜK BİRLİĞİ VE TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ GÜMRÜK MEVZUATINI ÜSTLENMESİ

Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin temelinde gümrük birliğinin gerçekleştirilmesi vardır. Gümrük birliği de, ekonomik entegrasyon teorilerinin belli bir aşamasını teşkil etmektedir. O bakımdan Türkiye'nin GB kapsamında AB'nin gümrük ve ilgili diğer mevzuatını üstlenme yükümlülüğüne geçmeden önce, ekonomik entegrasyon teorilerine ana hatları ile değinmek gerekmektedir.

Ekonomik entegrasyon teorilerinden ve özellikle de gümrük birliği teorisinden sonra, Türkiye-AB ilişkileri çerçevesinde, Ankara Anlaşması ile yoğun bir biçimde başlayan ve bunun aşamaları olan Katma Protokol ve 1/95 sayılı Gümrük Birliği Kararı kapsamında, Türkiye'nin üstlenmek durumunda olduğu AB'nin ilgili gümrük mevzuatı ve bunun süreç içerisinde gerçekleştirilme düzeyi konusu ele alınacaktır.

Bu bölümde son olarak, Türkiye'nin mevcut 4458 sayılı Gümrük Kanunu ile AB Gümrük Kanunu olan, 2913/92 Sayılı Gümrük Kodu ile onun yerini alan 450/2008 sayılı Modernize Gümrük Kodu'nu karşılaştırdıktan sonra, GB'nin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkilerine değinilecektir.

2.1. Ekonomik Entegrasyon Teorileri

Uluslararası iktisat teorisinin bir dalı olarak gelişen Ekonomik Entegrasyon Teorisinin (EET) temelinde, uluslararası ticaretin ve ekonomi eksenli kaynakların uluslararası alanda veya bölgesel düzeyde serbestçe hareket etmesinin önündeki engellerin ortadan kaldırılması düşüncesi bulunmaktadır. Bunun için de EET, özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra dünya ekonomisinin yeniden yapılanması sonucunda "sistematize edilen bir teori" olmuştur (Tahsin, 2007: 2).

Uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi ve bunun önündeki engellerin genel olarak kaldırılması düşüncesi sonucunda, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra "evrensel yaklaşım" olarak bilinen ve tüm üye ülkelerde tarife oranlarının indirilmesini

öngören Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) onaylanmıştır (Dura ve Atik, 2007: 5). GATT sistemi ile "uluslararası ticaretin işleyiş yasaları" belirlenmiş ve böylece üretim faktörlerinden sermaye, mal ve emek faktörlerinin "birbirini tamamlayacak şekilde uluslararası düzeyde sorunsuz dolaşımları hukuken garanti altına alınmıştır." (Tahsin, 2007: 2).

AB'yi ve Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması'nı (NAFTA) örnek verebileceğimiz ve bölgesel yaklaşım olarak bilinen (Dura ve Atik, 2007: 6) yaklaşım, uluslararası ticaretin, sınırları belirlenmiş bir bölgede kolaylaştırılması amacıyla uluslararası ticaretin önündeki engellerin sınırlı bir düzeyden daha ileri bir düzeye kadar bölge devletleri arasında kaldırılmasını öngörmektedir. Bölgesel düzeyde ekonomik entegrasyon gelişmeleri, evrensel yaklaşım gelişmelerine koşut olarak gelişmeye başlanmıştır. Burada üye ülkeler siyasal açıdan bağımsızlıklarını korumalarına karşılık, ekonomik bakımdan birbirine giderek bağımlı hale gelmişlerdir (Seyidoğlu, 1998: 220). Böylece GATT'ın bütün dünya için öngördüğü ekonomik liberalleşme hedefi, özellikle coğrafi yönden birbirine yakın olan ülkeler arasında, bölgesel düzeyde gerçekleşme olanağı bulmuştur.

Ekonomik entegrasyon türlerinin farklı biçimlerde ortaya çıkması, bu kavramın standart bir tanımının yapılamamasına yol açtığı gibi, farklı birçok tanımlama biçimlerinin de ortaya çıkmasını sağlamıştır (Dura ve Atik, 2007: 6).

İlk olarak 1620 yılında, parçaları bir bütün haline getirerek birleştirme anlamında kullanılan entegrasyon kavramı, Latince kökenli olan ve yenilemek anlamına gelen "integratio" kelimesinden doğmuştur (Ertürk, 1993: 5).

Ekonomik entegrasyon kavramını, işbirliği ve birlik amacına yönelik olarak, uluslararası ekonomilerin önündeki bütün engellerin kaldırılması ve maksimum işbirliğine ulaşılması olarak tanımlayan J. Tinbergen, ilk tanımlamalarında ise bu kavramı birleşme, bütünleşme dayanışma ve işbirliği şeklinde tanımlamıştır. Daha sonraki tanımlamalarında da pozitif ve negatif entegrasyon ayrımına gitmiştir. Pozitif entegrasyonu, "ekonomik entegrasyonun amaçları doğrultusunda kurumsal yapılaşma ve organizasyonların oluşturulması süreci", negatif entegrasyonu da

"serbest ticarete ve mal akışına engel olan faktörlerin ve sınırlamaların ortadan kaldırılması süreci" olarak tanımlamaktadır (Tahsin, 2007: 6-7).

Ekonomik entegrasyon kavramını "ilk kez sistematize eden kişi" olarak kabul edilen B. Balassa, ekonomik entegrasyon kavramını, "değişik ülke ekonomileri içinde yer alan ekonomik birimler arasındaki her türlü ayırımcılığın kaldırılması süreci" olarak tanımlamaktadır (Tahsin, 2007: 7). Bunun da aşamaları, ticareti engelleyen unsurların ortadan kaldırılmasını öngören ticaret entegrasyonu, "ülkeler arasında faktör hareketlerine serbestlik tanınmasını hedefleyen faktör entegrasyonu, ulusal ekonomi politikalarının uluslararası ilişkiler lehine uyumlulaştırılmasını amaçlayan politika entegrasyonu ve bunların birleşiminden oluşan "tam entegrasyon" biçimleridir (Ertürk, 1993: 5).

Ekonomik entegrasyon kavramının "ilk resmi kullanımı" olarak kabul edilen OECD Başkanı Paul Hoffman'ın 31 Ekim 1949 Tarihi'nde verdiği bir tebliğde (Karluk, 2003: 258) yaptığı tamıma göre ise ekonomik entegrasyon: mallar üzerindeki miktar sınırlamalarının, uluslararası ödemeler üzerindeki engellerin kaldırılması ve son aşama olarak da gümrük tarifelerinin tamamen ve sürekli olarak kaldırılmasıdır (Tahsin, 2007: 7).

Hoffman, ekonomik bütünleşmenin temelde işbölümüne dayandığını, bunun "ileri aşamasında malların, hizmetlerin ve/veya üretim faktörlerinin" serbestçe dolaşımını öngördüğünü ve "mal ve hizmetlerin ve üretim faktörlerinin kaynağa ve gideceği bölgeye göre ayrıcalıklı olmayan uygulama görmesini" içerdiğini ifade etmiştir (Tahsin, 2007: 7).

Entegrasyon kavramını, "parçaları bir bütün içinde birleştirme veya bir araya getirme anlamında" kullanan Machlup, ekonomik entegrasyonun en temel gözlemlenecek yönteminin gümrüklerin ortadan kaldırılması olduğunu belirtmiş ve bunu belirtmekle, entegrasyonun emek işbölümüne dayanan bir yapılanma olduğunu vurgulamıştır. Tam entegrasyonu da, bütün potansiyel imkanları ile emek işbölümünün etkin kullanılması anlamında kullanan Machlup, ekonomik entegrasyonunun "uluslararası, çokuluslararası (multi international) ve de dünya ölçeğinde gerçekleşebileceğini" ifade etmiştir (Tahsin, 2007: 8).

Ekonomik entegrasyon kavramını Robson ise birtakım ekonomik faaliyetlerin "bir birlik veya topluluk tarafından oluşturulan uluslarüstü kurumlara bırakma süreci olarak" tanımlamıştır (Tahsin, 2007: 8).

Ekonomik entegrasyon süreci, AB'de olduğu gibi entegrasyona dahil olan ülkelerin belirli konularda yetkilerini oluşturdukları uluslarüstü kuruluşlara bırakmasına ve daha sonra siyasi ve kültürel entegrasyon sürecinin gelişmesine zemin hazırlamaktadır. Bu da çok boyutlu entegrasyon sürecinin gerçekleşmesini sağlamaktadır.

2.2. Ekonomik Entegrasyon Aşamaları

Ekonomik entegrasyon basitten karmaşıklığa doğru bir seyir izleyen birçok aşamadan oluşmaktadır. Bu konuda farklı sınıflandırmalar yapılmakla birlikte, yaygın olarak yapılan sınıflandırma, Balassa'nin yaptığı beşli gruplandırmadır. Bunlar: Serbest Ticaret Anlaşması (Free Trade Agreement), Gümrük Birliği (Customs Union), Ortak Pazar (Common Market), Ekonomik Birlik (Economic Union) ve Tam Ekonomik Bütünleşme aşamalarıdır (Balkır, 2010: 29-30). Burada ana hatları ile Balassa'nin sınıflandırmasına bağlı kalarak, ancak ekonomik entegrasyon teorisine ilk aşama olarak tercihli ticaret anlaşması ve son aşama olarak da siyasi birlik aşaması dahil edilerek incelenecektir.

2.2.1. Tercihli Ticaret Aşaması

Entegrasyon sürecinin ilk aşamasını oluşturan tercihli ticaret aşaması, tercihli ticaret anlaşması imzalanan ülkeler arasında belirli mallara uygulanan gümrük tarifelerinin anlaşmaya taraf olan ülkelerin karşılıklı veya tek taraflı olarak indirmeleri temeline dayanmaktadır. Bu anlaşmaya taraf ülkeler, kendi aralarındaki ticaret hacmini artırmayı amaçlamakla birlikte, üçüncü ülkelere karşı olan ticaret politikalarını birbirinden bağımsız olarak belirlemektedirler (Şekeroğlu, 2007: 6). İngiltere ile Commonwealth arasında oluşturulan Commonwealth Ekonomik İşbirliği Sistemi tercihli ticaret aşamasına iyi bir örnek oluşturmaktadır (Kırdar, 2005: 4).

2.2.2. Serbest Ticaret Aşaması

Ekonomik entegrasyon sürecinin bu aşamasında taraf ülkeler, aralarındaki gümrük tarifeleri ve miktar kısıtlamalarını kaldırmakta; ancak "üçüncü ülkelere karşı kendi özel tarifelerini uygulamaktadırlar" (Dura-Atik, 2007: 7). Serbest Ticaret Anlaşması sisteminde, taraf ülkelerin üçüncü ülkelere karşı ortak bir ticaret politikası yerine, birbirinden bağımsız ticaret politikalar uygulamaları üçüncü ülkelerin birlik ülkeleri ile olan ticaretlerinde dolaylı yöntemlere başvurmalarına yol açmaktadır. Örneğin ihracatçı ülkeler, gümrük vergileri düşük olan birlik ülkesi üzerinden gümrük vergileri yüksek olan birlik üyesi ülkeye ihracatlarını yapma yoluna başvurmaktadırlar (Kırdar, 2005: 4). Ancak bu tür sapmaları önleme aracı olarak eşyanın ait olduğu ülkeyi belirleyen menşe şahadetnamesi ibrazı gibi kurallar uygulanmakla birlikte uluslararası ticarette eşyanın menşeini belirleyebilmek her zaman kolay olamamaktadır.

Serbest Ticaret Anlaşması aşamasına Latin Amerika Ülkeleri'nin kurduğu (1960) Latin Amerika Serbest Ticaret Birliği (LAFTA), Avrupa Ticaret Bölgesi (EFTA) ve Avrupa Ekonomik Alanı (EEA) örnek verilebilir (Kırdar, 2005: 4).

2.2.3. Gümrük Birliği Aşaması

Ekonomik Entegrasyon Teorisi'nin önemli bir aşamasını teşkil eden Gümrük Birliği aşaması, birlik üyesi ülkeler arasındaki ticareti engelleyen sınırlamaların tamamen ortadan kaldırılarak serbestleştirilmesi ve üçüncü ülkelere karşı da ortak bir gümrük tarifesi uygulanması esasına dayanmaktadır. Böylece birlik üyesi ülkeler, dış ticaret politikalarında hareket serbestliğini kaybetmekte ve birlik politikaları ile bağlı kalmaktadırlar. Ancak yine de birlik üyesi ülkeler arasında üretim faktörlerinin serbestçe dolaşımı ile ekonomik politikaların uyumlulaştırılması söz konusu değildir (Karluk, 2003: 245).

Jacob Viner, tam bir gümrük birliğinin belli koşulları karşılaması gerektiğini belirtmiştir. Bu koşullar: gümrük birliği bölgesindeki üye ülkeler arasındaki tarifelerin tamamen kaldırılması; üçüncü ülkelerden yapılan ithalata karşı ortak bir

gümrük tarifesinin oluşturulması ve üzerinde uzlaşılan bir yönteme uygun olarak, gümrük gelirlerinin üye ülkeler arasında paylaştırılmasıdır (Viner, 1950: 5).

2.2.4. Ortak Pazar Aşaması

Uygulamada ilk defa 1956 tarihli Spaak Raporu'nda yer verilen Ortak Pazar terimi, Roma Antlaşması'nın yürürlüğe girmesi ile sıkça kullanılmaya başlanmıştır (Kırdar, 2005: 7). Roma Antlaşması'nın ikinci maddesi, Topluluğun görevinin ortak bir pazarın kurulması olduğunu belirtmiştir. Buna göre Topluluğun görevi:

> "*ortak bir pazarın kurulması ve Üye Devletlerin ekonomik politikalarının giderek yaklaştırılması yoluyla Topluluğun bütününde ekonomik faaliyetlerin uyumlu bir şekilde geliştirilmesini, sürekli ve dengeli bir büyümeyi, daha fazla istikrarı, yaşam standardının hızla yükselmesini ve Topluluğun bir araya getirdiği Devletlerarasında daha sıkı ilişkilerin kurulmasını sağlamaktır*."

Gümrük birliğinin bir ileri aşaması olan ve akit taraflar arasında bir "Tek Pazar"ın oluşturulmaya çalışıldığı Ortak Pazar, akit taraflar arasında gümrük birliğinin yanı sıra, emek, sermaye ve müteşebbis gibi üretim faktörlerinin de serbest dolaşımının gerçekleşmesinin amaçlandığı bir ekonomik entegrasyon modelidir (Kırdar, 2005: 6-7; Sönmez, 2004: 35-36).

2.2.5. Ekonomik Birlik Aşaması

Ortak Pazarın bir ileri aşamasını teşkil eden Ekonomik Birlik, Ortak Pazarın özelliklerinin yanı sıra, akit taraflar arasındaki ekonomik, sosyal ve siyasal politikalar arasında uyum sağlanmasını amaçlayan bir ekonomik entegrasyon modelidir (Kırdar, 2005: 7-8).

Ekonomik Birlik aşamasında, birlik üyeleri arasında tek bir para sistemi, Merkez Bankası ile birleştirilmiş bir mali sistem ve ortak bir dış ticaret politikası uygulama aşamasına gelmektedir. Ortak politikalar da, akit tarafların oluşturdukları uluslarüstü ortak kurumlar tarafından belirlenmektedir. Bunun nedeni, ekonomik birlik öncesindeki ekonomik entegrasyon aşamalarında amaç, üyeler arasındaki dış

ticaret engellerinin kaldırılması olmasına karşılık; ekonomik birlik aşamasında amacın, "ulusalüstü ekonomik politikaların birlikte" alınması ve birlik içinde aynen uygulanmasıdır (Karluk, 2003: 246-247).

2.2.6. Siyasal Birlik Aşaması

Ekonomik entegrasyonunun son aşamasını oluşturan siyasal birlik aşaması, daha önceki entegrasyon aşamalarının çok yönlü birikimleri sonucunda ancak gerçekleşebilmektedir. Burada birlik üyesi ülkeler arasındaki ekonomi karakterli politikaların yanı sıra, siyasal nitelikli politikaların da uyumlaştırılması amaçlanmaktadır (Dura-Atik, 2005: 9-10).

Siyasal birlik aşamasında, birlik içinde ekonomik, mali, parasal, siyasal, güvenlik, savunma, çevre politikaları vb. birçok alanda entegrasyonunun tam olarak gerçekleşmesi hedeflenmektedir.

AB'nin Kurucu Antlaşmaları ve Avrupa'da bir Birlik kurma ideali doğrultusunda belli bir ölçüde siyasal birlik aşamasına geldiğini söylemek kısmen mümkün olsa da, günümüzde yaşanan (2007'den başlayan) dünya ekonomik krizinin, AB'yi siyasal birlik kurma aşamasından hayli uzaklaştırmaya başladığı rahatlıkla söylenebilir.

2.3. Gümrük Birliği Teorisi

Gümrük Birliği Teorisi, sürekli bir gelişim seyri izlemiştir. Bu Teori üzerinde birçok yaklaşım geliştirilmiş ve tarihsel süreç içerisinde Gümrük Birliği'nin birçok uygulama çeşidi ortaya çıkmıştır. Örneğin Viner'in Teorisinden önce Alman Gümrük Birliği-Zollverein, Avusturya Gümrük Birliği Sistemi, Güney Afrika Gümrük Birliği Sistemi, Avustralya, Belçika-Lüksemburg, Benelux, İtalya Gümrük Birliği Sistemi ve benzeri birçok Gümrük Birliği örnekleri olarak ortaya çıkmıştır. Bu GB uygulama örnekleri, bu alanda yapılan Anlaşmalar, Deklarasyonları vb. çalışmaları kapsayan hayli ayrıntılı bir liste Viner'in söz konusu eserinde yayımlanmıştır (Viner, 1950: 141-169).

2.3.1. Gümrük Birliğinin Tanımı

GB'nin çeşitli tanımları yapılmıştır. GB'yi düzenleyen uluslararası metinlerin bir kısmı gümrük birliğini doğrudan tanımlarken, bir kısmı GB'nin özelliklerini belirtmekte ve konuyla ilgili genel düzenlemeleri yapmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası ticaret sisteminin genel kurallarını düzenleyen GATT'ın 24. maddesinin sekizinci paragrafı, uluslararası ticaret sistemin temel taşlarından olan GB'yi de ele almaktadır. GATT'ın amacının gerçekleşmesi için kurulacak olan gümrük birliğinin esaslarını düzenlenmektedir.

AET Antlaşması'nın Topluluğun Temelleri" başlığını taşıyan ikici kısmının birinci bölümü, Topluluk'ta kurulacak olan Gümrük Birliğinin esaslarını düzenlemektedir (md: 12-29). Bu Antlaşmasının 9. maddesinde ise Topluluk'ta kurulacak olan GB'nin özellikleri belirtilmiştir. Bu özellikler, Topluluğun, bütün mal alışverişlerini kapsayan ve Üye Ülkeler arasında ithalat ve ihracatta uygulanan gümrük vergileri ile eş etkili bütün yükümlülüklerin yasaklanmasına ve üçüncü ülkelerle ilişkilerde de ortak bir gümrük tarifesinin kabul edilmesine dayanan bir gümrük birliği temeli üzerine kurulmasıdır.

La Haye (The Hague) Uluslararası Adalet Divanı (International Court of Justice) da bir kararında GB'yi genel özelliklerinden hareketle tanımlamaktadır. Buna göre GB, Akit taraflar arasında tek bir gümrük tarifenin uygulandığı, birliğe dahil olmayan ülkelere karşı ise tek bir gümrük duvarının konduğu, birliğe dahil devletler arasındaki mal alışverişlerine uygulanan gümrük vergilerinin ve eş etkili vergilerin tamamen ortadan kaldırıldığı ve alınan verilerin üye devletler arasında paylaşıldığı bir birliktir (Topaloğlu, 2010: 15).

GB'nin genel özelliklerinden ve Viner'in belirttiği kriterlerden hareketle gümrük birliğini, akit taraflar arasındaki ticarette gümrük vergilerinin tamamen ortadan kaldırıldığı, gümrük birliği bölgesinde ortak bir gümrük tarifesi, buna karşılık birlik dışındaki üçüncü ülkelere karşı da ortak bir gümrük tarifesinin uygulandığı, gümrük vergilerinden elde edilen gelirlerin de, üzerinde uzlaşılan belli

kıstaslar temelinde, akit taraflar arasında paylaşıldığı bir ekonomik entegrasyon çeşidi olarak tanımlamak mümkündür.

2.3.2. Gümrük Birliği Teorisine Yapılan Katkılar

GB Teorisi, uzun bir tarihi birikim üzerine inşa edilmiştir. Ancak bağımsız bir teori olarak ele alınması ve kuramsallaştırılması Viner'in Gümrük Birliği Meselesi (1950) adlı çalışması ile mümkün olmuştur. Onun için de Viner'in çalışması, GB Teorisi'nde hareket noktası olarak ele alınmaktadır. Bunun için de yapılan sınıflandırmada Viner öncesi ve sonrası katkılar ayrımına gidilmektedir.

J. Viner ile temelleri sağlam bir biçimde atılan GB Teorisi'ne, Viner'den sonra da birçok yazar katkıda bulunmuştur. Bunların başlıcaları ve ilgili çalışmalarına J.E Meade'nin (1955) Gümrük Birliği Teorisi (The Theory of Customs Unions), Lipsey'in (1960) Gümrük Birliği Teorisi: Genel Bir İnceleme (The Theory of Customs Unions: A General Survey), J. Spraos'un (1964) Gümrük Birliğinin Ticaret Yaratma Koşulları (The Condition for a Trade-Creating Customs Union), Mordechai E. Kreinin'in (1964) Gümrük Birliğinin Dinamik Etkiler (On the Dynamic Effects of a Customs Union), C. A. Cooper ve B. F. Massel'in (1965) Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelik Bir Genel Gümrük Birliği Teorisi (Toward a General Theory of Customs Unions for Developing Countries), J. Vanek'in (1965) Uluslararası Farklılığın Genel Dengesi (General Equilibrium of İnternational Discrimination), B. F. Massell'in (1968) Gümrük Birlikleri Hakkında Daha Fazla Düşünceler ve Bir Yanıt (A Reply, and Further Thoughts on Customs Unions), Bhagwati'nin (1971) Gümrük Birliğinin Ticaret Saptırma ve Refahı Artırması: Bir Açıklama (Trade-Diverting Customs Unions and Welfare-Improvement: A Clarification), W. M. Corden'ın (1972) Gümrük Birliği Teorisi ve Ölçek Ekonomileri (Economies of Scale and Customs Union Theory), Alan P. Kirman'ın (1973) Gümrük Birliğinin Ticaret Saptırması ve Refahı Artırması: Bir Değerlendirme (Trade Diverting Customs Unions and Welfare Improvement: A Comment), vd. örnek verilebilir.

GB teorisine Viner'den önce yapılan katkılar, 1950'den önce genelde iktisatçılar ve iktisat ekolleri tarafından yapılan katkılar olmuştur. Burada genelde ilk

olarak Adam Smith'in GB konusundaki katkıları ele alınmaktadır. Smith, kurulacak olan GB'de, birlik üyesi ülkeler arasındaki ticarette gümrük vergilerinin kaldırılmasının ve üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük vergisi uygulanmasının birlik üyesi ülkelerin üretici ve satıcılarına yarar sağlayacağını belirtmiştir (Ertürk, 1993: 11; Dura ve Atik, 2007: 10; Balkır, 2010: 24).

GB Teorisi'ne katkı yapan bir başka düşünür olan Taussing ise, GB üyesi ülkelerin karşılıklı tarife indirimlerinin yarar ve maliyetinin ülkelerin dış ticaretteki paylarına bağlı olduğunu ifade etmiştir. Buna da 1876 yılında ABD'nin Hawai'den ithal ettiği şekere uyguladığı vergi indirimlerinin ABD'deki şeker fiyatlarını fazla etkilememesine karşılık Hawaili üreticilerin kazançlarının artmasını örnek olarak vermiştir (Ertürk, 1993: 12). Torens ise çok taraflı tarife görüşmelerinin ticaret hadleri üzerinde olumsuz etkisi olduğundan, karşılıklı tarife görüşmelerinin kabul edilmesi gerektiğini belirtmiştir (Dura-Atik, 2005: 10). Torens, serbest ticarete karşı olmakla birlikte, nihai amacın serbest ticaret olduğunu, bunun da siyasal bağımlılık yaratacağını ifade etmiştir. Aynı keza misilleme olmaması koşulu ile bağımsız ülkelerin de "optimum tarife" koyarak ticarette kazançlı çıkacaklarını belirtmiştir (Ertürk, 1993: 12).

GB'nin etkileri konusunda Viner'den sonra yapılan katkılar, genelde temel olarak Viner'in GB Teorisini hareket noktası olarak ele almaktadırlar. Onun için de öncelikle Viner'in GB Teorisi konusundaki katkılarını incelemekte yarar vardır.

Viner, GB'nin etkilerini literatüre kazandırdığı GB'nin ticaret yaratıcı (Trade-Creating) ve ticaret saptırıcı (Trade-Diversion) etkisi kavramları çerçevesinde ele almış ve "gümrük birliklerinin dünya refahı üzerindeki etkilerini" (Dura-Atik, 2005: 11) bu kavramlar kapsamında incelemiştir.

GB'nin ticaret yaratıcı etkisi, ülkeler arasında GB'nin kurulmasından sonra ticaretin daha düşük maliyetle üretim yapan üye ülke(ler)den (Kırdar, 2005: 18); GB'nin ticaret saptırıcı etkisi ise GB'nin kurulmasından sonra ticaretin daha yüksek maliyetle üretim yapan birlik üyesi ülke(ler)den yapılması sonucunu doğurmuştur (Kırdar, 2005: 21).

Viner, GB'nin ticaret yaratıcı etkileri olabileceği gibi ticaret saptırıcı etkilerle de sonuçlanabileceğini göstermiş ve ticaret yaratıcı etkinin birlik üyesi ülkenin refahını artırdığını, ticaret saptırıcı etkinin ise bunu azalttığını belirtmiştir (Copper-Massel,1965: 742).

GB'nin kurulması ile üçüncü ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifesinin uygulanması sonucunda, birlik üyesi bir ülkenin ticaretini daha düşük maliyetli birlik üyesi ülke(ler)den yapması sonucunda refah düzeyinin yükselmesi söz konusu olmaktadır. Ancak birlik üyesi bir ülkenin, daha düşük bir maliyetle birlik dışında yaptığı ticaretin, GB kurulmasından sonra birlik içinde daha yüksek bir maliyetle yapması sonucunda ticaret saptırıcı etki ortaya çıkmaktadır (Tahsin, 2007: 16-17).

Viner, gümrük birliğinin ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkilerini ortaya koymakla, GB'nin refah düzeyini artırabileceği gibi azaltabileceğini de ortaya koymuştur. Bunun düzeyi ve yönü gerçekleşecek olan koşullara göre değişkenlik gösterecektir. Örneğin GB'nin ticaret yaratma etkisinin, ticaret saptırma etkisinden daha büyük olması durumunda, dünya refah düzeyinin artması söz konusuyken; tersi durumunda ise dünya refah düzeyinin azalması söz konusu olacaktır (Viner, 1950: 44-46).

Viner'den sonra Meade (1955) GB Teorisi'ni, Viner'in üretim etkili analizine, tüketim yönlü etkileri de dâhil ederek incelemiştir (Yücel, 2006: 16). Bunun nedeni Viner'in, GB'nin üretim üzerindeki etkilerini ele almakla birlikte tüketim etkilerini hesaba katmamasından kaynaklanmaktadır. Çünkü Vinerci analizde mallar arası ikame yok varsayılmış, tüketim etkisi analize dahil edilmemiş ve malların arz esnekliklerinin sonsuz olduğu varsayımı ile ticaret hadlerinin etkisi analize dahil edilmemiştir (Tahsin, 2007: 23). Meade ise analizine tüketim etkilerinin yanı sıra "mallar arası ikame" varsayımını katmış ve "sabit maliyetler" varsayımını esnetmiştir (Ertürk, 1993: 13).

Ekonomik düzende mevcut olan birtakım kısıtlamalar ve engeller (monopoller, tarifeler, kotlar gibi) sonucunda dünya refahının tam olarak sağlanamaması sonucu *"*Birinci En İyi Teori*"* olarak kabul edilen, tam rekabet ve serbest piyasa koşulları gerçekleşememektedir (Dura-Atik, 2007: 11). Ekonomik

sistemde ortadan kaldırılamayan bu kısıtlamaların belli bir ölçüde telafi edilmesi amacıyla R. G. Lipsey ve Kelvin Lancaster (1957), Meade'nin geliştirdiği İkinci En İyi Teoriyi genelleştirmişlerdir (Seyidoğlu, 1998: 232-233).

GB, İkinci En İyi Teorinin gerçekleştirilmesinin bir aracı olarak öngörülmüştür. Çünkü GB'nin kurulması ile bir ülkenin refah düzeyinin artıp artmayacağı belli koşulların gerçekleşmesine bağlıdır. Bunun da bir garantisi bulunmamaktadır. Ancak mevcut kısıtlamalardan bazılarının azaltılarak Pareto Optimumunu sağlaması mümkündür (Tahsin, 2007: 29).

Gehrels ve Lipsey, Meade'nin GB'nin tüketim üzerindeki analizini geliştirmiştir. Gehrels, GB'nin üretim etkileri dikkate alınmadan, tüketimle kaynak kullanımına olan etkilerini incelemiştir. Toplumsal farksızlık eğrilerini de kullanarak değişik bir genel denge yaklaşımı izleyen Lipsey de, üretim etkisinin tüketim etkisini aşması durumunda, ticaret saptırıcı etkinin ülke refahının yanı sıra dünya refahını da artırabileceğini belirtmiştir (Ertürk, 1993: 13).

GB teorisine önemli katkıda bulunan Vanek (1965), kısmı denge analizini üzerinde yapılan tartışmaları, genel denge analizi mecrasına taşımış ve "gümrük birliklerinin ticaret hadleri üzerindeki etkisini de analize dahil etmiştir (Ertürk, 1993: 13).

Yukarıda belirtildiği gibi, GB teorisi sürekli bir gelişim seyri izlemiştir. Bu da dünyada meydana gelen ekonomik ve siyasal olaylar ve uygulamalar sonucunda ortaya çıkan sorunlar karşısında yeni arayışlar ve alternatif yaklaşımların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Ancak her hâlükârda GB, günümüzde de önemini korumakta ve bölgesel entegrasyon düşüncelerinin temelini oluşturmaya devam etmektedir.

2.3.3. Gümrük Birliğinin Etkileri

GB'nin etkileri, genel olarak statik ve dinamik etkiler olmak üzere iki başlık altında incelenmektedir. GB'nin statik etkileri, GB'nin kurulmasından sonra ekonomik ve teknolojik yapının sabit kalması varsayımı altında, üretim faktörlerinin

yeniden dağılımı sonucunda GB'nin üretim, tüketim ve ticaret hadleri üzerinde meydana getirdiği etkileri ifade etmektedir (Tahsin, 2007: 15).

GB'nin üretim etkisi,"Vinerci analiz" olarak ele alınmakta ve ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etki olarak ikiye ayrılmaktadır. GB'nin ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkileri belli varsayımlar altında analiz edilmektedirler (Tahsin, 2007: 16). Bu varsayımlar, piyasalarda tam rekabet koşullarının geçerli olduğu, ekonomideki bütün faktörlerin tam istihdam edildiği, üretim faktörlerinin ülke içinde tam hareket halinde ancak ülke dışında tamamıyla hareketsiz olduğu, fiyatların maliyetler tarafından belirlendiği, üretimin sabit maliyetlerle yapıldığı, ulaştırma giderlerinin hiç olmadığı, vergilendirmede ad valorem gümrük vergilerinin uygulandığı sistem ile biri ev sahibi, diğeri gümrük birliğinin ikici üyesi ve öteki de üçüncü ülke (dış dünya) olmak üzere üç ülke ve iki mal sabitleridir (Dura ve Atik, 2007: 13; Tahsin, 2007: 16).

GB'nin ticaret yaratıcı ve saptırıcı etkisi, GB'nin kurulmasından önceki ve sonraki durumun karşılaştırılması sonucunda ortaya çıkmaktadır. GB'nin kurulmasından sonra ticaretin daha düşük maliyetli birlik üyesi ülkeden yapılması ticaret yaratıcı etki olarak, daha önce ticaretin daha düşük maliyetle yapıldığı ülkenin birlik dışında kalmasından dolayı, daha yüksek fiyata birlik içindeki diğer ülkeden yapılması da ticaret saptırıcı etki olarak ortaya çıkmaktadır.

GB'nin tüketim üzerindeki etkisine, GB Teorisi'ni oluşturan Viner önem vermemiştir. Ancak daha sonra "Meade (1955), Lipsey (1956), Johnson (1956), Gehrels, Cooper ve Massel (1965), Vanek (1965) ve Kemp (1969) GB'nin tüketim üzerindeki etkilerini ele almışlardır (Tahsin, 2007: 23). Burada da GB'nin ticaret yaratıcı ve saptırıcı etkilerinin geçerli olduğu bazı varsayımlarını esnetmişlerdir.

H.G Johnson (1962) daha önce ayrı ayrı ele alınan GB'nin üretim ve tüketim etkilerini ilk kez bir arada analiz etmiştir (Tahsin, 2007: 23).

GB'nin ticaret hadleri üzerindeki etkisini, Mundell (1964) GB analizine dahil etmiştir (Tahsin, 2007: 30). GB'nin ticaret hadleri üzerindeki etkisi, birlik içinde üretim artışına, pazarlık gücünde artış meydana gelmesine, birliğin ekonomik

büyüklüğüne ve ticaretin birlik dışındaki ülkelerden birlik içine kayması biçiminde ortaya çıkmaktadır (Dura-Atik, 2007: 20-22).

GB'nin dinamik etkileri, GB'nin kurulmasından sonra oluşan yapının niteliği sonucu meydana gelen olumlu ve olumsuz etkiler olarak ela alınabilmektedir. Dinamik etkilerin başlıca olumlu yansıması, dış rekabet gücünün artması, ölçek ekonomilerine geçilmesi, teknolojik ilerlemeye yol açması, döviz rezervlerinde artış meydana getirmesi, yatırım ve sanayileşme hızının artması, kaynak hareketliliğini sağlaması şeklinde ortaya çıkmaktadır (Seyidoğlu, 1998: 228-229; Dura-Atik, 2007: 22-26). Buna karşılık olumsuz etkileri kutuplaşma etkisi, oligopol piyasalarının artması, firma ölçeklerinin büyümesinin bürokrasiyi artırması ve etkin olmayan bir yapıya dönüşmesi ile GB'nin idari giderleri artırması biçiminde ortaya çıkmaktadır (Dura-Atik, 2007: 22-26).

2.3.4. Avrupa Birliği'nin Gümrük Birliği Temelleri

Avrupa Birliği'nin oluşumunun temelinde, AET üyesi Ülkeler arasında GB'nin kurulması bulunmaktadır. Roma Antlaşması'nda GB tanımlanmamakla birlikte, Topluluk'ta kurulacak olan gümrük birliğinin özellikleri belirtilmiştir (md: 9). Buna göre Topluluğun temelleri üzerinde kurulacağı GB, bütün mal ticaretini kapsayacak ve Üye Ülkeler arasındaki ithalat ve ihracattaki gümrük vergileri ile eş etkili bütün vergilerin yasaklanması, buna karşılık üçüncü ülkelerle ilişkilerde ortak bir gümrük tarifesinin uygulanmasına dayanacaktır.

GB kapsamında ve GB bölgesinde serbest dolaşımda bulunan mallar, Topluluğu oluşturan üye Devletler menşeli olan eşyalarla ("her türlü madde, ürün ve değer"), Topluluk gümrük bölgesinde serbest dolaşıma girmiş bulunan üçüncü ülke menşeli eşyalardır. Topluluk menşeli eşyalar, Topluluk gümrük bölgesinde, herhangi bir kısıtlamaya tabi olmadan serbest dolaşım hakkından yararlanan eşyalardır. Buna karşılık üçüncü ülke menşeli eşyalar, herhangi bir Üye Devlete girişinde ithalat işlemleri tamamlanarak, tahsil edilmesi gereken gümrük vergileri ile eş etkili vergi ve resimlerin ödenerek, bu vergi ve resimlerin hepsinden veya bir bölümünün iadesinden yararlanmayarak serbest dolaşıma giren eşyalardır (md: 10/1).

Topluluk üyesi Ülkeler menşeli olan ve 27 Haziran 1968 Tarih ve 802/68 sayılı Konsey Tüzüğü'nde sekiz grup ürün olarak belirlenen eşyalar, "orijinal mallar" olarak nitelendirilmektedirler (Karluk, 2011: 31).

Roma Antlaşması, AET'de bir GB'nin kurulması için belli bir geçiş dönemi öngörmüştür. Bu geçiş döneminde GB'nin aşamalı bir biçimde tamamlanması amaçlanmıştır. Bu süre içerisinde Üye Ülkeler arasında yürürlükte bulunan gümrük vergileri ile eş etkili vergi ve resimlerin kaldırılması hedeflenmiştir (md: 13). Bu sürecin nasıl işleyeceği Anlaşma'nın 14. maddesinde ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Aynı keza Topluluk üyesi Ülkelerin ortak gümrük tarifesine aşamalı bir biçimde geçmeleri için yapmaları gerekenler belli bir program dahilinde belirtilmiştir (md: 18-29).

Üye Ülkeler arasındaki miktar kısıtlamalarının ortadan kaldırılması konusundaki düzenlemeler 30 ila 37. maddeleri arasında ele alınmıştır. Roma Antlaşması, Topluluk üyesi Ülkeler arasındaki ticarette yeni miktar kısıtlamalarının uygulanmaya konmasını yasakladığı gibi (md: 30), mevcut miktar kısıtlamalarının da belli bir takvim kapsamında, en geç geçiş döneminin sonuna kadar, ortadan kaldırılmasını amaçlamıştır. Ancak miktar kısıtlamaları uygulamada öngörülenden daha hızlı bir biçimde, 31 Aralık 1961 Tarihi'nde tamamen ortadan kaldırılmıştır (Karluk, 2011: 37).

GB'nin en geç geçiş dönemi sonucunda Topluluk üyesi Ülkeler arasında gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. 12 yıl olması öngörülen bu geçiş dönemi, tarım ürünleri dışındaki ürünlerde, ortak gümrük tarifesi de dahil olmak üzere, öngörülen takvimden 18 ay önce 1 Temmuz 1968 Tarihi'nde gerçekleştirilmiştir. Üye Ülkeler arasındaki ihracatta uygulanan gümrük vergileri ile eş etkili vergi ve resimler ise zaten 1961 yılında kaldırılmıştır (Karluk, 2011: 35-36).

Ekonomik bir topluluktan siyasal bir birliğe doğru dönüşen AB, görüldüğü gibi öncelikle Topluluk üyesi Ülkeler arasında ekonomik entegrasyon aşamalarından olan GB'nin kurulması için büyük çaba göstermiş ve bunu, temel Kurucu Antlaşma denilebilecek olan Roma Antlaşması'nda (AET Antlaşması) ayrıntılı bir biçimde

düzenlemiştir. GB oluşturulması konusundaki hedeflerini de, her yönüyle, programladığından daha hızlı bir biçimde gerçekleştirmiştir.

2.3.5. Kutuplaşma Teorisi ve Türkiye-Avrupa Birliği Arasındaki Gümrük Birliği İlişkisi

Avrupa Topluluğu üyesi Ülkeler arasında Gümrük Birliği, Topluluğun kuruluşundan sonra belli bir geçiş dönemi sonucunda gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda Topluluğu oluşturan Ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeyleri arasında büyük farklılıklar bulunmamaktadır. Buna karşılık Türkiye ile AB arasındaki gelişmişlik düzeyi farkını ve AB'ye tam üye olmadan GB'ye girmesi göz önüne alındığı zaman, GB'nin kutuplaşma etkisi yaratmasına değinmekte yarar bulunmaktadır.

"Kutuplaşma Teorisi" (Polarisation Theory), 1959 yılında "İsveçli İktisatçı Gunnar Myrdal tarafından ortaya atılmıştır. Kutuplaşma etkisi, Kutuplaşma teorisi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu teori, farklı gelişmişlik düzeyinde bulunan ülkelerin ekonomik entegrasyona gitmeleri durumunda, bu entegrasyonun sonucunda oluşan serbest piyasa sisteminin birlik üyesi ülkeler arasındaki gelişmişlik farkını daha da artıracağını öngörmektedir.

Kutuplaşma teorisinin nedenlerinden birincisi, bazı ülkelerin tarihsel veya tesadüfi etkenlerle teknoloji ve sermaye birikimleri bakımdan daha ileri bir düzeye ulaşmalarına karşılık, bazı ülkelerin de bu konularda geri kalmış olmalarıdır. Bu durumda gelişmiş ülkeler ile geri kalmış ülkelerin birlikte GB oluşturmaları, gelişmemiş ülkelerin gelişmiş ülkelerle rekabet edebilme kapasitelerinin yetersiz olması sonucunda ortadan kalkma olasılığı bulunmaktadır. Bu da göreceli olarak gelişmemiş ülkenin sanayileşme çabalarının sona ermesine yol açabilecektir (Seyidoğlu, 1998: 228-229; Dura-Atik, 2007: 26-27).

Bu teorinin ikinci nedeni de GB sonucunda gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkenin nitelikli emek ve sermaye faktörlerinin, daha yüksek getiriden dolayı, gelişmiş ülkelere transfer olması sonucu, zayıf ülkenin ekonomik kalkınması ve gelişmesini olumsuz yönden etkilemesinin söz konusu olabilmesidir.

Kutuplaşama etkisi, bölgesel entegrasyonlar sonucunda oluşabildiği gibi, üniter devletin farklı düzeylerde gelişmiş bölgeleri arasında da olabilmektedir (Seyidoğlu, 1998: 228-229). Gelişmemiş bölgelerdeki emek ve sermaye faktörleri gelişmiş bölgelere doğru akmaktadır. Örneğin Türkiye'nin özellikle Doğu ve Güneydoğusu ile Karadeniz Bölgesi'nden Marmara ve Ege Bölgesine yoğun emek ve sermaye akışının olmasında bunun önemli bir etkisi bulunmaktadır.

Ekonomik entegrasyonların, konumuz yönünden de GB'nin başarılı olması belli koşulların gerçekleşmesine bağlıdır. Bu koşulların başlıcaları, AB ve EFTA örneğinde olduğu gibi entegrasyona giden ülkeler arasındaki gelişmişlik farkının az olması, bu ülkeler arasındaki haberleşme ve ulaştırma maliyetlerinin az olması için coğrafi bakımdan birbirine yakın olmaları, ekonomik sistemlerinin benzer olması, aynı keza sosyal, kültürel, tarihsel ve dinsel açıdan ortak değerleri paylaşmaları, aralarında siyasal ve askeri ortaklıklarının olmasıdır (Karluk, 2003: 254-255).

Türkiye-AB ortaklığı temelinde bakıldığında bu koşulların önemli ölçüde mevcut olduğu, kısmen de olmadığı görülmektedir. Bunlardan AB'nin sınırları gözönünde bulundurulduğunda "coğrafi yakınlık" koşulunun mevcut olduğu; ekonomik sistemi hesaba katıldığında, aynı "liberal-kapitalist" ekonomik sisteme sahip olduklarını; askeri ve siyasal ortaklıklara bakıldığında genelde aynı bloklarda (NATO) yer aldıkları görülmektedir. Buna karşılık, ekonomik gelişmişlik düzeyleri arasındaki farka bakıldığında, Türkiye ile AB arasında gelişmişlik farkının olduğunu söylemek mümkündür. Ancak AB üyesi bazı ülkelerin (Yunanistan, Portekiz, İspanya, Bulgaristan, Romanya vb.) AB'ye üye olmadan önceki gelişmişlik düzeyleri ile Türkiye'nin gelişmişlik düzeyi arasında kayda değer bir fark yoktur.

Türkiye ile AB arasındaki farklılığın temelinde sosyal, kültürel, tarihsel ve dinsel farklılık olduğunu söylemek yerinde bir tespit olur. Aslında bakıldığında son yedi yüz yıllık tarihin farklı safhalarında olmakla birlikte ortak olduğu söylenebilir. Ancak temelde AB ülkelerinin sosyal, kültürel ve dinsel yönden Hristiyan değerlerini paylaşmalarına karşılık Türkiye'nin sosyal, kültürel ve dinsel açıdan Müslüman bir Devlet olması, bu farklılığın özünü oluşturmaktadır.

Sosyal, kültürel ve dinsel farklılıklar her ne kadar yazılı metinlere yansıtılmasa da, tarihsel kültürlenme aracılığı ile uygulamada sık sık ortaya çıkmaktadır. Bu durum, normal koşullar altında AB'nin üzerine inşa edildiği felsefe ve idealizmi somutlaştıran AB'nin Kurucu Antlaşmaları'na ve AB düşüncesine aykırı bir durumdur. Ancak uygulamada, yarım asrın geçmesine rağmen Türkiye-AB ilişkilerinin, koşullarını AB'nin tek yanlı olarak belirlediği ve Türkiye aleyhine işleyen GB ötesine geçmekte bu kadar zorlanmasının temelinde bu rasyonel dışı etkenler bulunmaktadır.

2.4. Türkiye'nin Avrupa Birliği Gümrük Mevzuatını Üstlenmesi

Türkiye ile AB, Türkiye ile AET arasında bir ortaklık yaratan Ankara Anlaşması'nın imzalanmasından itibaren karşılıklı yükümlülükler altına girmişlerdir. AB'ye düşen yükümlülüklerin yerine getirilmesi AB'ye ciddi bir külfet yüklemezken, Türkiye'nin Ankara Anlaşması'ndan ve daha sonra geçiş dönemi için imzalanan Katma Protokol ile son dönemin uygulanması için imzalan 1/95 sayılı Gümrük Birliği Kararı Türkiye'yi ciddi yükümlülükler altına sokmuştur. Buna Türkiye-AB ilişkilerinin GB ötesine geçip, tam üyelikle sonuçlanmaması da hesaba katıldığında, koşulların zorluğu daha iyi anlaşılabilmektedir. Onun için de Türkiye-AB ilişkileri kapsamında Ankara Anlaşması ile başlayıp KP ve 1/95 sayılı GBK ile devam eden Tarafların yükümlülüklerini incelemekte yarar bulunmaktadır.

2.4.1. Ankara Anlaşması'nın Öngördüğü Düzenlemeler

Türkiye-AB ilişkilerinin temelini oluşturan Ankara Anlaşması, aynı zamanda Türkiye'nin AB'ye katılım stratejisini de (hazırlık, geçiş ve son dönem) belirlemiştir. Bu strateji, her ne kadar eşit taraflar arasında karşılıklı olarak belirlenmesi öngörülmüşse de genel olarak AB'nin beklentileri ve talepleri doğrultusunda şekillenmiştir.

Ankara Anlaşması, Türkiye'nin AB mevzuatını öngörülen strateji çerçevesinde üstlenmesini öngörmektedir. Bunun için de AB'nin Türkiye'ye birtakım kolaylıklar sağlaması, yardımlarda bulunmasını taahhüt etmektedir. Buna

göre Türkiye, hazırlık döneminde Türkiye'nin geçiş dönemi ve son dönem boyunca kendisine düşecek yükümlülükleri üstlenebilmesi amacıyla Avrupa Topluluğu'nun yardımı ile ekonomisini güçlendirecektir (md: 3/1).

Ankara Anlaşması, taraflar arasında bir gümrük birliğinin kurulmasını öngörmektedir. Bunun gerekçesini, taraflar arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri sürekli ve dengeli olarak güçlendirmeyi teşvik etmek amacına dayandırmaktadır. Buna göre hazırlık ve geçiş dönemlerinin sonunda gerekli koşulların sağlanarak taraflar arasında bir gümrük birliğinin kurulmasını öngörmektedir (md: 3-4-5).

Ankara Anlaşması'nın öngördüğü gümrük birliğinin mal alış verişlerinin hepsini kapsayacağı belirtilmiştir. AB ile Türkiye arasındaki ithalat ve ihracattaki gümrük vergileri ve eşit etkili vergi ve resimlerin; miktar kısıtlamalarının, milli üretime, Anlaşmanın hedeflerine aykırı bir koruma sağlamayı öngören eşit etkili her türlü önlemin yasaklanmasını öngörmektedir. GB, aynı zamanda Türkiye'nin üçüncü ülkelerle ilişkilerinde Topluluğun Ortak Gümrük Tarifesini kabul etmesini ve dış ticaret konusunda Topluluk tarafından uygulanan diğer mevzuata uyum sağlamasını kapsamaktadır (md: 10).

Ankara Anlaşması, Türkiye-AB Ortaklık rejiminin Topluluğun ortak tarım politikasını göz önünde bulunduran özel usullere göre, tarımı ve tarım ürünleri alış verişini de kapsayacağını belirtmektedir. Bu hükmün, Roma Antlaşması'nın ortak tarım politikasını düzenleyen ilkeleri doğrultusunda anlam ifade edeceği belirtilmiştir (md: 11/2).

Ankara Anlaşması'nın (md: 11/2) gönderme yaptığı Roma Antlaşması'nın ilgili maddesi (md: 38/3), aynı Antlaşma'nın 39 ve 46. maddelerine göndermede bulunmaktadır. 39. madde, ortak tarım politikasının amacını ve ortak tarım politikasını oluşturma yönteminde dikkat edilecek hususları düzenlemektedir. 46. madde ise Topluluk üyesi bir ülkedeki herhangi bir ürünün, diğer bir Üye ülkedeki benzer bir ürünle rekabet koşullarını etkileyen bir ulusal pazar organizasyonuna ya da eş etkili sonuç doğuracak herhangi bir iç mevzuata tabi olması halinde, Üye Ülkeler tarafından bu tür organizasyon ya da mevzuatın bulunduğu Üye Ülkeden ithal edilen bu ürüne o Devletçe ihracat sırasında telafi edici bir vergi uygulanmamış

olması halinde, o malın girişi sırasında telafi edici bir vergi uygulanacağını hükme bağlamaktadır.

2.4.2. Ankara Anlaşması'nın 1 Nolu Geçici Protokolü'nün Öngördüğü Düzenleme

1 Nolu Geçici Protokol'ün, KP'nin geçiş döneminin sonunda yürürlüğe girinceye kadar uygulanması öngörülmüştür. Bu sürenin bütün uzatmalarla birlikte on yıl olması amaçlanmıştır. Ancak onuncu yılın sonunda KP yürürlüğe girememişse en fazla bir yıl daha uzatılabileceği hükme bağlanmıştır (DPT, 1993: 22).

Tablo 2-1: Geçici Protokol Kapsamında Türkiye'ye Tanınan Tarım Ürünleri ve Kontenjanları

Devletler	1 Nolu Geçici Protokol Kapsamındaki Tarım Ürünleri ve Bu Ürünlerden Türkiye'ye Tanınan Kontenjanlar			
	Tütün	Kuru Üzüm	Kuru İncir	Fındık
Belçika ve Lüksemburg Ekonomi Birliği	1.250 ton	3.250 ton	840 ton	540 ton
Federal Almanya Cumhuriyeti	6.600 ton	9.750 ton	5.000 ton	14.500 ton
Fransa	2.550 ton	2.800 ton	7.000 ton	1.250 ton
İtalya	1.500 ton	7.700 ton	-	-
Hollanda	600 ton	6.500 ton	160 ton	710 ton
Toplam	12.500 ton	30.000 ton	13.000 ton	17.000 ton

Kaynak: Ankara Anlaşması, 1 Nolu Geçici Protokol (DPT, 1993: 23-24).

Ankara Anlaşması'nın 1 Nolu Geçici Protokolü ile AT üyesi Ülkeleri'nin geçiş döneminde tek yanlı olarak Türkiye'den ithal edecekleri belli tarım ürünleri ve bu tarım ürünlerinin ülkeler itibariyle ithalat kontenjanları ile bu kontenjanlar kapsamındaki ürünlere uygulanacak olan tercihli gümrük vergisi oranları belirtilmiştir. Geçici Protokol'ün belirttiği tarım ürünleri Tablo 2-1'de görüldüğü gibi tütün, kuru üzüm, kuru incir ve fındıktır.

Tütün (ham ve mamul olmayan tütün: Tütün döküntüleri) için: Belçika ve Lüksemburg Ekonomik Birliği 1.250 ton, Federal Almanya Cumhuriyeti 6.600, Fransa 2.550, İtalya 1.500, Hollanda 600 ton kontenjan belirtilmiştir.

Kuru üzüm için öngörülen kontenjanlar (içinde 15 kg. veya daha az mal bulunan ambalajlarla): Belçika ve Lüksemburg Ekonomik Birliği 3.250, Federal Almanya Cumhuriyeti 9.750, Fransa 2.800, İtalya 7.700, Hollanda 6.500 tondur.

Bu kontenjanlar miktarına uygulanması düzenlenen gümrük vergisi, her üye Devletin, Toplulukça 9 Temmuz 1961 Tarihi'nde imzalanan Ortaklık Anlaşması çerçevesinde aynı ürünler ithalatına uyguladığına eşit bir gümrük vergisi olduğu belirtilmiştir.

Kuru incir için öngörülen kontenjanlar (içinde 15 kg. veya daha az mal bulunan ambalajlarla): Belçika ve Lüksemburg Ekonomik Birliği 840, Federal Almanya Cumhuriyeti 5.000, Fransa 7.000, Hollanda 160 ton olarak öngörülmüş ancak İtalya için kontenjan açılmamıştır. Kuru incire bu tarife kontenjanları çerçevesinde Topluluk üyesi her Devletin, milli gümrük vergilerinin kuru incir için Ortak Gümrük Tarifesinde son yaklaşma anına kadar, Topluluğu kuran Anlaşma'nın 14. maddesinin 1. fıkrası[10] anlamındaki esas vergiden, Topluluk üyesi Devletlerin kendi aralarında yaptıkları indirimlerin yarısının düşülmesi ile elde edilene eşit bir gümrük vergisi uygulayacağı belirtilmiştir.

Fındık için açılan kontenjanlar: Belçika ve Lüksemburg Ekonomik Birliği 540, Federal Almanya Cumhuriyeti 14.500, Fransa 1.250, Hollanda 710 tondur. Fındıkta da İtalya için kontenjan açılmamıştır.

Fındık kontenjanları için Topluluk Üyesi her Devletin %2,5 ad valorem gümrük vergisi uygulayacağı hükme bağlanmıştır (md: 2).

Geçici Protokol, AT'nin Türkiye'ye açtığı tarife kontenjanlarının süreç içerisinde artırılmasını öngörmüştür (md: 4). Bu hükmün gereği olarak da Ortaklık

[10] Roma Antlaşması'nın 14/1 maddesinin belirttiği vergi: "Her ürün için, birbirini izleyecek indirimlerin yapılacağı temel vergi 1 Ocak 1957 tarihinde uygulanmakta olan vergidir." (AET Antlaşması, md: 14/1).

Konseyi, 1965'te 2/65 sayılı OKK, 1966'da da 1/66 sayılı OKK ile tütün, kuru üzüm, kuru incir ve fındıktaki tarife kontenjanlarının OKK'nın yayımlanmasından sonraki (1966 ve 1967'de) yıldan itibaren uygulanmak üzere artırılmıştır (DPT, 2001: 17-20).

Tablo 2-2: 1966 Yılında Türkiye'ye Tanınan Tarife Kontenjanları

2/65 Sayılı OKK ile 1966 Yılı için Türkiye'ye Tanınan Tarife Kontenjanları				
Devletler	Ürünler			
	Tütün	K. Üzüm	K. İncir	Fındık
Belçika–Lüksemburg Ekonomi Birliği	1.375 ton	3.575 ton	924 ton	-
Federal Almanya Cumhuriyeti	7.500 ton	10.725 ton	5.500 ton	-
Fransa	-	3.080 ton	7.700 ton	-
İtalya	-	8.470 ton	-	-
Hollanda	690 ton	7.150ton	176 ton	-

Kaynak: 2/65 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı, (DPT, 2001: 17-18). Kısaltmalar: K=Kuru.

2/65 Sayılı OKK ile 1966 yılı için tütün, kuru üzüm ve kuru incir itibariyle Türkiye'ye, tütünde Belçika-Lüksemburg Ekonomik Birliği 1.375 ton, Almanya Federal Cumhuriyeti 7.500 ton, Hollanda 690 ton ek kontenjan açmasına rağmen Fransa ve İtalya ek kontenjan açmamıştır. Kuru üzümde bütün ülkeler ek kontenjan açmıştır. Buna göre Belçika-Lüksemburg Ekonomik Birliği 3.575 ton, Almanya Federal Cumhuriyeti 10.725 ton, Fransa 3.080 ton, İtalya 8.470 ton, Hollanda7.150 ton kuru üzümü ek kontenjan kapsamından Türkiye'den ithal edeceklerdir. Kuru incirde İtalya dışındaki Topluluk üyelerinden Belçika-Lüksemburg Ekonomik Birliği 924 ton, Almanya Federal Cumhuriyeti 5.500 ton, Fransa 7.700 ton, Hollanda 176 ton tarife kontenjanı açmıştır. Tablo 2-2'de de anlaşıldığı gibi fındıkta Topluluk üyesi hiçbir devlet ek tarife kontenjanı açmamıştır.

1/66 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile 1967 yılında tütün, kuru üzüm, kuru incir ve fındıkta aşağıda belirtilen miktarlarda tarife kontenjanları artırılmıştır.

Tütünde Belçika-Lüksemburg Ekonomik Birliği 2.000 ton, Almanya Federal Cumhuriyeti 10.565 ton, Hollanda 1000 ton ek tarife kontenjanı açılmıştır. Ancak Fransa ve İtalya kontenjanlarını artırmamışlardır. Kuru üzümde ise Topluluğun bütün üyeleri belli miktarda söz konusu kontenjanları artırmışlardır. Buna göre Belçika-Lüksemburg Ekonomik Birliği 4.000 ton, Almanya Federal Cumhuriyeti 11.000 ton, Fransa 4.000 ton, İtalya 8.570 ton, Hollanda 11.000 ton ek kontenjan açmıştır. Kuru incirde İtalya dışındaki ülkelerden Belçika-Lüksemburg Ekonomik Birliği 1.400 ton, Almanya Federal Cumhuriyeti 7.500 ton, Fransa 9.500 ton, Hollanda 500 ton; fındıkta da yine İtalya dışında Belçika-Lüksemburg Ekonomik Birliği 594 ton, Almanya Federal Cumhuriyeti 15.950 ton, Fransa 1.375 ton, Hollanda 781 ton tarife kontenjanı tanımıştır.

Tablo 2-3: 1967 Yılında Türkiye'ye Tanınan Tarife Kontenjanları

1/66 Sayılı OKK ile 1967 Yılı İçin Türkiye'ye Tanınan Tarife Kontenjanları				
Devletler	Ürünler			
	Tütün	K. Üzüm	K. İncir	Fındık
Belçika–Lüksemburg Ekonomi Birliği	2.000 ton	4.000 ton	1.400 ton	594 ton
Federal Almanya Cumhuriyeti	10.565 ton	11.000 ton	7.500 ton	15.950 ton
Fransa	-	4.000 ton	9.500 ton	1.375 ton
İtalya	-	8.570 ton	-	-
Hollanda	1.000 ton	11.000 ton	500 ton	781 ton

Kaynak: 1/66 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı, (DPT, 2001: 19-20). Kısaltmalar: K=Kuru.

Bu ürünler için kotalar Avrupa Topluluğu tarafından 1967 yılından sonra artırılmadığı gibi, Türkiye tarafından da arz yetersizliği ve bu ürünlere yönelik talep esnekliğinin düşük olmasından dolayı, fındık dışındaki ürünlerde tarife kontenjanları doldurulamamıştır (Karluk, 1997: 33).

Türkiye'nin tütün, kuru üzüm, kuru incir ve fındık ürünleri dışındaki başka ürünlerini de Topluluk pazarına ihraç edilmesini sağlamak için, Geçici Protokol'ün

yürürlüğe girmesinden itibaren üçüncü yılın sonunda Ortaklık Konseyi'nin gerekli önlemleri almasını öngörmüştür (md: 6). Bu hükmün gereği olarak da Ortaklık Konseyi tarafından "Ankara Anlaşmasına ekli 1 sayılı Protokolün 6'ncı Maddesinin Uygulanmasına İlişkin 1/67 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı" (DPT, 2001: 23-28) ile bazı taze balıklar, kabuklu deniz hayvanları, yumuşakçalar gibi bazı deniz ürünlerinde; taze üzüm, portakal, limon gibi meyvelerde; bazı şarap çeşitlerinde, elle dokunulmuş çeşitli halılarda ve bazı tekstil ürünlerinde yeni tarife kotaları açılmıştır.

Bütün çalışmalarla birlikte Türkiye'nin AT'ye olan ihracatı 1963-1969 yılları arasında ortalama olarak ancak %9 artmıştır. Bu dönemde Türkiye'nin ortalama ihracatı artışı ise %7,6 olmuştur (Karluk, 1997: 33). Geçici Protokol aynı zamanda, Türkiye'nin AT üyesi herhangi bir devlete veya devletlere tanıyacağı "en elverişli işlemi" Topluluğun diğer devletlerine de uygulamaya çaba göstereceğini hükme bağlamıştır (md: 9).

2.4.3. Türkiye ve Avrupa Topluluğu'nun Katma Protokol Kapsamındaki Yükümlülükleri

KP, geçiş döneminin esaslarını düzenleyen temel belgedir. KP'nin amacı, Protokol'ün başlangıç bölümünde belirtildiği gibi, karşılıklı ve dengeli yükümlülükler esası üzerinde, Türkiye ile Topluluk arasında bir gümrük birliğinin giderek yerleşmesi ve Ortaklığın iyi işlemesini sağlamaktır. Bu amaç için de Türkiye'nin ekonomik politikalarının AT ekonomik politikalarına yaklaştırılmasını ve bunun için gerekli olan ortak eylemlerin geliştirilmesini hedeflemekte olduğunu belirtmiştir.

Katma Protokol, Türkiye ile Avrupa Topluluğu arasındaki ticarette, belirtilen koşullar ve süreç içerinde, gümrük vergileri ve eş etkili vergilerin (md: 7-16) kaldırılmasını, ortak gümrük tarifesine geçilmesini (md: 17-20) ve miktar kısıtlamalarının (md: 21-30) ortadan kaldırılmasını öngörmektedir.

2.4.3.1. Türkiye ve Avrupa Topluluğu'nun Gümrük Vergileri ile Eş Etkili Vergilerin Kaldırılması Konusundaki Yükümlülükleri

Katma Protokol, yürürlüğe girdikten sonra Tarafların kendi aralarında yapacakları dış ticarette yeni gümrük vergileri ve eş etkili vergi ve resimleri koymayacaklarını, Protokol'ün yürürlüğe girdiği tarihten itibaren de yürürlükteki gümrük vergileri ile eş etkili vergi ve resimleri artırmayacaklarını hükme bağlamıştır (md: 7/1). Aynı zamanda KP'nin yürürlüğe girmesinden en geç dört yıl sonra, Tarafların aralarındaki ihracat gümrük vergileri ile eş etkili vergi veya resimleri istisnalar[11] dışında kaldırmaları kararlaştırılmıştır (md: 15). Bunun yanı sıra AT ve Türkiye'nin belli bir program dahilinde gümrük vergileri ve eş etkili vergiler ile resimleri kaldırmasını hükme bağlamıştır. Türkiye için öngörülen program, Türkiye'nin 12 yıllık ve 22 yıllık bir takvim çerçevesinde AT ile olan dış ticaretinde vergi oranlarını tam olarak sıfırlamasını öngörmektedir.

2.4.3.1.1. Avrupa Topluluğu'nun Yükümlülükleri

AT, KP'nin yürürlüğe girmesinden sonra 9. madde uyarınca, Türkiye'den yaptığı ithalatta uyguladığı gümrük vergileri ile eş etkili vergi ve resimleri kaldırma taahhüdünde bulunmuştur (md: 9).

AT zaten, Türkiye'den yaptığı sanayi malları ithalatında, KP'nin ticari hükümlerinin yürürlüğe girdiği 1 Eylül 1971 Tarihi'nde, bazı petrol ürünleri, perakende satışa arz edilemeyen pamuk ipliği ile diğer işlenmiş pamuklu dokumalar ve yün veya diğer işlenmiş hayvan kıllarından yapılan makine dokuma halıları dışındaki sanayi ürünlerinde gümrük vergilerini sıfırlamıştır (Karluk, 1997: 35).

KP''nin ticari hükümlerinin yürürlüğe girdiği 1 Eylül 1971 Tarihi'nden sonra AT, KP'nin Türkiye çıkışlı petrol ürünlerinin Topluluğa ithalinde uygulanacak rejime ilişkin 1 sayılı Ek kapsamındaki bazı petrol ürünlerinde 200.000 tonluk bir tarife kontenjanında vergileri sıfırlamıştır (md: 1). Türkiye çıkışlı bazı dokuma

[11] Bu istisnalar, KP'nin 7. maddesinin 2. fıkrasında belirtilen istisnalardır. Buna göre: "…Anlaşma amaçlarının gerçekleşmesi için gerekli olduğunda, Ortaklık Konseyi Akit Tarafları ihracata yeni gümrük vergileri veya eş etkili vergi veya resimler koymaya yetkili kılabilir."

maddelerinin Topluluğa ithalinde uygulanacak rejime ilişkin 2 sayılı Ek kapsamındaki tekstil ürünlerinde ise AT'nin, gümrük vergilerini birbirini takip eden % 25 oranındaki dört indirim sonucunda, on iki yılda kaldırmasını öngörmüştür. Bu indirimlerin, sırasıyla, KP yürürlüğe girdiğinde ve bu tarihten dört, sekiz ve on iki yıl sonra yapılması kararlaştırılmıştır (DPT, 1993: 81).

Pamuk iplikleri, diğer işlenmiş pamuklu dokumalar, yün veya diğer işlenmiş hayvan kıllarından yapılan makine dokuma halıları için belirlenen tarife kontenjanları, Tamamlayıcı Protokol'ün yanı sıra Genel Tercihler sistemi ile de çeşitli artırımlara uğramış; ancak 01.01.1985 Tarihi'nde tamamen kaldırılmış, petrol ürünlerindeki tarife kontenjanı da 740.250 tona çıkarılmıştır (Karluk, 1997: 35).

2.4.3.1.2. Türkiye'nin Yükümlülükleri

KP, geçiş döneminin aksine, gümrük birliğine giden yolda Türkiye'yi de yükümlülük altına sokmuştur. Bu yükümlülükler, KP'nin 10. ve 11. maddelerinde öngörülen takvim çerçevesinde Türkiye ile AT arasında bir gümrük birliğinin kurulması için Türkiye'nin Topluluk'tan ithal ettiği sanayi mallarında gümrük vergilerini aşamalı olarak indirme yükümlülüklerinden oluşmaktadır.

Türkiye, AT menşeli sanayi ürünlerine uyguladığı gümrük vergileri, Katma Protokol'ün 10. maddesinde belirtildiği gibi, 12 yıllık bir takvim çerçevesinde aşamalı olarak kaldırma taahhüdünde bulunmuştur. 12 yıllık takvim içinde "asıl rejim" kapsamında indirilmesi öngörülen bu sanayi malları, Türkiye'nin AT'den, "1967 referans yılı" itibariyle, yaptığı ithalatın %55'ine denk gelmektedir (Can ve Özen, 2005: 48).

12 yıllık takvim kapsamındaki sanayi ürünler, "dış rekabet gücü kazanacağı düşünülen" sanayi dallarında ve "Türkiye'de kurulması mümkün olmayan sanayi" dallarındaki mallardır (Karluk, 1997: 36).

Türkiye, 12 yıllık takvim kapsamındaki yükümlülüklerini uygulamaya başlamadan önce 1972 yılının son gününde gümrük vergilerini %10 artırmış ve bir gün sonra, 01.01.1973 Tarihi'nde, %10'luk ilk gümrük vergi indirimini gerçekleştirmiş, ikinci vergi indirimini de 1976 yılında yapmıştır. Ancak AT'nin

genişlemesi (1973), gelişmekte olan bazı ülkelerin ihraç mallarına uyguladığı vergilerde indirime gitmesi, Akdeniz ülkelerinin tarım ürünlerine uyguladığı gümrük vergi indirimleri, "1973 Petrol Krizi" ve Türkiye'deki siyasal gelişmeler ile Türkiye'nin dış ticaret açığı gibi politik ve ekonomik etkenler sonucunda Türkiye, Topluluk'tan geçiş döneminin yükümlülüklerini hafifletilmesini ve tarım ürünlerine uygulanan hükümlerin iyileştirilmesini talep etmiştir. Ancak mevcut koşullarda bir iyileşmenin gerçekleşmemesi sonucunda Türkiye, KP'nin 60. maddesinin verdiği, ekonomisinin bir faaliyet sektörünü veya dış malî istikrarını tehlikeye düşürecek ciddi bozuklukların ortaya çıkması veya bir bölgesinin ekonomik durumunun bozulması biçiminde zorlukların ortaya çıkması durumunda gerekli korunma önlemlerini alabilme yetkisine dayanarak yükümlülüklerini tek taraflı olarak dondurmuştur (Can ve Özen, 2005: 63-64).

Türkiye'nin 1978'de Topluluk'tan beş yıl süre ile yükümlülüklerini askıya alma talebinde bulunması sonucunda, AT, Mayıs 1979'de Türkiye'nin yükümlülüklerini beş yıl süre ile dondurmuştur. Ancak AT'nin Türkiye'den yaptığı ihracatta, tekstil ürünleri dışındaki ürünlerde, uyguladığı gümrük rejiminde bir değişiklik yapılmamıştır (Can ve Özen, 2005: 65).

Türkiye, 1980 sonrasındaki dışa açılma politikalarının, 12 Eylül Dönemi'nden sonra uygulanmaya başlanması sonucunda ve 1987 yılında Avrupa Topluluğu'na tam üyelik başvurusunda bulunmasından sonra (Karluk, 1997: 37) 1988'den itibaren Katma Protokol'den kaynaklanan yükümlülüklerini uygulamaya başlamıştır (Can ve Özen, 2005: 67).

Türk Hükümeti ile AT arasında 7 Kasım 1988 ve 20-21 Aralık 1988 Tarihleri arasında yapılan Ad Hoc Komite toplantıları sonucunda Türkiye, 1995 yılına kadar sanayi ürünlerinde gümrük vergilerini sıfırlamak suretiyle vergi indirim takvimini tamamlayacağını beyan etmiştir (Karluk, 1997: 37). Bunun sonucu olarak da Türkiye geçiş dönemindeki hali gecikmiş olan yükümlülüklerini hızlı bir biçimde yerine getirmeye başlamıştır

Tablo 2-4: 12 Yıllık Takvim Kapsamında Öngörülen İndirim Programı ve Fiili Gerçekleşen İndirim Programı

Öngörülen İndirim Oranları				Fiili Olarak Gerçekleşen İndirim Oranları			
	Yıllar	YİO (%)	KİO (%)		Yıllar	YİO (%)	KİO (%)
	1973	-	-		1973	-	-
	1974	-	-		1974	-	-
	1975	-	-		1975	-	-
	1976	-	-		1976	-	-
	1977	20	20		1977	E	E
	1978	-	20		1978	-	-
	1979	-	20		1979	-	-
	1980	20	40		1980	E	E
	1981	-	40		1981	-	-
	1982	20	60		1982	E	E
	1983	-	60		1983	-	-
	1984	-	60		1984	-	-
	1985	40	100		1985	E	E
	1986				1986	*	*
	1987				1987	*	*
	1988				1988	*	*
	1989				1989	-	-
	1990				1990	20	20
	1991				1991	-	-
	1992				1992	20	40
	1993				1993	20	60
	1994				1994	20	80
	1995				1995	10	90
	1996				1996	10	100

Kaynak: Katma Protokol (DPT, 1993) ve (Karluk, 1997: 57); Kısaltmalar, E: Ertelendi, *: Normal Takvim ile Yeniden Başlama Arasındaki Dönem. YİO: Yıllık İndirim Oranı, KİO: Kümülatif İndirim Oranı.

Bunun gereği olarak da Türkiye fiili olarak 1978'den 1985 yıllına kadar ertelediği gümrük vergi indirimlerine, normal takvimin tamamlanması öngörülen 1985'ten üç yıl sonra 1988'de yeniden başlamıştır. Bu süreç yukarıdaki Tablo 2-4'te gösterildiği gibi, Türkiye'nin 1995'te Gümrük Birliği'ne girmesine ve 1996 yılında 1/95 sayılı Gümrük Birliği Kararı'nın yürürlüğe girmesine kadar devam etmiş ve 1996 yılında AT ile sanayi ürünlerinde yapılan ticarette gümrük vergilerini sıfırlanarak yükümlülüklerini yerine getirmiştir (Can ve Özen, 2005: 67).

Türkiye KP'nin 11. maddesinde belirtilen ve KP'nin Ek 3'ünde yer alan, "istisnai rejim" kapsamındaki ürünlerde, gümrük vergi indirimlerini 22 yıllık bir takvim çerçevesinde aşamalı olarak kaldırmayı taahhüt etmiştir. Buna göre Türkiye, KP'nin yürürlüğe girdiği tarihte %5'lik bir vergi indirimi yapacak, yapacağı %5'lik diğer üç indirimi de sırasıyla 3, 6, 10 yıl sonra yapacaktır. Kalan vergi indirimlerinin de Türkiye'nin, KP'nin yürürlüğe girmesinden sonra sırasıyla on iki, on üç, on beş, on yedi, on sekiz, yirmi, yirmi bir ve yirmi iki yıl sonra% 10'luk dilimler halinde sekiz indirim şeklinde yapması öngörülmüştür (md: 11).

22 yıllık takvim kapsamındaki sanayi ürünleri, KP'nin 3 nolu Ek'inde yer alan ve Türkiye'nin AT karşısında kendisini zayıf hissettiği, bundan dolayı da KP'nin 10. maddesinde sapma meydana getirilmiş olan ürün gruplarından oluşmaktadır. Bu mallar, "1967 yılı referans" alındığında, Türkiye'nin AT'den yaptığı ithalatın %45'ini oluşturmaktaydı. Ancak bu oranlar, AT'nin 1973'teki ilk genişlemesinden sonra %51 olmuştur (Can ve Özen, 2005: 49-50).

KP'nin Ek 3'ünde geniş bir yelpazede yer alan ürünler genel olarak istisnalarıyla birlikte tarım, petrol, kimyevi, kâğıt ve selüloz, deri ve tekstil, demir ve çelik, makine sanayi ürünleri ile ulaştırma ve taşıma araçlarını kapsamaktadır (DPT, 1993: 82-117). Türkiye'nin 22 yıllık takvim içinde AT'den 3 sayılı Ek kapsamında yapacağı sanayi malları ithalatına uyguladığı gümrük ve eş etkili vergileri yıllar itibariyle indirme oranları ile fiili olarak gerçekleşen indirim oranlarının takvimi Tablo 2-5'te gösterilmiştir.

Tablo 2-5: 22 Yıllık Takvim Kapsamında Öngörülen İndirim Oranları ve Fiili Olarak Gerçekleşen İndirim Programı

Öngörülen İndirim Programı				Gerçekleşen İndirim Programı			
	Yıllar	YİO (%)	KİO (%)		Yıllar	YİO (%)	KİO (%)
	1973	5	5		1973	5	5
	1974	-	5		1974	-	5
	1975	-	5		1975	-	5
	1976	5	10		1976	5	10
	1977	-	10		1977	-	10
	1978	-	10		1978	-	10
	1979	5	15		1979	E	10
	1980	-	15		1980	-	10
	1981	-	15		1981	-	10
	1982	-	15		1982	-	10
	1983	5	20		1983	E	10
	1984	-	20		1984	-	10
	1985	10	30		1985	E	10
	1986	10	40		1986	E	10
	1987	-	40		1987	-	10
	1988	10	50		1988	10	20
	1989	-	50		1989	10	30
	1990	10	60		1990	10	40
	1991	10	70		1991	10	50
	1992	-	70		1992	10	60
	1993	10	80		1993	10	70
	1994	10	90		1994	10	80
	1995	10	100		1995	10	90
	1996				1996	10	100

Kaynak: Katma Protokol, (DPT, 1993) ve (Karluk, 1997: 57); Kısaltmalar, YİO: Yıllık İndirim Oranı, KİO: Kümülatif İndirim Oranı, E: Ertelendi.

Ek 3 kapsamındaki ürünlerdeki gümrük vergi indiriminin ilk dilimi, Tablo 2-5'te gösterildiği gibi, Katma Protokol'ün yürürlüğe girdiği yıl yapılmıştır. İkinci dilim de öngörülen şekilde 1976 yılında yapıldıktan sonra diğer indirimler, 12 yıllık takvim kapsamındaki ürünler gibi 1988 yılına kadar ertelenmiştir. 1988 yılından itibaren her yıl düzenli olarak yapılan %10'luk vergi indirimleri ile 1996 yılı itibariyle, bu liste kapsamındaki bütün gümrük vergileri sıfırlanmışlardır (Can ve Özen, 2005: 67).

2.4.3.2. Türkiye'nin Ortak Gümrük Tarifesine Uyma Yükümlülüğü

Avrupa Topluluğu Üyeleri, ortak gümrük tarifesini 1968 yılından itibaren uygulamaya başlamışlardır. Türkiye de KP'nin uygulanmaya başlanması ile birlikte gümrük vergileri ve eş etkili vergilerle resimlerde olduğu gibi, 12 ve 22 yıllık süreler sonunda AT ile Ortak Gümrük Tarifesine (OGT) tam uyum sağlama taahhüdünde bulunmuştur.

KP'nin 17. maddesinde yapılan düzenleme ile asıl rejim kapsamındaki sanayi ürünlerinde Türkiye'nin OGT'ye 12 yıllık bir süre içerisinde aşamalı olarak geçmesi amaçlanmıştır. Bunun için de Türk Gümrük Tarifesi (TGT) ile OGT göz önüne alınarak ikili bir ayrım yapılmıştır. Bu ayrımın birincisi, KP'nin imzalandığı tarihte yürürlükte olan TGT oranlarından, OGT'nin %15 altında veya üstünde (+/-) bulunmayan ürünlerde, Türkiye'nin 1977 yılında yapacağı tek aşamalı bir uyarlamayla OGT'ye geçmesini öngörmektedir.

Birinci ayrımdaki hüküm dayanağını, Katma Protokol'ün 10. maddesindeki düzenleme olan ve ikinci indirimin, ilk indirimden üç yıl sonra yapılacağını belirten maddeden almaktadır (md: 10/2). OGT'ye geçişteki ilk uyarlamanın da ikici vergi diliminin indirilmesinden bir yıl sonra gerçekleşeceği belirtilmiştir (md: 17/2).

12 yıllık takvimdeki ikinci ayrım, TGT ile OGT arasında, %15'ten fazla oranda (altından veya üstünde) tarife farkı olan ürünler için uygulanacak olan uyum programıdır.

Tablo 2-6: Katma Protokol'de 12 Yıllık Takvim Kapsamında Öngörülen Ortak Gümrük Tarifesi'ne Geçiş Programı ve Gerçekleşen Program

Öngörülen İndirim Programı				Gerçekleşen İndirim Programı			
	Yıllar	YİO (%)	KİO (%)		Yıllar	YİO (%)	KİO (%)
	1973	-	-		1973	-	-
	1974	-	-		1974	-	-
	1975	-	-		1975	-	-
	1976	-	-		1976	-	-
	1977	20	20		1977	E	E
	1978	-	20		1978	-	-
	1979	-	20		1979	-	-
	1980	20	40		1980	E	E
	1981	-	40		1981	-	-
	1982	20	60		1982	E	E
	1983	-	60		1983	-	-
	1984	-	60		1984	-	-
	1985	40	100		1985	E	E
	1986				1986	*	*
	1987				1987	*	*
	1988				1988	*	*
	1989				1989	-	-
	1990				1990	20	20
	1991				1991	-	20
	1992				1992	20	40
	1993				1993	20	60
	1994				1994	20	80
	1995				1995	10	90
	1996				1996	10	100

Kaynak: Katma Protokol ve (Karluk, 1997: 57); Kısaltmalar, OGT: Ortak Gümrük Tarifesi, YİO: Yıllık İndirim Oranı, KİO: Kümülatif İndirim Oranı, E: Ertelendi; *: Program öngörülmemiş.

İkinci ayrımdaki program, gümrük vergi indiriminin ikinci diliminin uygulandığı tarihten bir yıl sonra %20 oranında indirilerek, ikinci ve üçüncü dilimler de sırasıyla 1980 ve 1982 yılında %20 oranında indirilerek ve kalan %40'lık oran da 12 yılın sonu olan 1985'te indirilerek, OGT'ye tam olarak uyum sağlanmasını öngörmüştür (md: 17).

Türkiye OGT uyum yükümlülüklerini, gümrük vergilerinde olduğu gibi, 1976 yılında dondurmuştur. Türkiye'nin OGT'ye geçmesinin birçok zorluğu vardı. Bunun nedeni, Türkiye'nin gümrük tarife ortalamasının %40-50 oranlarında olmasına karşın, Topluluğun OGT ortalamasının %7 olmasıdır (Karluk, 1997: 40).

Türkiye, 12 yıllık bir ertelemeden sonra, 17.12.1987 Tarih ve 87/12421 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile OGT'ye geçiş yükümlülüklerini 01.01.1989 Tarihi'nden itibaren yerine getirmeye başlamıştır. %20'lik indirimler, ilki 1990'dan başlamak üzere 1992, 1993 ve 1994 yıllarında yapılmış; 1995 ve 1996 yıllarında da yapılan %10'luk tarife indirmeleri ile Türkiye, OGT'ye tam olarak uyum sağlamıştır (Can ve Özen, 2005: 68-69).

KP'nin 12 yıllık takvim kapsamında öngördüğü OGT'ye geçiş program ile fiili olarak geçekleşen uyum programı Tablo 2-6'da gösterilmiştir.

KP'nin 18. maddesi, 22 yıllık bir takvim kapsamında, KP'nin 3 nolu Ek'inde yer alan mallar için, TGT'nin Topluluğun OGT'sine uyum sağlaması için öngörülen programı düzenlemektedir.

KP, Türkiye'nin OGT'ye uyum sağlaması için 17. maddedeki ayrıma paralel bir düzenleme getirmektedir. Buna göre KP'nin imzalandığı tarihte, Türkiye tarafından fiilen uygulanan vergi oranları, fazla veya eksik olarak, OGT oranlarına göre, % 15'i aşan bir farklılık göstermeyen maddelere, 11. maddede öngörülen ve 1983 yılına tekabül eden dördüncü vergi indirimi sırasında, tek bir aşamada OGT oranları uygulanır (md: 18/1).

Tablo 2-7: Katma Protokol'de 22 Yıllık Takvim Kapsamında Öngörülen Ortak Gümrük Tarifesi'ne Geçiş Programı ve Gerçekleşen Program

Öngörülen İndirim Programı				Gerçekleşen İndirim Programı			
	Yıllar	YİO (%)	KİO (%)		Yıllar	YİO (%)	KİO (%)
	1973	-	-		1973	-	-
	1974	-	-		1974	-	-
	1975	-	-		1975	-	-
	1976	-	-		1976	-	-
	1977	-	-		1977	-	-
	1978	-	-		1978	-	-
	1979	-	-		1979	-	-
	1980	-	-		1980	-	-
	1981	-	-		1981	-	-
	1982	-	-		1982	-	-
	1983	20	20		1983	E	E
	1984	-	20		1984	-	-
	1985	-	20		1985	-	-
	1986	-	20		1986	-	-
	1987	-	20		1987	-	-
	1988	30	50		1988	E	E
	1989	-	50		1989	20	20
	1990	-	50		1990	-	20
	1991	20	70		1991	E	20
	1992	-	70		1992	20	40
	1993	-	70		1993	10	50
	1994	-	70		1994	20	70
	1995	30	100		1995	15	85
	1996				1996	15	100

Kaynak: Katma Protokol ve (Karluk, 1997: 57); Kısaltmalar, OGT: Ortak Gümrük Tarifesi, YİO: Yıllık İndirim Oranı, KİO: Kümülatif İndirim Oranı, E: Ertelendi.

KP, TGT oranları ile OGT arasında %15 oranından fazla farklılık olan mallarda, dört aşamalı bir uyum programı sonucunda, Toplulukla OGT'ye tamamıyla geçilmesini öngörmüştür. Türkiye'nin OGT'ye uyum yükümlülüğünü düzenleyen bu uyum takviminin birinci aşamasının, %20'lık bir tarife indirimi ile 1983 yılında gerçekleştirilmesi, 1988 yılında %30'luk, 1991'de %20 ve kalan %30'luk tarife indirimini de 22 yıllık takvim sonu olan 1995 yılında yapılması suretiyle gerçekleştirilmesi planlanmıştır (md: 18/2).

Türkiye'nin AT ile KP kapsamında uyum yükümlülüklerini 1976 yılında durdurması sonucunda, KP'de öngörülen program gerçekleşememiştir. Yukarıda belirtilen diğer başlıklarda uyum yükümlülüklerinin yeniden yerine getirilmesiyle birlikte, 22 yıllık takvim kapsamındaki OGT'ye uyum yükümlülükleri de yerine getirilmeye başlanmıştır.

Ertelenen OGT'ye uyum programının ilk aşaması %20'lik tarife indirimi ile 1989 yılında gerçekleştirilmiştir. Kalan %80'lik gümrük tarife oranı da sırasıyla 1992'de %20, 1993'te %10, 1994'te %20, 1995'te %15 ve 1996'da %15 indirim yapılarak tamamen sıfırlanarak OGT'ye tam olarak uyum sağlanmıştır (Can ve Özen, 2005: 69).

Türkiye, 10.11.1988 Tarih ve 3502 sayılı yasa ile 14.05.1964 Tarih ve 474 sayılı "Gümrük Giriş Tarife Cetveli Hakkında Kanun"da yapılan değişikliklerle Gümrük Giriş Tarife Cetveli, Armonize Sistem Nomanklatürü esas alınarak hazırlanmıştır. Böylece Türkiye, "Armonize Mal Tanımı ve Kodlama Sistemi Hakkındaki Uluslararası Sözleşme'ye 1 Ocak 1989" Tarihi'nden itibaren katılmıştır. Bu durum aynı zamanda Avrupa Topluluğu'nun da uygulamakta olduğu OGT uyumu teknik açıdan önemli ölçüde kolaylaştırmıştır (Karluk, 1997: 41).

KP'nin 22 yıllık takvim kapsamında, yıllar ve oranlar itibariyle Türkiye için öngördüğü OGT'ye geçiş programı ile fiili olarak gerçekleştirilen OGT uyum yükümlülükleri, Tablo 2-7'de karşılaştırmalı olarak gösterilmiştir.

2.4.3.3. Türkiye ve Avrupa Topluluğu'nun Miktar Kısıtlamaları ve Eş Etkili Önlemlerin Kaldırılması ve Liberasyon Konsolidasyonun Sağlanması Konusundaki Yükümlülükleri

KP, Türkiye ile AT arasındaki ticaretteki miktar kısıtlamaları konusunu geniş bir biçimde ele alıp düzenlemiştir (md: 21-30). Temel amaç, KP'nin 21. maddesinde belirtildiği gibi, istisnalar dışında, Taraflar arasında ithalat miktar kısıtlamaları ve eş etkili bütün tedbirleri kaldırmaktır (md: 21). Aynı zamanda Tarafların kendi aralarında yaptıkları ithalatta, yeni miktar kısıtlamaları koymamalarını ve eş etkili önlemleri almamaları "standstill" durumunu önermektedir (md: 22/1). Bunun sonucunda da Tarafların aralarında uyguladıkları ithalat miktar kısıtlamaları ve eş etkili, bütün tedbirleri en geç 22 yıllık bir takvim süresi sonunda kaldırmalarını öngörmektedir (md: 26/1).

KP, ithalattaki miktar kısıtlamaları ve eş etkili önlemlerin kaldırılmasını öngördüğü gibi, Taraflar arasındaki ticarette, istisnalar dışında, ihracat miktar kısıtlamaları ve bütün eş etkili tedbirlerin de yasaklanmasını ve en geç geçiş döneminin sonunda, söz konusu kısıtlamaların tamamen kaldırılmasını hükme bağlamıştır (md: 27/1).

KP'nin 27 ve 29. maddelerinde bu istisnalar belirtilmiştir. 27. madde, Türkiye ve Topluluğa, Ortaklık Konseyi'ne danıştıktan sonra, ekonomilerinin bazı faaliyet dallarının gelişmesini teşvik etmek veya temel maddelerde olası bir kıtlığa karşı koymak amacıyla ölçülülük ilkesine dikkat ederek, temel maddelerindeki ihracatında mevcut kısıtlamaları koruyabilecekleri gibi yeni kısıtlamalar da koyma yetkisi vermektedir. Ancak bu durumda da, ilgili Tarafın, "diğeri lehine, bir yandan istatistik verileri bulunan son üç yıllık ihracatın ortalamasını, öte yandan da gitgide gerçekleşecek" olan GB içinde ticaretin normal gelişmesini hesaba katarak bir kontenjan açmasını hükme bağlamıştır. Buna karşılık 29. madde kamu ahlakının, düzeninin, güvenliğinin, insan ve hayvanların yaşam ve sağlıklarının veya bitkiler ile sanat, tarih veya arkeoloji değeri olan millî servetlerin veya ticarî ve sınaî mülkiyet haklarının korunması gibi genel kısıtlama sebeplerini belirtmiştir.

Ancak uygulamada gerek AT gerekse de Türkiye, bu konulardaki yükümlülüklerini yerine getirmede hayli zorlanmışlardır.

KP, AT'nin KP'nin yürürlüğe girmesinden itibaren Türkiye'den yaptığı ithalata uyguladığı miktar kısıtlamalarını kaldırmasını ve bu liberasyonu Türkiye'ye konsolide etmesini hükme bağlamıştır (md: 24). Aynı zamanda Topluluğun Türkiye'den yaptığı ithalatta, "yeni miktar kısıtlamaları ve eş etkili tedbirler koymaktan" (md: 22/1) ve uygulanmakta olan ithalat miktar kısıtlamaları ve eş etkili tedbirleri daha kısıtlayıcı hale getirmekten sakınmalarını önermektedir (md: 23/1). KP, Topluluğun bu konulardaki yükümlülüklerini "en geç" 22 yıllık dönem sonunda tamamen yerine getirmesini hükme bağlamıştır (md: 26/1- 27/1-30/1).

AT, Türk sanayi ürünlerine yönelik miktar kısıtlamaları ve eş etkili önlemleri kaldırma konusundaki yükümlülüklerini, ipek böceği kotası ve ham ipek istisnaları dışında, KP'nin yürürlüğe girmesinden önce, 1 Eylül 1971 Tarihi'nde, yerine getirmeye başlamıştır (Karluk, 1997: 43). Ancak AT, "ilerleyen yıllarda" Türkiye'ye yönelik olan yükümlülüklerine uymamaya başlamıştır. Özellikle İngiltere'nin önayak olmasıyla bazı devletlerin itirazları üzerine aldığı tek taraflı bir kararla Komisyon, pamuk ipliği ve tekstil ürünlerinde Türkiye'ye kota uygulamaya başlamıştır (Can ve Çınar, 2005: 71).

AT, Türkiye'nin tekstil ürünleri ihracatının kendi iç pazar yapısını bozduğunu gerekçe göstererek, "gönüllü olarak" ihracatını kısıtlamasını istemiştir. Bunun için de 1978 yılının sonunda, tekstil ürünü ihraç eden gelişme yolunda olan 26 ülke ile beş yıllık gönüllü bir ihracat kısıtlaması anlaşması imzalamış, benzer bir anlaşmayı Türkiye ile de yapmak istemiştir. Türkiye'nin buna itiraz etmesi üzerine de, Türk pamuk ipliğinin sübvanse edildiğini öne sürerek, 1981'de pamuk ipliğine %16 oranında bir anti damping vergisi koymuştur. Anti damping vergisi, Taraflar arasında yapılan "Gönüllü İhracat Kısıtlaması Anlaşması" ile kaldırılmıştır (Karluk, 1997: 45-47). Ancak AT'nin Türk tekstil ürünlerine yönelik olan tarife dışı engelleri devam etmiştir. Bu kısıtlamalar, 1996 yılının başından itibaren, GB hükümlerinin yürürlüğe girmesine kadar devam etmiştir (Can ve Çınar, 2005: 71).

KP, Türkiye'nin miktar kısıtlamaları ve "liberasyon konsolidasyonu" konusunda, üzerinde miktar kısıtlamaları olan (libere olmayan) ve olmayan (libere olan) mallara göre ikili bir ayrıma gitmiştir (Can ve Çınar, 2005: 57).

Miktar kısıtlamasına tabi olmayan, yani libere mallarda, KP hükümlerinin, Türkiye'nin 1967 yılında Topluluk'tan yaptığı özel ithalatının ancak % 35'ine uygulanmasını ve bu oranların, KP'nin yürürlüğe girmesinden itibaren 3, 8, 13 ve 18 yıl sonra aşamalı olarak sırasıyla % 40, 45, 60 ve 80'e yükseltilmesini, yani konsolide etmesini öngörmüştür (md: 22/2). KP, ithalatı libere olmakla birlikte Türkiye'nin AT'ye konsolide edilmemiş bulunan maddeler ithalatına yeni miktar kısıtlamaları koyabileceğini hükme bağlamıştır. Ancak bunu, Türkiye'nin yeni miktar kısıtlamaları koyduğu tarihten önceki son üç yıllık Topluluk çıkışlı ithalat ortalamasının en az % 75'ine eşit miktarda Topluluk lehine kontenjanlar açma şartına bağlamıştır (md: 22/5).[12] KP'nin libere olan mallar konusunda, geçiş döneminin sonuna kadar %80'lik bir konsolidasyon öngörmesi, Türkiye'nin Topluluk çıkışlı libere mallar ithalatına %20'lik bir miktar kısıtlamasına gidebileceği sonucu çıkmaktadır (Can ve Çınar, 2005: 57).

Türkiye'nin Toplulukla dış ticaretinde, Topluluk kaynaklı libere olmayan mal ithalatında uygulayacağı "liberasyon konsolidasyonu", KP'nin 25. ve 26. maddelerinde ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Buna göre KP'nin yürürlüğe girmesinden bir yıl sonra Türkiye, libere olmayan malların ithalatında AT lehine kontenjanlar açacaktır. Protokol'ün yürürlüğe girmesinden üç (3) yıl sonra da KP'nin üçüncü fıkrasında belirtilen kontenjanları, toplam değer olarak en az % 10 ve her madde ile ilgili kontenjanın değerinde de en az % 5 oranında bir genişleme gerçekleştirilecek şekilde arttırılmasını ve bu değerlerin, her iki yılda bir, önceki döneme göre aynı oranlarda arttırılmasını öngörmektedir (md: 25/4). Protokol'ün yürürlüğe girişinin on üçüncü yılında başlayarak, her kontenjanın iki yılda bir, önceki döneme göre en az %20 oranında artırılacağı belirtilmiş (md: 25/5); Türkiye'nin

[12] KP'nin 22/5. maddesi: Türkiye'nin libere olmakla beraber bu madde uyarınca konsolide edilmemiş bulunan maddelerin ithalatına, kısıtlama koyduğu tarihten önceki son üç yıllık Topluluk çıkışlı ithalat ortalamasının en az %75'ine eşit miktarda Topluluk lehine kontenjanlar açmak şartıyla, yeniden miktar kısıtlamaları koyabileceğini ve bu kontenjanlara 25. maddenin 4. fıkrası hükümlerinin uygulanacağını belirtmektedir.

KP'nin yürürlüğe girmesinden en geç 22 yıl sonra, uygulanan bütün ithalat miktar kısıtlamalarını kaldırması öngörülmüştür. Böylece 1986 yılına kadar %10'luk, bu tarihten sonra da %20'lik artışlarla 1995 yılına kadar bütün miktar kısıtlamalarının kaldırılması düşünülmüştür (Karluk, 1997: 44).

Tablo 2-8: Katma Protokol'ün Libere Mallar İçin Öngördüğü Liberasyon Konsolidasyon Programı ile Fiilen Gerçekleşen Liberasyon Konsolidasyon Programı

Programlanan Liberasyon Konsolidasyon Oranları				Gerçekleşen Liberasyon Konsolidasyon Oranları			
	Yıllar	YİO (%)	KİO (%)		Yıllar	YİO (%)	KİO (%)
	1973	35	35		1973	35	35
	1974	-	35		1974	-	35
	1975	-	35		1975	-	35
	1976	5	40		1976	5	40
	1977	-	40		1977	-	40
	1978	-	40		1978	-	40
	1979	-	40		1979	-	40
	1980	-	40		1980	-	40
	1981	5	45		1981	E	40
	1982	-	45		1982	-	40
	1983	-	45		1983	-	40
	1984	-	45		1984	-	40
	1985	-	45		1985	-	40
	1986	15	60		1986	E	40
	1987	-	60		1987	-	40
	1988	-	60		1988	-	40
	1989	-	60		1989	5	45
	1990	-	60		1990	15	60
	1991	20	80		1991	20	80
	1992				1992	-	80

Kaynak: (Can ve Özen, 2005: 58, 70). Kısaltmalar, YİO: Yıllık İndirim Oranı, KİO: Kümülatif İndirim Oranı, E: Ertelendi.

Türkiye, KP'den kaynaklanan miktar sınırlamalarının ve eş etkili önlemlerinin kaldırılması ile liberasyon konsolidasyonunun sağlanması konusundaki yükümlülüklerini 1973 ve 1976 yıllarında yerine getirerek (Can ve Özen, 2005: 70) %40 oranında bir liberasyon konsolidasyonu gerçekleştirmiştir. Bu dönemde kısıtlamaya tabi olmayan mallardaki liberasyon oranı, %70 civarını bulmuştur (Karluk, 1997: 44).

Türkiye, miktar kısıtlamaları konusundaki yükümlülüklerini de 1976 yılında dondurmuştur. Bu yükümlülüklerini Türkiye, ancak AT ile olan ilişkilerinin seyri içinde, Aralık 1988'de yapılan Ad Hoc Komite toplantısı sonucunda" alınan karar gereğince, ertelenen konsolide liberasyon oranını, 01. 01. 1989 Tarihi'nden itibaren %45'e, bu oranı iki yıl içinde %60'a, 1995 sonunda ise %100'e çıkarmayı taahhüt etmiştir. Bunun sonucunda da Türkiye, konsolide liberasyon yükümlülüklerini 1989 yılından itibaren yeniden yerine getirmeye başlamıştır (Karluk, 1997: 44). Bu kapsamda 1989 yılında %5, 1990'da %15, 1991'de %20'lik konsolidasyon oranları ile, libere mallar için KP'nin öngördüğü %80'lik konsolidasyon hedefine ulaşmıştır (Can ve Çınar, 2005: 70). Liberasyon konsolidasyon oranının %80 ile sınırlandırılmış olması, Türkiye'ye zımni olarak %20'lik bir serbestlik tanıdığı sonucu çıkmaktadır.

Türkiye, libere olmayan mallar konusundaki yükümlülüklerini 1976 yılında %10'lık bir oranla yerine getirmeye başladıktan sonra bu yükümlülükleri dondurmuştur. Ancak Türkiye'nin 1981 ve 1983 yıllarındaki ithalat rejim kararları ile ithalattaki kota sistemini kaldırmasından dolayı, ithalattaki libere olan ve olmayan mallar ayrımı kalkmıştır.

Türkiye'nin ithalat rejim kararları yani AT'ye verilen taahhütlerden bağımsız olarak "iç ekonomik dinamikleri ile" ithalattaki kota sistemini kaldırması, Türkiye'nin miktar kısıtlamaları konusundaki yükümlülüklerini de facto olarak yerine getirmesini sağlamıştır. Bu da miktar sınırlamalarının kaldırılması konusundaki hükümlerin işlevinin kalmaması sonucunu yaratmıştır. (Karluk, 1997: 44; Can ve Çınar, 2005: 71).

Tablo 2-9: Katma Protokol'ün Taraflar Arasındaki Dış Ticarette Libere Olan ve Olmayan Maddelerde Öngördüğü Liberasyon Konsolidasyon Uyum Düzeyi

Libere Olan Mallardaki Konsolidasyon Liberasyon Oranı				Libere Olmayan Mallarda AT'ye Açılacak Kontenjanların Miktarı			
	Yıllar	YİO (%)	KİO (%)		Yıllar	Artırma Oranı (%)	Kontenjan 1973=100
	1973	35	35		1973	-	100
	1974	-	35		1974	-	100
	1975	-	35		1975	-	100
	1976	5	40		1976	10	110
	1977	-	40		1977	-	110
	1978	-	40		1978	10	121
	1979	-	40		1979	-	121
	1980	-	40		1980	10	133
	1981	5	45		1981	-	133
	1982	-	45		1982	10	146
	1983	-	45		1983	-	146
	1984	-	45		1984	10	161
	1985	-	45		1985	20	193
	1986	15	60		1986	-	193
	1987	-	60		1987	20	232
	1988	-	60		1988	-	232
	1989	-	60		1989	20	278
	1990	-	60		1990	-	278
	1991	20	80		1991	20	334
	1992	-	80		1992	-	334
	1993	-	80		1993	20	401
	1994	-	80		1994	-	401
	1995	"*Tam Liberasyon*"	80		1995	"*Tam Liberasyon*"	401

Kaynak: (Karluk, 1997: 46). Kısaltmalar, YİO: Yıllık İndirim Oranı, KİO: Kümülatif İndirim Oranı.

2.4.4. Türkiye ve Avrupa Topluluğu'nun 1/95 Sayılı Gümrük Birliği Kararı Kapsamındaki Yükümlülükleri

Türkiye ile AT arasında 6 Mart 1995 Tarihi'nde Brüksel'de yapılan toplantı sonucunda alınan, "Gümrük birliğinin son döneminin uygulanmaya konmasına ilişkin 1/95 sayılı Türkiye-AT Ortaklık Konseyi Kararı"nın, bu kararın 31 Aralık 1995 Tarihi'nde yürürlüğe girmesini öngören hükmü gereği (md: 65), 1 Ocak 1996 Tarihi'nden itibaren yürürlüğe girmesi ile GB yönüyle Ankara Anlaşması'nın öngördüğü son döneme girilmiştir.[13]

GBK, her iki Tarafın karşılıklı yükümlülükleri esasından çok, Türkiye'nin GBK ile AT karşısında üstleneceği yükümlülükler esası üzerine inşa edilmiş bir karardır. Bu özelliğinden dolayı her iki Tarafın yükümlülüklerinden çok Türkiye'nin AT karşısında yükümlülüklerini ifade etmek daha yerinde bir tespit olur.

GB'ye girilmesiyle birlikte Türkiye, AT'nin gümrük mevzuatına uyum konusunda belli ölçülerde yaptığı çalışmalara daha yoğun bir biçimde devam etmiştir. AB'nin dinamik müktesebatı dolayısıyla bu süreç, aralıksız olarak devam etmektedir.

2.4.4.1. Gümrük Birliği Kararı Kapsamında Öngörülen Ortak Yükümlülükler

GB'nin kurulması ile Taraflar arasındaki dış ticarette, sanayi ve işlenmiş tarım ürünlerindeki, belirtilen istisnalar dışında, engellerin kaldırılması ve yasaklanması hükme bağlanmıştır. GBK'nın 7. maddesinde belirtilen bu istisnalar malların ithaline, ihracına veya transit geçişine getirilecek genel yasaklamalar veya kısıtlamalardır. Bunlar: "genel ahlak, kamu düzeni ve güvenliği; insanların, hayvanların ve bitkilerin yaşam ve sağlıklarının; sanatsal, tarihsel ve arkeolojik değere sahip ulusal varlıkların veya sınai ve ticari mülkiyetin korunması amacına yönelik yasaklamalar ve kısıtlamalardır. Ancak, bu yasak ve kısıtlamaların, Taraflar

[13] Brüksel Toplantısı'nda Gümrük Birliği'nin, Türkiye'nin yükümlülüklerini yerine getirmesi ve bu durumun, AB tarafından Ekim 1995 Tarihi'nde yeniden gözden geçirilmesi sonucunda tatmin edici düzeyde bulunması halinde 1996 yılında başlaması öngörülmüştür. Bkz. (Dura ve Atik, 2007: 500).

arasındaki ticarette keyfi bir ayırımcılık veya örtülü bir kısıtlama aracı olarak kullanılamayacağını da belirtmiştir.

Buna göre GBK'nın yürürlüğe girmesinden itibaren Topluluk ve Türkiye arasındaki ithalat ve ihracattaki gümrük vergileri ile eş etkili vergi ve resimler tamamen kaldırılır ve Taraflar, bu tarihten itibaren ithalat ve ihracata yeni gümrük vergileri ve eş etkili vergi ve resimler koymaktan kaçınırlar. Bu hükümler aynı zamanda mali nitelikli olan gümrük vergileri için de geçerli olacaktır (md: 4). GBK ile gümrük vergileri ve eş etkili vergi ve resimlerin kaldırılmasının yanı sıra, Taraflar arasındaki ithalat ve ihracattaki bütün miktar kısıtlamaları ve eş etkili önlemlerinde yasaklandığına hükmetmiştir (md: 5-6).

Tarım ürünleri konusunda GBK, KP'de belirtilen tarım ürünlerinin de gümrük birliğinde serbest dolaşımının sağlanması konusundaki hükümlerini teyit ettiğini, ancak tarım ürünlerinin gümrük birliği bölgesinde serbest dolaşıma girmesi için daha zamana ihtiyaç olduğunu belirtmiştir (md: 24). Onun için de Tarafların, tarım ürünleri ticaretinde birbirlerine tanıdıkları tercihli rejimleri, karşılıklı çıkarlara dayanacak biçimde aşamalı olarak iyileştirmelerini önermektedir (md: 26).

GBK, gümrük birliğinin etkili bir biçimde işleyebilmesi amacıyla Tarafların fikri, sınai ve ticari mülkiyet haklarının "yeterli ve etkili bir biçimde korunması" ve uygulanması için 1/95 sayıl GBK'ın 8 nolu Ek'inde yer alan taahhütleri yerine getirmelerini kararlaştırmıştır (md: 31).

GBK'ın 8 nolu Ek'inde yer alan hükümler, daha çok Türkiye'nin fikri, sınai ve ticari mülkiyet hakları konusunda AT'nin mevzuatını üstlenme yükümlülüklerinden oluşmaktadır. Bu kapsamda Türkiye'nin, Uruguay Round çok taraflı ticaret müzakereleri sırasında imzalanan Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması'ndan (TRIPS) doğan yükümlülükleri yerine getirmesi için, GBK'nın yürürlüğe girmesinden itibaren en geç üç yıl içinde TRIPS Anlaşması'nı uygulamayı taahhüt etmesini hükme bağlamaktadır (DPT, 2001: 236-240).

GBK, Taraflar arasında yapılan dış ticarette adil rekabet koşullarını engelleyen, bozan ya da kısıtlayıcı özellikte olan bütün teşebbüsler arası anlaşmaları,

teşebbüs birliklerince alınan kararları ve uyumlu davranışların yasaklandığını belirtmektedir. Bu tür girişimlerin kendiliğinden yok hükmünde olduğunu, bunların neler olduğunu ve istisnalarını belirtmektedir (md: 32-34).

GBK, doğrudan ve dolaylı vergilendirme konusunda da Taraflar açısından ortak hükümler öngörmüştür. Buna göre GBK, Tarafların uluslararası anlaşmalardan kaynaklanan kazanımlarına engel oluşturmayacaktır. Aynı zamanda vergiden kaçınılması veya vergi kaçakçılığının önlemesi amacıyla alınan tedbirlerin ve bu tedbirlerin uygulanmasının, Tarafların bazı vergi uygulamaları hakkını engelleyemeyeceğini belirtmiştir (md: 49). Bu vergi uygulamaları hakkı, "Tarafların, ikamet ettikleri yer itibarıyla benzer durumda olmayan vergi mükelleflerine, kendi vergi mevzuatının ilgili hükümlerini uygulama" serbestisini içermektedir (md: 49).

Dolaylı vergilendirme konusunda da, Tarafların farklı uygulamalar içine girmemelerini, farklı bir uygulama varsa da GBK'nın yürürlüğe girmesinden itibaren kaldırmalarını öngörmektedir (md: 50).

Tarafların aldıkları "korunma veya koruma önlemlerinin" etkilerini hesaba katan GBK'ya göre: Taraflardan birinin aldığı bir korunma veya koruma tedbirinin GBK'nın öngördüğü haklar ve yükümlülükler arasında bir dengesizlik yaratması durumunda diğer taraf da, bunları telafi etme ölçüsünde gerekli önlemleri alabilir. Ancak alınan bu önlemler içinde öncelik, "gümrük birliğinin işleyişini en az aksatanlara" verilecektir (md: 64).

2.4.4.2. Gümrük Birliği Kapsamında Türkiye'nin Yükümlülükleri

Tarafların ortak yükümlülüklerini saymazsak, GBK, Türkiye'nin her yönden AB'nin gümrük ve gümrükle bağlantılı teknik mevzuatını üstlenmesini öngörmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin, GBK'nın yürürlüğe girmesinden itibaren beş yıl içinde AT'nin ticarette teknik engellerin kaldırılması konusundaki mevzuatını "iç hukuk" müktesebatına dahil etmesini; bunun için de Tarafların, standardizasyon, ölçme ve kalibrasyon, kalite, akreditasyon, test ve belgelendirme alanlarında

aralarında "etkili bir işbirliği" oluşturmalarını öngörmüştür (md: 8). Bunun sonucunda da belirli bir malın ticaretindeki teknik engellerin kaldırılması için Türkiye'nin AT "araç veya araçlarını yürürlüğe" koyması durumunda, Taraflar arasındaki ticaretin, AT'nin mevzuatına göre yapılmasını ve bunun aksi yönündeki uygulamalardan Türkiye'nin sakınmasını hükme bağlamıştır (md: 9-10).

Türkiye, GBK'nın yürürlüğe girmesi ile AT'nin üçüncü ülkelere karşı birçok alan ve sektörde uyguladığı ticaret politikası mevzuatını kendisine uyarlama ve uygulama yükümlülüğünün altına girmiştir. Bu kapsamda Türkiye, GATT'ın 24. maddesi hükmüne uygun olarak, AT'nin tekstil sektöründe uyguladığı ticaret politikasına uyarlanmış bir politika uygulamasını, bunun için de Topluluğun, Türkiye'ye gerekli yardımda bulunmasını hükme bağlamıştır (md: 12).

GBK'nın 12. maddesinde başlıklar halinde belirtilen ticaret politikası önlemleri: İthalattaki Ortak Kurallara ilişkin (EC) 3285/94 sayılı Konsey Tüzüğü; Bazı Üçüncü Ülkelerden Yapılan İthalattaki Ortak Kurallara ilişkin (EC) 519/94 sayılı Konsey Tüzüğü; Miktar Kotalarını Tayin Etmek İçin Bir Topluluk Prosedürü Oluşturan (EC) 520/94 sayılı Konsey Tüzüğü (uygulama hükümleri: (EC) 738/94 sayılı Komisyon Tüzüğü); İthalatta Damping ve Sübvansiyon Uygulamalarına Karşı Korumaya ilişkin (EC) 3283/94 ve (EC) 3284 /94 sayılı Konsey Tüzükleri; Ortak Ticaret Politikası Alanındaki Topluluk Usullerini Belirleyen (EC) 3286/94 sayılı Konsey Tüzüğü; İhracatta Ortak Kuralları Oluşturan (EEC) 2603/69 sayılı Konsey Tüzüğü; Resmi Olarak Desteklenen İhracat Kredilerine İlişkin 93/112/EEC sayılı Konsey Kararı; Tekstil ve Hazır Giyimde Hariçte İşleme Düzenlemelerine İlişkin (EC) 3036/94 sayılı Konsey Tüzüğü; Ortak Kurallara Göre Tekstil İthalatına İlişkin (EC) 3030/93 sayılı Konsey Tüzüğü; Otonom Rejime Tabi Tekstil İthalatına İlişkin (EC) 517/94 saylı Konsey Tüzüğü; Tayvan'dan Tekstil İthalatına İlişkin (EC) 3951/92 sayılı Konsey Tüzüğü'nün öngördüğü önlemlerdir.

GBK'nın yürürlüğe girmesi ile Türkiye, gümrük birliği bölgesi dışındaki üçüncü ülkelere karşı, AT'nin Ortak Gümrük Tarifesini (OGT) uygulama taahhüdünde bulunmuştur (md: 13). Bu kapsamda Türkiye'nin kendi gümrük tarifesini Topluluğun uyguladığı OGT'ye "eş zamanlı olarak" uyumlulaştırabilmesi

için bu konulardaki çalışmalardan önce Topluluğun, Türkiye'yi bilgilendirmesini hükme bağlamıştır (md: 14).

GBK, OGT'den sapma olarak, KP'nin de 19. maddesi uyarınca, Topluluğun belirlediği üçüncü ülke menşeli belirli mallara, Türkiye'nin beş yıl süre boyunca OGT'den daha yüksek oranlı bir tarife uygulayabileceğini belirtmiştir (md: 15). Bu hükmün gereği olarak Türkiye, 2/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ekinde yer alan sanayi ürünlerinde, söz konusu kararda belirtilen, OGT'den daha yüksek oranda gümrük vergisi uygulaması kararlaştırılmıştır (DPT, 2001: 243-246).

GBK, Türkiye'nin ticaret politikasının Topluluğun ticaret politikasıyla uyumlu hale getirilmesi amacıyla hem otonom rejimleri, hem de üçüncü ülkelerle yapılan tercihli anlaşmaları kapsayan, Topluluğun tercihli gümrük rejimine Türkiye'nin aşamalı olarak beş yıl içinde uyum sağlamasını öngörmüştür (md: 16)

Tarım ürünlerinin Taraflar arasında serbest dolaşımının sağlanması sorunu, üzerinde uzlaşılamayan konuların başında gelmektedir. Ankara Anlaşması'nın imzalanmasından, KP'nin uygulanmasına ve gümrük birliği yönüyle Taraflar arasındaki entegrasyonun son aşamasına geçilmesine rağmen, tarım ürünlerinin Taraflar arasındaki serbest dolaşımı tam olarak sağlanamamıştır. Bu sorun, AT'nin tarım ürünlerinde OGT'ye geçmek konusunda isteksiz davranmasından kaynaklanmaktadır. Türkiye ile OGT'ye geçmek yerine, Ankara Anlaşması'ndan sonra aşamalı olarak yaygınlaştırılan "tarım tavizleri" Türkiye'ye tanınmaya devam edilmiştir. Bu tarım tavizleri, Türkiye'ye belli ölçülerde avantaj sağlasa da, tarım ürünlerine uygulanan tarife dışı engellerden olan "referans fiyatı, asgari ithal fiyatı, tarım takvimleri, ek vergiler ve prelevmanlar, miktar kısıtlamaları, bölgesel kısıtlamalar ile sağlık standartları" uygulamaları yüzünden bu ürünlerin AT pazarına girmesini zorlaştırmaktadır (Karluk, 1997: 85).

KP, Türkiye'nin tarım ürünlerinin 22 yıllık bir takvim içinde, AT'de serbest dolaşıma girebilmesi amacıyla Türkiye'nin Ortak Tarım Politikasına uyum sağlamasını öngörmüştür (md: 33/1). Ancak uygulamada Ortak Tarım Politikası'na uyum sağlanması için gerek Ankara Anlaşması, gerekse de KP pek bir yükümlülük getirmemiştir (Karluk, 1997: 91).

GBK, Taraflar arasındaki tarım ürünlerinin ticaretinde ikili bir ayrıma gitmiştir. Bu ayrım, işlenmiş tarım ürünleri ile işlenmemiş klasik tarım ürünleri ayrımıdır. İşlenmiş tarım ürünlerinde, belirlenmiş olan sanayi payı ile tarım payı ayrımında, sanayi kısmının Taraflar arasındaki ithalatında gümrük vergilerinin sıfırlanması öngörülmüştür. Buna karşılık Taraflar, tarım payı için, klasik tarım ürünlerinde olduğu gibi gümrük vergisi uygulamasına devam edeceklerdir. Bunun gerekçesi olarak, OTP'ye geçilmesi için KP'de belirtilen süreden daha uzun bir sürece ihtiyaç duyulması gösterilmektedir (md: 24/2). Ancak Taraflar bunu yaparlarken, tarım ürünleri ticaretinde birbirlerine tanıdıkları tercihli rejimleri, karşılıklı çıkarlara dayanacak biçimde aşamalı olarak iyileştireceklerdir (md: 26)

GB'ye girmesinin sonucu olarak Türkiye, AB'nin gümrük mevzuatına uyum sağlama ve uygulama yükümlülüğü altına girmiştir. Bunun gereği olarak da Türkiye, AB'nin Gümrük Kanunu diyebileceğimiz 12 Ekim 1992 Tarih ve 2913/92 sayılı Konsey Tüzüğü (Council Regulation) ile AB'nin gümrük yönetmeliği diyebileceğimiz ve Konsey Tüzüğü'nün uygulama hükümlerini düzenleyen 2 Temmuz 1993 Tarih ve 2454/93 sayılı Komisyon Tüzüğü'ne (Commission Regulation) uyum sağlama taahhüdü altına girmiştir. Böylece AB gümrük mevzuatını düzenleyen 253 maddelik Gümrük Kodu ile bunun uygulamasını düzenleyen 915 maddeden ve yüz on üç ekten oluşan Gümrük Yönetmeliği'ne uyum sağlama yükümlülüğü daha yoğun bir biçimde başlamıştır (http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1993R2454:20010701:EN:PDF. Erişim Tarihi: 29.09.2011).

GBK ile birlikte Türkiye'nin yukarıdaki paragrafta bahsedilen Konsey ve Komisyon Tüzüklerindeki hükümlere uygun olarak, eşyanın menşei, gümrük kıymeti, gümrük birliği bölgesine girmesi; gümrük beyan, eşyanın serbest dolaşıma girmesi, askıya alma düzenlemeleri ve ekonomik etkili gümrük rejimleri, "malların dolaşımı", gümrük borcu, itiraz hakkı gibi konularda Birliğin mevzuatını kabul etmesi hükme bağlanmıştır (md: 28/1).

Gümrük Kanunu ve Yönetmeliğinin yanı sıra Türkiye, AB'nin gümrük mevzuatına dahil olan ilgili diğer mevzuata da uyum sağlamak için gerekli tedbirleri

almakla yükümlü olmuştur. AB'nin gümrük müktesebatı konusundaki ikincil mevzuat, GBK'nın 28. maddesinde belirtilmiştir. Bunlar:

> "*Taklit malların serbest dolaşıma sokulmasını yasaklayan önlemler getiren 1 Aralık 1986 tarih ve (EEC) 3842/86 sayılı Konsey Tüzüğü ile onun uygulama önlemlerini belirleyen 14 Ekim 1987 tarih ve (EEC) 3077/87 sayılı Komisyon Tüzüğü; Topluluğun gümrük vergisi istisnaları sistemini düzenleyen 28 Mart 1983 tarih ve (EEC) 918/83 sayılı Konsey Tüzüğü ile onun uygulama önlemlerini belirleyen 29 Temmuz 1983 tarih ve (EEC) 2287/83, (EEC) 2288/83, (EEC) 2289/83 ve (EEC) 2290/83 sayılı Komisyon Tüzükleri; Ortak Gümrük Tarifesinin 51.inci Faslında ve 53 ila 62.nci Fasıllarında yer alan ve Topluluğa ithal edilen bazı tekstil ürünleri için menşe kanıtlarına ve bu kanıtların kabulüne ilişkin (EEC) 616/78 sayılı Konsey Tüzüğü*"dür.

GB'nin etkili bir biçimde işleyebilmesi amacıyla Tarafların, ilgili mevzuatlarını birbirine uyumlu hale getirmeleri öngörülmüştür. Ancak burada AB'nin mevzuatını Türkiye'ye yakınlaştırması söz konusu olmadığına göre; AB'nin belirlediği yönleri ile Türkiye'nin AB müktesebatına uyum sağlama yükümlülüğü söz konusudur. Bu durum GBK'nın 39/1. maddesinde açıkça belirtilmiştir. Buna göre: Türkiye, GB ile amaçlanan ekonomik entegrasyonu sağlamak amacıyla, rekabet kurallarıyla ilgili mevzuatını, AT mevzuatıyla uyumlu hale getirecek ve etkin bir biçimde uygulanmasını temin edecektir.

Bu yükümlülükleri yerine getirmesi için Türkiye'nin neler yapması gerektiği 39. maddenin ikinci fıkrasında ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Bunlara kısaca değinmekte yarar bulunmaktadır.

AB öncelikle Türkiye'den, GB yürürlüğe girmeden önce teşebbüslerinin AT Antlaşması'nın 85 ve 86. maddelerinde yer alan koşulların yerine getirilmesi için yasal düzenleme yapmasını; bu kuralları ve ilkeleri etkin bir şekilde uygulayacak bir rekabet kurumunun da kurulmasını talep etmektedir.

AT Antlaşması'nın 85 ve 86. maddeleri, teşebbüslere uygulanacak negatif kuralları düzenlemektedir. Üye Ülkeler arasındaki ticareti etkileyebilecek ve ortak

pazar içindeki rekabetin engellenmesi, kısıtlanması veya bozulmasına yol açan veya bu sonucu doğuran (anlaşmaları), pazardaki hâkim durumu kötüye kullanan eylemleri vb. girişimleri yasaklamaktadır.

Türkiye'nin GB'nin yürürlüğe girmesinden itibaren bir yıl içinde, Toplulukta yürürlükte bulunan tüm blok muafiyet tüzüklerinde ve AT makamlarınca geliştirilen içtihatlarda yer alan ilkelerin uygulanmasını sağlamak durumunda olduğu belirtilmiştir.

GBK yürürlüğe girmesinden önce, Türkiye'nin tekstil ve hazır giyim sektörüne verilen bütün yardımları, AT Antlaşması'nın 92 ve 93. maddelerine göre belirlenen ilgili Topluluk çerçeve kararları ve yönlendirme kararlarına uygun hale getirmesi istenmiştir. Bunun yanı sıra tekstil ve hazır giyim sektörüne verilenler dışındaki bütün yardım programlarının da GB'nin yürürlüğe girmesinden itibaren iki yıl içinde, AT Antlaşmasının 92 ve 93. maddelerine göre belirlenen ilgili Topluluk çerçeve kararları ve yönlendirme kararlarına uygun hale getirmesini öngörmektedir. Aynı zamanda Türkiye'nin söz konusu çerçeve kararları ve yönlendirme kararlarına uyumlu hale getirdiği bu sektörlere yönelik bütün yardım programlarını Topluluğa bildirmesi hükme bağlanmıştır. GB'nin yürürlüğe girmesinden sonra da AT, bu çerçeve ve yönlendirme kararlarının kabulü, iptali veya değişikliğiyle ilgili işlemleri mümkün olan en kısa süre içerisinde Türkiye'ye bildirecektir. Türkiye, bu bilgilerin verilmesinden sonra, yasalarını bir yıl içinde Toplulukla uyumlu hale getirecektir. Bunun dışında GBK, verilen "münferit yardımlar" ile Topluluk çerçeve veya yönlendirme kararları kapsama dışında verilmekle beraber değeri belli bir miktarı aşan (12 milyon ECU) yardımların da AT'ye bildirilmesi istenmiştir

Yukarıda gönderme yapılan AT Antlaşması'nın 92 ve 93. maddeleri, devletler tarafından yapılan yardımlar konusunu düzenlemektedir. Üye Devletler tarafından veya devlet kaynakları kullanılarak yapılan yardımların "ortak pazar" hükümleri ile bağdaşıp bağdaşmadığı ayrımı yapılmaktadır. Ortak Pazar hükümleri ile bağdaşmayan, devletler tarafından veya devlet kaynakları kullanılarak yapılan yardımları yasaklanmaktadır.

2.4.4.3. Türkiye'nin Gümrük Birliği Kararı Kapsamındaki Yükümlülüklerini Yerine Getirmesi

Türkiye GB'ye girdikten sonra özellikle gümrük ve dış ticaret mevzuatını AB'ye uyumlu hale getirme sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. İlgili konulardaki AB müktesebatının sayısı, kapsamı ve bunun için TBMM'de yasal düzenlemelerin yapılması gereği göz önüne alındığında yükümlülüğün kapsamının ağırlığı daha iyi anlaşılmaktadır.

Türkiye GB'ye daha girmeden, 07.12.1994 Tarihinde kabul edilen 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun (13.12.1994 Tarih ve 22140 sayılı Resmi Gazete) ile 4077 sayı ve 23.02.1995 Tarihli Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun (08.03.1995 Tarih ve 22221sayılı Resmi Gazete) TBMM'de çıkarmıştı. Ancak Türkiye'nin daha yaklaşık olarak altmış tane yasayı çıkarması gerekmekteydi. Bu yasaların GB'ye girilmesi dolayısıyla çıkarılması gerektiği gibi; Türkiye'nin Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) kurulmasına ilişkin Uluslararası Anlaşmayı, 95/6525 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 03.02.1995 Tarihi'nde onaylamasının bir zorunluluğu olarak da çıkarması gerekmekteydi. Gerek DTÖ'nün kurulması Anlaşması'na taraf olunması dolayısıyla, gerekse de GB'ye girilmesi gerekçesiyle kısa bir sürede çok sayıda yasal düzenlemenin yapılma yükümlülüğünün altına girilmesi, yapılacak bu yasal düzenlemelerinin Türkiye'nin koşullarına uygun olup olmadığının yeterli düzeyde incelenme sorununu ortaya çıkarmıştır (Karluk, 1997: 156-157).

Türkiye, hem GB'ye girmesi dolayısıyla, hem de uluslararası anlaşmaların gereği olarak GBK'nın uygulanmaya başlanmadan önce yukarıdaki paragrafta belirtilen Rekabetin Korunması Hakkında Kanun ve Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunu'nun yanı sıra birçok yasal düzenleme yapmıştır. Bu kapsamda aynı tarih ve sayılı Resmi Gazete'de (01.06.1995 Tarih ve 22300 sayılı (mükerrer) Resmi Gazete) yayımlanan 30.4.1995 Tarih ve 95/6814 sayılı İthalatta Gözetim ve Korunma Önlemleri ile Kota İdaresi ve Tarife Kontenjanı Hakkında Karar, 95/6815 sayılı Belirli Tekstil Ürünleri İthalatında Gözetim ve Korunma Önlemleri Hakkında Karar, 95/6816 sayılı İkili Anlaşmalar ve Protokoller veya Diğer Düzenlemeler

Kapsamı Dışında Kalan Belirli Ülkeler Menşeli Tekstil Ürünleri İthalatında Gözetim ve Korunma Önlemleri Hakkında Karar çıkarılmıştır.

Bu düzenlemelerin dışında 20/12/1995 Tarih ve 95/7608 sayılı Türkiye'nin Ticari Haklarının Korunması Hakkında Karar (31.12.1995 Tarih ve 22510 sayılı Resmi Gazete), 06/10/1995 Tarih ve 95/7348 sayılı Belirli Ülkeler Menşeli Malların İthalatında Gözetim ve Korunma Önlemleri Hakkında Karar, 95/7614 sayılı Bazı Şahsi ve Ticari Mahiyette Eşyanın Bedelsiz İthaline İlişkin Karar, 95/7615 sayılı Dahilde İşleme Rejimi Kararı, 95/7616 sayılı İhracatta Kota ve Tarife Kontenjanı Belirlenmesi ve İdaresine İlişkin Karar, 95/7617 sayılı Hariçte İşleme Rejimi Kararı ve 96/8703 sayılı Bazı Üçüncü Ülkelerde İşlem Gördükten Sonra Türkiye'ye Yeniden İthal Edilen Belirli Tekstil Ürünlerine ve Giyim Eşyasına Uygulanan Ekonomik Etkili Hariçte İşleme Düzenlemeleri Hakkında Karar Çıkarılmıştır (http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/ulusalpr/3-1.pdf. Erişim Tarihi: 12.09.2011; Ulusal Program C-1, 2001: 34). Bunların yanı sıra Maden Kanunun Uygulanmasına Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik çıkarılmış ve ithalatta alınan Madencilik Fonu sıfırlanmıştır (Karluk, 1997: 157).

Türkiye, GBK ile 2976 Sayı ve 02.02.1984 Tarihli Dış Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanun (15.02.1984 Tarihi ve 18313 Sayılı Resmi Gazete) kapsamında tahsil edilen Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu (DFİF) ile Toplu Konut Fonu (TKF) ve diğer dış ticaret fonlarını kaldırmıştır. Bunun gerekçesi söz konusu fonların eş etkili vergiler sınıfına girdiği yönündeki Roma Antlaşmasının 12 ve 13. maddelerine aykırı olmasıdır (Karluk, 1997: 155).

Türkiye, tekstil ve konfeksiyon ürünlerinde, eşyanın serbest dolaşımının sağlanması amacıyla, AB uygulamalarına paralel olarak miktar kısıtlamaları ve gözetim önlemleri uygulamaya başlamıştır. Bu kapsamda Türkiye, 43 ülkeye karşı AB'nin ilgili mevzuatını uygulamaya başlamıştır (Ulusal Program C.1, 2001: 34).

1/95 sayılı GBK'nın 01.01.1996 Tarihi'nden itibaren fiilen yürürlüğe girmesinden sonra da Türkiye, yaptığı yasal düzenlemelerle yükümlülüklerini yerine getirmeye devam etmiştir. Bu kapsamda Türkiye, AB ile ortak ticaret politikasına uyum sağlamak amacıyla birçok kurulun oluşturulması için çalışmalar yapmıştır. Bu

kapsamda, İthalatta Haksız Rekabeti Değerlendirme Kurulu, İthalatta Gözetim ve Korunma Önlemlerini Değerlendirme Kurulu, Türkiye'nin Ticari Haklarını Değerlendirme Kurulu ve Tekstil Ürünleri İthalatında Gözetim ve Korunma Önlemlerini Değerlendirme Kurulu oluşturulmuştur (Ulusal Program C-1, 2001: 34).

Fikri ve sınai mülkiyet haklarının korunması konusu, AB'nin üzerinde hassasiyetle durduğu konuların başında gelmektedir. Bu konu geniş bir yelpazede birbiriyle ilintili birçok alanı kapsamaktadır. GBK'nın 8 nolu Ek'inde düzenlenen fikri ve sınai mülkiyet hakları konusundaki AB mevzuatına, Türkiye'nin üç yıl içinde uyum sağlaması öngörülmüştür. Bunun için de Ek 8'de yer alan ilgili uluslararası sözleşmelere Türkiye'nin üç yıl içinde taraf olması istenmiştir (DPT, 2001: 236-240).

Türkiye fikri ve sınai mülkiyet hakları mevzuatına uyum sağlamak amacıyla yoğun bir yasal düzenleme faaliyeti yürütmüştür. Bu kapsamda Türkiye, 4117 sayılı Kanunla Edebiyat ve Sanat Eserlerinin Korunmasına ilişkin Bern Sözleşmesinin Paris Metni'ne; 4116 sayılı Kanun ile İcracı Sanatçılar, Fonogram Yapımcıları ve Yayın Kuruluşlarının Korunmasına Dair Roma Sözleşmesi'ne, 94/5903 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Sınai Mülkiyetin Korunması Hakkında Paris Sözleşmesi'nin Stockholm Metni'ne, 4115 sayılı Kanun ile de Patent İşbirliği Antlaşması'na taraf olmuştur. 95/7094 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Markaların Tescili Amacıyla Mal ve Hizmetlerin Uluslararası Sınıflandırılmasına ilişkin Nice Anlaşması'nı; Markaların Şekilli Elemanlarının Uluslararası Sınıflandırılmasını Tesis Eden Viyana Anlaşması'nı ve Uluslararası Patent Sınıflandırılması ile ilgili Strazburg Anlaşması'nı onaylamıştır. 97/9731 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile de Markaların Uluslararası Tescili Konusundaki Madrid Sözleşmesi ile ilgili Protokole, Endüstriyel Tasarımların Uluslararası Sınıflandırılması Hakkında Lokarno Anlaşması'na ve Patent İşlemleri Amacıyla Mikroorganizmaların Tevdi Edilmesinin Uluslararası Kabulü Konusunda Budapeşte Anlaşması'na taraf olmuştur. 4504 sayılı Kanunla ise Avrupa Patentlerinin Verilmesi ile ilgili Avrupa Patent Sözleşmesi ve Eklerine katılım sağlanmıştır (Ulusal Program C-1, 2001: 45).

Türkiye, sınai mülkiyet hakları mevzuatını, AB mevzuatına ve taraf olduğu uluslararası Anlaşmalara (TRIPS) uyumlu hale getirmek amacıyla Kanun Hükmünde Kararnameler ile gerekli yasal düzenlemeleri yapmıştır. Bu yasal düzenlemeler: 551 sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında KHK, 554 sayılı Endüstriyel Tasarımların Korunması Hakkında KHK, 555 sayılı Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkında KHK ve 556 sayılı Markaların Korunması Hakkında KHK'dir (27.06.1995 Tarih ve 22326 Sayılı Resmi Gazete; Ulusal Program C-1, 2001: 45).

Fikri mülkiyet haklarının AB mevzuatına uyumunun sağlanması amacıyla 05.12.1951 Tarih ve 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ilişkin 07.06.1995 Tarih ve 4110 sayılı Kanun çıkarılmıştır. Ancak bu düzenlemelerin AB'nin ilgili mevzuatına uyum açısından yeterli olmamaları nedeniyle, Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin 21.02.2001 Tarih ve 4630 sayılı Kanun (03.03.2001 Tarih ve 24335 Sayılı RG-mükerrer) çıkarılmıştır.

30.06.1995 Tarihli 564 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 1615 sayılı mevcut Gümrük Kanunu'nun değiştirilerek AB gümrük mevzuatına uyumlu hale getirilmeye çalışılmıştır. Ancak bu değişiklikler "akçeli ve cezai hükümler içermediğinden" yeterli görülmemiş ve Gümrük Kanunu'nun AB Gümrük Koduna uygun çıkarılması için çalışmalar başlamıştır (Karluk, 1997: 158). Bu çalışmaların sonucunda önemli ölçüde 12.10.1992 Tarih ve 2913/92 sayılı Avrupa Gümrük Koduna ve 02.07.1993 Tarih ve 2454/93 sayılı uygulama Tüzüğüne uyumlu olan, 05.02.2000 Tarihi'nde yürürlüğe giren, 27.10.1999 Tarih ve 4458 sayılı Gümrük Kanunu (04.11.1999 Tarih ve 23866 s. RG) ile yaklaşık dokuz yüz maddeden oluşan Gümrük Yönetmeliği (20.01.2000 Tarih ve 23939 S. (mükerrer) RG) hazırlanmış ve yürürlüğe girmiştir.

Gümrük Kanunu ve Yönetmeliği'nin AB gümrük mevzuatı uygulamalarını karşılayamaması üzerine ve ilgili AB gümrük mevzuatına uyum sağlamak amacıyla, Ulusal Programlardaki taahhütler kapsamında 18.06.2009 Tarih ve 5911 sayılı Kanun ile 4458 sayılı Gümrük Kanunu'nda önemli ölçüde değişiklikler yapılmıştır.

Aynı zamanda Gümrük Yönetmeliği de bu değişikliklere paralel olarak yeniden hazırlanmıştır.

Türkiye, 5 Ekim 1995 Tarihi'nde AB ile Ortak Transit Rejimine geçmek için Ortak Transit Sözleşmesine; gümrük işlemlerinin uygulanmasında kırtasiye ve bürokratik işlemleri azaltmak amacıyla, gümrük işlemlerinde kullanılan birçok belge yerine "Tek Tip Gümrük Beyannamesi" olarak mevzuatımıza giren, tek bir belgenin kullanılması için de "Tek İdari Belge Sözleşmesine taraf olmak için AB'ye başvuruda bulunmuştur (Ulusal Program C-1, 2001: 411).

AT üyesi Devletler tarafından öncelikle ithalat, ihracat ve transit beyannameleri yerine kullanılması amaçlanan; AT ve EFTA Devletleri'nin 1 Ocak 1988 Tarihi'nden itibaren resmen kullanmaya başladığı, "gümrük işlemlerine ait müşterek bir belge" (Çalışkan, 2005: 9) olan Tek Tip İdari Belge (Tek Tip Gümrük Beyannamesi) uygulamasına Türkiye, GBK'nın yürürlüğe girdiği 1996 yılının başından itibaren geçmiştir (Çalışkan, 2005: 51). Ortak Transit mevzuatının uyumu için yapılan çalışmalar sonucunda da Ortak Transit Yönetmeliği 2011'de yürürlüğe girmiştir.

4458 sayılı Gümrük Kanunu kapsamında serbest bölgelere ilişkin düzenlenen hükümleri ile AB Gümrük Kodunun ilgili hükümleri büyük ölçüde paralellik arz etmektedir. Bunun için 3218 sayılı ve 06.06.1985 Tarihli Serbest Bölgeler Kanunu'nda 4684 (2001), 5084 (2004), 5217 (2004), 5623 (2007), 5810 (2008), 5946 (2010) sayılı kanunlarla farklı tarihlerde birçok değişiklik yapılarak AB ilgili mevzuatına uyum sağlanmaya çalışılmıştır (http: //www. mevzuat. adalet. gov.tr/ html/717.html. Erişim Tarihi: 15.09.2011).

Türkiye, eşyanın menşe kurallarının AB'nin Genelleştirilmiş Tercihler Sistemine (GTS) uyumlu hale getirmek amacıyla, İthalat Rejimi Kararı kapsamında düzenlemeler yaparak, ilgili mevzuatları uyumlu hale getirmiştir. Türkiye bunların dışında da Serbest Ticaret Anlaşmalarına ek Menşe Protokolleri, AB'nin Menşe Protokolleri'ne uyumlu olarak düzenlemiştir (Ulusal Program, 2003).

Türk Gümrük Tarife Cetveli, Tarife ve İstatistik Nomanklatürü ve Ortak Gümrük Tarifesine ilişkin 23 Temmuz 1987 Tarih ve (EEC) 2658/87 sayılı Konsey Tüzüğü'nün 1 sayılı Ekinde yer alan Kombine Nomanklatüre (KN) büyük ölçüde uyumlu hale getirilmiştir.

Kombine Nomanklatür'ün oluşturulma amacı, 23 Temmuz 1987 Tarih ve (EEC) 2658/87 sayılı Konsey Tüzüğü'nün 1. maddesinde açıklanmıştır. Buna göre Ortak Gümrük Tarifesinin amacı, Topluluğun dış ticaret istatistikleri ve eşyanın ithalat ve ihracatı ile ilgili diğer Topluluk politikalarına ilişkin ihtiyaçlarının hepsini aynı anda karşılamaktır. AT, Armonize Sistem (AS) esas alınarak hazırlanan ortak eşya cetveli olan Kombine Nomanklatürü (KN), 01.01.1988 Tarihi'nden itibaren uygulamaya başlamıştır.

Kombine Nomanklatüre uyumlu Türk Gümrük Giriş Tarife Cetveli ilk olarak 95/7591 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yayınlanmıştır. Türkiye, AB'nin o yıl içinde Kombine Nomanklatüründe yaptığı değişiklikleri esas alarak hazırladığı Türk Gümrük Giriş Tarife Cetvelini, her yıl Aralık ayında yeni bir Bakanlar Kurulu Kararı ile yeniden yayınlamaktadır (Ulusal Program, 2003).

GBK'nın uygulanmaya başlanmasıyla birlikte 95/7615 sayılı Dahilde İşleme Rejimi Kararı ve ilgili Tebliğ (İhracat 96/1); 95/7617 sayılı Hariçte İşleme Rejimi Kararı ve ilgili Tebliğ (İhracat 96/13) yürürlüğe girmiştir. Bunların yanı sıra, Belirli Üçüncü Ülkelerde İşlem Gördükten Sonra Türkiye'ye Geri İthal Edilen Belirli Tekstil Ürünlerine ve Giyim Eşyasına Uygulanan Ekonomik Etkili Hariçte İşleme Rejimi Kararı (96/8703) ve Uygulama Yönetmeliği, 03.01.1997 Tarihi'nde yürürlüğe girmiştir (Ulusal Program C-1, 2001: 412).

GB'ye girilmesinden sonra Türkiye, gümrük mevzuatının ve rejimlerinin geliştirilmesi, Gümrük Teşkilatının yeniden düzenlenmesi, daha etkili vergi tahsilatının yapılması, bilgisayarlı gümrük sistemine geçilmesi amacına yönelik olan ve 1993 yılından beri sürdürülen "Gümrük İdaresinin Modernizasyonu ve Otomasyonu Projesi"ni hızlandırarak uygulamaya çalışmıştır (Ulusal Program C-1, 2001: 415).

Teknik mevzuatı, AB'nin ilgili mevzuatına uyumlu hale getirmek için 27.10.1999 Tarih ve 4457 sayılı Türkiye Akreditasyon Konseyi Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun çıkarılmıştır (04.10.1999 Tarih ve 23866 S. RG). Bu Kanunun amacı, birinci maddesinde belirtildiği gibi ilgili teknik mevzuatı yürütecek yurt içi ve yurt dışındaki kuruluşları belirlemek ve onaylamak (akredite etmek); bu kuruluşların belirlenen ulusal ve uluslararası standartlara göre faaliyetlerde bulunmalarını ve bu suretle ürün/hizmet, sistem, personel ve laboratuvar belgelerinin ulusal ve uluslararası alanda kabulünü sağlamak olarak belirtilmiştir (md: 1).

Kamu ihalelerinde AB standartlarına uyum sağlamak amacıyla 08.09.1983 Tarih ve 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu'nda 02.01.2003 Tarih ve 4782 Sayılı Kanun ile 03.07.2003 Tarih ve 4916 sayılı ve 17.09.2004 Tarih ve 5234 Sayılı Kanunlarla farklı tarihlerde birçok değişiklikler yapılarak güncellenmiştir (http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/637.html. Erişim Tarihi: 14.09.2011).

GBK'nın uygulanmaya başlanması üzerine, Türkiye ile AKÇT arasında 25 Temmuz 1996 Tarihi'nde "Türkiye Cumhuriyeti ve Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Arasında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu Kuran Adlaşmanın Yetki Alanına Giren Ürünlerin Ticareti ile İlgili Anlaşma" imzalanmıştır. Bu Anlaşma 01.07.1996 Tarih ve 22714 Sayılı (mükerrer) Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Aynı zamanda AB'nin üçüncü ülkelerle yapmış olduğu serbest ticaret anlaşmalarını üstlenmek için Türkiye, birçok üçüncü ülke[14] ile serbest ticaret antlaşmaları imzalamıştır.

2.5. Avrupa Birliği Gümrük Kodu ile Gümrük Kanunu'nun Karşılaştırılması

AB gümrük mevzuatının temelini 12.10.1992 Tarih ve 2913/92 sayılı Konsey Tüzüğü (19.10.1992 Tarih ve L 302 S. AT RG) ile O'nun yerini alan 23.04.2008 Tarihi ve 450/2008 sayılı Modernize Gümrük Kodu (04.06.2008 Tarih ve L145 S. AB RG) oluşturmaktadır. Türk gümrük mevzuatımızın ana eksenini ise söz konusu

[14] Serbest ticaret antlaşması imzalanan bu ülkelerden Romanya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovak Cumhuriyeti, Bulgaristan, Estonya, Litvanya, Polonya, Letonya ve Slovenya daha sonra AB'ye tam üye olmuşlardır.

AB Gümrük Kodu'na uyumlu Gümrük Kanunu oluşturduğuna göre, bu metinleri ana hatları ile karşılaştırmak, bu hukuk metinlerin uyum düzeylerini göstermede bize yardımcı olacaktır.

AT Gümrük Kodu'nu oluşturan 2913/92 sayılı Konsey Tüzüğü, 1980'lerde AT üyesi Ülkeler tarafında uygulanan gümrük rejimleri uygulamaları arasında uygulama birliği sağlama temeline dayanmaktadır (Gökçeoğlu, 2008: 1). Bu amaç doğrultusunda yapılan çalışmalar sonucunda 12.010.1992 Tarih ve 2913/92 sayıl Konsey Tüzüğü kabul edilmiş ve 1 Ocak 1994 Tarihi'nde uygulanmaya başlanmıştır (md: 253).

2913/92 sayılı Konsey Tüzüğü'nde, süreç içerisinde meydana gelen gelişmeler sonucunda değişiklikler yapılmıştır. 21.01.1997 Tarihi'nde yürürlüğe giren 82/97 sayılı Tüzük ile yapılan ilk değişiklikle birlikte 2006 yılına kadar ilgili Konsey Tüzüğü toplam beş kere değiştirilmiştir.

Bu değişikliklerin gerçekleştirildiği Tüzükleri sırasıyla ve yayımlandıkları AB RG sayı ve tarihleri: 01.01.1997 Tarihi'nde yürürlüğe giren 82/97 sayılı Tüzük (OJ L 17 of 21.01.1997); 10.05.1999 Tarihi'nde yürürlüğe giren 955/1999 sayılı Tüzük (OJ L 119 of 07.05.1999); 19.12.2000 Tarihi'nde yürürlüğe giren 2700/2000 sayılı Tüzük (OJ L 311 of 12.12.2000); 11.05.2005 Tarihi'nde yürürlüğe giren 648/2005 sayılı Tüzük (OJ L 117 of 04.05.2005); 01.01.2007 Tarihi'nde yürürlüğe giren 1791/2006 sayılı Tüzük'tür (OJ L 363 of 20.12.2006). http: //eur-lex. europa. eu/ LexUriServ/Lex UriServ. do?uri=CONSLEG:1992R2913:20070101:EN:PDF. Erişim Tarihi: 15.09.2011).

Konsey Tüzüğü'nde yapılan değişikliklerle, gümrük formalitelerinin basitleştirilmesi, transit rejimi konusunda yeni düzenlemeler yapılması, sahteciliğe karşı alınacak önlemlerin belirlenmesi, basitleştirilmiş gümrük işlemlerinin yapılması, varış öncesi ve kalkış öncesi beyanname verme zorunluluğunun getirilmesi, risk yönetimine dayalı kontrollerin yapılması, yetkilendirilmiş yükümlü statüsünün getirilmesi, bilgisayar tabanlı gümrük işlemlerinin yapılması gibi birçok düzenleme yapılmıştır (Gökçeoğlu, 2008: 5-9).

AB, 2913/92 sayılı Konsey Tüzüğü'nü sürekli değiştirip güncellemek yerine, günün gereksinimlerini karşılamayı amaçlayan 23 Nisan 2008 Tarih ve 450/2008 sayılı "Modernize Gümrük Kodu" adında yeni baştan bir Konsey Tüzüğü hazırlamıştır. Bunun gerekçesi mevcut 2913/92 sayılı Gümrük Kodu'nun günün ihtiyaçlarına yanıt verememesi, hızlı ve kaçınılmaz olarak bilgi teknolojisinin kullanıldığı, elektronik veri değişiminin yapıldığı uluslararası ticaretin yapıldığı alanda meydana gelen radikal değişimler ile gümrük işlemleri merkezindeki değişimlere ayak uyduramamasıdır (http: //www. europarl. europa. eu/meetdocs/ 2004_2009/ documents/ com/ com_com (2005) 0608_/com_com(2005)0608_en.pdf. Erişim Tarihi: 15.09.2011). Bunun için de risk analizi temeline dayanan, Birliğin sınırlarını tehlike ve tehditlere karşı etkili bir biçimde korumasını sağlayacak, gümrük uygulama ve işlemlerini düzenlemek için Modernize Gümrük Kodu önerilmiştir (2005/0246 (COD), 2005: 2).

450/2008 sayılı Modernize Gümrük Kodu ile e-devlet girişiminin gümrük alanında uygulanması; daha sade ve iyi tasarlanmış kurallar ve düzenlemelerin yapılarak "daha iyi düzenleme" girişimlerin gerçekleştirilmesi; Birlik üyesi devletler ve Birlik içindeki firmaların rekabet düzeylerinin artırılması suretiyle ekonomik büyümenin sağlanması; risk analizleri de yapılmak suretiyle teknolojik imkânlardan da yararlanarak sınır emniyet ve güvenliklerinin sağlanması; sahtecilik riskinin azaltılması; Birliğin dolaylı vergiler, tarım, ticaret, çevre ve tüketicinin korunması gibi diğer politikalarına daha iyi uyum sağlaması için katkıda bulunmak; ilgili mevzuatın hazırlanması sırasında etkili bir karar mekanizmasının oluşturulması ve AB Komisyon ile ülke idareleri arasında koordinasyonun sağlanması öngörülmüştür (2005/0246 (COD), 2005: 2;).

Modernize Gümrük Kodu, AKÇT Anlaşması'nın yürürlük süresinin dolması, AB'nin 2003 ve 2005 yıllarındaki genişlemesi, Kyoto Sözleşmesi'nin gümrük işlemlerini uyumlu hale getirilmesi ve basitleştirilmesini öngörmesi gibi gerekçelerle AB Komisyonu'nun, 30.11.2005 Tarihi'nde AB Konsey ve Parlamentosu'na sunduğu öneriler de dikkate alınarak hazırlanmıştır. Böylece AB gümrük mevzuatının temelini oluşturan Gümrük Kodu, günümüzün hızlı ticaret işlem akışının ve gereksinimlerini karşılayacak, gümrük işlem akışı sırasında uygulanan

bürokratik işlemleri azaltacak, emniyet ve güvenlik tedbirlerini ön plana alacak, hızla değişen teknolojinin etkin bir biçimde kullanılması suretiyle elektronik beyanname ve işlemlerin esas, kağıt beyanname ve işlemlerin de istisna olmasını sağlayacak biçimde hazırlanmıştır (450/2008, Başlangıç Paragrafı: 3).

23.04.2008 Tarih ve 450/2008 sayılı Modernize Gümrük Kodu olan, Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Tüzüğü, 4 Haziran 2008 Tarihli ve L145 sayılı AB Resmi Gazetesi'nde yayımlanmış ve 24 Haziran 2008 Tarihi'nden itibaren yürürlüğe girmiştir. Söz konusu Modernize Gümrük Kodu'nun uygulamasını belirleyecek olan uygulama yönetmeliğinin en erken 24.06.2009, en geç de 24.06.2013 tarihlerinde uygulanması öngörülmüştür (450/2008, md: 188/2).

Türkiye'nin AB gümrük mevzuatını üstlenme yükümlülüğü olduğundan 4458 sayılı Gümrük Kanunu, önemli ölçüde AB'nin uyguladığı 2913/92 sayılı Gümrük Kodu'na paralel bir biçimde hazırlanmıştır. AB gümrük mevzuatındaki değişiklikler de Türk gümrük mevzuatına yansıtılmıştır.

Modernize Gümrük Kodu yürürlüğe girdikten sonra Türkiye, Gümrük Kanunu'nda, 18.6.2009 Tarih ve 5911 Sayılı Kanun (07.07.2009 Tarih ve 27281 S.RG) ile 4458 sayılı Gümrük Kanunu'nda toplamda 226 madde, fıkra veya bendinde ya değişiklik yapmış, ya yeniden düzenlemiş ya da yürürlükten kaldırılmak suretiyle önemli ölçüde değiştirmiş ve Modernize Gümrük Kodu'na uyarlamıştır (http://www. mevzuatlar. com/sy/ resmiGazete/ rga/09/07/07070901.htm. Erişim Tarihi: 15.09.2011). Aynı keza Gümrük Kanunu'ndaki değişiklikler göz önüne alınarak Gümrük Yönetmeliği yeniden hazırlanmış ve 07.10.2009 Tarihi'nden itibaren yürürlüğe girmiştir (07.10.2009 Tarih ve 27369 S. (mükerrer) RG).

2913/92 sayılı Gümrük Kodu ile 450/2008 sayılı Modernize Gümrük Kodu'nu karşılaştırdığımızda toplam madde sayısının, 253'ten 188 maddeye indirildiğini görmekteyiz. Ancak 2913/92 sayılı Kodun genel hükümlerin bulunduğu başlangıç kısmı 8 paragrafta oluşurken, 450/2008 sayılı MGK, 40 paragraftan oluşmaktadır.

Gümrükçe onaylanmış işlem ve kullanımlar serbest dolaşıma giriş, ithalat ve özel rejimler olmak üzere 3 başlık altında toplanmıştır. Özel rejimler başlığı altında ise transit, depolama ve işleme alt başlıkları yer almaktadır. Depolama başlığı altında geçici depolama, gümrük antrepo rejimi ve serbest bölge konuları düzenlenmektedir. Özel kullanım adı altında geçici ithalat rejimi ve nihai kullanımla ilgili hükümler yer almaktadır. İşleme başlığı altında ise dahilde ve hariçte işleme rejimleri düzenlenmiştir. Dahilde işleme rejiminde geri ödeme sistemi kaldırılmış, gümrük kontrolü altında işleme rejimi ile dahilde işleme rejiminin hükümleri birleştirilmiştir.

648/2005 sayılı Tüzük ile 2913/92 sayılı Gümrük Koduna dahil edilen eşyanın gümrük bölgesine girişinden ve gümrük bölgesinden çıkışından önce beyan kavramları ile yetkilendirilmiş yükümlü kavramlarına işlerlik kazandırılmıştır. İyi niyetli yükümlü, gümrük yükümlüğü, eşyanın gümrük statüsü, teminat, imha, elleçleme gibi konular da yeniden düzenlenmiştir (http://www.gumruk.gov.tr/tr-TR/abdisiliskiler/Sayfalar/ABGumrukMevzuat.aspx. Erişim Tarihi: 16.09.2011).

4458 sayılı Gümrük Kanunu'nda 2009'da 5911 Sayılı Kanunla yapılan kapsamlı değişiklikler sonucunda, "risk deyimi", "risk yönetimi", "yetkilendirilmiş yükümlü", "emniyet ve güvenlik standartları", "onaylanmış kişi statüsü" gibi kavramlar, 450/2008 sayılı MGK'ya uyum kapsamında gümrük mevzuatımıza dahil edilmişlerdir.

4458 sayılı Kanun'a dâhil edilen bu kavramlara Kanun'da geçen tanımlarıyla kısaca değinmekte yarar bulunmaktadır.

Kanun (4458), "risk" deyimini:

> "*Türkiye Gümrük Bölgesi ve diğer ülkeler arasında taşınan eşyanın giriş, çıkış, transit, nakil ve nihai kullanımına ve serbest dolaşımda bulunmayan eşyaya ilişkin olarak, ulusal ya da uluslararası düzeyde alınmış önlemlerin doğru bir şekilde uygulanmasını engelleyen; ülkenin mali çıkarlarını tehlikeye düşüren; ülkenin güvenlik ve emniyetine, kamu güvenliği ve kamu sağlığına, çevreye veya tüketicilere yönelik tehdit oluşturan, bir olayın ortaya çıkma ihtimali*" olarak tanımlamaktadır (md: 3/24).

Risk yönetimini:

> *"riskin sistematik olarak tanımlanması ve riskin en aza indirilmesi için gerekli olan tüm önlemlerin uygulanması amacıyla ulusal ve uluslararası kaynak ve stratejilere dayanılarak veri ve bilgi toplanmasını, risk analizi ve değerlendirilmesini, alınacak önlemlerin belirlenmesini ve uygulanmasını, bu sürecin işleyiş ve sonuçlarının düzenli olarak izlenmesi ve gözden geçirilmesi"* olarak tanımlamaktadır (md: 3/25).

Yetkilendirilmiş yükümlü deyimini, kolaylaştırılmış emniyet ve güvenlikle ilgili gümrük kontrollerinden veya gümrük mevzuatının öngördüğü basitleştirilmiş uygulamalardan faydalanan kişileri ifade etmek için kullanılmaktadır (md: 5/A-1).

Emniyet ve güvenlik standartları deyimi, Gümrük Yönetmeliği'nde kişilerin belli gümrük işlemlerini yapabilmeleri için taşımaları gereken asgari koşulları belirtmek için kullanılmıştır (md: 12).

Yine Gümrük Yönetmeliği'nde tanımını bulan Onaylanmış Kişi Statüsü deyimi, gümrük mevzuatı kapsamında gümrük işlem ve uygulamalarının kolaylaştırılması amacıyla belirlenen basitleştirilmiş usul, uygulama ve yetkilerin gösterildiği belgendeki koşulları taşıyan kişiler olarak tanımlanabilir (md: 22).

Türkiye'nin, Avrupa Birliği'ne üye olan diğer Birlik üyesi Ülkelerin tam üyelik sürecinden sonra, makul bir süre içerisinde GB'ye geçme prosedürünün tersine, tam üye olmadan ve tam üye olma yolunda güçlü bir olasılığın olmadığı koşullar altında, tek yanlı olarak AB ile GB'ye girmesi, AB gümrük ve ilgili mevzuatıyla kendini tek yanlı olarak bağlamıştır. Bu durum da AB'nin gümrük mevzuatına uyum sağlamak için sürekli bir faaliyet içinde bulunulmasına yol açmıştır. Bunun sonucunda da Türkiye'nin AB mevzuatına ileri derecede uyum sağladığı alanlar dış ticaret ve gümrükler olmuştur (Ulusal Program Cilt 1, 2001: 33).

AB gümrük ve ilgili mevzuatı hızlı bir biçimde değişmektedir. Bu değişimi tetikleyen önemli öğelerden biri de kuşkusuz her alanda hızlı bir biçimde değişen teknolojidir. Gümrük işlemler zincirinin her halkasında teknoloji yoğun bir biçimde kullanılmaktadır. Türkiye'nin GB uygulamaları dolayısıyla bu süreci takip etmeye

çalışmak durumunda kalması, Türkiye ve Gümrük Teşkilatı bakımında bir kazanım olmaktadır. Ancak karar birimlerinde söz sahibi olmadığı, dolayısıyla çıkarlarını gözeten siyasal ve ekonomik politikaları etkileyemediği bir AB ile GB'ye girmesi, katma değeri yüksek olan AB menşeli mallar ile AB ülkelerinde serbest dolaşıma giren üçüncü ülke menşeli malların açık pazarı haline gelmesine yol açmaktadır.

2.6. Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkisi

GB'nin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkilerini, klasik gümrük birliği tanımı çerçevesinde tespit etmek mümkün değildir. Bunun nedeni Türkiye'nin GB politikalarının oluşumunun dışında kalması, karar mekanizmalarında yer almaması ve karşılaştırmalı olarak üstün olabileceği klasik tarım ürünlerinin sürekli olarak GB kapsamı dışında bırakılmasıdır. Bunda AB'nin kuruluşundan sonra Birlik bütçesinin yarısından fazlasını ("1999'da %55") (Dura ve Atik, 2007: 3631) Birlik tarım politikalarına aktarmasının da etkisi bulunmaktadır.

Klasik GB tanımı, Birlik üyesi taraflar arasındaki ticarette gümrük vergilerinin tamamen kaldırılması, gümrük birliği bölgesinde ortak bir gümrük tarifesi, buna karşılık birlik dışındaki üçüncü ülkelere karşı OGT uygulanmasının yanı sıra; gümrük vergilerinden elde edilen gelirlerin de, üzerinde uzlaşılan belli kıstaslar temelinde, akit taraflar arasında paylaşılmasını öngörmektedir.

GB'nin yukarıdaki özelliklerini göz önüne alındığında, Türkiye ile AB arasındaki GB'nin görünüşte belli koşulları sağladığı varsayılsa bile; üçüncü ülkelerle ticarette elde edilen gümrük ve eş etkili vergi gelirlerinden Türkiye'ye pay ayrılmamaktadır.

Türkiye-AB arasındaki ticaret, nitelik itibariyle değişiklik göstermektedir. Türkiye, AB'de ileri teknoloji kullanarak, katma değeri çok yüksek olan ve esnek olmayan veya esneklik katsayısı düşük olan ürünler ithal ederken; Birliğe ihraca ettiği ürünler bunun tersi özellikler göstermektedir. Aynı zaman da Türkiye'nin AB'ye ihraç ettiği tekstil, beyaz eşya vb. ürünlerin ikame edilebilirlik özelliklerinin yüksek olması, uluslararası ticaretin doğası gereği, talebin, üretim faktör maliyetlerinin daha düşük olduğu, başta Çin olmak üzere üçüncü ülkelere kaymasına

da yol açmaktadır. Bu da Türk ihraç ürünlerinin fiyat esnekliğinin çok yüksek olmasına yol açmaktadır.

Türkiye'nin AB'ye ihraç ettiği ürünlerin önemli özelliklerinden biri de, bu ürünlerde ithalata dayalı girdilerin yoğun bir biçimde kullanılmasıdır. İhracatın yoğun bir biçimde ithalata dayalı olması ve ithal ürünlerin katma değer ve fiyatlarının yüksek olması Birlik ile yapılan ticarette sürekli açık verilmesine yol açmaktadır. Buna otomotiv sektörü iyi bir örnek teşkil etmektedir. Otomotiv ihracatımız her ne kadar yüksek rakamlara tekabül etse de, bu sektördeki girdilerin yoğun bir biçimde ithalata dayanması, Türkiye'nin AB ile olan ticaret dengelerinin niteliği konusunda fikir vermektedir.

Türkiye ile AB arasındaki GB'nin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkilerinin incelenmesinde yukarıdaki özelliklerin hesaba katılması gerekmektedir. Aksi takdirde sadece istatistiklere dayanılarak yapılacak analizlerin, Türkiye-AB arasındaki GB'nin etkilerinin ortaya çıkarılmasında yetersiz kalacağının göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

2.7. Türkiye'nin Avrupa Birliği Müktesebatını Üstlenmesi Üzerine Bir Değerlendirme

Türkiye'nin gerek coğrafi sınırlar ve ülke sayısı, gerekse de ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyi bakımından olsun, dışında kaldığı büyük bir Birliğin müktesebatını mevcut koşullar altında tamimiyle üstlenebilmesini beklemek fazla iyimser ve gerçekçi olmayan bir bakış açısı olur. Buna Türkiye'yi Birliğe alma konusunda, AB'nin birçok etkenden kaynaklanan tereddütleri ve isteksizliği de hesaba katıldığında durumun ciddiyeti daha iyi anlaşılacaktır.

Aslında Ankara Anlaşması'ndan itibaren Türkiye-AB ilişkilerinin geçmişine bakıldığında, AB fazla genişlemeden önce, özellikle de soğuk savaş döneminde Türkiye'yi Topluluğa alma konusunda gerekli iradeye sahip olmuştur. Bu dönemde de Türkiye Birliğe katılma konusunda yeterli iradeyi gösterememiştir. Daha sonra da AB, Türkiye ile ilişkilerinde oyalama taktiğini sergilemeye başlamıştır.

Türkiye-AB ile ilişkilerinin uzun bir sürece dağılması ve tam üyelik sürecinin de Avrupa Birliği Güvenlik Çalışmaları Enstitüsü'nün (European Union Institute for Security Studies) hazırladığı "Küresel Trendler 2030" (Global Trends 2030) Raporu'nda belirtiği gibi 2030'a kadar bile gerçekleşebileceğinin öngörülemediği bir durumda (http://www. iss.europa. eu/uploads/ media/ ESPAS_ report_01.pdf, 120-121. Erişim Tarihi: 02.05.2012), Türkiye'nin AB'nin bütün müktesebatına olduğu gibi gümrük mevzuatına da tam olarak uyum sağlaması beklenemez. Ancak AB müktesebatı olmazsa da, Türkiye'nin her alanda olması gerektiği gibi gümrük mevzuatını ve teşkilatını modernize etmesi kaçınılmazdır.

3. BÖLÜM

TÜRK GÜMRÜK TEŞKİLATI

Gümrük teşkilatı, dünyanın en eski kurumlarının başından gelen kurumlardan biridir. Tarihsel süreç içerisinde, Türk Gümrük Teşkilatı da devlet örgütlenmesi içerisinde, gelişimini sürdürmeye devam etmiş ve günümüze kadar önemini koruyarak gelmiştir.

Bu bölümde, bütün devlet mekanizması ile Ülke mevzuatını uygulama yönünden, yoğun etkileşimi olan gümrük teşkilatının devlet mekanizmasındaki yerini ve önemini belirtmek açısından, konumuzun çerçevesi içerisinde Türkiye Cumhuriyeti'nin mevcut örgütlenme yapısına ana hatları ile değinilecektir. Daha sonra da Türk Gümrük Teşkilatı'nın tarihsel süreç içerisindeki gelişimi kısaca ele alınacaktır.

Bu bölümde ayrıca sürekli ve hızlı bir değişim içerisinde olan ve günümüzde yapısı ve mevzuatı en sık değişen kurumların başında gelen gümrük teşkilatının mevcut merkez ve taşra örgüt yapısı ve görevleri konusu ele alınacaktır. Son olarak da gümrük teşkilatının uygulamakla yükümlü olduğu mevzuat ve sorunları ana hatlarıyla ele alınacaktır.

3.1. Türkiye Cumhuriyeti'nin Örgütlenme Biçimi

Gümrük Teşkilatı, devlet örgütü içerisinde, bütün devlet sistemi ile ilintili olan kurumların başında gelmektedir. Bundan dolayı Türk Cumhuriyeti'nin örgütlenme yapısını ana hatlarıyla ele almaktan konumuz açısından yarar bulunmaktadır.

Devlet teşkilatının örgütlenmesi anayasal temele dayanmaktadır. Anayasa, devletin temel kuruluşunu, bu kuruluşun örgütlenmesini ve işleyişini gösteren temel kurallar topluluğunu oluşturmaktadır (Günday, 2003: 32). Anayasalar, bu genel özellikleri dışında siyasal iktidarlara, ekonomik ve toplumsal alanda yön veren temel ilkeleri belirtir, bireylere sağlanan temel hak ve özgürlükleri gösterir ve temel hak ve özgürlüklerin güvencesini oluştururlar (Gözübüyük, 2003:3).

Türk Devlet teşkilatı, "genel yönetim" (Güler, 2010: 87) kapsamında merkezi yönetim ve yerinden yönetim ilkeleri çerçevesinde örgütlenmiştir.[15] Bu örgütlenme yapısı 1982 Anayasa'nın 123. maddesine dayanmaktadır. Bu maddede, idarenin kuruluş ve görevleriyle bir bütün olduğu ve kanunla düzenleneceği ile idarenin kuruluş ve görevlerinin merkezden yönetim ve yerinden yönetim esaslarına dayandığı belirtilmektedir.

Merkezi yönetim, başkent örgütü ile yetki genişliği ilkesi ile başkenttin yetkilerini yurt düzeyinde kullanan taşra teşkilatından oluşmaktadır. Merkezi yönetim ve merkezi yönetimin taşra örgütlenmesi bir bütün olarak devlet tüzel kişiliğini oluşturmaktadırlar. Dolayısıyla merkezi yönetimi oluşturan öğelerin devlet tüzel kişiliğinden ayrı bir tüzel kişilikleri yoktur.

Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Bakanlar Kurulu ile bakanlıklar merkezi yönetimin başkent teşkilatını oluşturmaktadırlar. Taşra teşkilatı ise merkezi yönetimin üstlendiği kamu hizmetlerini tüm ülke düzeyinde yürütmek amacıyla yetki genişliği ilkesi doğrultusunda oluşturulmuştur (Günday, 2003: 404-405).

Devlet merkezi yönetiminin öğelerini oluşturan birimlerin aksine, yerel yönetim birimlerinin devlet tüzel kişiliğinden bağımsız tüzel kişilikleri bulunmaktadır. Yerel yönetim birimleri belediyeler, il özel idareleri ve köylerden oluşmaktadır. Anayasa'nın 127. maddesinde yerel yönetimler konusu, ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.

3.1.1. Merkez Örgütlenmesi

Devlet teşkilatının merkez örgütlenmesi Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık ve Bakanlar Kurulu, bakanlık ve merkez örgütlenmesinin taşra teşkilatından oluşmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin birliğini temsil eden Cumhurbaşkanı'nın nitelikleri, seçilebilme koşulları, görev ve yetkileri Anaysa tarafından ayrıntılı bir biçimde düzenlenmiştir (md: 101-104).

[15] Türk kamu yönetimini "yapısal olarak" Güler, genel, askeri, adli ve akademik olmak üzere dört alan üzerinde kurulu olduğunu belirtmektedir. Bkz. (Güler, 2010: 87).

Bakanlar Kurulu ile birlikte yürütmenin başında bulunan makam olan Cumhurbaşkanı, yürütmenin sorumsuz kanadını temsil etmektedir. Bunun nedeni Cumhurbaşkanının Anayasa ve diğer kanunlarda Başbakan ve ilgili bakanın imzalarına gerek olmayan, tek başına imzaladığı işlemler dışındaki bütün kararların, Başbakan ve ilgili bakanlarca imzalanması ve bu kararlardan Başbakan ve ilgili bakanın sorumlu olmasıdır (md: 105/1).

Cumhurbaşkanı'nın tek başına imzaladığı kararlar ve emirlere karşı Anayasa dahil herhangi bir yargı merciine başvurulamaması durumu karşısında Cumhurbaşkanı, ancak vatana ihanet suçundan yargılanabilmektedir. Bu suçlamanın gerçekleşebilmesi için de Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az üçte birinin teklifte bulunması ve üye tamsayısının en az dörtte üçünün karar vermesi koşuluna bağlanmıştır (md: 105/2-3).

Cumhurbaşkanının siyasi ve idari görevlerinin yerine getirilebilmesi için Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği kurulmuştur.

Cumhurbaşkanı Genel Sekreterliği'nin kuruluşunun, teşkilat ve çalışma esaslarının, personel atama işlemlerinin Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile düzenleneceği Anayasa'nın 107. maddesinde düzenlenmiştir. Bu doğrultuda Cumhurbaşkanlığı Örgütü 1 numaralı Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile düzenlemiştir (Günday, 2003: 370).

Türk yönetim teşkilatı açısından önem teşkil eden ve idarenin hukuka uygunluğunun, düzenli ve verimli şekilde yürütülmesinin ve geliştirilmesinin sağlanması amacıyla Cumhurbaşkanı'na bağlı görev yapan bir teşkilat olarak Devlet Denetleme Kurulu kurulmuştur.

Devlet Denetleme Kurulu'nun görevleri, Anayasa'nın 108. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre Devlet Denetleme Kurulu, Cumhurbaşkanının isteği üzerine Silahlı Kuvvetler ve yargı organları dışındaki bütün kamu kurum ve kuruluşlarında ve sermayesinin yarısından fazlasına bu kurum ve kuruluşların katıldığı her türlü kuruluşta, kamu kurumu niteliğinde olan meslek kuruluşlarında,

her düzeydeki işçi ve işveren meslek kuruluşlarında, kamuya yararlı derneklerle vakıflarda, her türlü inceleme, araştırma ve denetlemeleri yapmakla görevlidir.

İki başlı yürütmenin sorumlu kanadı Bakanlar Kurulu'dur. Bakanlar Kurulu, Başbakanın başkanlığında bütün hizmet ve devlet bakanlarından oluşmaktadır (Günday, 2003: 363). Başbakan da Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri arasından Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır (md: 109/1-2).

Bakanlar Kurulu, Başbakanın gözetiminde hükümetin genel siyasetini yürütür. Bakanlar Kurulu hükümetin genel siyasetinin yürütülmesinde birlikte sorumludur.

Başbakan, bakanların görevlerinin Anayasa ve kanunlara uygun olarak yerine getirilmesini gözetmek ve düzeltici önlemleri almakla yükümlü kılınmıştır (md: 112/3). Bu bağlamda her bakan hem Başbakana karşı hem de kendi yetkisi içindeki işlerden ve emri altındakilerin eylem ve işlemlerinden de sorumlu tutulmuştur (md: 112/2).

İki çeşit başbakan yardımcılığı makamı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi başbakana yardım etmek ve Bakanlar Kurulu'nda eşgüdüm sağlamak üzere Hükümetin oluşumu ve genel siyasetinin yürütülmesi amacıyla oluşturulan makamdır. İkinci başbakan yardımcılığı makamı ise 3046 sayılı Kanun'daki (mülga 4. madde: http://www.ekanun.net/3046-sayili-kanun/index.html. Erişim Tarihi: 23.08.2011) devlet bakanlığı makamının yerine ihdas edilen ve görevleri Başbakana yardım etmek ve Başbakan tarafından verilecek görevleri yerine getirmek olan başbakan yardımcılığı makamıdır (http://www. resmigazete. gov.tr/ eskiler/ 2011/ 06/20110608M1-11.pdf. Erişim Tarihi: 23.08.2011).

643 sayılı KHK'nın 1. maddesine göre bu başbakan yardımcılarının, Bakanlar Kurulu'nda eşgüdümü sağlamak, özel önem ve öncelik taşıyan konularda deneyim ve bilgilerinden yararlanılmak amacıyla Başbakan'ın önerisi ve Cumhurbaşkanı'nın onayı ile Başbakan Yardımcısı unvanıyla görev yapmaları ve sayılarının beşi geçmemesi öngörülmüştür.

Bakanlar Kurulu, siyasi nitelikli hükümetin genel siyasetini yürütmekle görevli olmasının yanı sıra birtakım idari görevleri de bulunmaktadır. Bu idari görevler tüzük ve yönetmelikler çıkarmak ve kanunun yetkili kıldığı konularda idari işlemler tesis etmek ile "özellikle bazı yüksek memurlukları atamak" olarak belirtilmiştir (Günday, 2003: 363-364).

Bakanlıkların kurulması, Anayasa'nın 113. maddesinin birinci fıkrası uyarınca ancak kanunla olmaktadır.

Bakanlıklar, devletin yürütmekle sorumlu olduğu kamu hizmetlerini alanlarına göre uzmanlaşmış ve örgütlenmiş bölümleridir. Her bakanlık devletin üstlendiği ve uzmanlık gerektiren "bir veya benzer birkaç kamu hizmetini yürütmek üzere kurulmuştur." (Günday, 2003: 355).

Bakanlıklar belli bir veya benzer birkaç hizmetti yürütmek amacıyla belli bir kuruluş yasasına, teşkilata, personele ve bütçeye sahip olan hizmet bakanlıkları ile belli bir kamu hizmetini yürütme görevi ve dolayısıyla belli bir örgütü bulunmayan ancak "Bakanlar Kurulu'nda koordinasyonu sağlamak, Başbakan'a yardımcı olmak, özel önem ve öncelik taşıyan konularda bilgi ve deneyimlerinden yararlanılmak üzere" (Gözübüyük ve Tan, 1998: 163) kurulan, siyasal nitelikli devlet bakanlıklarından[16] oluşmaktadır (Güler, 2010: 171).

643 sayılı KHK ile devlet bakanlığı makamı kaldırılmış (md: 1) ve hizmet bakanlıklarının bir kısmı da yeniden düzenlenerek yirmi bir tane hizmet bakanlığı oluşturulmuştur. Bu hizmet bakanlıkları: 1. Adalet Bakanlığı, 2. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 3. Avrupa Birliği Bakanlığı, 4. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 5. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 6. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 7. Dışişleri Bakanlığı, 8. Ekonomi Bakanlığı, 9. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 10. Gençlik ve Spor Bakanlığı, 11. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 12. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 13. İçişleri Bakanlığı, 14. Kalkınma Bakanlığı, 15. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 16. Maliye Bakanlığı, 17. Milli Eğitim Bakanlığı, 18.

[16] Devlet bakanlığı makamı 643 Sayılı KHK ile 3046 sayılı kanunun 4. maddesinde yapılan değişiklikle uygulamadan kaldırılmıştır (http://www. resmigazete. gov.tr /eskiler/ 2011/06/ 20110608M1-11.pdf. Erişim Tarihi: 23.08.2011).

Milli Savunma Bakanlığı, 19. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 20. Sağlık Bakanlığı, 21. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı'dır (http://www.mevzuat.gov.tr/Kanunlar.aspx. Erişim Tarihi: 30.09.2011).

Anayasa, bakanların Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri arasından seçilebileceği gibi milletvekili seçilme yeterliğine sahip olan kişiler arasından da Başbakan tarafından seçilebileceği ve Cumhurbaşkanı tarafından atanacaklarını; aynı keza görevden alınmalarının da Başbakan'ın önerisi üzerine Cumhurbaşkanı tarafından gerçekleştirileceğini hükme bağlamaktadır (md: 109/3).

03.06.2010 Tarihi'nde Resmi Gazete'de yayımlanan 643 sayılı "3046 Sayılı Kanun ile Bazı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname" ile 3046 sayılı Kanun'da yapılan değişiklik ile bakan yardımcısı kurumu oluşturulmuştur.

Bakan yardımcıları, bakana ve bakanlığa verilen görevlerin yerine getirilmesinde Bakana yardımcı olmak üzere görevlendirilmişler ve bakana karşı sorumlu kılınmışlardır. Bakan yardımcılarının görev süreleri de hükümetin görev süresi ile sınırlandırılmıştır. Ancak bakan yardımcıları hükümetin görev süresinden önce de görevden alınabilmektedir (md: 3).

Bakanlıklar, yüklendikleri kamu hizmetlerini yerine getirebilmek amacıyla, ihtiyaçlara bağlı olarak, birçok alanda teşkilatlanmışlardır. Bakanlık: merkez teşkilatı, ihtiyaca göre kurulan taşra ve yurt dışı teşkilatı ile bağlı ve ilgili kuruluşlardan oluşmaktadır (3046 Sayılı Kanun, md: 5).

Bakanlıklar ayrı bir tüzel kişilikleri olmadığı için, yürüttüğü hizmetler bakımından bakan, devlet tüzel kişiliğini temsil eder. Bakan, bakanlığın hiyerarşik amiri olarak görev yapar. Bakanın aynı zamanda bakanlığını ilgilendiren konularda kanunların uygulanmasını sağlamak amacıyla yönetmelik çıkarma, harcama yetkisi ve idari vesayet yetkisi bulunmaktadır (Günday, 2003: 358-359). Ayrıca bakanlığın hükümet ve yasama ile olan ilişkilerini sağlamaktadır (Gözübüyük ve Tan, 1998: 162).

Devlet, devletin üstlendiği kamu hizmetlerinin merkez dışında, bütün ülke düzeyinde dengeli bir biçimde yürütülmesi amacıyla merkezi yönetimin hiyerarşisi dahilinde ve bu hiyerarşiye bağlı olarak ülke çapında taşra teşkilatı biçiminde örgütlenmiştir (Günday, 2003: 58-61).

Yetki genişliği ilkesi ise bütün ülkeyi merkezden yönetmenin, bürokrasi ve kırtasiyeciliği artırması, hizmetlerin yerel ihtiyaçlara göre yürütülememesi ve demokratik ilkelere pek uygun olmaması gibi yarattığı sakıncaları azaltmak amacıyla merkezde toplanmış olan yetkilerin bir bölümünün merkezin denetimi altında taşrada görevli kamu görevlilerine aktarılması yöntemidir (Günday, 2003: 59-61; Gözübüyük ve Tan, 1998: 130-131). Kamu görevlisinin (vali) merkezi yönetime ait olan yetkileri merkez adına ve yerine taşrada kullanması söz konusudur.

3.1.2. Yerel Yönetim Örgütlenmesi

Yerinden yönetim[17] ilkesinin yer itibariyle uygulanması sonucu ortaya çıkan örgütlenme modeli olan yerel yönetim örgütlenmesinin amacı, Anayasa'nın 127. maddesinde "il, belediye veya köy halkının mahallî müşterek ihtiyaçlarını karşılamak" olarak belirtilmiştir.[18]

Anayasa'nın söz konusu maddesinde belirtildiği gibi, yerel yönetim birimleri: il, belediye ve köy olmak üzere üç tanedir.

Yerel yönetim birimleri kanunla kurulur ve karar organları kanunda belirtilen seçmenler tarafından belirlenir. Aynı zamanda devlet tüzel kişiliğinden bağımsız tüzel kişilikleri vardır.

---

[17] Yerinden yönetim kavramı, hem belli bir coğrafi alanı gözeten yöre itibariyle, hem de belli bir hizmetin veya "faaliyetin türünü" ölçüt alan uygulamalar için kullanılmaktadır. Bkz. (Gözübüyük ve Tan, 1998: 125).

[18] Yerel yönetim düşüncesinin temelinde, beli bir coğrafi alanda yaşayan insanların kendi ortak ihtiyaçlarının ne olduğuna daha iyi karar verebilecekleri ve bu ihtiyaçları seçtikleri yöneticiler aracılığıyla gidermelerinin daha yararlı olabileceği fikri yatmaktadır. Yerel yönetimlerin aynı keza demokratik geleneği oluşturmada etkili olduğu belirtilmektedir. Bkz. (Gözübüyük ve Tan, 1998: 125). Aksi yöndeki görüşler için bkz. (Güler, 2010: 279-282).

Anayasa'nın 127. maddesi, yerel yönetimlerin kuruluş ve görevleri ile yetkilerinin, yerinden yönetim ilkesine uygun olarak kanunla düzenleneceğini belirtilmiştir.

Merkezi yönetim, Anayasa'da belirtilen yerel hizmetlerin idarenin bütünlüğü ilkesine uygun şekilde yürütülmesi, kamu görevlerinde birliğin sağlanması, toplum yararının korunması ve yerel ihtiyaçların gereği gibi karşılanması gibi birtakım nedenlerden dolayı yerel yönetim birimleri üzerinde "idari vesayet yetkisine sahiptir." (md: 127/5).

3.2 Türk Gümrük Teşkilatının Tarihçesi

Tarihsel süreç içerisinde, toplumlar ve devletlerin kendi aralarında veya kendi içlerinde ticari ilişkilerin olması, doğal olarak devletleri bu ilişkide vergi geliri elde etmeye sevk etmiştir. Bu durum da, söz konusu ticari ilişki sonucunda gümrük kurumunun ortaya çıkmasına ve gelişmesine yol açmıştır.

Türk gümrük teşkilatı da, uzun bir tarihsel süreç içerisinde, devletin toplumlar ve devletler arasındaki ticari ilişkilerden ve devlet içindeki ticari faaliyetlerden devlete gelir sağlama düşüncesi sonucunda kurulmuş ve gelişmiş olan bir kurumdur. Bu kurum, etkileşim içinde bulunduğu toplumların, devletlerin izlerini taşıyarak, tarihi birikimi ile kurulan ilk Türk devletlerinden; Anadolu'da kurulan devletlere, Osmanlı İmparatorluğu'na, Ondan da Türkiye Cumhuriyeti'ne ve Türkiye Cumhuriyeti'nden günümüze kadar dönüşerek gelmiştir (Atan, 1990: 1-12).

"Türk gümrük tarihi", genel olarak Osmanlı İmparatorluğu'ndan Önceki Dönem, Osmanlı İmparatorluğu Dönemi ve Cumhuriyet Dönemi olmak üzere üç döneme ayrılarak incelenmektedir (Atan, 1990: Önsöz).

Osmanlı İmparatorluğu'ndan önceki dönemde kurulan Türk devletlerinden her birinin kendine özgü bir gümrük sistemi ve bunun sonucu olarak da gümrük teşkilatı olmuştur. Devletin üzerinde kurulduğu coğrafi bölge, komşuları, ticaret yollarına karşı olan konumu vb. özelliklerine göre devlet, gelirleri arasında önemli bir yer tutan gümrük vergilerini tahsil etmek için teşkilatlanmıştır.

Osmanlı'da gümrük teşkilatı genel olarak, "Tanzimat'tan önceki Dönem", "Tanzimat Dönemi" ve "İkinci Meşrutiyet Dönemi" olmak üzere üç dönemde incelenmektedir (Atan, 2007: 1-3).

Gümrük teşkilatı, Tanzimat'tan önceki dönemde, genel olarak devletin "idari ve mali teşkilatı" içinde örgütlenmiştir. Bunun sonucunda da gümrük teşkilatı maliye teşkilatına bağlı olarak örgütlenmekle birlikte, gümrüklerle ilgili Divan-ı Hümayun ve kadıların da görev ve yetkileri olmuştur (Atan, 2007: 11). Ancak bu dönemde gümrüklerin ciddi bir teşkilatlanma özelliği olmamıştır. Bunun nedenini de Atan, bu dönemde taşra teşkilatı gümrük idareleri arasında herhangi bir bağlantının, teftiş kurumunun, gümrük muhafaza teşkilatının olmaması ve gümrük kimyahanesinin bulunmaması olarak belirtmektedir (Atan, 2007: 2).

Tanzimat Dönemi, birçok alanda olduğu gibi gümrük teşkilatı açısından da bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönemde gümrük teşkilatı, maliyeden ayrılarak doğrudan Sadrazamlığa bağlanmış ve "Rüsumat Emaneti"[19]adıyla örgütlenmiştir. Bu örgütlenme sonucunda "Gümrük Müfettişliği" kurumu oluşturulmuş, "Gümrük Muhafaza teşkilatı kurulmuş", "taşrada bulunan gümrük eminliklerinin ünvanları "gümrük müdürlükleri olarak değiştirilmiş" ve yapılan bu düzenlemeler, taşra idareleri arasında bağlantı oluşmasını sağlamıştır (Atan, 2007: 2-3).

İkinci Meşrutiyet döneminde "Rüsumat Emaneti" kaldırılmak suretiyle gümrükler, Tanzimat'tan önceki dönemde olduğu gibi yeniden maliye teşkilatına bağlanmıştır. Bu dönemde gümrük teşkilatının "Maliye Nazırı'nın mahiyetinde" genel müdürlük olarak örgütlenmesi öngörülmüştür (Atan, 2007: 225-227). Aynı zamanda dünyadaki gelişmelere paralel olarak gümrük mevzuatı da dönemin koşullarına göre modernize edilmiştir. Bu kapsamada beyanname sistemine geçilmiş (1909), ileri düzeyli "ilmi, spesifik ve sistematik" yeni gümrük tarifesinin uygulanmasına başlanmış (1916) ve yeni bir gümrük kanunu hazırlanmıştır (Atan, 2007: 251-286).

[19] Rüsumat, vergi anlamına gelen "resm"in çoğulu olan "rüsum" kelimesinin çoğulu olup, "devlete ait vergiler" anlamında kullanılmaktadır. Rüsumat veya Rüsumat Emaneti de gümrük vergisinin yanı sıra başka bazı vergileri de toplayan gümrük idaresi için kullanılmaktadır. Bkz. (Ata, : 140).

Gümrük teşkilatı konusunda 2. Meşrutiyet Dönemi'nde yapılan düzenlemeler, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonraki ilk dokuz yıllık dönemde de aynen uygulanmıştır (http: //www. Kemalizm 1938. org/ pdf/ kitap 2/16. pdf. Erişim Tarihi: 26.08.2011).

Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran kadroların temel amaçları arasında, Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra, kazanılan siyasi bağımsızlığı ekonomik bağımsızlıkla güçlendirme düşüncesi bulunmaktaydı. Bu düşüncenin hayata geçme imkânı da ancak güçlü bir ekonomik sistemle mümkündü. "Ulus Devlet" düşüncesinin de en çok geçerli olduğu dönem denilebilecek olan bu dönemde sistemin vazgeçilmez unsurlarından biri olan gümrükler üzerinde tam söz sahibi olmak, gümrük teşkilatı konusunda yasal düzenlemelerin yapılmasını kaçınılmaz kılmıştır.

Cumhuriyet döneminde gümrükler konusundaki ilk yasal düzenleme, 01.10.1929 Tarih ve 1499 sayılı Gümrük Tarifesi Kanunu olmuştur. Böylece Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında "çeşitli kanun, kararname ve tefsirlerle oldukça dağınık bir uygulama içinde" olan gümrük mevzuatı, ilk defa bir bütünlük kazanmıştır (http://www.kemalizm1938.org/pdf/kitap2/16.pdf. Erişim Tarihi: 26.08.2011).

Gümrük Tarife Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden sonra gümrük resimlerinin artması kaçakçılık olaylarını tetiklemiştir. Artan kaçakçılık olaylarını önlemek amacıyla da kaçakçılığın men ve takibi konusunda hazırlanan ilk kanun olan 02.06.1929 Tarih ve 1510 sayılı "Kaçakçılığın Men ve Takibi Kanunu" yürürlüğe konulmuştur. 27.7.1931 Tarih ve 1841 sayılı Kanunla da "yarı askeri nitelikte" olan Gümrük Muhafaza Umum Kumandanlığı oluşturulmuştur.

29.12.1931 Tarih ve 1909 sayılı kanunla "Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti" kurularak, gümrük teşkilatı bağımsız bir bakanlık olarak örgütlenmiş; kaçakçılıkla mücadele yetkisi de bu Bakanlığın bünyesine verilmiştir. Daha sonra Gümrük Muhafaza Umum Kumandanlığı (1932) ve Maliye Bakanlığı'na bağlı olan Tekel

İdare ve İşletmeleri'nin (1932) de bu Bakanlığa bağlanması ile Bakanlığın kuruluşu tamamlanmıştır.[20]

Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti'nin kurulmasından dört yıl sonra, Bakanlığın teşkilat ve görevlerine dair 09.10.1935 Tarih ve 2825 sayılı Gümrük ve İnhisarlar Vekilliği Teşkilât ve Görevleri Hakkında Kanun hazırlanmıştır. Bu Kanun hükümleri ile Bakanlığın merkez ve taşra teşkilatı ile bu teşkilatların görevleri belirlenmiştir.

2825 sayılı Kanunun 1. maddesine göre Bakanlığın merkez teşkilatı ana hizmet birimleri itibariyle Müsteşarlık, Hususî Kalem Müdürlüğü, İnhisarlar Umum Müdürlüğü, Gümrük Muhafaza Umum Kumandanlığı, Teftiş Heyeti, Hukuk Müşavirliği, Gümrükler Umum Müdürlüğü, Muhasebe Müdürlüğü, Zat ve Sicil İşleri Müdürlüğü ve Levazım Müdürlüğü'nden oluşmaktaydı. Bakanlığın taşra teşkilatı ise, gümrük ve gümrük muhafaza kuruluşları itibariyle Başmüdürlük, Müdürlük, Başmemurluk, Amirlik ve Memurluk şeklinde düzenlenmişti.

Kaçakçılıkla mücadele amacıyla 1510 sayılı "Kaçakçılığın Men ve Takibi Kanunu"na göre daha sert yaptırımlar öngören 1918 sayılı "Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanun" 07.01.1932 Tarihi'nde yürürlüğe girmiştir.

Cumhuriyet döneminde de uygulanmaya devam edilen, 2. Meşrutiyet Döneminde hazırlanan 1918 Tarihli Gümrük Kanunu'nun günün ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalması sonucunda, 02.5.1949 Tarih ve 5383 sayılı olan Cumhuriyet döneminin ilk Gümrük Kanunu yürürlüğe konmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünya yeniden şekillenirken, Türkiye de yeniden yapılanan bu dünyada yer almaya çaba göstermiştir. Bu doğrultuda 1947 yılında Cenevre'de imzalanarak 1948 yılında yürürlüğe konulan GATT sonrasında yapılan "gümrük mevzuatının basitleştirilmesi, formalitelerinin azaltılması ve mevzuat uyumunun sağlanması" amacına yönelik olan çalışmalar sonucunda 1950 yılında Brüksel'de Gümrük İş Birliği Konseyi kurulmuştur. Türkiye bu kuruluşun ilk

[20] 12 Ocak 1932 Tarih ve 1917 sayılı Kanunla Gümrük Muhafaza Umum Kumandanlığı ile 29 Mart 1932 Tarih ve 1989 sayılı Kanunla da o tarihte Maliye Bakanlığına bağlı bulunan "TEKEL İdare ve İşletmeleri", yeni kurulan Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti'ne bağlanmıştır.

üyeleri arasında yerini almıştır (http: //www.gumruk. gov.tr/ tr-TR/ tanitim/ Sayfalar/tarihce.aspx. Erişim Tarihi: 27.08.2011).

GATT'ın amaçları arasında yer alan uluslararası ticaretin basitleştirilmesi ve uyumlulaştırılması amacının gerçekleştirilmesi için, Gümrük İşbirliği Konseyi tarafından hazırlanan Nomanklatür ve Kıymet Sözleşmeleri'ni Türkiye, 7 Ocak 1955 Tarih ve 6449 sayılı "Gümrük Tarifelerindeki Eşya Tasnif Nomanklâtürüne ve Gümrük Kıymetine Mütedair Mukavelenamelerin Tasdiki Hakkında Kanun" ile kabul etmiştir. Bu doğrultuda da yürürlükteki 5383 sayılı Gümrük Kanunu'nda gerekli değişiklikler yapılmıştır. Bu düzenlemelerle Türkiye, spesifik tarifeyi terk etmiş ve kıymet sistemine dayalı yeni nomanklatürü uygulamaya başlamıştır.

16 Temmuz 1956 Tarih ve 6815 sayılı Kanunla, Gümrük Muhafaza Umum Kumandanlığı kaldırılarak, sınır, kıyı ve kara sularımızın muhafaza ve güvenliği ile gümrük bölgesinde kaçakçılığın men, takip ve tahkiki görevi İçişleri Bakanlığı'na devredilmiştir. Ancak, gümrük kapılarıyla, gümrük teşkilatı bulunan hava ve deniz limanlarıyla, Marmara Denizi, Çanakkale ve Karadeniz boğazlarında ve bu yerlerdeki gümrük bölgesinde gümrük muhafaza vazifeleriyle, kaçakçılığın men, takip ve tahkik görevleri, "Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti ve Teşkilatı"nda bırakılmıştır. Aynı zamanda Bakanlığın merkez ve taşra teşkilatının 2825 sayılı Kanunla yeniden yapılandırılması sonucunda Gümrük Muhafaza Umum Kumandanlığı'nın yerine, merkezde Gümrük Muhafaza Müdürlüğü kurulmuştur (md: 1).

Süreç içerisinde yapılan kimi değişikliklerle birlikte günümüzde halen uygulanmakta olan 14.05.1964 Tarih ve 474 Sayılı "Gümrük Giriş Tarife Cetveli Hakkında Kanun" 1964'te yürürlüğe girmiştir. Bu Tarife Kanunu ile birlikte 1499 sayılı Kanun'un vergi matrahını hesaplanma yöntemlerinden miktar ölçüsünü esas alan "spesifik" vergi sistemi yerine, değer ölçüsünü esas alan "advalorem" vergi sistemi uygulanmaya başlanmıştır.

Türkiye Avrupa Birliği ilişkilerinin fazlasıyla yoğunlaşmaya ve gelişmeye başladığı 1960'lı yıllarda, 02.5.1949 Tarih ve 5383 sayılı mevcut Gümrük Kanunu'nun değişen ve gelişen ekonomik ihtiyaçları karşılamada yetersiz kalması

sonucunda, 1962 yılında yeni bir kanun tasarısı yasama organına gönderilmiş, ancak bu kanun tasarısı yasalaşmamıştır. Söz konusu kanun tasarısında yapılan değişiklikler sonucunda hazırlanan tasarının yasalaşması ile birlikte 19 Temmuz 1972 Tarih ve l615 sayılı Gümrük Kanunu, Cumhuriyet Döneminin ikinci Gümrük Kanunu olarak, 1 Şubat 1973 Tarihi'nden itibaren uygulanmaya başlanmıştır.

Gümrük Teşkilatı, 1975 yılında kendi içinde yaptığı iç düzenlemelerle, merkezde şube müdürlüğü veya daire başkanlığı olarak faaliyette bulunan bazı birimleri, Kontrol Genel Müdürlüğü, Dış Antlaşmalar Genel Müdürlüğü yapmıştır. 1981 yılında yapılan düzenlemeyle Tasfiye Genel Müdürlüğü kurulmuş, Gümrük Muhafaza Müdürlüğü ile Zat ve Sicil İşleri Müdürlüğünü Genel Müdürlük düzeyine yükseltilmiş, Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğü ile Personel ve Eğitim Genel Müdürlüğü kurulmuştur (http: //www. gumruk. gov. tr/tr - TR/tanitim/ Sayfalar/ tarihce.aspx. ; http: //www.mergumder. org.tr/index.php?sf =sayfalar &id=84. Erişim Tarihi: 25. 08. 2011).

Gümrük teşkilatının maliye teşkilatı içinde veya dışındaki tarihsel örgütlenme süreci, 1983 yılında Gümrük ve Tekel Bakanlığı'nın kaldırılarak, yeniden Maliye Bakanlığı'na bağlanmasıyla, maliye teşkilatı içinde devam etmiştir.

13.12.1983 Tarih ve 178 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Gümrük ve Tekel Bakanlığı'nın kaldırılması üzerine, Gümrük ve Tekel Bakanlığı'nın merkez ve taşra teşkilatı da yeni kurulan Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın bünyesine intikal etmiştir (md: 45).

Gümrük teşkilatının maliye teşkilatıyla olan beraberliği yaklaşık olarak on yıl sürmüştür. 1993 yılında çıkarılan 2.7.1993 Tarih ve 485 sayılı "Gümrük Müsteşarlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname" ile gümrük teşkilatı, tekrar Maliye Bakanlığı'ndan ayrılmış ve Başbakanlığa bağlı bir Müsteşarlık olarak organize edilmiştir.

Gümrük Müsteşarlığı'nın kurulmasından iki yıl sonra (1995), Türkiye ile Avrupa Birliği ilişkilerinin son dönemi olan Gümrük Birliğinin oluşturulması aşamasına geçilmiştir. Gümrük teşkilatının modern ve Avrupa Birliği standartlarında

bir Teşkilat Yasası'na kavuşturulması için bu dönemde, önemli bir ölçüde beklentiler oluşmuş ve bu amaçla farklı kanun tasarıları sürekli teşkilat personelinin gündemini meşgul etmiştir. Gümrük teşkilatı, yeni bir teşkilat yasası beklentileri içindeyken, 03.6.2011 Tarih ve 640 Karar Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Gümrük Müsteşarlığı kaldırılarak Gümrük ve Ticaret Bakanlığı kurulmuştur.

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nın kurulması ile birçok kurum bu Bakanlığa bağlanmıştır. Bu yeni yapılanmada dikkat çeken önemli unsurlardan biri Gümrük Teşkilatı ile ilgisi olmayan "Esnaf ve Sanatkarlar Genel Müdürlüğü", "Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü" gibi birçok birim, Gümrük teşkilatına bağlandığı halde, Dış Ticaret Müsteşarlığı gibi doğrudan Gümrük Teşkilatıyla ilgili olan kurumların da Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nın dışında bırakılmasıdır. Bu durum Gümrük Teşkilatının yeni yapısının da rasyonel temellerden yoksun olduğuna işaret etmektedir. Çünkü Gümrük Teşkilatı tamamıyla Dış Ticaret mevzuatının uygulayıcı birimidir. Bu durumda Gümrük Müsteşarlığı ile Dış Ticaret Müsteşarlığının tek çatı altında bir icracı bakanlık olarak teşkilatlanmasının en rasyonel ve mantıklı yapılanma olacağını söylemek mümkündür.

3.3. Gümrük Teşkilatının Örgütlenmesi

Gümrük teşkilatı, gümrük teşkilatının tarihçesinde belirtildiği gibi, Cumhuriyet Döneminde bazen bakanlık, bazen genel müdürlük, bazen de müsteşarlık olmak üzere birçok farklı örgütlenme biçimini denemiştir. Son olarak da (2011), Başbakanlığa bağlı bir müsteşarlık statüsünden, 640 sayılı "Gümrük ve Ticaret Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname" ile yeniden Bakanlık olarak örgütlenmiştir.

Gümrük Teşkilatının Bakanlık olarak örgütlenmesinden sonra teşkilat yapısında önemli değişiklikler olmuştur. Özellikle de merkez teşkilatındaki ana hizmet birimlerinde önemli artışlar olmuştur. O açıdan bu kısımda, gümrük teşkilatı, 640 sayılı KHK'nin düzenlediği yapı çerçevesinde ele alıp incelenecektir.

02.07.1993 Tarih ve 485 sayılı "Gümrük Müsteşarlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname", Gümrük Müsteşarlığı'nın

merkez, taşra ve yurtdışı teşkilatı ile bağlı kuruluşlardan (md:3) oluşacağını belirtmişti. Bu düzenlemeye paralel olarak 640 sayılı KHK de, Bakanlığın merkez, taşra ve yurtdışı teşkilatı biçiminde örgütlenmesini öngörmüştür (md: 3). 485 sayılı KHK'nin düzenlediği "bağlı kuruluşlar", 640 sayılı KHK'de yer almamaktadır.

3.3.1. Gümrük Merkez Teşkilatı

Gümrük Merkez Teşkilatı bakan (md: 4), müsteşar ve müsteşar yardımcıları (md: 5) ile hizmet birimlerinden (md: 6) oluşmaktadır.

Gümrük ve Ticaret Bakanlığının merkez teşkilatında müsteşar yardımcılarının sayısının dört tane olması öngörülmüştür. Buna karşılık merkez hizmet birimlerinin sayısı on sekize çıkmış ve ilgili KHK'de bu hizmet birimleri herhangi bir sınıflandırmaya tabi tutulmamışlardır. Ancak Bakanlık, bu hizmet birimlerini kendi içinde "Ana Hizmet Birimleri", "Danışma Ve Denetim Birimleri" ile "Yardımcı Hizmet Birimleri" olarak sınıflandırmıştır (http: //www. gumruk. gov.tr/ tr-TR /tanitim/mbirim/Sayfalar/default.aspx. Erişim Tarihi: 08.02.2012).

640 sayılı KHK'de sayılan hizmet birimleri: a) Gümrükler Genel Müdürlüğü, b) Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğü, c) İç Ticaret Genel Müdürlüğü, ç) Risk Yönetimi ve Kontrol Genel Müdürlüğü, d) Tüketicinin Korunması ve Piyasa Gözetimi Genel Müdürlüğü, e) Esnaf ve Sanatkârlar Genel Müdürlüğü, f) Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, g) Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, ğ) Tasfiye Hizmetleri Genel Müdürlüğü, h) Rehberlik ve Teftiş Başkanlığı, ı) Strateji Geliştirme Başkanlığı, i) Hukuk Müşavirliği, j) Personel Dairesi Başkanlığı, k) Eğitim Dairesi Başkanlığı, 1) Destek Hizmetleri Dairesi Başkanlığı, m) Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı, n) Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği, o) Özel Kalem Müdürlüğü'dür (md: 6).

Gümrük ve Ticaret Bakanlığının sınıflandırmasına göre 640 sayılı KHK ile ihdas edilen dokuz tane Genel Müdürlük, ana hizmet birimi olarak öngörülmüştür. Rehberlik ve Teftiş Başkanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Hukuk Müşavirliği ile 640 sayılı KHK'de düzenlenmeyen İç Denetim Birim Başkanlığı ve Bakanlık Müşavirleri Danışma ve Denetim Birimleri; Personel Dairesi Başkanlığı, Eğitim

Dairesi Başkanlığı, Destek Hizmetleri Dairesi Başkanlığı, Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı, Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği ile Özel Kalem Müdürlüğü yardımcı hizmet birimleri olarak öngörülmüşlerdir (http: //www. gumruk. gov. tr/tr-TR/ tanitim/mbirim/Sayfalar/default.aspx. Erişim Tarihi: 08.12.2011).

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında 640 sayılı KHK'nin dikkat çekici özelliği, dış ticaret ve dolayısıyla ilgili AB gümrük mevzuatını uygulamakla yükümlü olan Gümrük Teşkilatında, gümrük mevzuatı ve teşkilatı ile ilgisi olmayan birçok genel müdürlüğünün gümrük çatısı altında toplanmış olmasıdır. Özellikle de dış ticaret ve gümrük mevzuatıyla yakından ilgili olan ve Gümrük Teşkilatının uyguladığı mevzuatı önemli ölçüde hazırlamakla görevli olan Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın Ekonomi Bakanlığı bünyesine alınmasına karşılık; gümrük ve dış ticaret mevzuatıyla pek ilgisi olmayan İç Ticaret Genel Müdürlüğü, Esnaf ve Sanatkârlar Genel Müdürlüğü ile Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü'nün Gümrük Teşkilatı'na bağlanmasını açıklamak oldukça güç olmaktadır.

640 sayılı KHK'de 08.08.2011 Tarih ve 649 sayılı KHK ile yapılan değişiklikle "kontrolörlük" kurumu kaldırılarak, söz konusu kadrolar doğrudan teftiş kurumuna devredilmişlerdir (md: 28).

3.3.2. Gümrük Taşra Teşkilatı

Gümrük taşra teşkilatı, gümrük ve ilgili dış ticaret mevzuatının doğrudan uygulayıcı birimidir. 640 sayılı KHK, Bakanlığın, "ilgili mevzuat hükümleri çerçevesinde taşra teşkilatı kurmaya yetkili" olduğunu, tek cümlelik bir madde ile belirtmiştir (md: 26).

Gümrük taşra teşkilatı, 2003'ten önce Gümrükler Başmüdürlükleri ile Gümrükler Muhafaza Başmüdürlükleri biçiminde ikili bir yapı şeklinde örgütlenmişti. 22.7.2003 Tarih ve 2003/5932 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Gümrük Taşra Teşkilatı'nda Gümrükler Başmüdürlükleri ile Gümrükler Muhafaza Başmüdürlüklerinin kaldırılarak; yerine Gümrük ve Muhafaza Başmüdürlüklerinin kurulması ile Taşra Teşkilatındaki iki başlı yapıya son verilmiştir. (http:// www.

resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/07/20030729. Erişim Tarihi: 08.12.2011).

640 sayılı KHK ile başmüdürlükler, Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlüklerine dönüşerek, başmüdürlük biçimindeki yapılanmadan bölge müdürlüğü yapılanmasına geçilmiştir.

Gümrük taşra teşkilatında, on altı tane Gümrük ve Muhafaza Başmüdürlüğü bulunmaktaydı. Alfabetik sıralamaya göre bunlar: Ankara, Antalya, Bursa, Edirne, Gaziantep, Gürbulak, Habur, Hakkari, Hopa, İskenderun, İstanbul, İzmir, İzmit, Malatya, Mersin, Samsun, Sinop, Trabzon Gümrük ve Muhafaza Başmüdürlüğüdür. İstanbul Gümrük ve Muhafaza Başmüdürlüğü dışındaki her başmüdürlüğün, çevresindeki illerde de gümrük müdürlükleri bulunmuştur (http: //www. gumruk. gov.tr/tr-TR/tanitim/tasra/Sayfalar/default.aspx. Erişim Tarihi: 08.12.2011).

03.05.2008 Tarih ve 26865 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Gümrük Müsteşarlığı Yer Değiştirme Yönetmeliği'ne göre, Gümrük ve Muhafaza Başmüdürlükleri ve bünyesinde bulunan gümrük müdürlükleri, bulundukları bölgenin "ekonomik, sosyal, kültürel ve ulaşım şartları ile iş yoğunlukları, genel idari yapıları ve atanma taleplerinde tercih edilme oranları gibi hususlar" göz önüne alınarak altı bölgeye ve her bir bölge de kendi içinde A, B ve C biçiminde[21] alt birimlere ayrılmıştır (md: 4/1-c; md: 6).

Bu bölgeler, Tablo 3-1'de görüldüğü üzere Gümrük Taşra Teşkilatı, gümrük müdürlüğü ve gümrük muhafaza müdürlüğü olmak üzere ikili bir ayrıma tabi tutulmuştur. Aynı zamanda bir başmüdürlük bünyesinde birçok farklı düzeyde bölge bulunmaktadır.

[21] Bu sınıflandırma, her bir hizmet bölgesi içindeki hizmet alanlarının bulunduğu yerin ekonomik, sosyal, kültürel ve ulaşım şartları ile iş yoğunlukları, genel idari yapıları ve atanma taleplerinde tercih edilme oranları gibi hususlar dikkate alınarak yapılan birim alt tipi (A, B, C) sınıflandırmasını ifade etmektedir (md: 4-c).

Tablo 3-1: 2008 Gümrük Müsteşarlığı Yer Değiştirme Yönetmeliği'nin Öngördüğü Gümrük Taşra Teşkilatı Hizmet Bölgeleri ve Bağlantı İdareleri

Birinci Hizmet Bölgesi				
Sıra No	Birim Adı	Bölge İli	Bağlı Olduğu Başmüdürlük	B. Alt Tipi
1	Bursa Gümrük ve Muhafaza Başmüdürlüğü	Bursa	Bursa	B
2	Bandırma Gümrük Müdürlüğü	Balıkesir	Bursa	B
3	Bandırma Gümrük Muhafaza Müdürlüğü	Balıkesir	Bursa	B
4	Çanakkale Gümrük Müdürlüğü	Çanakkale	Bursa	C
5	Çanakkale Gümrük Muhafaza Müdürlüğü	Çanakkale	Bursa	C
6	Eskişehir Gümrük Müdürlüğü	Eskişehir	Bursa	C
7	Eskişehir Gümrük Muhafaza Kısım Amirliği	Eskişehir	Bursa	C
8	Yalova Gümrük Müdürlüğü	Yalova	Bursa	C
9	Yalova Gümrük Muhafaza Bölge Amirliği	Yalova	Bursa	C
10	Çorlu Havalimanı Gümrük Müdürlüğü	Tekirdağ	Edirne	C
11	Çorlu Gümrük Muhafaza Müdürlüğü	Tekirdağ	Edirne	C
12	Tekirdağ Gümrük Müdürlüğü	Tekirdağ	Edirne	B
13	Tekirdağ Gümrük Muhafaza Müdürlüğü	Tekirdağ	Edirne	B
14	İstanbul Gümrük ve Muhafaza Başmüdürlüğü	İstanbul	İstanbul	A
15	Çerkezköy Gümrük Müdürlüğü	Tekirdağ	İstanbul	C
16	Çerkezköy Gümrük Muhafaza Müdürlüğü	Tekirdağ	İstanbul	C

17	İzmir Gümrük ve Muhafaza Başmüdürlüğü	İzmir	İzmir	B
18	İzmit Gümrük ve Muhafaza Başmüdürlüğü	İzmit	İzmit	B
İkinci Hizmet Bölgesi				
Sıra No	Birim Adı	Bölge İli	Bağlı Olduğu Başmüdürlük	B. Alt Tipi
1	Ankara Gümrük ve Muhafaza Başmüdürlüğü	Ankara	Ankara	A
2	Kayseri Gümrük Müdürlüğü	Kayseri	Ankara	A
3	Kayseri Gümrük Muhafaza Müdürlüğü	Kayseri	Ankara	A
4	Kırıkkale Orta Anadolu Rafineri Gümrük Müdürlüğü	Kırıkkale	Ankara	B
5	Tüpraş Gümrük Muhafaza Kısım Amirliği	Kırıkkale	Ankara	B
6	Konya Gümrük Müdürlüğü	Konya	Ankara	A
7	Konya Gümrük Muhafaza Müdürlüğü	Konya	Ankara	A
8	Edirne Gümrük ve Muhafaza Başmüdürlüğü	Edirne	Edirne	C
9	İskenderun Gümrük ve Muhafaza Başmüdürlüğü	Hatay	İskenderun	A
10	Botaş Gümrük Müdürlüğü	Adana	İskenderun	A
11	Yumurtalık Serbest Bölge Gümrük Müdürlüğü	Adana	İskenderun	B
12	Yumurtalık Serbest Bölge Gümrük Muhafaza Müdürlüğü	Adana	İskenderun	B
13	Aydın Gümrük Müdürlüğü	Aydın	İzmir	C
14	Aydın Gümrük Muhafaza Müdürlüğü	Aydın	İzmir	C

15	Bodrum Gümrük Müdürlüğü	Muğla	İzmir	B
16	Bodrum Gümrük Muhafaza Müdürlüğü	Muğla	İzmir	B
17	Çeşme Gümrük Müdürlüğü	İzmir	İzmir	B
18	Çeşme Gümrük Muhafaza Müdürlüğü	İzmir	İzmir	B
19	Denizli Gümrük Müdürlüğü	Denizli	İzmir	B
20	Denizli Gümrük Muhafaza Müdürlüğü	Denizli	İzmir	B
21	Dikili Gümrük Müdürlüğü	İzmir	İzmir	C
22	Dikili Gümrük Muhafaza Kısım Amirliği	İzmir	İzmir	C
23	Kuşadası Gümrük Müdürlüğü	Aydın	İzmir	C
24	Kuşadası Gümrük Muhafaza Müdürlüğü	Aydın	İzmir	C
25	Manisa Gümrük Müdürlüğü	Manisa	İzmir	B
26	Sakarya Gümrük Müdürlüğü	Sakarya	İzmit	B
27	Mersin Gümrük ve Muhafaza Başmüdürlüğü	Mersin	Mersin	A
28	Adana Gümrük Müdürlüğü	Adana	Mersin	A
29	Adana Gümrük Muhafaza Müdürlüğü	Adana	Mersin	A
30	Karadeniz Ereğli Gümrük Müdürlüğü	Zonguldak	Sinop	A
31	Karadeniz Ereğli Gümrük Muhafaza Müdürlüğü	Zonguldak	Sinop	A

Üçüncü Hizmet Bölgesi

Sıra No	Birim Adı	Bölge İli	Bağlı Olduğu Başmüdürlük	B. Alt Tipi
1	Aksaray Gümrük Müdürlüğü	Aksaray	Ankara	B

2	Karaman Gümrük Müdürlüğü	Karaman	Ankara	B
3	Ürgüp Gümrük Müdürlüğü	Nevşehir	Ankara	C
4	Ürgüp Tuzköy Havalimanı Gümrük Muhafaza Kısım Amirliği	Nevşehir	Ankara	C
5	Antalya Gümrük ve Muhafaza Başmüdürlüğü	Antalya	Antalya	A
6	Alanya Gümrük Müdürlüğü	Antalya	Antalya	A
7	Alanya Gümrük Muhafaza Müdürlüğü	Antalya	Antalya	A
8	Dalaman Havalimanı Gümrük Müdürlüğü	Muğla	Antalya	B
9	Dalaman Gümrük Muhafaza Müdürlüğü	Muğla	Antalya	B
10	Fethiye Gümrük Müdürlüğü	Muğla	Antalya	B
11	Fethiye Gümrük Muhafaza Bölge Amirliği	Muğla	Antalya	B
12	Kemer Gümrük İdare Memurluğu	Antalya	Antalya	A
13	Kemer Gümrük Muhafaza Kısım Amirliği	Antalya	Antalya	A
14	Dereköy Gümrük Müdürlüğü	Kırklareli	Edirne	C
15	Dereköy Gümrük Muhafaza Müdürlüğü	Kırklareli	Edirne	C
16	Hamzabeyli Gümrük Müdürlüğü	Edirne	Edirne	C
17	Hamzabeyli Gümrük Muhafaza Müdürlüğü	Edirne	Edirne	C
18	İpsala Gümrük Müdürlüğü	Edirne	Edirne	C
19	İpsala Gümrük Muhafaza Müdürlüğü	Edirne	Edirne	C
20	Uzunköprü Gümrük Müdürlüğü	Edirne	Edirne	C
21	Uzunköprü Gümrük Muhafaza Kısım Amirliği	Edirne	Edirne	C

22	Gaziantep Gümrük ve Muhafaza Başmüdürlüğü	Gaziantep	Gaziantep	A
23	Antakya Gümrük Müdürlüğü	Hatay	İskenderun	C
24	Antakya Gümrük Muhafaza Kısım Amirliği	Hatay	İskenderun	C
25	Alaşehir Gümrük Müdürlüğü	Manisa	İzmir	C
26	Ayvalık Gümrük Müdürlüğü	Balıkesir	İzmir	B
27	Ayvalık Gümrük Muhafaza Müdürlüğü	Balıkesir	İzmir	B
28	Datça Gümrük Müdürlüğü	Muğla	İzmir	C
29	Datça Gümrük Muhafaza Kısım Amirliği	Muğla	İzmir	C
30	Marmaris Gümrük Müdürlüğü	Muğla	İzmir	B
31	Marmaris Gümrük Muhafaza Müdürlüğü	Muğla	İzmir	B
32	Uşak Gümrük Müdürlüğü	Uşak	İzmir	C
33	Uşak Gümrük Muhafaza Kısım Amirliği	Uşak	İzmir	C
34	İncirlik Gümrük Müdürlüğü	Adana	Mersin	B
35	Taşucu Gümrük Müdürlüğü	Mersin	Mersin	C
36	Taşucu Gümrük Muhafaza Müdürlüğü	Mersin	Mersin	C
37	Samsun Gümrük ve Muhafaza Başmüdürlüğü	Samsun	Samsun	A
38	Ordu Gümrük Müdürlüğü	Ordu	Samsun	B
39	Ordu Gümrük Muhafaza Müdürlüğü	Ordu	Samsun	B
40	Ünye Gümrük Müdürlüğü	Ordu	Samsun	B
41	Ünye Gümrük Muhafaza Müdürlüğü	Ordu	Samsun	B

Dördüncü Hizmet Bölgesi				
Sıra No	Birim Adı	Bölge İli	Bağlı Olduğu Başmüdürlük	B. Alt Tipi
1	Finike Gümrük Müdürlüğü	Antalya	Antalya	B
2	Finike Gümrük Muhafaza Kısım Amirliği	Antalya	Antalya	B
3	Isparta Gümrük Müdürlüğü	Isparta	Antalya	A
4	Isparta Gümrük Muhafaza Kısım Amirliği	Isparta	Antalya	A
5	Kaş Gümrük Müdürlüğü	Antalya	Antalya	B
6	Kaş Gümrük Muhafaza Kısım Amirliği	Antalya	Antalya	B
7	İslahiye Gümrük Müdürlüğü	Gaziantep	Gaziantep	C
8	İslahiye Gümrük Muhafaza Kısım Amirliği	Gaziantep	Gaziantep	C
9	Şanlıurfa Gümrük Müdürlüğü	Şanlıurfa	Gaziantep	C
10	Şanlıurfa Gümrük Muhafaza Kısım Amirliği	Şanlıurfa	Gaziantep	C
11	Hopa Gümrük ve Muhafaza Başmüdürlüğü	Artvin	Hopa	C
12	Sarp Gümrük Müdürlüğü	Artvin	Hopa	C
13	Sarp Gümrük Muhafaza Müdürlüğü	Artvin	Hopa	C
14	Afyon Gümrük Müdürlüğü	Afyon	İzmir	C
15	Malatya Gümrük ve Muhafaza Başmüdürlüğü	Malatya	Malatya	A
16	Kahramanmaraş Gümrük Müdürlüğü	Kahramanmaraş	Malatya	B
17	Sivas Gümrük Müdürlüğü	Sivas	Malatya	B
18	Çorum Gümrük Müdürlüğü	Çorum	Samsun	C
19	Tokat Gümrük Müdürlüğü	Tokat	Samsun	C

20	Sinop Gümrük ve Muhafaza Başmüdürlüğü	Sinop	Sinop	A
21	Bartın Gümrük Müdürlüğü	Bartın	Sinop	A
22	Bartın Gümrük Muhafaza Müdürlüğü	Bartın	Sinop	A
23	Karabük Gümrük Müdürlüğü	Karabük	Sinop	B
24	Karabük Gümrük Muhafaza Kısım Amirliği	Karabük	Sinop	B
25	Zonguldak Gümrük Müdürlüğü	Zonguldak	Sinop	B
26	Zonguldak Gümrük Muhafaza Müdürlüğü	Zonguldak	Sinop	B
27	Trabzon Gümrük ve Muhafaza Başmüdürlüğü	Trabzon	Trabzon	A
28	Giresun Gümrük Müdürlüğü	Giresun	Trabzon	A
29	Giresun Gümrük Muhafaza Kısım Amirliği	Giresun	Trabzon	A
30	Rize Gümrük Müdürlüğü	Rize	Trabzon	A
31	Rize Gümrük Muhafaza Müdürlüğü	Rize	Trabzon	A

Beşinci Hizmet Bölgesi

Sıra No	Birim Adı	Bölge İli	Bağlı Olduğu Başmüdürlük	B. Alt Tipi
1	Bozcaada Gümrük İdare Memurluğu	Çanakkale	Bursa	A
2	Bozcaada Gümrük Muhafaza Kısım Amirliği	Çanakkale	Bursa	A
3	Gökçeada Gümrük İdare Memurluğu	Çanakkale	Bursa	A
4	Gökçeada Gümrük Muhafaza Kısım Amirliği	Çanakkale	Bursa	A
5	Marmara Adası Gümrük Muhafaza Kısım Amirliği	Bursa	Bursa	A
6	Akçakale Gümrük Müdürlüğü	Şanlıurfa	Gaziantep	C

7	Akçakale Gümrük Muhafaza Müdürlüğü	Şanlıurfa	Gaziantep	C
8	Ceylanpınar Gümrük Müdürlüğü	Şanlıurfa	Gaziantep	C
9	Çobanbey Gümrük Müdürlüğü	Gaziantep	Gaziantep	C
10	Karkamış Gümrük Müdürlüğü	Gaziantep	Gaziantep	B
11	Karkamış Gümrük Muhafaza Kısım Amirliği	Gaziantep	Gaziantep	B
12	Mürşitpınar Gümrük Müdürlüğü	Şanlıurfa	Gaziantep	C
13	Öncüpınar Gümrük Müdürlüğü	Kilis	Gaziantep	C
14	Öncüpınar Gümrük Muhafaza Müdürlüğü	Kilis	Gaziantep	C
15	Cilvegözü Gümrük Müdürlüğü	Hatay	İskenderun	C
16	Cilvegözü Gümrük Muhafaza Müdürlüğü	Hatay	İskenderun	C
17	Yayladağı Kapı Gümrük Müdürlüğü	Hatay	İskenderun	B
18	Yayladağı Gümrük Muhafaza Kısım Amirliği	Hatay	İskenderun	B
19	Erzurum Gümrük Müdürlüğü	Erzurum	Gürbulak	A
20	Erzurum Gümrük Muhafaza Kısım Amirliği	Erzurum	Gürbulak	A
21	Batman Gümrük Müdürlüğü	Batman	Habur	B
22	Batman Gümrük Muhafaza Müdürlüğü	Batman	Habur	B
23	Diyarbakır Gümrük Müdürlüğü	Diyarbakır	Habur	A
24	Diyarbakır Havalimanı Gümrük Muhafaza Kısım Amirliği	Diyarbakır	Habur	A
25	Mardin Gümrük Müdürlüğü	Mardin	Habur	B
26	Mardin Gümrük Muhafaza Kısım Amirliği	Mardin	Habur	B

27	Van Gümrük Müdürlüğü	Van	Hakkari	A
28	Van Gümrük Muhafaza Müdürlüğü	Van	Hakkari	A
Altıncı Hizmet Bölgesi				
Sıra No	Birim Adı	Bölge İli	Bağlı Olduğu Başmüdürlük	B. Alt Tipi
1	Gürbulak Gümrük ve Muhafaza Başmüdürlüğü	Ağrı	Gürbulak	A
2	Aktaş Gümrük Müdürlüğü	Ardahan	Gürbulak	C
3	Akyaka Gümrük Başmemurluğu	Kars	Gürbulak	C
4	Borualan Gümrük Müdürlüğü	Iğdır	Gürbulak	C
5	Dilucu Gümrük Müdürlüğü	Iğdır	Gürbulak	A
6	Dilucu Gümrük Muhafaza Müdürlüğü	Iğdır	Gürbulak	A
7	Doğubeyazıt Gümrük Müdürlüğü	Ağrı	Gürbulak	B
8	Doğubeyazıt Gümrük Muhafaza Müdürlüğü	Ağrı	Gürbulak	B
9	Türkgözü Gümrük Müdürlüğü	Ardahan	Hopa	C
10	Türkgözü Gümrük Muhafaza Müdürlüğü	Ardahan	Hopa	C
11	Habur Gümrük ve Muhafaza Başmüdürlüğü	Şırnak	Habur	A
12	Nusaybin Gümrük Müdürlüğü	Mardin	Habur	B
13	Nusaybin Gümrük Muhafaza Müdürlüğü	Mardin	Habur	B
14	Hakkari Gümrük ve Muhafaza Başmüdürlüğü	Hakkari	Hakkari	B
15	Esendere Gümrük Müdürlüğü	Hakkari	Hakkari	C
16	Esendere Gümrük Muhafaza Müdürlüğü	Hakkari	Hakkari	C

17	Kapıköy Gümrük Müdürlüğü	Van	Hakkari	C
18	Kapıköy Gümrük Muhafaza Müdürlüğü	Van	Hakkari	C

Kaynak: Gümrük Müsteşarlığı Yer Değiştirme Yönetmeliği, 03.05.2008 Tarih ve 26865 sayılı Resmi Gazete. (http:// www. gumruk. gov.tr/ tr-TR/ emevzuat/ Sayfalar/yonetmelikler.aspx. Erişim Tarihi: 10.12.2011). Kısaltmalar: B: Bölge.

Bölge sınıflandırmasının her ne kadar "hizmet alanlarının bulunduğu yerin ekonomik, sosyal, kültürel ve ulaşım şartları ile iş yoğunlukları, genel idari yapıları ve atanma taleplerinde tercih edilme oranları gibi" özellikler dikkate alınarak yapıldığı belirtilmişse de, yapılan sınıflandırmada bu özelliklerin her müdürlük bazında yeterince dikkate alınmadığı görülmektedir. Buna en basit örneklerden biri olarak, Edirne Gümrük ve Muhafaza Başmüdürlüğü'ne bağlı gümrük müdürlükleri gösterilebilir. Aynı Başmüdürlük bünyesinde ve sınıflandırmada aynı veya benzer koşulları taşımalarına rağmen Hamzabeyli ve İpsala Gümrük Müdürlükleri 3. Bölge olarak; Kapıkule Yolcu, Tır ve Gar Gümrük Müdürlükleri 2. Bölge olarak düzenlenmiştir. Burada Kapıkule Yolcu ve Tır Gümrük Müdürlükleri'nin iş yoğunluğunun daha çok olduğu ve çalışma koşulları bakımından daha kötü olduğu da göz önündedir. Çarpıcı örneklerden biri de Hopa Gümrük ve Muhafaza Başmüdürlüğü'ne bağlı Sarp Gümrük Müdürlüğü'dür. Benzer gümrük müdürlükleri 6. Bölge veya en iyi ihtimalle 5. Bölge olarak sınıflandırılmışken, Sarp Gümrük Müdürlüğü 4. Bölge olarak düzenlenmiştir. Bu durum da yoğun bir biçimde taşra teşkilatında hizmet ifa eden personelin mağduriyetine yol açmaktadır.

22.12.2011 Tarih ve 28150 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 29.11.2011 Tarih ve 2011/2474 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile bütün illeri kapsam alanına alan on altı tane bölge müdürlüğü kurulmuştur. Kurulan bölge müdürlüklerin bünyesinde birçok farklı müdürlük çeşidi bulunmaktadır. Bunlar çoğunluğu oluşturan gümrük müdürlükleri ile Muhafaza Kaçakçılık ve İstihbarat Müdürlüğü, Tasfiye İşletme Müdürlüğü, Personel Müdürlüğü ve Laboratuvar Müdürlükleridir. Laboratuvar müdürlüklerinin sadece altı Bölge Müdürlüğü'nde kurulması öngörülmüştür. Bu Bölge Müdürlükleri: Orta Akdeniz Gümrük ve Ticaret Bölge

Müdürlüğü, Orta Anadolu Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlüğü, Doğu Marmara Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlüğü, İstanbul Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlüğü, Uludağ Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlüğü ve Ege Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlüğü'dür. Her Bölge Müdürlüğü'nde birer Tasfiye İşletme Müdürlüğü ile birer Personel Müdürlüğü kurulmuştur. Her Bölge Müdürlüğü'nde en az bir tane Muhafaza Kaçakçılık ve İstihbarat Müdürlüğü kurulmuştur. Bölgenin geniş bir alanı ve birçok sınırı kapsaması ile özel durumu sebebiyle birden fazla Muhafaza Kaçakçılık ve İstihbarat Müdürlüğü kurulmuştur. Örneğin Batı Akdeniz Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlüğü, Orta Anadolu Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlüğü, GAP Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlüğü, Doğu Akdeniz Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlüğü, Doğu Karadeniz Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlüğü, Doğu Marmara Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlüğü ve Trakya Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlüğü'nde iki tane Muhafaza Kaçakçılık ve İstihbarat Müdürlüğü kurulması öngörülmüştür. İpekyolu Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlüğü'nde üç tane; Doğu Anadolu Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlüğü'nde dört tane Muhafaza Kaçakçılık ve İstihbarat Müdürlüğü'nün kurulması öngörülmüştür. İstanbul Bölge Müdürlüğü bünyesinde ise bir tane Muhafaza Kaçakçılık ve İstihbarat Müdürlüğü ile İstanbul'un özel konumunun gereği olarak bir tane Deniz Gümrük Muhafaza Kaçakçılık ve İstihbarat Müdürlüğü'nün kurulması öngörülmüştür. (http:// www. resmigazete. gov. tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/12/20111222.htm& main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/12/20111222.htm. Erişim Tarihi: 23.12.2011)

Bölge Müdürlükleri ile bunlara bağlı müdürlükler ve kapsam alanındaki iller şu şekilde sıralanmaktadır.

1. Batı Akdeniz Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlüğü: Antalya, Burdur, Isparta ve Muğla illerini kapsayan bu Bölge'nin merkezi Antalya'dır. Bu bölgeye bağlı on yedi tane müdürlük bulunmaktadır.

2. Orta Akdeniz Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlüğü: Merkezi Mersin olan bu Bölge, Adana ve Niğde illerini de kapsamakta ve bünyesinde on üç tane müdürlük bulunmaktadır.

3. Orta Anadolu Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlüğü: Merkezi Ankara olan bu Bölge Ankara, Kırıkkale, Konya, Karaman, Aksaray, Nevşehir, Kayseri, Çankırı, Kırşehir ve Yozgat olmak üzere on ili kapsamakta ve bünyesinde on altı müdürlük bulunmaktadır.

4. GAP Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlüğü: Bu Bölge'de Gaziantep, Şanlıurfa, Adıyaman ve Kilis yer almaktadır. Gaziantep, Bölge'nin merkezi olarak seçilmiştir. Bölge Müdürlüğü bünyesinde on dört adet müdürlük bulunmaktadır.

5. Doğu Akdeniz Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlüğü: Hatay ve Osmaniye olmak üzere iki ilden oluşan Bölge'nin merkezi Hatay'dır. Bölge'de dokuz tane müdürlük bulunmaktadır.

6. İpekyolu Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlüğü: Bölge'nin merkezi Diyarbakır'dır. On üç tane müdürlüğün bulunduğu bu Bölge'de Diyarbakır'ın yanı sıra Bingöl, Batman, Siirt, Şırnak, Tunceli ve Mardin illeri yer almaktadır.

7. Doğu Anadolu Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlüğü: Merkez olarak Van'ın seçildiği bu Bölge'de Ağrı, Ardahan, Bitlis, Erzurum, Hakkari, Iğdır, Kars ve Muş illeri yer almakta ve bu iller kapsamında yirmi adet müdürlük bulunmaktadır.

8. Doğu Karadeniz Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlüğü: Trabzon, Bölge'nin merkezi olarak seçilmiştir. Trabzon'un yanı sıra Rize, Giresun, Erzincan, Gümüşhane, Artvin ve Bayburt bu Bölge'nin kapsamına alınmıştır. Toplamda dokuz tane müdürlük bulunmaktadır.

9. Orta Karadeniz Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlüğü: Samsun, Bölge'nin merkezi olarak seçilmiştir. Bölge kapsamındaki diğer iller: Çorum, Ordu, Amasya, Tokat, Kastamonu ve Sinop'tur. Bölge'de toplamda sekiz tane müdürlük bulunmaktadır.

10. Doğu Marmara Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlüğü: Bölge'nin merkezi Kocaeli'dir. Bu Bölge, Kocaeli'nin yanı sıra Bolu, Düzce, Sakarya, Zonguldak, Bartın ve Karabük illerinden oluşmakta; bünyesinde on altı müdürlük bulunmaktadır.

11. İstanbul Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlüğü: Tek ilden oluşan ve bünyesinde yirmi dört müdürlük ile en fazla müdürlük bulunduran tek Bölge Müdürlüğü'dür.

12. Trakya Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlüğü: Edirne ve Kırklareli illerinden oluşan Bölge'nin merkezi Edirne'dir. Bu Bölge'de on iki müdürlük bulunmaktadır.

13. Batı Marmara Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlüğü: Çanakkale ve Tekirdağ illerinden oluşan bu Bölge'nin merkezi Tekirdağ'dır. Bölge kapsamında on müdürlük bulunmaktadır.

14. Uludağ Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlüğü: Bölge'nin merkezi Bursa'dır. Bursa'nın yanı sıra Balıkesir, Bilecik, Eskişehir, Kütahya ve Yalova illeri bu Bölge'de yer almaktadırlar. Bölge'de on iki tane müdürlük bulunmaktadır.

15. Ege Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlüğü: Bölge'nin merkezi İzmir'dir. Bu Bölge'de İzmir dışında Manisa, Denizli, Uşak, Afyonkarahisar ve Aydın illeri yer almaktadır. Bu Bölge'de yirmi bir müdürlük yer almaktadır.

16. Fırat Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlüğü: Malatya, Bölge'nin merkezidir. Bu Bölge'de Malatya dışında Kahramanmaraş, Sivas ve Elazığ illeri yer almakta ve bünyesinde yedi müdürlük bulunmaktadır.

3.3.2.1. Gümrük Taşra Teşkilatının Yapılanması

Gümrük taşra teşkilatı, Gümrük ve Muhafaza Başmüdürlükler bünyesinde gümrük müdürlükleri, şube müdürlükleri ve gümrük muhafaza müdürlükleri ile bu müdürlüklere bağlı bölge ve kısım amirlikleri şeklinde teşkilatlanmıştı. 640 sayılı KHK, sayıları on altı tane olan Gümrük ve Muhafaza Başmüdürlükleri'nin kaldırılarak yerine Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlükleri'nin kurulmasını öngörmektedir. Bunun yanı sıra gümrük ve gümrük muhafaza müdürlükleri tek çatı altında gümrük müdürlüğü olarak düzenlenmiş ve Gümrük Muhafaza Kaçakçılık ve İstihbarat Müdürlüğü oluşturulmuştur. 640 sayılı KHK, ayrıca daha önceki uygulamalarda olmayan 81 il müdürlüğünün kurulmasını öngörmektedir. Böylece

gümrük taşra teşkilatı, Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlükleri ile İl Müdürlükleri biçiminde yapılandırılmış ve Gümrük "Taşra Çalışma Yönetmeliği'nde ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.

640 sayılı KHK'nin getirdiği önemli düzenlemelerden biri, "araştırmacı" kadrosunu ihdas etmiş olmasıdır. Ancak araştırmacı kadrosundaki personelin görev ve yetkilerinin ne olacağı konusunda herhangi bir düzenleme öngörülmemiştir. Sadece 640 sayılı KHK'nin geçici 3/1. maddesi uyarınca ihdas edilen bakanlık müşaviri ve araştırmacı kadrolarının herhangi bir nedenle boşalması halinde hiçbir işleme gerek kalmaksızın bu kadroların iptal edilmiş sayılacağı belirtilmiştir.

640 sayılı KHK'nin geçici 3/1. maddesi, merkezde ve taşrada belli kadrolarda bulunan personelin, bu KHK'nin yürürlüğe girmesi ile herhangi bir işleme gerek kalmaksızın, merkez teşkilatında Müsteşarlık Müşaviri dâhil Daire Başkanı ve üstü görevde bulunanlar ile taşra teşkilatında Gümrük ve Muhafaza Başmüdürü ve döner sermayede İşletme Bölge Müdürü kadrolarında görev yapanlar, Bakanlık Müşaviri kadrolarına; diğerlerinin de Araştırmacı kadrolarına atanmış sayılacaklarını belirtmiştir. Burada araştırmacı kadrolarına atanan personel: gümrük müdürü, gümrük muhafaza müdürü, personel müdürü, döner sermaye işletmelerinde şube müdürü, gümrük muhafaza müdür yardımcısı, personel müdür yardımcısı, gümrük müdür yardımcısı kadrolarında bulunan görevlilerdir.

24.10.2011 Tarih ve 661 sayılı KHK ile 640 sayılı KHK'ye yapılan ekleme ile Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nın taşra teşkilatı için "Gümrük ve Ticaret Denetmen Yardımcısı" kadrosu ihdas edilmiştir. Bu kadrodaki personelin görev ve yetkileriyle ilgili henüz bir düzenleme yapılmamıştır. Taşradaki mevcut gümrük muayene ve muhafaza memurları bu kadroların kendilerine tahsis edilmesini talep etmektedirler. Ancak ilgili KHK'de, mevcut muayene ve muhafaza memurlarının bu kadrolara geçişi için herhangi bir düzenleme yer almamaktadır.

Gümrük Taşra Teşkilatı'nın yapılanması, görev, yetki ve sorumlulukları B.21.0.PER.0.07-10 sayı ve 21.02.2012 Tarihli Gümrük ve Ticaret Bakanı'nın (Hayati Yazıcı) oluru (md: 60) ile yürürlüğe giren Taşra Çalışma Yönetmeliği ile belirlenmiştir. Bu Yönetmeliğin amacı, birinci maddesinde belirtildiği gibi, Taşra

teşkilatı ile bu teşkilatın personelinin görev tanımlarını yapmak, yetkileri ve sorumluluklarını düzenlemektir. Burada hem ilgili birimlerin hem de personelin yetki, görev ve sorumlulukları belirlenmiştir. Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlükleri, Bölge Müdürlüklerine bağlı Gümrük Müdürlükleri, Gümrük Muhafaza Kaçakçılık ve İstihbarat Müdürlükleri, Merkez Tasfiye İşletme Müdürlüğü, Tasfiye İşletme Müdürlükleri, Personel Müdürlüğü, Laboratuvar Müdürlüğü, Perakende Satış İşletme Müdürlükleri ile belli şube müdürlüklerinden oluşmaktadır (md: 5). On dört tane olan şube müdürlükleri söz konusu Yönetmeliğin sekizinci maddesinde belirtilmişlerdir. Bunlar:

1- Gümrük İşlemleri ve Koordinasyon Şubesi,
2- Antrepo ve Serbest Bölgeler Şubesi,
3- Dış Ticaret, Tarife, Kıymet ve Vergiler Şubesi,
4- Ekonomik Etkili Gümrük Rejimleri Şubesi,
5- Ticaretin Kolaylaştırılması Şubesi
6- Tahsilat, Taksitlendirme ve Geri Verme Şubesi,
7- Gümrük Muhafaza Hizmetleri Şubesi,
8- Risk Analizleri Şubesi,
9- Kontrol Şubesi,
10- Tasfiye Hizmetleri Şubesi,
11- Hukuk İşleri Şubesi,
12- Destek Hizmetleri Şubesi,
13- Bilgi İşlem, İstatistik ve Değerlendirme Şubesi,
14- Özel Büro Şubesi'dir.

Gümrük Teşkilatı'nda ifa ettikleri görevler ve yüklenilen sorumluluklar bakımından gümrük ve dış ticaret ile ilgili mevzuatın uygulama birimi olan gümrük muayene memurluğu konusuna değinmekte yarar bulunmaktadır.

Gümrük muayene memurları, gümrük ve ilgili dış ticaret mevzuatını uygulamakta ve 640 sayılı KHK'nın 7/1-b maddesinde belirtilen gümrük vergileri ile "gümrüklerce tahsil edilen diğer vergi, fon ve malî yükleri tahakkuk" etmekten 4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun 65/4. maddesi uyarınca doğrudan sorumludurlar. Bu

miktar da bütçe gelirlerinin yaklaşık %20'sine tekabül etmektedir. Taşra teşkilatında bu genel teknik görevlerinin yanı sıra, ihtiyaç hasıl olduğunda her düzeydeki idari görevleri, vekaleten yerine getirmektedirler (Divan, Eylül 2010: 12-19).

Gümrük teşkilatında gümrük, dış ticaret ve ilgili diğer mevzuatı her aşamada fiili olarak uygulamaktan ve bu uygulamadan dolayı ciddi sorumluluk yüklenen kadroların başında gümrük muayene memurluğu bulunmaktadır. Örneğin 640 sayılı KHK'nın Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nın görevlerinin belirtildiği ikinci maddenin birinci fıkrasının ç bendinde belirtilen görevleri tamamıyla muayene memurları yerine getirmektedirler. Bu bentte belirtilen görevler:

> "*Gümrük Kanunu, gümrük işlemleriyle ilgili diğer mevzuat ve uluslararası sözleşmelerin uygulanmasını sağlamak; gümrükçe onaylanmış bir işlem veya kullanıma ilişkin iş ve işlemleri yürütmek; gümrük kontrolüne tabi kişi, eşya ve araçların muayene ve kontrolünü yapmak*"tır.

21.02.2012 Tarihi'nde Bakan oluru ile yürürlüğe giren Gümrük "Taşra Çalışma Yönetmeliği, gümrük muayene memurlarının görevleri ile yetki ve sorumluluklarını belirlemiştir (md: 39). Gümrük ve dış ticaret işlemleri özünü oluşturması bakımından bu görev, yetki ve sorumluluklara göz atmakta yarar bulunmaktadır.

Gümrük muayene memurunun öncelikli görevi, gümrükçe onaylanmış bir işlem veya kullanıma tabi tutulacak eşyanın muayene ve kontrolünü yapmak ile Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonunu (GTİP) tespit etmek; gümrük vergileri ile gümrük idarelerince tahsil edilmesi gereken vergi, fon ve diğer mali yükümlülüklerin tahakkukunu yapmak, muafiyet ve istisna hükümlerini uygulamak olarak belirtilmiştir. Bunların dışında tasfiyelik hale gelen eşyanın GTİP'ni tespit etmek ve Tespit Tahakkuk Belgesini düzenlemek, gümrük vergilerinin geri verilmesi veya kaldırılması durumunda, iadesi veya mahsubu gereken vergileri kontrolle görevlidirler.

Gümrük muayene memurluğu kadrosunun yerine getirdiği görevler ve yüklenen sorumluluklar bakımından teknik ve uzmanlık gerektiren bir kadro

olmasına karşın, bu kadro denetmenlik veya uzmanlık kadrosu olarak herhangi bir düzenlemeye tabi tutulmamış ve personelin özlük haklarında herhangi bir iyileştirme yapılmamıştır. Bu konuda muayene memurları tarafından iki binli yılların başından beri ifa ettikleri görevler ve yüklenilen sorumluluklara paralel olarak kadro durumlarının uzmanlık veya denetmenlik olarak düzenlenmesi yönünden yoğun bir talepte bulunulmuştur. Bu talepler doğrultusunda zaman zaman gerekli kanun tasarıları hazırlanmış ancak bu kanun tasarılarının yasalaşma imkanı olmamıştır.

Muayene memurluğunun uzmanlık veya denetmenlik kadrosuna dönüştürülmesi yönündeki talepler, genel olarak, Gümrük Muayene Memurları Derneği tarafından üç ayda bir yayımlanan "Divan" Dergisi'nde sık sık dile getirilmiştir. Bu talep Derginin kapak sayfasında sık sık yer almıştır. Örneğin "Avrupa ile Mevzuatlar Aynı Teşkilatlar Farklı" (Sayı: 15, Nisan 2010), "Teşkilat Yasasında Sona Gelindi Yılların Beklentisi Boşa Çıkmasın" (Sayı: 16, Temmuz 2010), "Teşkilat Yasasında Son Dönemece Girildi": (Sayı: 17, Aralık 2010), "Muayene Memurluğu Ne Zaman Kariyer Olacak": (Sayı: 19, Eylül 2011).

Gümrük muayene memurluğunun kariyer meslek olması yönündeki ilk kanun tasarısı 2001 yılında hazırlanmıştır. Başlangıçta "Gümrük Denetmeni" olarak öngörülen kadro, Plan Bütçe Komisyonu'na geldikten ve alt komisyona havale edildikten sonraki süreçte, "Kontrol Memuru" olarak değiştirilmiştir. Ancak kanun tasarısı yasalaşmadan kadük olmuştur. Bu süreç devam etmiş ve 2007 yılında "Gümrük Muayene Uzmanı" unvanı tercih edilmiş; ancak bir gelişme sağlanamamıştır. 2010 yılında gümrük muayene memurları için "Gümrük Muayene Eksperi" adında yeni bir kadro yaratılmıştır. Kanun tasarısının Plan Bütçe Komisyonu'na gelmesinden sonraki süreçte yeniden gümrük muayene uzmanı olarak düzenlenmiştir. Ancak bu tasarı da yasalaşmamış, halen Plan Bütçe Komisyonu'nda beklemektedir. 2011 yılında hazırlanan 640 sayılı KHK'nde "Gümrük Denetmeni" olarak yer alan düzenleme, söz konusu KHK'den son anda çıkarılmıştır. Yine 640 sayılı KHK'de değişiklik yapan 17.08.2011 Tarih ve 649 sayılı KHK tasarısında "Gümrük Denetmeni" olarak tasarlanan kadro, son aşamada KHK'den çıkarılmıştır (Durusoy, Eylül 2011: 12-14).

Kamu personel rejiminde yapılan değişiklikler ile daha önce "memur" kadrosunda bulunan birçok meslek uzmanlık veya denetmenlik ve hatta müfettişlik yapılmasına karşılık aynı konumda bulunan gümrük muayene memurluğu kadrosunda herhangi bir iyileştirme yapılmamıştır. Örneğin Maliye Bakanlığı'nın taşra teşkilatındaki Vergi Kontrol Memurluğu kadrosu "Vergi İstihbarat Uzmanı" (178 S. KHK, ek md: 10) ve "Vergi Denetmeni"; Emlak Kontrol Memurluğu, "Milli Emlak Uzmanı" ile "Milli Emlak Denetmeni"; Muhasebe Kontrol Memurluğu merkez teşkilatında "Devlet Muhasebe Uzmanı", taşra teşkilatında ise "Muhasebe Uzmanı", "Muhasebat Denetmeni" yapılmıştır. Bunların yanı sıra Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın taşra teşkilatında çalışan İhracat Kontrol Memurluğu "Dış Ticarette Standardizasyon Denetmeni" yapılmıştır (http://forum.memurlar.net/konu/417792/. Erişim Tarihi: 27.12.2011). 178 sayılı KHK'de 07.07.2011 Tarih ve 646 sayılı KHK ile yapılan değişiklik sonucunda vergi denetmenliği kadrosu "vergi müfettişliği" yapılmıştır (md: 1) (http:// www. resmigazete. gov. tr/ eskiler/ 2011 /07/ 20110710-1. htm. Erişim Tarihi: 27.12.2012).

Mevcut haliyle, kendine has ve bütün yönleri ile kariyer meslek niteliğinde olan, ancak memur olarak düzenlenen muayene memurluğu kadrosu, personel rejiminde bir istisna oluşturmaktadır. Kariyer meslek olarak düzenlenmemesinde herhangi bir rasyonel gerekçe olmadığı gibi, "kamu yararı" da bulunmamaktadır. Aksine Gümrük Teşkilatı'na olan güvenin sarsılmasına ve daha nitelikli personelin kurumdan yoğun bir biçimde ayrılmasına yol açmaktadır. Bu nedenle bu kadro için gereken düzenlemelerin bir an önce yapılması gerekmektedir.

3.3.3. Yurt Dışı Teşkilatı

640 sayılı KHK, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nın yurt dışı teşkilatı kurabileceğini hükme bağlamıştır (md: 27/1). Bakanlığın yurt dışı teşkilatını düzenleyen 27. madde incelendiğinde ise dikkat çekici unsur, yurt dışı teşkilatının görevleriyle ilgili herhangi bir ifadenin yer almamasına karşılık, yurt dışı teşkilatında görevlendirilecek personele odaklanmış olmasıdır. O açıdan bu maddeyi yakından incelemekte yarar bulunmaktadır.

Yurt dışında görevlendirilecek personel için öncelikle eğitim şartı aranmaktadır (md: 27/2). Söz konusu eğitim şartı, aynı KHK'nin 37. maddenin ikinci fıkrasının a bendinde yer alan koşuldur. Bu koşul:

> "a) *En az dört yıllık eğitim veren hukuk, siyasal bilgiler, iktisadi ve idarî bilimler, iktisat ve işletme fakülteleri ile Bakanlığın görev alanına giren ve yönetmelikle belirlenen fakültelerden veya bunlara denkliği Yükseköğretim Kurulu tarafından kabul edilen yurtiçi veya yurtdışındaki yükseköğretim kurumlarından mezun olmak*" olarak belirtilmiştir.

Eğitim şartının yanı sıra yurt dışındaki sürekli görevlere atanabilmek için, "merkez teşkilatı birimlerinde Daire Başkanı ve üstü görevlerde fiilen en az bir yıl, Gümrük ve Ticaret Uzmanlığı ile Bakanlık Avrupa Birliği Uzmanlığında en az on yıl görev" yapma şartı aranmaktadır. Ancak hizmetin gerektirmesi halinde, "Müsteşar, Müsteşar Yardımcısı, Genel Müdür ve ek gösterge itibarıyla Genel Müdüre eşdeğer unvanlar için bu süre" koşulunun aranmayacağı belirtilmiştir (md: 27/3).

Yurt dışı görevlendirmede aranan bir diğer koşul, yabancı dil koşuludur. Buna göre: Bakanlığın yurtdışı teşkilatı kadrolarına atanacak personelin, Almanca, Fransızca veya İngilizce dillerinden birini ya da görevlendirileceği ülkenin resmî dilini bilmesi şartı aranmaktadır (md: 27/4). Ancak görevlendirilecek ülkenin resmî dilinin Türkçe veya Türkçenin lehçelerinden biri olması durumunda bu koşul aranmamaktadır (md: 27/5).

Yurtdışı teşkilatına atanacak personelin, Müsteşarın başkanlığında, Müsteşar Yardımcıları ve Genel Müdürler arasından görevlendirilecek üç üye ile Personel Dairesi Başkanından oluşan bir komisyon tarafından seçileceği (md: 27/6) ve yurt dışı teşkilatında görev süresinin üç yıl olduğu belirtilmiştir (md: 27/7).

Bakanlığın yurt dışı teşkilatı düzenlemesinde dikkat çekici unsur, görevlendirmede, yabancı dil koşulu ve görevin gerektirdiği niteliklerden çok, merkez teşkilatının personeli ve belli makamlarda bulunma koşulunun ön plana çıkarılmış olmasıdır. Aynı zamanda kendisini gerek yabancı dil, gerekse eğitim ve

mesleki alanda yetiştirmiş olan veya bu idealleri olan nitelikli taşra ve merkez teşkilatı personelinin kendilerini geliştirmesinin ve önünün kapatılmış olmasıdır.

3.3.4. Döner sermaye işletmesi

640 sayılı KHK, Tasfiye Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün görev ve yetkilerini düzenleyen maddede (md: 15) sayılan görevleri yerine getirmek ve gümrük denetimleri kapsamında alınan ve firmalarca belli süreler içerisinde geri alınmayan numunelerin satışını yapmak üzere gerekli olan yerlerde ve sayıda döner sermaye işletmesi kurabileceğini düzenlemiştir (md: 28).

3.3.5. Gümrük ve Ticaret Konseyi ile Çalışma Grupları

640 sayılı KHK'nin Gümrük Teşkilatına getirdiği önemli yeniliklerden biri de bir "danışma organı niteliğinde olan" Gümrük ve Ticaret Konseyi ile Çalışma Gruplarının kurulmasını öngörmesidir.

640 sayılı KHK, Gümrük ve Ticaret Konseyi'nin görevini, "Bakanlığa gümrük ve iç ticaret politikalarının oluşturulması ve uygulanması ile ilgili olarak görüş bildirmek ve bu konularda araştırma ve çalışmalar yapmak" olarak belirtilmiştir (md: 29/1). Çalışma gruplarının oluşturulma gerekçesi ise Bakanlığın "görev alanına giren konularla ilgili olarak çalışmalarda bulunmak" olarak belirtilmiştir. Çalışma gruplarının, "diğer bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, özel sektör temsilcileri ve konu ile ilgili uzmanların katılımı ile geçici" olarak oluşturulması öngörülmüştür (md: 29/2).

3.3.6. Esnaf ve Sanatkârlar Şûrası

640 sayılı KHK, Gümrük Teşkilatı içinde, Esnaf ve Sanatkârlar Şûrası'nın oluşturulmasını hükme bağlamıştır. Bu kurumun, kuruluş amacı olarak da esnaf ve sanatkârlarla ilgili "ülke düzeyindeki politikaların belirlenmesi, bu konudaki sorunların tespiti ve çözüm yollarının araştırılması" belirtilmiştir. Bunun için de Bakanlık tarafından alınacak hukukî ve idarî önlemlerin ilgili kurum, kuruluş ve meslek gruplarının katılımı ile oluşturulması amacıyla, Bakan tarafından Esnaf ve Sanatkârlar Şûrası'nın toplantıya çağrılacağı kararlaştırılmıştır (md: 30/1).

Tamamen ülke içindeki sorunları ve kurumları ilgilendiren bir konunun gümrük ve dış ticaret kurumu çatısı altında düzenlenmesinin, Devlet mekanizmasının iş bölümü ve uzmanlaşma mantığı ile ciddi bir biçimde çelişmekte olduğu söylenebilir.

3.4. Gümrük Teşkilatının Etkileşim İçinde Olduğu Kurumlar ve Uygulamakla Yükümlü Olduğu Mevzuat

Gümrük Teşkilatı yerine getirdiği fonksiyon bakımından Devlet sisteminin hemen hemen bütün kurumları ile etkili bir etkileşim içinde bulunmaktadır. Bunun gereği olarak da ülkenin bütün mevzuatının önemli kısmını fiili olarak uygulamakta; bunun sonucunda da devlet gelirlerinin ortalama olarak %20'sini tahakkuk ve tahsil etmektedir. Gümrük Teşkilatı'nın son beş yıl içinde (2007-2011) gerçekleştirdiği dış ticaret işlemleri ve bunun sonucunda tahsil ettiği vergi miktarının toplam vergi gelirleri içindeki oranları Tablo 3-2'de belirtilmiştir.

Gümrük Teşkilatı'nın etkileşim içinde olduğu kurumlar, uyguladığı mevzuat ve işlevi özelliği, Muayene Memurları Derneği'nin özlük haklarına ve kadro durumlarına dikkat çekmek amacıyla 28.11.2011 Tarihi'nde Sabah Gazetesi'nde Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık, Bakanlık (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı) ve kamuoyuna hitaben yayımladıkları ilanda açıkça ortaya konmuştur. Muayene memurlarının yerine getirdikleri görevler ve yüklendikleri sorumlulukları çerçevesinde Gümrük Teşkilatının bu işlevine dikkat çekilmiştir. Buna göre Türkiye genelinde muayene memurları, yıllık yaklaşık olarak 1,9 milyon adet ithalat ve 2,4 milyon adet ihracat olmak üzere toplam olarak 4,3 milyon adet beyannameyi imzalamaktadırlar. Bu işlemler sonucunda toplam vergi gelirlerinin %20'sinin tahakkukunu gerçekleştirmekte ve yaklaşık 334 milyar TL'lik dış ticaret hacminin işlemlerini tamamlamaktadırlar. Bu işlemleri gerçekleştirme sürecinde başta 174 kanun, 21 uluslararası anlaşma, 13 uluslararası sözleşme, 7 KHK, 8 Tüzük, 675 Bakanlar Kurulu Kararlar, 191 yönetmelik, 200'ü aşkın Yargıtay ve Danıştay Kararı, 774 Tebliğ, 6 protokol, 482 genelge olmak üzere sayıları binleri bulan çeşitli ticaret mevzuatını bizatihi uygulamakta olduklarını belirtmişlerdir (s: 10).

Tablo 3-2: 2007-2011 Yılları Arasında Gerçekleşen Dış Ticaret Hacmi, Gümrük Beyanname Sayısı ve Toplam Vergi Gelirleri ile Gümrük Teşkilatı'nın Tahsil Ettiği Gümrük Vergileri Miktarı

Dış Ticaret Hacmi (Milyon $)								
İhracat	2007	107.272	İthalat	2007	170.063	Dış Ticaret Hacmi	2007	277.335
	2008	132.027		2008	201.964		2008	333.991
	2009	102.143		2009	140.928		2009	243.071
	2010	113.930		2010	185.493		2010	299.423
	2011	134.954		2011	240.833		2011	375.787
Gümrük Beyanname Sayısı (Bin Adet)								
İthalat Beyanname Sayısı	2007	1.918	İhracat Beyanname Sayısı	2007	2.251	Toplam Beyanname Sayısı	2007	4.169
	2008	1.862		2008	2.256		2008	4.118
	2009	1.680		2009	2.178		2009	3.858
	2010	1.922		2010	2.405		2010	4.327
	2011	2.127		2011	2.580		2011	4.707
Toplam Vergi Gelirleri ve GT'nin Tahsil Ettiği Vergi Miktarı (Milyon TL)								
Toplam Vergi Gelirleri	2007	152.835	GT'nin Tahsil Ettiği TVM	2007	28.970			
	2008	168.087		2008	32.774			
	2009	172.417		2009	28.647			
	2010	210.532		2010	39.527			
	2011	253.765		2011	53.450			

Kaynak: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı İdari Faaliyet Raporu 2011. (http://www. gumrukticaret. gov. tr/assets/ content/ SGB/ İDARİ% 20FAALİYET%20RAPORU/GÜMRÜK%20VE%20TİCARET%20BAKANLIĞI%202011 %20YILI %20FAALİYET %20RAPORU...pdf. Erişim Tarihi: 15.05.2012. 50-52). Kısaltmalar, GT: Gümrük Teşkilatı, $: ABD Doları, TL: Türk Lirası, TVM: Toplam Vergi Miktarı.

Gümrük Teşkilatı'nda Tablo 3-2'de belirtilen işlemlerin fiili olarak gerçekleştirilmesinde, sık sık "gümrüğün kurmayları" olarak nitelendirilen ve süreç

içerisinde kadro durumlarında herhangi bir pozitif düzenleme yapılmayan gümrük muayene memurları sorumlu olmaktadırlar.

Gümrük ve dış ticaret ile ilgili mevzuatı bizzat uygulayan kurum Gümrük Teşkilatı olmakla birlikte; dış ticaret mevzuatını hazırlama konusunda Dış Ticaret Müsteşarlığı'nda olan önemli yetkiler, 03.06.2011 Tarih ve 637 sayılı KHK ile Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın Ekonomi Bakanlığına bağlanması ile bu Bakanlığa verilmiştir.

Ekonomi Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevlerini düzenleyen 637 sayılı KHK incelendiğinde önemli ölçüde bir gümrük teşkilat yapısı niteliği arz ettiği görülmektedir. Örneğin Bakanlığın Merkez Teşkilatı'nın İhracat Genel Müdürlüğü, İthalat Genel Müdürlüğü, Anlaşmalar Genel Müdürlüğü, Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Serbest Bölgeler, Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü, Ürün Güvenliği ve Denetimi Genel Müdürlüğü birimleri, doğrudan AB ve Türk gümrük yapılanması konusundaki yetkili organlardır. Bu birimlerin sorumlu oldukları konular, gümrük teşkilatının uygulamakla yükümlü olduğu konulardır. Bu da gümrük mevzuatının hazırlanması ve uygulanması konusunda ikili bir yapılanmanın oluşmasına yol açmıştır (http://www. ekonomi. gov.tr/ index. cfm?sayfa=merkezteskilati. Erişim Tarihi: 12.12.2011).

Burada önemli sorun, aynı işlevi, yani gümrük ve dış ticaret alanındaki, kamu hizmetlerini en iyi biçimde ifa etmek ve ülke ve toplum çıkarlarını en iyi şekilde gözetmekle yükümlü olan bu kurumların ikili bir yapıda neden örgütlendikleridir. Bu soruya bilimsel ve mantık temeline dayanan bir yanıt bulmak mümkün görünmemektedir. Bunun nedenin Devlet mekanizmasının örgütlenmesindeki kurum ve birimlerin rasyonel olmayan etkileri ve talepleri olduğu söylenebilir.

Gümrük teşkilatı Ekonomi Bakanlığı dışında vergi mevzuatını uygulamak dolayısıyla Maliye Bakanlığı ile ulaştırma mevzuatını uygulamak bakımından Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı ile Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları mevzuatını uygulamak açısından Türk Patent Enstitüsü ile Çevre mevzuatı konusunda Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile tarım ve hayvancılık mevzuatının

uygulanması alanında Tarım, Gıda ve Hayvancılık Bakanlığı ile bilim, teknoloji ve sanayi ürünlerindeki teknik standart konularında Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ve diğer alanlarda ilgili kurumlar ile yoğun bir etkileşim içindedir. Gümrük Teşkilatı aynı zamanda bütün bu kurum ve kuruluşların gümrük ve dış ticaret alanındaki mevzuatını doğru bir biçimde uygulamaktan sorumludur.

3.5. Gümrük Teşkilatının Sorunları

Gümrük teşkilatı, gerek dünya tarihinde olsun gerekse de Türk tarihinde olsun en eski kurumların başında gelmektedir. Ancak bu Kurumun, Türkiye'de Maliye Bakanlığı veya Dışişleri Bakanlığı'nda olduğu gibi oturmuş bir geleneği ve standardı oluşmamıştır. En basitinde Gümrük Teşkilatının son on yılına (2001-2011) bakıldığında, tek partinin (Adalet ve Kalkınma Partisi) iktidarda olmasına ve "siyasal istikrar" olmasına rağmen birçoğu vekâleten olmak üzere, sekiz tane Gümrük Müsteşarı'nın değiştiğine tanıklık etmekteyiz (http:// www. gumruk. gov.tr /tr-TR/ tanitim/Sayfalar/Mustesarlar.aspx. Erişim Tarihi: 12.12.2011).

Gümrük Teşkilatının sorunları, genel olarak Gümrük Müsteşarlığı'nın 2010-2014 Stratejik Planı'nda yapılan Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar ve Tehditler (GZFT) analizinde ortaya konulmuştur. Bu analizler, aynı zamanda Gümrük Müsteşarlığı AB ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün "Gümrüklerde Dürüstlük" konulu, 4875 sayı ve 13.05.2004 Tarihli yazıları ile "Revize Arusha Deklarasyonu'nda belirtilen ilkelerin Gümrük Teşkilatında gerekli ölçüde hayata geçirilmediğini de ortaya koymaktadır. Dolayısıyla öncelikle Arusha Deklarasyonu'nun temel ilkelerine göz atmakta yarar vardır.

Arusha Deklarasyonu, Dünya Gümrük Örgütü (DGÖ) tarafından, 07.07.1993 Tarihi'nde Arusha/Tanzanya'da yapılan 81/82. Gümrük İşbirliği Konsey toplantısı sırasında, gümrük idarelerinin yolsuzluklardan arındırılması ve bu idarelerde dürüstlük ilkelerinin üye ülkelerde yerleştirilmesi amacıyla yayımlanmıştır. Söz konusu Deklarasyon, DGÖ'nin Gümrük İşbirliği Konseyi'nin Haziran 2003'te Brüksel'de gerçekleştirdiği 101/102. toplantısında revize edilerek yayımlanmıştır (http:// portal. gumruk.gov.tr/ mevzuat/1184.pdf. Erişim Tarihi: 12.02.2012).

Arusha Deklarasyonu ile üye ülkelerin gümrük teşkilatlarında uygulanması talep edilen on iki tane ilke belirlenmiştir. Bunlar: 1) Gümrük mevzuatı açık ve özlü olmalıdır. 2) Gümrük rejimleri basit, tutarlı ve uygulanabilir olmalıdır. 3) Otomasyon yolsuzluklara karşı etkili bir tedbirdir ve kullanımına öncelik verilmelidir. 4) Personel ve iş rotasyonuna önem verilmelidir. 5) Yöneticiler, personelin zayıflıklarını tespit etme ve gidermede ana sorumluluk sahibi olmalıdırlar. 6) Etkili muhasebe uygulamaları hayata geçirilmelidir. 7) İdare, personele kuruma aidiyet ve yolsuzluklara karşı alınan tedbirlere uyma isteği aşılamalıdır. 8) Yeni personel alımı ve personelin terfileri gibi hususlar objektif ve müdahaleden uzak olmalıdır. 9) Davranış ilkeleri belirlenerek, personele yazılı olarak dağıtılmalıdır. 10) Personel, kariyeri boyunca ahlak ve dürüstlük konularında gerekli mesleki eğitimi almalıdır. 11) Personelin yaşam standardı geliştirilmelidir. 12) İdare, gümrük komisyoncuları ve iş çevresi ile açık ve şeffaf ilişkiler kurmalı ve bu ilişkileri geliştirmelidir.

Revize Arusha Deklarasyonu'nda daha önce on iki tane olarak belirlenen ilke sayısı, on tane kategoride yeniden belirlenmiştir. Bunlar: 1) Liderlik ve Taahhüt, 2) Asgari İdari Düzenlemeler, 3) Şeffaflık, 4) Otomasyon, 5) Özel Sektörle İlişkiler, 6) Yeniden Yapılanma ve Modernizasyon, 7) Kontrol ve Soruşturma, 8) Davranış İlkeleri, 9) İnsan Kaynakları Yönetimi, 10) Moral ve Teşkilat Kültürü'dür.

Gerek Arusha Deklarasyonu'nda (1993), gerekse de Revize Arusha Deklarasyonu'nda (2003) belirlenen ve birbirini tamamlayan ilkelerin Gümrük Teşkilatında gerekli ölçüde hayata geçirilememesi, GZFT analizinde önemli ölçüde tespit edilen Gümrük Teşkilatının sorunlarının (zayıf yönler ve tehditler) temelini oluşturmaktadır. Gümrük Teşkilatı'nın GZFT analizinde belirtilen, güçlü yönleri ve fırsatlarında ise Türkiye-AB ilişkilerinin gümrük birliği yönüyle gelişmesi sonucu olarak ön plana çıkan dinamik ve yenilikçi özelliklerine vurgu yapılmaktadır.

Gümrük teşkilatının sorunlarının temelinde, tarihsel süreç içerisinde genellikle kurum içi ve dışı dinamikler ile rasyonel ve sağlam bir kurumsallaşma gerçekleştirememesi ve kurumda birçok açıdan belirsizliğin olması bulunmaktadır. Bu da Gümrük Teşkilatı'nın güçlü ve saygın bir kimlik kazanamamasına, kurum aidiyetinin oluşamamasına yol açmıştır.

Tablo 3-3: Gümrük Teşkilatı'nın Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar ve Tehditler (GZFT) Analizi

<table>
<tr><td>GÜÇLÜ YÖNLER</td><td>ZAYIF YÖNLER</td></tr>
<tr><td>1) Vergi tahsilatında yüksek paya sahip kurum,
2) İşinde uzman ve özverili personel
3) Personelin emeklilik sonrası iş olanağı,
4) Gümrük Birliği vasıtasıyla AB ile ilişkilerin üst seviyede olması,
5) Hareketli iş ortamı, manevi tatmin.</td><td>1) Çalışanın güvenlik yetersizliği,
2) Personel karamsar / ümitsiz,
3) Gümrük / Muhafaza yetki çakışması,
4) Merkez ve taşra teşkilatındaki fiziki sorunlar (bina ve çalışma koşulları),
5) Merkez-taşra iletişim eksikliği, güvensizlik ve bilgi paylaşımı yetersizliği,
6) Taşra teşkilatında teknik ve donanımsal altyapı yetersizlikleri,
7) Bilgi sistemleri arası entegrasyon eksikliği,
8) Etkin İnsan Kaynakları Yönetimi eksikliği (sahipsizlik, aile birliğinin olmaması, eğitim eksikliği vs,
9) Görev tanım ve süreçlerinin tam olarak belirlenmemiş olması,
10) Kamuoyundaki "Kurum İmajının" iyileştirilmesine yönelik politika eksikliği.</td></tr>
<tr><td>TEHDİTLER</td><td>FIRSATLAR</td></tr>
<tr><td>1) Bölgesel çalışma alanı ve güvenlik sıkıntıları,
2) Geniş kapsamlı mevzuat,
3) Ödenek sorunu,
4) Dış ticarete ilişkin kararlara katılamama,
5) Kayıt dışı ekonomi,
6) Komşu ülkelerdeki kargaşa, terör olayları ve potansiyel savaş durumları,
7) Yetki kargaşası ve işbirliği eksikliği,
8) Kurumumuz dışındaki bürokratik işlemlerin Gümrük idaresine mal edilmesi,
9) Kamuoyundaki imaj sorunu</td><td>1)AB Mevzuatı - Gümrük Birliği,
2) Dış dünya ile bağlantı,
3)Hızla değişen teknoloji</td></tr>
</table>

Kaynak: T.C. Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı Stratejik Planı: 2010-2014. (http://portal.gumruk.gov.tr/strateji/SP_2010_2014.pdf. Erişim Tarihi: 27.12.2011).

Gümrük teşkilatının sorunlarının önemli bir kısmı Kurumun kendisinden kaynaklanmakla birlikte; devlet mekanizmasındaki diğer kurumların da etkisini göz ardı etmemek gerekmektedir. En basitinden, gümrük mantalitesinin özünü oluşturan ithalat ve ihracat konularında yetkili Genel Müdürlükler ile dış ticaret konusundaki birimlerin Gümrük Teşkilatı dışında yapılandırılması, sorununun temelini ortaya çıkarmaktadır.

Gümrük Teşkilatı'nı düzenleyen mevzuatın belli bir standarda ulaşmaması ve çok sık bir biçimde değişmesi, gümrük personelinin, personeli oldukları Kuruma karşı bir güvensizlik duymalarına yol açmaktadır. Bu durum da personelin en basitinden yer değiştirme suretiyle personel atamalarında gereğinden fazla mazeret bulma yoluna başvurmalarına neden olmaktadır.

Burada GZFT analizinden hareketle, Gümrük Teşkilatı'nın belli spesifik sorunları önemli ölçüde muhtemel nedenleri ile birlikte ele alınacak ve incelenecektir.

Gümrük teşkilatı genel olarak gümrük ve muhafaza ayrımı üzerinde ikili bir yapıda örgütlenmiştir. Kurumda iki başlı bir örgütlenmenin olması, gümrük ve ilgili hizmetlerinin etkin bir biçimde ifa edilmesinden çok, bu kurumların yetki çatışmalarının ortaya çıkmasına yol açmıştır.[22]

Gümrükler Başmüdürlükleri ve Gümrükler Muhafaza Başmüdürlüklerinin 22.7.2003 Tarih ve 2003/5932 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kaldırılarak, yerine Gümrük ve Muhafaza Başmüdürlüklerinin kurulması, bu iki yapılı sorunu önemli bir biçimde ortadan kaldırmıştır. Ancak 640 sayılı KHK'nin yürürlüğe girmesine kadar Gümrük Müdürlüğü ve Gümrük Muhafaza Müdürlüğü ayrımı devam etmiştir. 640 sayılı KHK ile bu ikili yapılanmaya son verilmiş ve bu yapılanma gümrük müdürlüğü biçimine dönüştürülmüştür. Bu da gümrük ve muhafaza ayrımı üzerindeki ikili yapılanmanın ortadan kaldırılması yönünden önemli bir adım teşkil edecektir.

[22] Görev yaptığım gümrük müdürlüklerinde (Gürbulak Gümrük Müdürlüğü, Kapıkule Yolcu ve Tır Gümrük Müdürlükleri gibi) de bu çatışma örnekleri zaman zaman yaşanmıştır.

Bir kurumun en önemli özelliklerinin başında insan öğesinin geldiğini söylemek mümkündür. Gümrük Teşkilatının da sorunlarının temelinde personelin, yani insan öğesinin önemli bir etkisi vardır. Ancak bireysel veya birimsel olarak pek kimse sorunun kendisinden kaynaklandığını veya sorunun temelinde kendisi veya kendilerinin bulunduğunu hesaba katmadığı söylenebilir. Bunun yerine sorunun genelde kendisi dışındaki kişi veya birimlerden kaynaklandığı varsayılmaktadır. Bu durum, Gümrük Teşkilatı'nın zayıf yönlerinden sayılan "Merkez-taşra iletişim eksikliği, güvensizlik ve bilgi paylaşımı yetersizliği" tespitinde açıkça ortaya konulmuştur. Çünkü gümrükte genel olarak "Merkez" sorunların Taşradan kaynaklandığını, onun için de taşranın "ıslah" edilmesi gerektiğini ifade ederken; taşradaki personel de sorunların temelinde merkezin olduğunu düşünmektedir. Bu düşünme tarzı, Gümrük Teşkilatının sorunlarına, önemli ölçüde çözüm üretmeyi de ciddi bir biçimde sınırlamaktadır.

Taşrada, özellikle de kara kapılarında, görev yapan gümrük personeli ciddi sorun yaşamaktadır. Bu sorunları genel olarak çalışma şartlarının kötü veya çok kötü olması; nöbet usulünde çalışma ve bu sürelerin on iki-on iki, on iki-yirmi dört, yirmi dört-kırk sekiz ve en kötüsü de yirmi dört-yirmi dört saat esasında olması; yolcu salonlarındaki yolcu statüsünde kabul edilen; ancak sık sık yurda giriş-çıkış yapan ve ticari nitelikte her tür eşya getirmeleri dolayısıyla "günübirlikçi" tabir edilen kişilerden kaynaklanan sorunlar; kritik görevlerde çalışan personel eksikliği, kurumsal destek yokluğu, psikolojik baskılar ve fiziksel şiddet vb. gibi sınıflandırmak mümkündür.

Gümrük taşra teşkilatında, nöbet esasına göre çalışan personelin çalışma süreleri çok uzundur. Bu süre, haftalık ortalama kırk saatlik çalışma süresinin bazen iki katına kadar çıkmaktadır. Aynı zaman da normal resmi tatillerde de idari izin kullanma hakkından yoksun bırakılmaktadırlar. Çalışma sürelerinin aşırı uzun olması personeli gerek psikolojik gerekse de fiziksel açıdan gereğinden fazla yıpratmakta ve iş verimlerini düşürmektedir.

Uzun çalışma süreleri ve sürekli nöbet esasına göre personelin çalışması sağlıklı bir aile ve sosyal hayat yaşama imkânından da yoksun bırakmaktadır. Buna

zaman zaman sık bir biçimde yapılan görev yeri değişikliklerini katığımızda, personelin yıpranma düzeyi ve psikolojik durumu daha iyi ortaya çıkmaktadır.

Günümüzde Türkiye'nin, özellikle de Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki kara kapılarında çalışan gümrük personelinin önemli bir sorununun temelinde "günübirlikçi" gerçeği bulunmaktadır.

Günübirlikçiler, sınır gümrük kapılarına yakın yerleşim yerlerinde yaşayan, geçinmek veya ticaret yapmak amacına yönelik olarak günübirlik olarak ya da sıklıkla, yayan veya taşıtla yurt dışına gidip "zati ve hediyelik eşya" muafiyeti kapsamı dışında her türlü ticari nitelikli veya ülkeye girişi kontrole tabi veya yasak eşyayı, açık veya gizlemiş olarak Ülkeye getirmeye çalışan tek başına veya gruplar halinde hareket eden kişilerdir. Bu kişilerin, başta eşyayı muayene etmek ve muafiyet hükümlerini uygulamakla görevli olan muayene memurları olmak üzere gümrük personeli üzerinde ciddi bir baskıları olmaktadır. Personelin gerektiğinde temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla söz konusu yerleşim yerlerinde rahatlıkla hareket etmesi bazen mümkün olamamaktadır. Aynı zaman da herhangi bir biçimde Ülkeye soktukları ticari veya yasak nitelikteki kaçak eşyanın yakalanması durumunda da yine gümrük personeli (fiili olarak muayene memurları) sorumlu tutulmaktadır. Görevi kötüye kullanmak dahil olmak üzere, her nevi cezai durumla, soruşturmayla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu süreçte suçlanan personel, genelde kurumsal destekten de yoksun olmaktadır.

Başta muayene memurları olmak üzere gümrük taşra personeli, görevlerini ifa etme sürecinde psikolojik vb. baskılarla yoğun bir biçimde karşılaşmaktadır. Bunda etkin görevlerde çalışan personelin kadro ve özlük hakları bakımından güçsüz bırakılmalarının da etkisi bulunmaktadır. Özellikle yolcu salonlarında ve tır transit işlemlerinin gerçekleştirildiği servislerinde bu baskıların örneklerini yaşamak günlük çalışma hayatının bir parçası olmaktadır. Burada bu baskılarla karşılaşan personel, normal kurumsal desteği bulamamasının yanı sıra; fazla nüfuzlu kişiler söz konusu olduğunda zaman zaman Kurum tarafından da ciddi bir biçimde cezalandırılmaları

söz konusu olabilmektedir.[23] Bütün bunların yanı sıra gümrükteki çalışma ortamı da genel olarak kötüdür. Taşıtların ortaya çıkardığı egzoz, gürültü, toz, yakıt kirliliği; gümrük sahalarının, gümrükte yapılan işlemlerin yeterince gözetilmeden inşa edilmesi bunda önemli bir etkiye sahiptir.

Gümrük taşra personelinin Kurumun, teşkilatlanma ve personel rejiminden kaynaklanan sorunlar dolayısıyla yaşadığı ciddi bir sorun, bölge sınıflandırma yönteminden ve personel atamalarında yaşanmaktadır.

Gümrük Müsteşarlığı Yer Değiştirme Yönetmeliği'nin (2008) hazırlanma amacı, yer değiştirme suretiyle atamaya tabi olan Gümrük Müsteşarlığı personelinin atanmalarında, hizmet ihtiyaçlarını esas alarak atamayı belirli kurallara bağlamak, görevde verimliliği artırmak ve yurdun değişik hizmet bölgeleri ve alanlarında görev yapmalarını sağlayarak hizmetin yaygınlaşmasını temin etmek olarak belirtilmiştir (md: 1). Ancak sistemin yeterince rasyonel temeller üzerine kurulmamış olması rotasyona tabi personelin ciddi bir biçimde mağduriyetine yol açmaktadır. Tablo 3-1'in incelenmesinde, "ekonomik, sosyal, kültürel ve ulaşım şartları ile iş yoğunlukları, genel idari yapıları ve atanma taleplerinde tercih edilme oranları gibi" (md: 4/1-c) kriterler temelinde farklı koşullara sahip gümrük idarelerinin ayrı hizmet bölgelerinde sınıflandırılması ile karşılaşılmaktadır.

Rotasyona tabi personelin atamalarında iç gümrük ve sınır kara kapıları ayrımının yapılmamış olması önemli bir eksikliktir. Personel atamalarında bu ayrımın yapılmaması, Kurumda örneklerine sıklıkla rastlanılan personel mağduriyetlerine veya personel hizmet güçlüğünü eşit koşullarda yüklenme konusunda farklılıklara sebep olmaktadır. Bunun başında da birçok personelin üst üste birçok kara kapısında çok zor koşullar altında çalışmasına rağmen; birçok personelin de meslek hayatları boyunca kara kapılarında hiç görev yapmaması gelmektedir.

[23] Bu duruma somut birçok örnek vermek mümkün olmakla birlikte yaşanmış bir olay örnek verilecektir. 2008 yılında Öncüpınar Gümrük Müdürlüğü'nde görev yaptığımda, yolcunun rutin muayene işlemlerini yaptığım sırada, taşıtlarının bagajını açıp kontrol etme talebinde bulunduğum ve bagajlarını fiziki muayene tabi tutmam dolayısıyla, muayene işlemi sırasında tanıdığım Gaziantep Sanayi ve Ticaret Odası Başkanı beni telefonla Başmüdürümüz dahil olmak üzere birçok makama şikayet etmiş ve bunun sonucunda da gümrük müdürümüz beni ciddi bir biçimde uyarmıştı.

Altı tane hizmet bölgesinin olması, rotasyona tabi personelin sık bir biçimde görev yerlerinin ve dolayısıyla da bütün aile ve eğitim düzenlerinin değişmesine yol açmaktadır. Bunun yanı sıra geçici görevlendirmelerle de personelin görev yerlerinin sık bir biçimde değiştirilmesi önemli bir sorun teşkil etmektedir.

Yer değiştirme suretiyle personel atama mevzuatında yapılan değişikliklerde, personel lehine olan hükümlerin uygulanmaması, Gümrük Teşkilatına olan güvenin ciddi bir biçimde sarsılmasına yol açmaktadır. Örneğin 22.5.2004 Tarih ve 25469 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Gümrük Müsteşarlığı Personelinin Yer Değiştirme Suretiyle Atanmalarına İlişkin Yönetmelik taşra teşkilatını başmüdürlükleri gruplandırılarak beş hizmet bölgesine[24] ayırmıştı (md: 6). Bu Yönetmeliğin 03.05.2008 Tarih ve 26865 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Yönetmelikle değiştirilmesi ile hizmet bölge sayısı altıya çıkmıştır (md: 6). 2004 Yönetmeliği'nde beşinci bölge olan hizmet bölgeleri altıncı bölge olmuşlardır. Ancak yapılan hizmet puanı hesaplamalarında, 2008 Yönetmeliği'nden önce çalışılan personele, lehlerine olan yeni puanlama sistemi hesaba katılmamış, yeni düzenlemeye göre hizmet puanları hesaplanmıştır. Bu da daha önce daha fazla süre çalışmalarına rağmen daha düşük hizmet puanı almalarına; personel arasında fırsat eşitsizliği yaratmalarına sebep olmaktadır.

GZFT analizinde belirtilen "Merkez-taşra iletişim eksikliği, güvensizlik ve bilgi paylaşımı yetersizliği" sorununu, Gümrük Teşkilatı'nın en önemli sorunlarından biri olduğu gibi mevcut sorunların çözümü noktasında da en büyük engeli teşkil etmektedir. Aynı zamanda mevcut sistemin aksaklıklarının nedeni olarak, merkez teşkilatı taşrayı, taşra da merkezi sorumlu tutmaktadır. Bu da tarafların birbirlerini sorumlu tutmalarına ve karar verici konumunda olan birimlerin rasyonel ve kurumsal odaklı çözüm üretememelerine, Devlet mekanizmasında etkili olamamalarına yol açmaktadır. Bu sorun, aynı zamanda GZFT analizinde belirtilen ve varoluş nedeni

[24] Bu hizmet bölgeleri: 1. Bölge: Bursa, İzmit, İstanbul ve Edirne Gümrük ve Muhafaza Başmüdürlükleri; 2. Bölge: İskenderun, İzmir ve Mersin Gümrük ve Muhafaza Başmüdürlükleri; 3. Bölge: Ankara, Antalya, Samsun ve Gaziantep Gümrük ve Muhafaza Başmüdürlükleri; 4. Bölge: Trabzon, Hopa, Malatya ve Sinop Gümrük ve Muhafaza Başmüdürlükleri; 5. Bölge: Gürbulak, Habur ve Hakkari Gümrük ve Muhafaza Başmüdürlükleridir. (http://www.resmigazete.gov.tr/ main.aspx? home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/05/20040522.htm&main=http://www.resmigazete. gov.tr/eskiler/2004/05/20040522.htm. Erişim Tarihi: 15.12.2011).

olan dış ticaret konusundaki kararlara katılamamasının temelini oluşturmaktadır. Bütün bunlar, saygın bir kurumsal kimliğin oluşamamasına yol açmaktadır.

Gümrük Teşkilatı, önemli ölçüde bütün kamu kurum ve kuruluşları, dış ticaret alanındaki uluslararası anlaşmalar çerçevesinde AB ve üçüncü ülkeler ile İhracatçılar Birliği, Uluslararası Nakliyeciler Deneği, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği gibi birçok sivil toplum kuruluşu ve meslek örgütleri ile yoğun bir etkileşim içinde bulunmak durumunda olan bir Kurumdur. Bu durum geniş ve çok yönlü bir mevzuat birikimine yol açmaktadır. Bu mevzuatın doğru bir biçimde uygulanması ciddi bir strateji oluşturulmasını ve personel eğitimini gerektirmektedir. Merkez birimlerindeki denetim birimleri ve uzman personel dışında bu eğitim, önemli ölçüde ayrıntılı bir programla bütün bu mevzuatın fiili olarak uygulama birimi olan muayene memurlarına verilmektedir. Ancak personel sisteminde gerekli olan düzenlemelerin bir türlü yapılmaması, söz konusu uygulama birimi olan personelin de kendilerini sağlıklı bir biçimde yetiştirememelerine yol açmaktadır.

Türkiye'nin yarım asrı aşan bir süredir, AB ile GB ekseninde yoğun bir etkileşim içine girmiştir. Bu süreçte AB gümrük müktesebatını aşamalı olarak uyumlulaştırmakta ve uygulamakta sorumlu olmuştur. Türkiye-AB ilişkilerinin temelini GB oluşturmasına rağmen, her ne kadar Türk Gümrük Kanunu ve Yönetmeliği önemli ölçüde AB Konseyi ve Komisyon'un Gümrük Kodu ile aynı olsa da Gümrük Teşkilatı'nın AB gümrük mevzuatını Türkçe'ye kazandırmaması önemli bir eksikliktir.[25]

Gümrük Teşkilatı'nın kamuoyundaki "Kurum İmajı" hayli kötüdür. Bunun temelinde GZFT analizinde belirtilen "Kamuoyundaki "Kurum İmajının" iyileştirilmesine yönelik politika eksikliği" olmasının yanı sıra, gümrük olgusunun kendi doğasından kaynaklanan birçok neden bulunmaktadır. Bunların başında uluslararası ticaretin ve ekonominin kalbinin bütün dünyada olduğu gibi gümrüklerde atmasıdır. Gümrükler, aynı zamanda uluslararası ticaretteki bütün önlemlerin uygulandığı başlangıç hareket noktalarıdır. Bütün bu özellikler, gümrük işlemleri

[25] AB Modernize Gümrük Kodu'nun gayri resmi tercümesi Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nın kurulmaya başlanmasından sonra "Modernize Gümrük Koduna Uyum Çalışmaları" adı altında yayımlanmıştır (http://portal.gumruk.gov.tr/uyumcalismalari.aspx. Erişim Tarihi: 30.04.2012).

sürecinde birçok suiistimale kaynak oluşturmaktadır. Bunda aynı zamanda kurum kültürünün yeterince oluşmaması ve personelin yaşam standartlarının geliştirilmesi ve güvenceye alınması için gerekli önlemlerin alınmaması; personel istihdam biçiminde liyakat sisteminin ve personel atamalarında eşitlik ilkesinin yeterince gözetilmemesinin de etkisi bulunmaktadır. Bu etkenler, her kurumda olabileceği gibi, Gümrük Teşkilatında da ciddi suiistimallere ve yolsuzluklara yol açmıştır.

Yukarıda belirtilen durumlar bütün gümrük vergileri ve önlemleri ile karşı karşıya olan muhatapların (mükellefler, bireyler, firmalar vb.), söz konusu sınırlamalar ve yükümlülüklerden kurtulmak amacıyla rüşvet vermek veya önermek dahil olmak üzere birçok yöntem kullanmalarına neden olduğu gibi; bu sürece gümrük personelinden de katılan kişilerin olması mümkün olmaktadır. Gümrük Teşkilatı'nın niteliği gereği dış dünyaya tamamen açık olması ve gümrük işlemleri ile muhatap olan insanların dinamik ve uluslararası ticaret ve eşya alanında iyi yetişmiş insanlar olması; kamuoyunun gümrük duyarlılığı, bu süreçte meydana gelen suiistimallerin diğer kurumlarda olduğundan çok daha hızlı bir biçimde ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Bunda kitle iletişim araçlarının ve bunları etkili kullanan "Medya"nın da büyük etkisi vardır.

Gümrük Teşkilatı'nın "imajı" konusunda Medya'nın rolüne kısaca değinmekte yarar bulunmaktadır. Medya, genel olarak kamuoyunun ilgisini çekmeye yönelik yayın ve/ya yayım yapmaktadır. Genel olarak "gümrük" sözcüğünün geçtiği haberler ilgi uyandırmaktadır. Gümrük konularında yapılan operasyonlar, gözaltılar ve soruşturmalar gibi olaylar kamuoyuna çok yönlü olarak aktarılmakta ve etkili bir biçimde kamuoyu oluşturulmaktadır. Buna karşılık soruşturmaların sonucunda genelde suçsuz olduğu ortaya çıkan ve görevine dönen Gümrük Teşkilatı personeli hakkında genelde herhangi bir haber yapılmamakta ve kamuoyu oluşturulmamaktadır.

Gümrük Teşkilatı'nın kamuoyu imajının kötü olması, aynı zaman da gümrük personeline karşı süreç içerisinde ciddi bir toplumsal önyargının oluşmasına yol açmıştır. Bu da önemli ölçüde gümrük personeli eşittir rüşvet almıştır ve yolsuzluk

yapmıştır yargısına yol açmıştır. Bu örneklere önemli ölçüde her düzeyde gümrük personeli günlük hayatta muhatap olmuştur.[26]

Gümrük personeline karşı ciddi bir toplumsal önyargı olması gerçeğine karşılık, Gümrük Teşkilatı'nın "Kamuoyundaki "Kurum İmajının" iyileştirilmesine yönelik politika eksikliği" olduğu gibi, kendisinin de kendisine karşı benzer önyargıları vardır. Bu durum da taşra teşkilatında herhangi bir personele karşı herhangi bir suçlama söz konusu olduğunda, gerekli yasal işlemler başlatılıp sonuçlandırılmadan kişi potansiyel suçlu olarak görülmektedir. Bu suçlamalarla özellikle yolcu salonlarında çalışan personel sıklıkla karşılaşmaktadır. Personelin rutin gümrük işlemleri için gerekli evrakları talep etmesi; zati ve hediyelik eşya muafiyet fazlası ile yasak veya kontrole tabi eşyası olan yolcuların kontrollerinde bu örneklere daha sıklıkla karşılaşılmaktadır. Gümrük personeli benzer durumları yargı mercileri önünde de yaşamaktadır. Bundan dolayı, "gümrük personeli her zaman bir sıfır ekside başlamaktadır" tabiri oluşmuştur.

Gümrük Teşkilatı'nın kamuoyu imajının olumsuzluğunda bir diğer etken, GZFT analizinde belirtilen "Kurumumuz dışındaki bürokratik işlemlerin Gümrük idaresine mal edilmesi"dir. Gümrük sahalarında ve gümrük işlemleri sürecinde birçok kurumla ilgili işlemler gerçekleştirilmektedir. Örneğin pasaport işlemleri yönünden Emniyet Teşkilatı, yerli ve yabancı taşıtların işlemleri yönünden Ulaştırma Bakanlığı, eşya ticareti konusunda gerekli kontrol belgeleri ve izinlerin verilmesi açısından birçok kurumla ilgili işlemler gerçekleştirilmektedir. Bu kurumlardan kaynaklanan sorunların da muhatabı doğrudan Gümrük Teşkilatı olduğu için, bütün sorunlar da Gümrük Teşkilatına mal edilmektedir.

---

[26] Bu duruma birkaç kişisel deneyimimi örnek vermemden yarar bulunmaktadır. Kalkınma Ajanslarının uzman personel maaşları ortalama 3.500 TL ile 4.500 TL olmasına karşın, 19 Ocak 2010 Tarihi'nde Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı'nın uzmanlık sınavının mülakatına katıldığımda, mülakat tamamlandıktan sonra, Sınav Komisyon üyelerinden bir görevli, mülakat kapsamında olmadığını belirtikten sonra; "Bu sınavı kazanırsanız, ekonomik açıdan mağdur olmaz mısınız? Bir nevi attan inip eşeğe binmiş olmaz mısınız?" diye sordu. Bir diğer örnek Edirne'de ev kiralamak istediğimde, kira pazarlığı sırasında ev sahibi: "Siz gümrükçülerin parası çok olur." dedi (2008). Her gümrük personeli için benzer örnekleri vermek mümkündür. Çarpıcı bir örnek olması açısında 2008 yaz sezonunda İpsala Gümrük Müdürlüğü'ne geçici görevle giden bir muayene memurunun yurt dışında gelen tanıdıkları, söz konusu muayene memuruna: "Rüşvet alıp almadığınızı bilmiyorum ama isterseniz size birkaç paket sigara vereyim." demişti.

Gümrük Teşkilatı'nın kurum imajını düzeltmek için rasyonel temeller üzerinde başta personel rejimi olmak üzere politika geliştirmemesi, birbiri ile ilintili olan bütün sorunların aşılmasını da güçleştirmektedir. Çünkü sağlıksız temeller üzerine inşa edilecek politikalarla istenen sonuca ulaşmak mümkün olmamaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

AB, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Avrupa ülkelerinin kendilerini birbirilerine karşı koruma düşüncesinin hayata geçmesi sonucunda, Gümrük Birliği'nden başlayıp tam entegrasyona kadar devam eden, uzun bir tarihi geçmişi olan bir idealin gerçekleşmesi sonucunda ortaya çıkmış bir entegrasyon modelidir. Bu entegrasyonun her Avrupalı ülkeye açık olması sonucunda Türkiye, bu entegrasyona katılmak için başlangıçtan itibaren istekli olmuş ve çaba göstermiştir.

Türkiye-AB ortaklık ilişkileri, yarım yüzyılı aşkın bir süredir, Gümrük Teşkilatı'nın uygulama sorumluluğunda olan GB ekseninde gelişmiştir. AB'nin Kurucu Ülkeleri'nin aralarında 1968 yılında her alanda gerçekleştirdikleri GB'yi, AB Türkiye ile tarım ürünlerini kapsam dışında bırakmak suretiyle ve tek yanlı olarak eksik bir biçimde ancak 1995'te gerçekleştirmiştir. Bu süreçte Türkiye, AB gümrük ve ilgili dış ticaret mevzuatını önemli ölçüde kendine uyarlamış ve kendisini hazırlanmasında yetki sahibi olmadığı bu müktesebatla bağlamıştır.

Türkiye'nin AB'ye tam üyelik hedefi, AB'nin genişlemesi ve dönüşmesi sürecinde daha da zorlaşmıştır. Ancak Türkiye'nin karşılaştırmalı olarak güçlü olduğu tarım ürünleri dışında, AB'nin dış ticaret ilişkilerinde güçlü olduğu sanayi ve işlenmiş tarım ürünleri alanında GB ilişkileri yoğun bir biçimde devam etmiştir.

Türkiye-AB GB ilişkileri, Türk gümrüklerinin teknolojik yönden modernize olmasına katkı sağlaması, gümrük işlemleri sürecindeki formalitelerin azaltılması ve basitleştirilmesi; personel eğitimi ve dinamizminin sağlanması gibi birçok alanda olumlu yönden katkı sağlamıştır. Ancak AB'ye tam üye olmadan GB'ye girilmesi, GB alanında karar alma sürecinde Türkiye'nin yer almaması, tarım ürünlerinin halen GB kapsamı dışında bırakılması, tam üyelik yönünden net bir sürecin öngörülmemesi, dış ticaret dengelerinin Türkiye aleyhine sürekli açık vermeye devam etmesi, yeterli ve gerekli mali yardımların verilmemesi gibi nedenler, Türkiye-AB ilişkilerinin olumsuz taraflarını oluşturmaktadır.

Türkiye-AB ilişkileri her ne kadar GB alanında gelişmişse de, gümrük ve ilgili dış ticaret mevzuatını uygulamakla yükümlü olan ve bundan dolayı bütün

devlet sistemiyle sıkı bağları olan Gümrük Teşkilatı, sorumlu olduğu alanlarda önemli bir biçimde kurumsallaşamamış ve etkili olamamıştır. Bu da Gümrük Müsteşarlığı'nın 2010-2014 Stratejik Planında yapılan GZFT analizinde belirtilen, Gümrük Teşkilatı'nın "Zayıf Yönleri" ile bu Teşkilata yönelik olan "Tehditler"in, dolayısıyla önemli ölçüde sorunların temelini teşkil etmektedir.

Türkiye-AB ilişkilerinin odağında GB olmakla birlikte, Gümrük Teşkilatı, AB gümrük müktesebatının temelini oluşturan Avrupa Konseyi Gümrük Kodu ve değiştirilmiş hali Modernize Gümrük Kodu ile bunun uygulamasını gösteren Avrupa Komisyonu Gümrük Kodu'nun yanı sıra; gümrük ve Gümrük Birliği alanındaki temel kaynakları Türkçe'ye kazandır(a)mamıştır. Bu alandaki eksikliklerin giderilmesi bakımından, söz konusu temel kaynakların Türkçe'ye kazandırılarak araştırmacıların ve gümrük personelinin hizmetine ve bilgisine sunulması önem teşkil etmektedir.

Türkiye-AB, GB ilişkilerinin daha sağlam temelleri üzerine kurulması ve Türkiye'nin bu ilişkilerin olumsuz yönlerinden ölçüsüz bir biçimde fazla etkilenmemesi için birtakım düzenlemeler yapılabilir. Aynı zamanda dünyada olduğu gibi Türkiye'nin de en eski kurumlarından olmasına, Devletin bütçe gelirlerinin yaklaşık %20'sini doğrudan tahakkuk ve tahsil etmesine; gümrük ve ilgili bütün dış ticaret işlemlerini uygulanmasından sorumlu olmasına rağmen yeterli bir biçimde kurumsallaşamayan Gümrük Teşkilatı'nın varoluş amacına yönelik olarak kurumsallaşması için yeniden yapılandırılması kaçınılmazdır.

Türkiye-AB arasındaki GB ilişkilerinin, gümrük birliği mantığı temeline oturtulabilmesi amacıyla birtakım önlemler alınabilir. Çünkü 1/95 Sayılı Gümrük Birliği Kararı, mevcut haliyle Türkiye-AB ilişkilerinin temelini oluşturan ve Taraflar arasında bir ortaklık yaratan Ankara Anlaşması'nın mantığına aykırı olduğu gibi gümrük birliği mantığına da aykırıdır. Bunun nedeni Ankara Anlaşması'nın AB ile tam üyelik hedefine yönelik olması ile GB'nin üyelerinin eşit statüleri ve hakları temeli üzerine oluşturulmasıdır. Ancak Türkiye'nin AB'ye tam üye olmadan ve eksik yönleri ile tek taraflı olarak GB'ye girmesi sonucunda pasif konuma düşmüştür.

Bunun sonucundan da GB'den beklenen olumlu yönlerden yararlanamamaktadır. Bunun için de GB'nin yeniden gözden geçirilmesinden yarar vardır.

GB'nin yeniden düzenlenmesinde özellikle, gümrük alanında elde edilen gümrük ve eş etkili vergilerin Taraflar arasında, GB tanımında belirtildiği gibi, eşit bir biçimde paylaşılması gerekir. Aynı zamanda GB konusunda alınan kararlara Türkiye'nin dahil edilmesi ve GB kapsamına bütün tarım ürünlerinin de dahil edilmesi gerekmektedir. Bu süreçte, Türkiye'ye GB üyesi ülkelerin gelişmişlik düzeylerine ulaşması açısından ayrıcalıkların ve daha fazla mali yardımın verilmesi yerinde bir düzenleme olur. Bunların yanı sıra Türkiye-AB ilişkilerinin GB ötesine taşınması ve kişilerin serbest dolaşımı başta olmak üzere, AB ile her yönden entegrasyonun sağlanması iradesinin ortaya konması gerekmektedir. Bu genel önerilerin yanı sıra AB Ülkeleri'nin üçüncü ülkelerden ithal ettikleri, özellikle de Türkiye gümrük bölgesi üzerinden veya yakınında AB'ye transit geçen belli ürünlerin ithalat işlemlerinin Türkiye'nin gümrük bölgesinden gerçekleştirilmesi ve buradan elde edilecek gümrük gelirlerinin Türkiye'ye aktarılması da bir çözüm olarak düşünülebilir.

Gümrük Teşkilatının sorumlu olduğu ve yetkili olması gerektiği alanlarda yeniden yapılandırılması önem arz etmektedir. Bunun için de Gümrük Teşkilatı'nın gümrük, dış ticaret ve ilgili alanlardaki birimlerin bir çatı altında birleştirilmesi; ilgili olmayan birimlerin de ilgili olan bakanlıklara ve kurumlara bağlanması gerekmektedir. Böylece aynı ve benzer kamu hizmetlerinin tek elden etkin, verimli ve daha ekonomik bir biçimde yürütülmesi mümkün olacağı gibi; kamu hizmetlerin ifa edilmesindeki genel "kamu yararı" da gözetilmiş olacaktır.

Gümrük ve ilgili dış ticaret alanında, mevcut devlet mekanizmasında, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ile Ekonomi Bakanlığı yetkilidir. Aslında teşkilat yapıları ve yetkili ve sorumlu oldukları görevler incelendiğinde Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'ndan çok Ekonomi Bakanlığı'nın gümrük ve dış ticaret mevzuatı konusunda yetkili olduğunu görmekteyiz. Bu durumun daha iyi anlaşılabilmesi açısından her iki Bakanlığın teşkilatlanma yapılarının tablo biçiminde (Tablo 4-1) karşılaştırılmasında yarar bulunmaktadır.

Tablo 4-1: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ile Ekonomi Bakanlığı'nın Ana Hizmet Birimleri

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ile Ekonomi Bakanlığı'nın Ana Hizmet Birimleri			
Gümrük ve Ticaret Bakanlığı		Ekonomi Bakanlığı	
1	Gümrükler Genel Müdürlüğü	1	İhracat Genel Müdürlüğü
2	Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğü	2	İthalat Genel Müdürlüğü
3	İç Ticaret Genel Müdürlüğü	3	Anlaşmalar Genel Müdürlüğü
4	Risk Yönetimi ve Kontrol Genel Müdürlüğü	4	Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü
5	Tüketicinin Korunması ve Piyasa Gözetimi Genel Müdürlüğü	5	Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü
6	Esnaf ve Sanatkârlar Genel Müdürlüğü	6	Serbest Bölgeler, Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü
7	Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü	7	Ürün Güvenliği ve Denetimi Genel Müdürlüğü
8	AB ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü	8	Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü
9	Tasfiye Hizmetleri Genel Müdürlüğü		

Kaynak: http://www.ekonomi.gov.tr/ index.cfm? sayfa=merkezteskilati; http:// www.gumruk. gov.tr/tr-TR/ tanitim/mbirim/ Sayfalar/ default. aspx. (Erişim Tarihi: 27.12.2011).

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı merkez teşkilatında Ana Hizmet Birimleri olarak, dokuz tane genel müdürlük bulunmaktadır. Bu genel müdürlüklerin bir kısmı gümrük ve dış ticaret alanında olmalarına karşılık bir kısmı, gümrük ve dış ticaret konusu dışındaki alanlarda kurulmuşlardır. Gümrük ve dış ticaret konularında yetkili olan genel müdürlükler: Gümrükler Genel Müdürlüğü, Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğü, Risk Yönetimi ve Kontrol Genel Müdürlüğü, AB ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü ile Tasfiye Hizmetleri Genel Müdürlüğü'dür. Buna karşılık İç Ticaret Genel Müdürlüğü, Esnaf ve Sanatkarlar Genel Müdürlüğü ile Kooperatifçilik Genel

Müdürlüğü gümrük ve dış ticaret alanı ile pek ilgisi olmayan, genel olarak Ülkenin dâhili konularını ilgilendiren birimlerdir (http://www. gumruk.gov.tr/ tr-TR/ tanitim/ mbirim/Sayfalar/default.aspx. Erişim Tarihi: 15.12.2011).

Tablo 4-2: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ile Ekonomi Bakanlığı'nın Denetim Birimleri ile Yardımcı Hizmet Birimleri

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ve Ekonomi Bakanlığı'nın Ana Hizmet Birimleri			
Gümrük ve Ticaret Bakanlığı		Ekonomi Bakanlığı	
1	Rehberlik ve Teftiş Başkanlığı	1	Denetim Hizmetleri Başkanlığı
2	İç Denetim Birim Başkanlığı	2	İç Denetim Birimi Başkanlığı
3	Strateji Geliştirme Başkanlığı	3	Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı
4	Hukuk Müşavirliği	4	Hukuk Müşavirliği
5	Bakanlık Müşavirleri	5	Bakanlık Müşavirleri
6	Personel Dairesi Başkanlığı	6	Personel Dairesi Başkanlığı ı
7	Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı	7	Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı
8	Destek Hizmetleri Dairesi Başkanlığı	8	Destek Hizmetleri Dairesi Başkanlığı
9	Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği	9	Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği
10	Özel Kalem Müdürlüğü	10	Özel Kalem Müdürlüğü
11	Eğitim Dairesi Başkanlığı	11	Döner Sermaye İşletmesi Merkez Müdürlüğü

Kaynak: http://www. gumruk. gov. tr /tr-TR/ tanitim/ mbirim/ Sayfalar/ OrgSema2011. aspx; http: //www. ekonomi. gov. tr/ upload/ organizasyonsemasi/ organizasyon. htm. (Erişim Tarihi: 27.12.2011).

Tablo 4-1'de de görüldüğü gibi gümrük ve dış ticaret konularında Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'ndan çok, Ekonomi Bakanlığı yetkili Bakanlık konumunda bulunmaktadır. Ekonomi Bakanlığı'nın ana hizmet birimlerine bakıldığında, İhracat, İthalat Genel Müdürlüğü, Anlaşmalar Genel Müdürlüğü, Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Serbest

Bölgeler, Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü'nden oluştuğunu ve bu birimlerin doğrudan gümrük ve dış ticaret konularında yetkili olduğu görülmektedir. Tüketicinin Korunması ve Piyasa Gözetimi Genel Müdürlüğü ile Ürün Güvenliği ve Denetimi Genel Müdürlüğü benzer konularda yetkilidirler (http:// www. ekonomi. gov.tr/index.cfm?sayfa=merkezteskilati. Erişim Tarihi: 15. 12. 2011).

Tablo 4-2 incelendiğinde, görüldüğü gibi ana hizmet birimleri dışındaki birimler her iki Bakanlıkta aynı sayılır. Dolayısıyla Gümrük Teşkilatı ile Ekonomi Bakanlığı'nın tek bir bakanlık, örneğin Gümrük ve Dış Ticaret Bakanlığı, olarak örgütlenmesi önem arz etmektedir. Aynı zamanda gümrük ve dış ticaret konularıyla ilgili olmayan birimlerin ilgili olan bakanlık ve kurumlara bağlanması gerekir. Böyle bir yapılanmada, aynı hizmetin tek elden yürütülmesi, daha kaliteli ve etkin hizmet sunumunu mümkün kılacağı gibi; hatalı bürokratik yapılanmadan dolayı Ülke kaynaklarının israfının da önlenmesi ve ciddi bir kaynak tasarrufunun sağlanması mümkün olacaktır.

Gümrük Teşkilatı'nın uygulama birimi, taşra teşkilatıdır. Ancak bu teşkilata gereken önem yeterince verilmemiştir. Bunun özel bir nedenini göstermek zor olsa da, sorunun "taşra" kavramının kendisinden ve Gümrük Merkez Teşkilatı'nın Taşra Teşkilatı'na karşı olan önyargılarından kaynaklandığı söylenebilir.

Günümüzde taşra kavramının mekânsal boyutu her ne kadar ön plana çıksa da kavrama tarihsel süreç içeresinde yüklenen vasat anlamlar konumuz açısından daha belirleyici olmaktadır (http://www.tyb.org.tr/rustem-budak/blog. Erişim Tarihi: 29.12.2011).

Gümrük Teşkilatı'nın yerine getirmekle yükümlü olduğu görevlerini daha etkin ve verimli yerine getirebilmesi için gümrük müktesebatını uygulamakla yükümlü olan ve Bütçe gelirlerinin önemli bir oranını tahakkuk eden Gümrük Taşra Teşkilatı'na gereken önemin verilmesi gerekmektedir. Bunun için de nitelikli personelin istihdam edilmesi ve personelin özlük haklarının görev ve sorumlulukları ile doğru orantılı olarak iyileştirilmesi önem arz etmektedir. Bu durum güçlü bir Kurum imajı yaratacağı gibi; doğrudan veya dolaylı olarak Gümrük Teşkilatı'nın neden olduğu yolsuzlukların da minimize olmasına katkı sağlayacaktır.

Personelin kurum aidiyetinin gelişmesi ve kuruma güvenlerinin sağlanması için başta Teşkilat Kanunu olmak üzere gerekli yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Bunun için de öncelikle bölgelerin rasyonel temellere dayalı olarak sınıflandırılması; bölge sayısının azaltılması, bölgelerin zorluk düzeylerine göre sınıflandırılması ve personel atamalarında eşitlik ilkesinin gözetilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda personelin uzun vadede Kurumun geleceği konusunda öngörüde bulunabilmesi ve Kuruma güvenin sağlanabilmesi için yukarıda belirtilen ilkeler gözetilerek yapılan görevden yükselme, yer değiştirme ilkeleri gibi yasal düzenlemelerin sık aralıklarla değiştirilmemesi gerekmektedir.[27]

Her kurumda olduğu gibi Gümrük Teşkilatı'nda da nitelikli personel istihdam edilmesi en önemli sorundur. Bu sorunun aşılması açısında "liyakat" sisteminin en sağlıklı çözüm olduğu söylenebilir. Bunun için de kamu sektöründe her düzeyde personel istihdamında kayırmacılığa çok yatkın olan "mülakat" sisteminin kaldırılması önemli bir adım olarak kabul edilebilir.

Gümrük Teşkilatı'nda da, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin 38. maddesi ile kurum personel istihdamının "merkezî sınavdan yetmiş ve üzeri puan alanlar arasından, sınav komisyonlarınca yapılacak sözlü sınav sonucuna göre" belirlenmesi hükmünün konmasının, Kurumun personel istihdamı konusunda güven erozyonuna yol açacağı aşikardır.

Mülakat sisteminin personel istihdamında kaldırılması gerektiği gibi, teknik mevzuat yönü çok olan Gümrük Teşkilatı'na uzmanlık gerektiren gıda, tekstil, makine, elektrik ve elektronik gibi birçok mühendislik dallarında her düzeyde personelin istihdam edilmesi yerinde bir çözüm olacaktır.

[27] 2008 tarihli Gümrük Müsteşarlığı Yer Değiştirme Yönetmeliği'ne göre rotasyona tabi gümrük personelinin, yer değiştirme taleplerinin her yıl en geç mart ayı sonuna kadar bağlı bulunduğu başmüdürlükler ve işletme bölge müdürlükleri kanalıyla Personel Dairesi Başkanlığına gönderilmesi (md: 23/3) ve bu taleplerin yer değiştirme dönemi olan mayıs ayının yirmisi ile haziran ayının yirmisi arasında sonuçlandırılması (md: 9) gerekmektedir. Ancak 25 Haziran 2012 Tarihi itibariyle Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nın Yer Değiştirme Yönetmeliği yayımlanmadığı gibi; söz konusu yönetmeliğin ne zaman yayımlanacağı konusunda resmi bir bilgi bulunmamaktadır.

Liyakat ve sınav sistemine dayalı olmak koşuluyla, Teşkilat içinde yatay ve dikey kadrolara geçiş imkânının sağlanması; aynı zamanda yurt dışı görevlendirmelerde liyakat sisteminin esas alınması ve merkez-taşra personel ayrımının kaldırılması önem arz etmektedir.

Gümrük Taşra Teşkilatı'nın önemli sorunlarından olan gümrük sahalarının ve tesislerinin yapımında, işlem akış döngüsüne dikkat edilmesi gerekmektedir. Bunun için de fiili olarak çalışan gümrük personelin bilgi ve deneyimlerinden yararlanılması gerekir. Özellikle de inşaatların ve tesislerin planlarının yapılmasından, bunların tamamlanmasına kadar gümrük personelinden inşaat ve mimar olan mühendislerin aktif olarak yer almaları sağlanmalıdır. Bu fiziki mekanları kullanacak teknik ve idari personelin bilgi ve deneyimlerinden yararlanılmaması, yüksek maliyetlerle yapılan gümrük saha ve tesislerinde birçok aksaklığın yaşanmasına neden olmaktadır. Aynı zaman da yap-işlet-devret modeliyle yapılan tesislerin teknik koşullara uygunluğunun bağımsız denetim birimleri tarafından her yönüyle incelenmesi ve denetlenmesi, kullanılan kaynakların işlevselliği açısından önem arz etmektedir.

Gümrük sahalarında yer alan gümrüksüz satış mağazalarının (free shop), sadece çıkış gümrük sahalarına alınarak; giriş free shopların kapatılması; ticari amaçlı alış veriş mağazalarının gümrük sahalarının dışında alınması, gümrüklerdeki suiistimallerin önlenmesinde önemli bir adım olacaktır.

Gümrük Teşkilatı'nın önemli sorunlarından biri de kaçakçılık ve yolsuzluğun önlenmesidir. Bunun için de kaçakçılık ve yolsuzlukla mücadelede personel odaklı düşünmenin yanı sıra mükellef odaklı düşünmek ve önlem almak daha önemlidir. Çünkü kaçakçılık ve yolsuzlukta personelin etkisi silsile yoluyla bütün makamların iştigali söz konusu olmadıkça çok sınırlı olur. Personel, önemli ölçüde Gümrük Teşkilatı'nın sorunlarının yarattığı koşullar ve zaaflar ile personel istihdam ve atamalarındaki sakatlıklar sonucunda buna aracı olabilmektedir. Gümrük Teşkilatındaki kaçakçılık ve yolsuzluk olaylarının önemli ölçüde önlenmesi açısından, başta Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürleri olmak üzere Taşra Teşkilatı'ndaki üst düzey yöneticilerinin çok nitelikli, tarafsız ve iradeli olmaları

gerekmektedir. Bunun için de bu görevlere atanacak yöneticilerin bu niteliklere haiz kişiler arasından atanmaları önem arz etmektedir.

Başta gümrük kapılarında olmak üzere, gümrük işlemlerini yapan veya takip eden firma ve kişilerin gümrük mevzuatı konularında eğitilmeleri gerekir. Özellikle de uluslararası taşımacılık yapan firmaların, taşıt personelinin gümrük işlemleri konularında gerekli eğitimleri almış olmaları önemlidir. Çünkü gümrük kapılarında firmalar adına gümrük işlemlerini taşıt personeli (şoför) yapmaktadır. Gümrük işlemleri ve evrakları konusunda gerekli ve yeterli bilgiye sahip olmamaları işlemlerin gecikmesine ve sağlıklı bir biçimde yapılamamasına yol açmaktadır.

Sonuç itibariyle Türkiye-AB ilişkileri, GB dolayısıyla, daha çok Gümrük Teşkilatının sorumlu olduğu alanlarda gelişmiştir. Gümrük Teşkilatı da, yerine getirdiği görevler bakımından, bütün devlet mekanizmasıyla bir ağ gibi birbirine bağlıdır. Dolayısıyla Gümrük Teşkilatı'nın başarı ve başarısızlığı bütün devlet sisteminin başarı veya başarısızlığıdır. Bu bakımdan Gümrük Teşkilatının bir bütün olarak sağlam temeller üzerinde yapılandırılması, işlevini daha sağlıklı ve etkili bir biçimde yerine getirmesini sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Aidt, T.S. (2010), "Lecture Note 4: The General Theory of Second Best Part 2B: Paper 1." University of Cambridge Michaelmas. http://www.econ.cam.ac.uk/ faculty/aidt/paper1/lecture4.pdf. (Erişim Tarihi: 21.08.2011).

Aasterud, Karolina Ristova (2010), "The Legal Aspects Of The EU Accession Procedure And Its Implications For The EU Eastern Enlargement (From The EU Founding Treaties To The Treaty Of Amsterdam)", Iustinianusprimus Law Review, Vol. 1.1. http://www.law-review.mk/ pdf/01/ Karolina%20 Ristova-Aasterud. pdf. (Erişim Tarihi: 25.01.2011).

Abrego, Lisandro ve Riezman, Raymond (2003), "Computation and the Theory of Customs Unions", Universities of Warwick and Western Ontario and NBER. http://www.wallis.rochester.edu/jones04/ccu3.pdf. (Erişim Tarihi: 16.01.2011).

Akdoğan, Abdurrahman (1999), *Kamu Maliyesi*, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 7. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara.

Alan P. Kirman (1973), "Trade Diverting Customs Unions and Welfare Improvement: A Comment", *The Economic Journal*, Vol. 83, No. 331, (Sep., 1973), pp. 890-894. http://www.jstor.org/stable/2230681. (Erişim Tarihi: 26.03.2011).

Altundal, İsmail (2008), *Avrupa Birliğinin Türkiye Makro Ekonomisi Üzerine Olumlu ve Olumsuz Etkile*ri, İsmat Matbaacılık Yayıncılık, Ankara.

Atan, Duran (1990), *Türk Gümrük Tarihi, Cilt: 1*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Atan, Duran (2007), *Türk Gümrük Tarihi, Cilt: 2*, Gümrük Müfettişleri Derneği Yayınları, Yayın No. 12, Ata Ofset Matbaacılık, Ankara.

Atılgan, Turan ve Kanat, Seher (2006), "The Effects of the EU Customs Union with Turkey on the Turkish Textile and Clothing Sector", *Fibres&Textiles in*

Eastern Europe, Vol. 14, No. 4, (October / December 2006). 58. (Erişim Tarihi: 02.01.2011).

Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (2009), *Avrupa Birliği Terimleri Sözlüğü (İngilizce-Türkçe),* Matus Basımevi, Ankara. http://www.abgs.gov.tr/files/Sozluk/ glossary_for_the_european_union.pdf. (Erişim Tarihi: 18.05.2012).

Avrupa Konseyi Statüsü'ne Dair Sözleşme (1949), Onay Kanunu Sayısı: 5456, Yayımlandığı Resmi Gazete Tarihi: 17.12.1949, Sayısı: 7382. http://www. tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/319-329.pdf. (Erişim Tarihi: 10.02. 2011).

Avrupa Topluluğu Komisyonu, (1990), "Matutes Paketi", http://www.dpt. gov.tr/DYS/DokumanAra.aspx?Enc=9311D34D022EB51F107665BC8CCD14EB39 7836C5777CB296. (Erişim Tarihi: 15.2.2011).

Bahçekapılı, Kağan (2006), *Gümrük Birliği Teorisi ve Gümrük Birliğinin Türkiye Ekonomisine Etkileri,* (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Uluslararası İktisat Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Baldwin, Richard E. (2011), "Sequencing Regionalism: Theory, European Practice, and Lessons for Asia", ADB Working Paper Series on Regional Economic Integration, No: 80. http://www.adb.org/Documents/ Papers/Regional-Economic-Integration/ WP80- Baldwin- Sequencing- Regionalism. pdf. (Erişim Tarihi: 25.09.2011).

Balkır, Canan (2010), *Uluslararası Ekonomik Bütünleşme-Kuram, Politika ve Uygulama AB ve Dünya Örnekleri*, 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Balassa, Bela (1967), "Trade Creation and Trade Diversion in the European Common Market", *The Economic Journal, Vol. 77, No. 305,* (Mar., 1967), pp. 1-21. http://www.jstor.org/stable/2229344. (Erişim Tarihi: 26.3.2011).

Başlar, Kemal (2004), "Gümrük Birliği "Anlaşması"nın (1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nın) Hukuksal Niteliği", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt:4,

Sayı:1, Ankara, 151-198. http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/16/1121/13207.pdf. (Erişim Tarihi: 10.07.2011).

Bayramoğlu, Eda (2007), *Yolsuzluk ve Rüşvetle Mücadelede Ülkemiz Düzenlemeleri; Uluslararası Sözleşmelere Ülkemizin Uyumu; Birleşmiş Milletler, Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Gümrük Örgütü, OECD Uygulamaları, Ülkemizin Bu Kuruluşlarla Olan İlişkileri*, (Gümrük Müsteşarlığı Gümrükler Genel Müdürlüğü, Basılmamış Uzmanlık Tezi), Ankara.

Bhagwati, Jagdish (1971), "Trade-Diverting Customs Unions and Welfare-Improvement: A Clarification", *The Economic Journal*, Vol. 81, No. 323, (Sep.,1971), pp. 580-587. http://www.jstor.org/stable/2229850. (Erişim Tarihi: 26.03.2011).

Bilçen, Sumru (2004), "AB'de Önemli Bir Adım: Lizbon Antlaşması", TBMM Dışilişkiler ve Protokol Genel Müdürlüğü, Ankara. http://www.tbmm. gov. tr/ul_kom/kpk/docs/lizbonsumru24032010.pdf. (Erişim Tarihi: 26.01.2011).

Budak, Rüstem (2011), *Taşralılar-Şehirliler,* http://www.tyb.org.tr/rustem-budak/blog. (Erişim Tarihi: 29.12.2011).

Can, Hacı (2009), *Avrupa Birliği'nin Kurucu Anlaşmaları*, Birinci Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara.

Can, Hacı ve Özen, Ç. (2005), *Türkiye-Avrupa Topluluğu Ortaklık Hukuku*, Gazi Kitabevi, Ankara.

Clayton, William L. (1963), "GATT, The Marshall Plan, and OECD", *Political Science Quarterly*, Vol. 78, No. 4, (Dec., 1963), pp. 493-503. http://www.jstor.org/stable/2146352. (Erişim Tarihi: 20.04.2011).

Collier, Paul (1979), "The Welfare Effects of Customs Union: An Anatomy", *The Economic Journal*, Vol. 89, No. 353, (Mar., 1979), pp. 84-95. http://www. jstor. org/stable/2231408. (Erişim Tarihi: 26.03.2011).

Commission of the European Communities (1998),"European Strategy for Turkey the Commission's İnitial Operational Proposals," Brussels. http://aei.pitt.edu/ 4356/1/001450_1.pdf. (Erişim Tarihi: 06.03.2011).

Council of the European Union (1993), Conclusions of the Presidency-Copenhagen, (June 21-22 1993). http://ec.europa.eu/bulgaria/ documents/ abc/ 72921 _en. pdf. (Erişim Tarihi: 21.02.2011).

Council of the European Union (1997), Presidency Conclusions of Luxemburg, (12 and 13 December 1997). http://www.consilium.europa.eu/ uedocs/ cms_data/docs/pressdata/en/ec/032a0008.htm. (Erişim Tarihi: 24.02.2011).

Council of the European Union (1998), Presidency Conclusions of Cardiff, (15 and 16 June 1998). http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/ docs/ pressdata/en/ec/54315.pdf. (Erişim Tarihi: 24.02.2011).

Council of the European Union (1998), Presidency Conclusions of Vienna, (11 and 12 December 1998). http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/ pressdata/en/ec/00300-R1.EN8.htm. (Erişim Tarihi: 24.02.2011).

Council of the European Union (1999), Presidency Conclusions of Helsinki, (10 and 11 December 1999). http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/ Helsinki%20European%20Council-Presidency%20conclusions.pdf. (Erişim Tarihi: 25.02.2011).

Council of the European Union (2000), Presidency Conclusions of Nice, (7-10 December 2000). http://www.europarl.europa.eu/summits/nice1_en.htm? textMode=on. (Erişim Tarihi: 25.09.2011).

Council of the European Union (2001), Presidency Conclusions of Laeken, (14 and 15 December 2001). http://ec.europa.eu/governance/ impact/ background/ docs/laeken_concl_en.pdf. (Erişim Tarihi: 11.09.2011).

Council of the European Union (2002), Presidency Conclusions of Sevilla, (21 and 22 June 2002). http://www. consilium. europa.eu/uedocs/ cms_data/ docs/pressdata/en/ec/72638.pdf. (Erişim Tarihi: 11.09.2011).

Council of the European Union (2003), Presidency Conclusions of Copenhagen, (12 and 13 December 2002). http://ec.europa.eu/research/ era/ docs/ en/ council-eu-27.pdf. (Erişim Tarihi: 11.09.2011)

Council of the European Union (2003), Presidency Conclusions of Thessaloniki, (19 and 20 June 2003). http://www.consilium.europa.eu/uedocs/ cms _data/docs/pressdata/en/ec/76279.pdf. (Erişim Tarihi: 12.09.2011).

Council of the European Union (2005), Presidency Conclusions of Brussels, (16/17 December 2004). http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/ pressdata/en/ec/83201.pdf. (Erişim Tarihi: 25.02.2011).

Cooper, C. A. and Massell, B. F. (1965), "Toward a General Theory of Customs Unions for Developing Countries", *The Journal of Political Economy*, Vol. 73, No. 5, (Oct., 1965), pp. 461-476. http: //www. jstor.org/ stable/ 1829134. (Erişim Tarihi: 27.03.2011).

Cooper, C. A. and Massell, B. F. (1965), "A New Look at Customs Union Theory", *The Economic Journal*, Vol. 75, No. 300, (Dec., 1965), pp. 742-747. http://www.jstor.org/stable/2229672. (Erişim Tarihi: 26.03.2011).

Corden, W. M. (1972), "Economies of Scale and Customs Union Theory", *The Journal of Political Economy*, Vol. 80, No. 3, Part 1, (May - Jun., 1972), pp. 465-475. http://www.jstor.org/stable/1830561. (Erişim Tarihi: 27.03.2011).

Çalışkan, Özge (2005) *Tek İdari Belge Reformu Ve Varış Öncesi-Kalkış Öncesi Beyanlar*, (Gümrük Müsteşarlığı, Gümrükler Genel Müdürlüğü, Basılmamış Uzmanlık Tezi), Ankara.

Dağkıran, Emine Bilgehan (2009), *Kamu Yönetiminde Etik Kavramı ve Gümrük Müsteşarlığı Açısından İncelenmesi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri,* (Gümrük Müsteşarlığı, Basılmamış Uzmanlık Tezi), Ankara.

Davutoğlu, Ahmet (2010), *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu,* 44. Basım, Küre Yayınları, İstanbul.

Dilekli, Selin ve Yeşilkaya, Kadriye (2002), "Maastricht Kriterleri". http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/maastricht/dileklis/kriter.pdf. (Erişim Tarihi: 05.09.2011).

Dinan, Desmond (1999), *Ever Closer Union: An İntroductionto European İntegration*, Lynne Rienner Publishers, 2nd ed, USA.

Divan Dergisi (2010), Sayı: 15, (Nisan 2010), İstanbul. 12-17.

Divan Dergisi (2010), Sayı: 16, (Temmuz-Eylül 2010), İstanbul. 12-19.

Divan Dergisi (2010), Sayı: 17, (Ekim-Aralık 2010), İstanbul. 15

DPT (2002), *Avrupa Birliği Kronolojisi 1946-2002*, DPT Yayınları, Ankara. http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/kronoloj.pdf. (Erişim Tarihi: 05.03.2011).

DPT (2005), *Türkiye için Müzakere Çerçeve Belgesi ve İlgili Diğer Belgeler*, DPT Yayınları, Ankara. http://ekutup.dpt. gov.tr/ ab/muzakere/ cerceve. pdf. (Erişim Tarihi: 05.09. 2011).

DPT, (2004), *Türkiye'nin Üyeliğinin AB'ye Muhtemel Etkileri*, DPT Yayınları, Ankara. http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyelik/etki/olasi.pdf. (Erişim Tarihi: 07.07.2011).

DPT, (2000), Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri, *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, DPT Yayınları, Ankara. http:// ekutup. dpt.gov.tr/ab/oik561.pdf. (Erişim Tarihi: 02.02.2011).

DPT (1993), *Avrupa Topluluklarına İlişkin Temel Belgeler, Avrupa Topluluklarını Kuran Temel Antlaşmalar (AKÇT, AET, AAET), Cilt-1*, DPT Yayınları, Ankara. http:// ekutup. dpt.gov.tr /ab/antlasma /at1.pdf. (Erişim Tarihi: 02.02.2011).

DPT (2001), *Türkiye-Avrupa Topluluğu Ortaklık Konseyi Kararları=Turkey-European Union Association Council Decisions 1964-2000, Cilt-1,* DPT Yayınları, Ankara. http://www.dpt.gov.tr/DPT.portal. (Erişim Tarihi: 16.02.2011).

DPT (2001), *Türkiye-Avrupa Topluluğu Ortaklık Konseyi Kararları=Turkey-European Union Association Council Decisions 1964-2000, Cilt-2,* DPT Yayınları, Ankara.

DTM (1999), *Avrupa Birliği ve Türkiye*, 4. Baskı, Ankara.

Dura, Cihan ve Atik, H. (2007), *Avrupa Birliği, Gümrük Birliği ve Türkiye*, Genişletilmiş 3. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Ertürk, Emin (1993), *Ekonomik Entegrasyon Teorisi ve Türkiye'nin İçinde Bulunduğu Entegrasyonlar,* 1. Baskı, Ezgi Kitabevi, Bursa.

European Union Institute for Security Studies (2012), *Global Trends 2030*. http://www.iss.europa.eu/uploads/media/ESPAS_report_01.pdf. (Erişim Tarihi: 02.05.2012).

Gökçeoğlu, Mustafa (2008), *2913/92 SAYILI AB Gümrük Kodunun Yerini Alacak Olan Modernize Gümrük Kodunun İncelenmesi ile Önceki Koda Göre Getirdiği Değişikliklerin Yorumlanması*, (Gümrük Müsteşarlığı Gümrükler Genel Müdürlüğü, Basılmamış Uzmanlık Tezi), Ankara.

Gözübüyük, Şeref (2003), *Anayasa Hukuku, Anayasa Metni, 11. Ek Protokol'e Göre Hazırlanmış Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*, Güncelleştirilmiş 12. Bası, Turan Kitabevi, Ankara.

Gözübüyük, Şeref ve Tan, Turgut (1998), *İdare Hukuku Cilt I: Genel Esaslar*, Birinci Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara.

Gül, Hazım, (1998), *Cumhuriyetten Günümüze Türk Gümrük Tarifesi*, (Gümrük Müsteşarlığı Gümrükler Genel Müdürlüğü, Basılmamış Uzmanlık Tezi), Ankara.

Güler, Birgül Ayman (2005), *Kamu Personeli Sistem ve Yönetim*, 1. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.

Güler, Birgül Ayman (2010), *Türkiye'nin Yönetimi –Yapı-*, 2. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.

Gümrük Müsteşarlığı Stratejik Planı 2010-2014. http://portal.gumruk.gov.tr /strateji/SP_2010_2014.pdf. (Erişim Tarihi: 27.12.2011).

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı İdare Faaliyet Raporu 2011. http://www.gumrukticaret.gov.tr/assets/content/SGB/İDARİ%20FAALİYET%20RAPORU/GÜMRÜK%20VE%20TİCARET%20BAKANLIĞI%202011%20YILI%20FAALİYET%20RAPORU...pdf. (Erişim Tarihi: 15.05.2012).

Günday, Metin (2003), *İdare Hukuku*, Güncelleştirilmiş 8. Baskı, İmaj Yayıncılık, Ankara.

Gündüz Nâsır, Yasemin (2001), *Türkiye - AB İlişkilerinde Son Durum: Katılım Ortaklığı-Ulusal Program*, (Gümrük Müsteşarlığı Gümrükler Genel Müdürlüğü, Basılmamış Uzmanlık Tezi), Ankara.

Holroyd, Andrew, (2008), "A Guide to the Treaty of Lizbon". http://www.lawsociety.org.uk/documents/downloads/guide_to_treaty_of_lisbon.pdf. (Erişim Tarihi: 26.01.2011).

Irwin, Douglas A. (1995), "The GATT in Historical Perspective", *The American Economic Review*, Vol. 85, No. 2, Papers and Proceedings of the Hundredth and Seventh Annual Meeting of the American Economic Association Washington, DC, January 6-8, 1995, (May, 1995), pp. 323-328. http://www.jstor. org/stable/2117941. (Erişim Tarihi: 20.04.2011).

Kaplan, Özlem (1998), *Türkiye-AB Ortaklığında Tarım Ürünleri Ticaretine İlişkin Düzenlemeler ve İşlenmiş Tarım Ürünleri Sistemi*, (Gümrük Müsteşarlığı Gümrükler Genel Müdürlüğü, Basılmamış Uzmanlık Tezi), Ankara.

Karluk, Rıdvan (1997), *Gümrük Birliği Dönemecinde Türkiye Gümrük Birliği Ne Getirdi Ne Götürdü?*, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar: 8, 1. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara.

Karluk, Rıdvan (2003), *Uluslararası Ekonomi-Teori ve Politika*, 7. Bası, Beta, İstanbul.

Karluk, Rıdvan (2005), *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Sekizinci Bası, Beta, İstanbul.

Karluk, Rıdvan (2011), *Avrupa Birliği*, 10. Baskı, Beta, İstanbul.

Kavalalı, Murat (2005), *Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci: AB'nin Merkezi Doğu Avrupa ve Batı Balkan Ülkeleri ile İlişkileri*, DPT Yayınları, Ankara. www. dpt. gov.tr/ DocObjects/ Download/ 2965/ genislem.pdf. (Erişim Tarihi: 01.09.2011).

Kılıç, Nilüfer (2010), *Modernize Gümrük Kodu ve Uygulama Yönetmeliği ile Gümrük İşlemlerinin Hızlandırılması ve Kolaylaştırılmasına Yönelik Yeni Yaklaşım ve Uygulama Kapsamında "Basitleştirilmiş Usul" Uygulamasının Analizi ile Türkiye Uygulamasının Karşılaştırılması*, (Gümrük Müsteşarlığı, Basılmamış Uzmanlık Tezi), Ankara.

Kırdar, Dilek (2005), *Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri*, (Eskişehir, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir.

Kreinin, Mordechai E. (1964), "On the Dynamic Effects of a Customs Union", *The Journal of Political Economy*, Vol. 72, No. 2 (Apr., 1964), pp. 193-195. http://www.jstor.org/stable/1828966. (Erişim Tarihi: 27.03.2011).

Kumrular, Özlem (2008), *Avrupa'da Türk Düşmanlığının Kökeni Türk Korkusu*, 5. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul.

Laursen, Finn (2010), "The Merger Treaty 1965: First Reform of the Founding European Commuity Treaties", Paperprepared for First Jean Monnet Conference, 'From Paris to Lisbon: EU Treaties and Their Reforms", Dalhousie University, Halifax, NS, Canada, (22-23 March 2010). http://euce.dal.ca/files/ the_ merger_treaty 1965Finn_Laursen.pdf. (Erişim Tarihi: 25.01.2011).

Lipsey, R. G. (1960), "The Theory of Customs Unions: A General Survey", *The Economic Journal*, Vol. 70, No. 279 (Sep., 1960), pp. 496-513. http://www.jstor.org/stable/2228805. (Erişim Tarihi: 26.03.2011).

Lipsey, R. G. and Lancaster, Kelvin (1956-1957), "The General Theory of Second Best", *The Review of Economic Studies*, Vol. 24, No. 1 (1956 - 1957), pp. 11-32. http://www.jstor.org/stable/2296233. (Erişim Tarihi: 20.04.2011).

Manisalı, Erol (2007), *Türkiye-Avrupa İlişkilerinde Sessiz Darbe: AKP Hükümeti ve Avrupa*, Genişletilmiş Yeni Basım (On Birinci Basım), Derin Yayınları, İstanbul.

Massell, B. F. (1968), "A Reply, and FurtherThoughts on Customs Unions", *The Economic Journal*, Vol. 78, No. 312 (Dec., 1968), pp. 979-982. http://www.jstor.org/stable/2229220. (Erişim Tarihi: 26.03.2011).

McMillan, John and McCann, Ewen (1981), "Welfare Effects in Customs Unions", *The Economic Journal*, Vol. 91, No. 363 (Sep., 1981), pp. 697-703. http://www.jstor.org/stable/2232833.(Erişim Tarihi: 26.03.2011).

Nebioğlu, Hüsamettin (1997), "Türkiye-AT Gümrük Birliği Bağlamında İşlenmiş Tarım Ürünleri Ticareti", Devlet Planlama Teşkilatı, Yıllık Programlar ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü Çalışma Raporları: 1997-3. http://ekutup.dpt.gov.tr/ab /. (Erişim Tarihi: 05.09.2011).

Haas, Ernest B. (2003), "The Uniting of Europe", *The European Union: Readings on the Theory and Practice of European İntegration* ,Nelsen, Brent F., and A. Stubb (ed.), Third Edition, Palgrave Macmillan, Lynne Rienner Publishers, USA.

Ortaylı, İlber (2005), *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, 21. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

Ortaylı, İlber (2007), *Batılılaşma Yolunda*, 3. Baskı, Merkez Kitaplar, İstanbul.

Özcan, Bülent (2004), *Economic Integration Process And Foreign Direct Investment: The Case of Turkey-European Union Relations,* (Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Avrupa Birliği İktisadı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Özkan, Atıl Kuntay (2010), *Uluslararası Gümrük Tarifeleri Ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) Ve Türkiye'nin Tarımsal Ürünler Dış Ticaretine Etkileri*, (Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir.

Özsoy, Demet (2009), *AB İle Türkiye Arasında Oluşturulan Gümrük Birliği Çerçevesinde Ticaret Politikası Önlemlerinin Değerlendirilmesi*, (Gümrük Müsteşarlığı Basılmamış Uzmanlık Tezi), Ankara.

Pernice, İngolf, (2008), "The Treaty of Lizbon: Multi level Constitutinalism in Action", New York. http://www. judicialstudies. unr.edu/ de88914d- 2da7-46ec-9c71-203c08fc672b/pdf. (Erişim Tarihi: 25.01.2011).

Rohne, Nils A. (1991), "Norwegian Attitudes Towards the Briand Plan", http://ifspublications.com/pdf_downloads/INF0891_download.pdf. (Erişim Tarihi: 31.12.2010).

Sapir, André (1992), "Regional Integration in Europe", *The Economic Journal*, Vol. 102, No. 415, (Nov., 1992), pp. 1491-1506. http://www.jstor. org/ stable/2234805. (Erişim Tarihi: 26.03.2011).

Seyidoğlu, Halil (1998), *Uluslararası İktisat-Teori Politika ve Uygulama*, Geliştirilmiş 12. Baskı, Güzem Yayınları, İstanbul.

Soveroski, Marie, "Agenda 2000: A Blueprint for Successful EU Enlargement?". http://aei.pitt.edu/777/1/scope98_1_4pdf. (Erişim Tarihi: 22.02.2011).

Sönmez, Nurdeniz (2004), *Ekonomik Entegrasyon Modelleri*, (Gümrük Müsteşarlığı Gümrükler Genel Müdürlüğü, Basılmamış Uzmanlık Tezi), Ankara.

Spraos, John (1964), "The Condition for a Trade-Creating Customs Union", *The Economic Journal*, Vol. 74, No. 293 (Mar., 1964), pp. 101-108. http://www.jstor.org/stable/2228114. (Erişim Tarihi: 26.03.2011).

Steger, Debra P. (2002), "Afterword: The "Trade and ..." Conundrum-A Commentary", *The American Journal of International Law*, Vol. 96, No. 1

(Jan.,2002), pp. 135-145. http://www.jstor.org/stable/2686130. (Erişim Tarihi: 20.04.2011).

Süren, Engin (2009), *Modernize Gümrük Kodunun 4458 Sayılı Gümrük Kanunu ile Ekonomik Etkili Gümrük Rejimleri Bakımından Karşılaştırılması*, (Gümrük Müsteşarlığı, Basılmamış Uzmanlık Tezi), Ankara.

Şekeroğlu, Gökhan (2007), *Türk Gümrük Mevzuatının Topluluk Mevzuatına Uyumu*,(İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul.

Tahsin, Emine (2007), *Ekonomik Entegrasyon Teorisi Çerçevesinde AB ve Latin Amerika Entegrasyonlarının Karşılaştırılması*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi),İstanbul.

Tekeli, İlhan ve İlkin, Selim (2000), *Avrupa Topluluğu III*, Birinci Baskı, Ümit Yayıncılık, Ankara.

Teziç, Erdoğan (1998), *Anayasa Hukuku*, Beşinci Bası, Beta, İstanbul.

The General Agreement On Tariffs And Trade ("GATT 1947"). http://www.worldtradelaw.net/uragreements/gatt.pdf. (Erişim Tarihi: 28.03.2011).

Topaloğlu, Tuğçe (2010), *Avrupa Birliği ile Türkiye Arasında Tesis Edilen Gümrük Birliği ve Türkiye Açısından Mali Etkilerinin İncelenmesi*, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı Mali Hukuk Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Türe, Fatih (2004), "Birleşik Avrupa Düşüncesi ve Avrupa Birliği", *Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye (Siyasal, Ekonomik ve Toplumsal Dönüşüm, Sorunlar ve Tartışmalar*), Uzun, Turgay ve Özen, Serap (ed), Birinci Baskı, Seçkin, Ankara.

Türkeş, Atalay (2009), "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinde Yarım Asır", *Gümrükte Uzman Görüş*, Sayı: 21, (Nisan-Haziran 2009). 48-59.

Türkiye-Avrupa Birliği (AB) Karma Parlamento Komisyonu İç Tüzüğü (Değişiklik Yapılmış Şekli). http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/kpk/docs/ ictuzuk2011. pdf. (Erişim Tarihi: 07.09.2011).

Unwin, Derek W. (2002), "From a Europe of a States to a State of Europe? An Historical Overview of the Uniting of Western Europe", *The European Union Handbook*, Gower, Jackie (edt), Fitzroy Dearborn Publishers, Second Edition, London.

Viner, Jacob (1950), *The Customs Union İssue*, Carnegie Endowment, New York.

Yaşar, Burak Serkan (2001), *Avrupa Birliği'ne Giriş Sürecinde Türkiye Serbest Bölgelerinin Durumu ve Bu Bölgelerin Avrupa Birliği Serbest Bölge Sistemine Uyumu*, (Gümrük Müsteşarlığı Gümrükler Genel Müdürlüğü, Basılmamış Uzmanlık Tezi), Ankara.

Yetik, Sevgi (2008), *Avrupa Birliği Tarife Mevzuatına İlişkin Karar Alma Sürecinde Avrupa Komisyonunun Rolü*, (Gümrük Müsteşarlığı Gümrükler Genel Müdürlüğü, Basılmamış Uzmanlık Tezi), Ankara.

Yücel, Fatih (2006), *Türkiye ve Seçilmiş AB Üyesi Ülkeler Arasındaki Dış Ticaret Akımları Üzerine Analitik Bir Yaklaşım: Gümrük Birliği Öncesi ve Sonrası*, (Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Adana.

İlerleme Raporları

1998 Yılı İlerleme Raporu. http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_ documents/1998/turkey_en.pdf. (Erişim Tarihi: 18.09.2011).

1999 Yılı İlerleme Raporu. http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key _documents/1999/turkey_en.pdf. (Erişim Tarihi: 18.09.2011).

2000 Yılı İlerleme Raporu. http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_ documents/2000/tu_en.pdf. (Erişim Tarihi: 18.09.2011).

2001 Yılı İlerleme Raporu. http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2001/tu_en.pdf. (Erişim Tarihi: 18.09.2011).

2002 Yılı İlerleme Raporu. http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2002/tu_en.pdf. (Erişim Tarihi: 18.09.2011).

2003 Yılı İlerleme Raporu. http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2003/rr_tk_final_en.pdf. (Erişim Tarihi: 18.09.2011).

2004 Yılı İlerleme Raporu. http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2004/rr_tr_2004_en.pdf. (Erişim Tarihi: 18.09.2011).

2005 Yılı İlerleme Raporu. http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2005/package/sec_1426_final_progress_report_tr_en.pdf. (Erişim Tarihi: 18.9.2011).

2006 Yılı İlerleme Raporu. http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2006/nov/tr_sec_1390_en.pdf. (Erişim Tarihi: 18.9.2011).

2007 Yılı İlerleme Raporu. http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/nov/turkey_progress_reports_en.pdf. (Erişim Tarihi: 18.09.2011).

2008 Yılı İlerleme Raporu. http://www. abgs.gov. tr/files/ AB_Iliskileri/ AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2008.pdf. (Erişim Tarihi: 15.10.2011).

2009 Yılı İlerleme Raporu. http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/tr_rapport_2009_en.pdf. (Erişim Tarihi: 15.10.2011).

2010 Yılı İlerleme Raporu. http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2010/package/tr_rapport_2010_en.pdf. (Erişim Tarihi: 15.10.2011).

2011 Yılı İlerleme Raporu. http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/tr_rapport_2011_en.pdf. (Erişim Tarihi: 15.10.2011).

Kanun, Kanun Hükmünde Kararname, Bakanlar Kurulu Kararları ve Yönetmelikler[28]

Kaçakçılığın Men ve Takibi Hakkında Kanun, No: 1510; Resmî Gazete ile Neşir ve İlânı: 15.06.1929, Sayı: 1216. http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc011/kanuntbmmc011/kanuntbmmc01101918.pdf. (Erişim Tarihi: 28.08.2011).

Gümrük Tarifesi Kanunu, No: 1499; Resmî Gazete ile Neşir ve İlânı: 1.07.1929, Sayı: 1230. http://www. tbmm. gov.tr/ tutanaklar/ KANUNLAR_ KARARLAR/ kanuntbmmc007/ kanuntbmmc007/ kanuntbmmc00701499. pdf. (Erişim Tarihi: 28.08.2011).

Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti Teşkiline Dair Kanun, No: 1909, Kabul Tarihi: 29 - XII – 1931; Resmî Gazete ile Neşir ve İlânı: 30/XII/1931, Sayı: 1989. http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc011/kanuntbmmc011/kanuntbmmc01101909.pdf. (Erişim Tarihi: 28.08.2011)

Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanun; No: 1918, Kabul Tarihi: 7 - I – 1932; Resmî Gazete ile Neşir ve İlânı: 12/I/1932, Sayı: 2000. http://www. tbmm. gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc011/kanuntbmmc011/kanuntbmmc01101918.pdf. (Erişim Tarihi: 28.08.2011)

Gümrük ve İnhisarlar Vekilliği Teşkilât ve Vazifeleri Hakkında Kanun; No: 2825, Kabul Tarihi: 9 - X – 1935; Resmî Gazete ile Neşir ve İlanı: 16/X/1935, Sayı: 3133. http: //www. tbmm. gov. tr/ tutanaklar/ KANUNLAR _ KARARLAR/ kanuntbmmc015/ kanuntbmmc015/ kanuntbmmc01502825.pdf. (Erişim Tarihi: 28.08.2011).

Gümrük Kanunu, No: 5383; Kabul Tarihi 2. V. 1949; Resmî Gazete ile İlânı: 11. V. 1949 - Sayı: 7204. http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/ KANUNLAR _KARARLAR/ kanuntbmmc031/ kanuntbmmc031/ kanuntbmmc03105383. pdf. (Erişim Tarihi: 28.08.2011).

[28] Kanun, Kanun Hükmünde Kararname, Bakanlar Kurulu Kararları ve Yönetmelikler, Resmi Gazete'de yayımlandıkları tarih esas alınarak sıralanmışlardır.

Gümrük Tarifelerindeki Eşya Tasnif Nomanklâtürüne ve Gümrük Kıymetine Mütedair Mukavelenamelerin Tasdiki Hakkında Kanun; No: 6449, Kabul Tarihi: 7.1.1955; Resmî Gazete ile İlanı: 14.1.1955, Sayı: 8904. http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc037/kanuntbmmc037/kanuntbmmc03706449.pdf. (Erişim Tarihi: 09.09.2011).

Sınır, Kıyı ve Karasularımızın Muhafaza ve Emniyeti ve Kaçakçılığın Men ve Takibi İşlerinin Dâhiliye Vekâletine Devri Hakkında Kanun; No: 6815- Kabul Tarihi: 16. VII. 1956; Resmî Gazete ile İlânı: 24. VII. 1956, Sayı: 9363. http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc038/kanuntbmmc038/kanuntbmmc03806815.pdf. (Erişim Tarihi: 09.09.2011).

Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti Teşkilât ve Vazifelerine Dair 2825 Sayılı Kanunun Bazı Maddelerinde ve Bu Kanuna Ek 6410 Sayılı Kanunun 3 ncü Maddesiyle Aynı Kanuna Bağlı (1) Sayılı ve 6815 Sayılı Kanuna Bağlı (2) Sayılı Cetvellerde Değişiklik Yapılmasına ve 2825 Sayılı Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesine Dair Kanun; No. 6851, Kabul Tarihi: 1.9.1956; Resmî Gazete ile İlânı: 10. IX. 1956, Sayı: 9403. http://www. tbmm.gov.tr/ tutanaklar/ KANUNLAR _ KARARLAR/ kanuntbmmc038/ kanuntbmmc038/ kanuntbmmc03806851. pdf. (Erişim Tarihi: 09.09.2011).

5383 sayılı Gümrük Kanununa Bağlı Gümrük Giriş Tarife Cetvelinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun; No: 474, Kabul Tarihi: 14.05.1964; Resmi Gazete Tarih: 25 Mayıs 1964, Sayı: 11711. http://www.resmigazete.gov.tr/ main.aspx? home =http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/11711.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/11711.pdf. (Erişim Tarihi: 09.09.2011).

Gümrük Kanunu, No: 1615, Kabul Tarihi: 19.07.1972; Resmi Gazete Tarihi: 01.08.1972, Sayısı: 14263. http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/14263.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/14263.pdf. (Erişim Tarihi: 09.09.2011).

Maliye ve Gümrük Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Karar Sayısı: KHK/178; Resmi Gazete Tarih: 14 Aralık 1983, Sayı: 18251 (Mükerrer).

Dış Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanun, Kanun No: 2976, Tarih: 02.02.1984. Resmi Gazete Tarihi: 15.02.1984, Sayısı: 18313. http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18313.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18313.pdf. (12.09.2011). http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18251_1.pdf&main=http: //www. resmigazete. gov. tr/ arsiv/ 18251_1.pdf. (Erişim Tarihi: 09.09.2011).

Bakanlıkların Kuruluş ve Görev Esasları Hakkında 174 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 13.12.1983 Gün ve 174 Sayılı Bakanlıkların Kuruluş ve Görev Esasları Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Bazı Maddelerinin Kaldırılması ve Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında 202 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun, Kanun No: 3046, Tarihi: 27.09.1984. Resmi. Gazete Tarihi: 09.10.1984 Sayısı: 18540, Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5 Cilt: 24, Sayfa: 12.

Gümrük Müsteşarlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname; KHK No: 485, Tarihi: 02.07.1993; Resmi Gazete Tarihi: 13.07.1993, No: 21636 (Mükerrer). http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home= http:// www.resmigazete.gov.tr/arsiv/21636_1.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/21636_1.pdf.(Erişim Tarihi: 09.09.2011).

Rekabetin Korunması Hakkında Kanun, Kanun No: 4054, Tarihi: 07.12.1994; Resmi Gazete Tarihi: 13.12.1994 Sayı: 22140. http://www.resmigazete.gov.tr/ main. aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22140.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22140.pdf. (Erişim Tarihi: 12.09.2011).

Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun, Kanun No: 4077, Tarih: 23.02.1995; Resmi Gazete Tarih: 08.03.1995, Sayısı: 22221. http://www.

resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22221.pdf &main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22221.pdf. (Erişim Tarihi: 12.09.2011).

30.4.1995 Tarih ve 95/6814 sayılı İthalatta Gözetim ve Korunma Önlemleri ile Kota İdaresi ve Tarife Kontenjanı Hakkında Karar, 95/6815 sayılı Belirli Tekstil Ürünleri İthalatında Gözetim ve Korunma Önlemleri Hakkında Karar, 95/6816 sayılı İkili Anlaşmalar ve Protokoller veya Diğer Düzenlemeler Kapsamı Dışında Kalan Belirli Ülkeler Menşeli Tekstil Ürünleri İthalatında Gözetim ve Korunma Önlemleri Hakkında Karar. http:// www. resmigazete. gov.tr/main.aspx?home= http://www. resmigazete.gov.tr/arsiv/22300_1.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22 300_1.pdf. (Erişim Tarihi: 12.09.2011).

551 sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında KHK, 554 sayılı Endüstriyel Tasarımların Korunması Hakkında KHK, 555 sayılı Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkında KHK ve 556 sayılı Markaların Korunması Hakkında KHK, Resmi Gazete Tarihi: 27.06.1995, Sayısı: 22326. http://www.resmigazete.gov.tr/ main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22326.pdf&main=http://www. resmigazete.gov.tr/arsiv/22326.pdf. (Erişim Tarihi: 13.09.2011).

Türkiye Akreditasyon Konseyi Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, No: 4457, Tarih: 27.10.1999; Resmi Gazete Tarihi: 04.10.1999 Tarih ve Sayı: 23866. http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv /23866.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23866.pdf. (Erişim Tarihi: 14.09.2011).

Gümrük Kanunu, No: 4458, Tarihi: 27.10.1999; Resmi Gazete Tarihi: 4.11.1999, Sayı: 23866. http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home= http:// www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23866.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv /23866.pdf. (Erişim Tarihi: 09.09.2011).

Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı ile Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karar. Karar sayısı: 2001/2129. Resmi Gazete Tarih: 24.03.2001, sayısı: 24352 (Mükerrer). http://www.

resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/03/20010324m1.htm&main=http: //www. resmigazete. gov. tr/ eskiler /2001 /03/ 20010324m1.htm. (Erişim Tarihi: 04.09.2011).

Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu No: 4926, Tarih: 10.07.2003; Resmi Gazete Tarihi: 19.07.2003, Sayı: 25173. http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx? home= http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/07/20030719.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/07/20030719.htm. (Erişim Tarihi: 09.09.2011).

Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı ile Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karar. Karar Sayısı: 2003/5930. Resmi Gazete Tarih: 24.07.2003, Sayısı: 25178 (Mükerrer). http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/07/20030724m1.htm&main=http:// www. resmigazete. gov.tr/ eskiler/2003/07/ 20030724m1.htm. (Erişim Tarihi: 04.09.2011).

Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu No: 5607, Tarih: 21.03.2007; Resmi Gazete Tarihi: 31.03.2007, Sayı: 26479. http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home= http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/03/20070331.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/03/20070331.htm. (Erişim Tarihi: 09.09.2011).

Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı ile Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karar. Karar sayısı: 2008/14481. Resmi Gazete Tarih: 31.12.2008, Sayısı: 27097 (5. Mükerrer). http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/12/20081231m5.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/12/20081231m5.htm. (Erişim Tarihi: 04.09.2011).

Gümrük Yönetmeliği, 07.10.2009 Tarih ve 27369 (Mükerrer) Sayılı Resmi Gazete.http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/10/20091007m1.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/10/20091007m1.htm. (Erişim Tarihi: 22.09.2011).

Gümrük ve Ticaret Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, KHK No: 640, Tarihi: 03.06.2011; Resmi Gazete Tarihi: 08.06.2011, No: 27958 (Mükerrer). http://www.resmigazete.gov.tr/ eskiler/ 2011/ 06/20110608M1-8.pdf. (Erişim Tarihi: 09.09.2011).

3046 Sayılı Kanun ile Bazı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname, KHK No: 643, Tarihi: 03.06.2011; Resmi Gazete Tarihi: 08.06.2011, No: 27958 (Mükerrer). http://www.resmigazete. gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/06/20110608m1 .htm&main=http:// www. resmigazete. gov.tr/ eskiler /2011/06/ 20110608m1. htm. (Erişim Tarihi: 09.09.2011).

Gümrük ve Ticaret Bakanlığına İlk Defa Yapılacak Atamalar Hakkında Yönetmelik, 15.03.2012 Tarih ve 28234 Sayılı Resmi Gazete. http://www. resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/03/ 20120315.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/03/20120315.htm. (Erişim Tarihi: 16.03.2012).

EKLER

EK:1

SCHUMAN BİLDİRİSİ[29]

Dünya barışı, kendisini tehdit eden tehlikelerle orantılı çabalar olmaksızın korunamaz.

Örgütlü ve diri bir Avrupa'nın uygarlığa yapabileceği katkı, barışçıl ilişkilerin korunması ve sürdürülmesi için elzemdir. Birleşik Avrupa için 20 yılı aşkın süredir önderlik rolünü üstlenen Fransa, barışa hizmeti daima temel amacı olarak benimsemiştir. Ancak Birleşik Avrupa kurulamamış, savaş çıkmıştır.

Avrupa birdenbire ve tek bir plana göre oluşturulamaz. Önce fiili bir dayanışmayı yaratacak olan somut kazanımlarla kurulacaktır. Avrupa uluslarının bir araya gelmeleri, Fransa ile Almanya arasında çok uzun süredir var olan karşıtlığın ortadan kaldırılmasını gerektirmektedir. Yapılacak her türlü girişim ilk önce bu iki ülkeyle ilgili olmalıdır.

Fransız Hükümeti, bu amacı gözönünde bulundurarak sınırlı fakat belirleyici bir konuda derhal girişimde bulunulmasını önermektedir:

Fransız Hükümeti'nin önerisi, diğer Avrupa ülkelerinin de katılımına açık bir kuruluş çerçevesinde, Fransız-Alman kömür ve çelik üretiminin bir bütün olarak ortak bir yüksek merci altında bir araya getirilmesidir.

Kömür ve çelik üretiminin bu şekilde bir araya getirilmesi, Avrupa federasyonunun ilk adımı olarak ekonomik gelişme için gerekli ortak temellerin derhal atılmasını sağlayacak, böylece uzun süredir savaş mühimmatı üretimi yapan ve bundan hep zarar gören bölgelerin kaderini değiştirecektir.

---

[29] Kaynak: http://www.bumko.gov.tr/TR/Genel/BelgeGoster.aspx? F6E10F8892433CFFA 79D6F5E6 C1B43FF66D0D09E4A9A74F3. (Erişim Tarihi: 31.02.2011).

Bu şekilde sağlanacak üretim dayanışması, Fransa ile Almanya arasında savaş çıkması ihtimalini düşüncelerden sileceği gibi madden de imkânsız kılacaktır. Katılmaya istekli bütün ülkelere açık olacak olan ve nihaî olarak tüm üye ülkelere sınaî üretimin temel unsurlarını aynı şartlarla sağlayacak olan bu güçlü ve üretken birim, ülkelerin iktisadî birleşmesinin gerçek temelini atacaktır.

Yaşam standartlarının yükseltilmesine ve barışçıl kazanımların geliştirilmesine katkı yapmayı amaçlayan bu üretim, herhangi bir ayrım veya istisna olmaksızın tüm dünyanın istifadesine sunulacaktır.

Böylece, ortak bir ekonomik sistemin oluşturulması için elzem olan çıkar birlikteliği, basit ve süratli bir şekilde gerçekleştirilmiş olacaktır; bu, uzun yıllardır kanlı savaşların yol açtığı bölünmeler nedeniyle birbirine düşman olan ülkeler arasında daha geniş ve derin bir birlikteliğin mayasını oluşturabilir.

Temel üretimin birleştirilmesi ve kararları Fransa, Almanya ve diğer üye ülkeleri bağlayacak yeni bir yüksek merciin kurulması ile, bu öneri, barışın korunması için elzem olan Avrupa federasyonunun oluşturulması yönündeki ilk somut temelin atılmasını sağlayacaktır.

Fransız Hükümeti, belirlenen hedeflerin gerçekleştirilmesini teşvik etmek için, aşağıdaki esaslara dayalı olarak müzakereler başlatmaya hazırdır:

Ortak yüksek merciye verilecek görev, en kısa zamanda üretimin modernize edilmesini ve üretim kalitesinin yükseltilmesini; kömürün ve çeliğin Fransız ve Alman pazarları ile diğer üye ülkelerin pazarlarına aynı şartlarla arz edilmesini; diğer ülkelere ihracatın ortaklaşa geliştirilmesini; bu sektörlerde çalışan işçilerin yaşam koşullarının eşit düzeye getirilmesini ve yükseltilmesini sağlamak olacaktır.

Bu hedeflere ulaşmak için, üye ülkelerin hâlihazırdaki üretimlerinin içinde bulunduğu çok farklı koşullar ve durumlar dikkate alınarak, bir üretim ve yatırım planının uygulanması, fiyatları eşit düzeye getirmek için dengeleyici mekanizmaların kurulması ve üretimin rasyonelleştirilmesini kolaylaştırmak amacıyla bir yeniden yapılandırma fonunun ihdas edilmesi gibi bazı geçiş dönemi tedbirlerinin alınması önerilmektedir. Kömür ve çeliğin üye ülkeler arasındaki dolaşımında her türlü

gümrük vergisi derhal kaldırılacak ve bunların farklı nakliye ücretlerinden etkilenmemesi sağlanacaktır. Üretimin en yüksek verimlilikle daha rasyonel dağılımını kendiliğinden sağlayacak koşullar tedricen oluşturulacaktır.

Dağıtım ve ulusal pazarların kullanılması üzerinde kısıtlayıcı uygulamalar getirme ve yüksek kâr oranlarını muhafaza etme eğiliminde olan uluslararası kartellerin aksine, ortak yüksek merci, pazarların birleşmesini ve üretimin genişlemesini temin edecektir.

Yukarıda açıklanan temel ilkeler ve üstlenilen taahhütler, Devletler arasında imzalanacak ve onaylanmak üzere parlamentolara sunulacak olan antlaşmaların konusunu oluşturacaktır. Bu antlaşmaların uygulanmasına ilişkin ayrıntıları çözüme bağlamak için gerekli müzakereler, mutabakatla tayin edilen bir hakemin yardımıyla yürütülecektir. Bu hakem, varılan anlaşmaların öngörülen ilkelerle uyum içerisinde olup olmadığını tespit etmekle sorumlu bulunacak ve müzakerelerin kilitlendiği durumlarda hangi çözümün benimseneceğini kararlaştıracaktır. Uygulamadan sorumlu ortak yüksek merci, Hükümetler'in eşit oranda temsil esasıyla atayacakları bağımsız kişilerden oluşacaktır. Hükümetler'in mutabakatıyla bir başkan seçilecektir. Merciin kararları, Fransa, Almanya ve diğer üye ülkelerde uygulanma gücüne sahip bulunacaktır. Merciin kararlarına itiraz olanağının sağlanması için, uygun tedbirler alınacaktır.

Birleşmiş Milletler'in bir temsilcisi, merci nezdinde akredite edilecek ve yılda iki kez Birleşmiş Milletler'e rapor verecektir. Bu raporda, söz konusu yeni merciin çalışmaları hakkında bilgiler yer alacak, özellikle de merciin belirli hedeflerini gerçekleştirmedeki başarı düzeyi belirtilecektir.

Yüksek merciin kurulması, işletmelerin mülkiyet yöntemlerine hiçbir şekilde halel getirmeyecektir. Ortak yüksek merci, görevlerini yerine getirirken, Uluslararası Ruhr Mercii'ne verilen yetkileri ve Almanya'nın tabi olduğu her türlü yükümlülüğü, bunlar yürürlükte kaldığı sürece, dikkate alacaktır.

EK: 2

ANKARA ANLAŞMASI[30]

BAŞLANGIÇ

Bir yandan,

Türkiye Cumhurbaşkanı,

Öte yandan, Majeste Belçikalılar Kralı,

Federal Almanya Cumhurbaşkanı,

Fransa Cumhurbaşkanı,

İtalya Cumhurbaşkanı,

Altes Ruayal Lüksemburg Büyük Düşesi,

Majeste Hollanda Kraliçesi,

ve Avrupa Ekonomik Topluluğu Konseyi,

Türk halkı ile Avrupa Ekonomik Topluluğu içinde bir araya gelmiş halklar arasında gittikçe daha sıkı bağlar kurmaya AZİMLİ OLARAK;

Türkiye ve Avrupa Ekonomik Topluluğundaki yaşama şartlarının, hızlandırılmış bir ekonomi ilerleyişi ve uyumlu bir alış veriş genişlemesi ile devamlı olarak iyileşmesini, böylece Türkiye ekonomisi ile Topluluk üyesi Devletlerin ekonomileri arasındaki arayı azaltmayı sağlamağa KARARLI OLARAK;

Türk ekonomisinin kalkınmasının ortaya koyduğu özel sorunları ve belli bir sürede Türkiye'ye bir ekonomik yardım yapılması gerekliliğini GÖZ ÖNÜNDE BULUNDURARAK;

[30] Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu Arasında Bir Ortaklık Yaratan Anlaşma (Ankara Anlaşması). Kaynak: DPT (1993), *Avrupa Topluluklarına İlişkin Temel Belgeler-Cilt 2: Ankara Anlaşması ve Katma Protokol,* DPT Yayınları, Ankara. 1-18

Türk halkının yaşama seviyesini iyileştirme çabasına, Avrupa Ekonomik Topluluğunun getireceği desteğin, ilerde Türkiye'nin Topluluğa katılmasını kolaylaştıracağını KABUL EDEREK;

Avrupa Ekonomik Topluluğunu kuran Antlaşmanın esindiği ülküyü birlikte izleyerek, barış ve hürriyet güvencesini pekleştirmeye AZMEDEREK;

Avrupa Ekonomik Topluluğunu kuran Antlaşmanın 238 inci maddesi uyarınca Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında ortaklık yaratan bir anlaşma aktini KARARLAŞTIRMIŞLAR ve bunun için

TÜRKİYE CUMHURBAŞKANI:

Dışişleri Bakanı Bay Feridun Cemal ERKİN'i

MAJESTE BELÇİKALILAR KRALI:

Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Bay Paul Henri SPAAK'ı

FEDERAL ALMANYA CUMHURBAŞKANI:

Dışişleri Bakanı Bay Gerhard SCHROEDER'i

FRANSA CUMHURBAŞKANI:

Dışişleri Bakanı Bay Maurice COUVE de MURVİLLE'i

İTALYA CUMHURBAŞKANI:

Hazine Bakanı Bay Emilio COLOMBO'yu

ALTES RUAYAL LÜKSEMBURG BÜYÜK DÜŞES

Hükümet Başkanı Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Bay Eugene SCHAUS'u

MAJESTE HOLLANDA KRALİÇESİ:

Dışişleri Bakanı Bay Joseph M. A. H. LUNS'u

ve AVRUPA EKONOMİK TOPLULUĞU KONSEYİ:

Avrupa Ekonomik Topluluğu Konseyinin şimdiki Başkanı ve Hollanda Dışişleri Bakanı Bay Joseph M. A. H. LUNS'u tam yetki ile atamışlardır. Adları geçenler, yetki belgelerinin karşılıklı olarak verilmesinden ve bunların usul ve şekil bakımından uygunluklarının anlaşılmasından sonra, aşağıdaki hükümler üzerinde uyuşmuşlardır:

KISIM l

İLKELER

MADDE 1

Bu Antlaşma ile Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında bir Ortaklık kurulmuştur.

MADDE 2

1. Anlaşmanın amacı, Türkiye ekonomisinin hızlandırılmış kalkınmasını ve Türk halkının çalıştırılma seviyesinin ve yaşama şartlarının yükseltilmesini sağlama gereğini tümü ile göz önünde bulundurarak, Taraflar arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirmeyi teşvik etmektir.

2. Yukarıdaki fıkrada belirtilen amaçların gerçekleştirilmesi için 3, 4 ve 5 inci maddelerde gösterilen şartlara ve usullere göre bir gümrük birliğinin gittikçe gelişen şekilde kurulması öngörülmüştür.

3. Ortaklığın:

a) bir hazırlık dönemi,

b) bir geçiş dönemi,

c) bir son dönemi

vardır.

MADDE 3

1. Hazırlık döneminde Türkiye, geçiş dönemi ve son dönem boyunca kendisine düşecek yükümleri üstlenebilmek için, Topluluğun yardımı ile ekonomisini güçlendirir.

Bu hazırlık dönemine ve özellikle Topluluğun yardımına ilişkin uygulama usulleri, Anlaşmaya ekli Geçici Protokol ile Malî Protokolde belirtilmiştir.

2. Hazırlık döneminin süresi, Geçici Protokolde öngörülen usullere uygun uzatma dışında, beş yıldır.

Geçiş dönemine, Geçici Protokolün l' inci maddesinde öngörülen şartlara ve usullere uyularak geçilir.

MADDE 4

1. Geçiş döneminde Akit Taraflar, karşılıklı ve dengeli yükümler esası üzerinden:

- Türkiye ile Topluluk arasında bir gümrük birliğinin gittikçe gelişen şekilde yerleşmesini,

- Ortaklığın iyi işlemesini sağlamak için Türkiye'nin ekonomik politikalarının topluluğunkilere yaklaştırılmasını, bunun için de gerekli ortak eylemlerin geliştirilmesini sağlarlar.

2. Bu dönemin süresi, birlikte öngörülebilecek istisnalar saklı kalmak üzere, on iki yılı geçemez. Bu istisnalar, gümrük birliğinin makul bir süre içinde kurulup tamamlanmasına engel olamaz.

MADDE 5

Son dönem gümrük birliğine dayanır ve Âkit Tarafların ekonomi politikaları arasındaki koordinasyonun güçlendirilmesini gerektirir.

MADDE 6

Ortaklık rejiminin uygulanmasını ve gittikçe gelişmesini sağlamak için Âkit Taraflar, Anlaşma ile verilen görevlerin sınırları içinde eylemde bulunan bir Ortaklık Konseyinde toplanırlar.

MADDE 7

Âkit Taraflar, bu Anlaşmadan doğan yükümlerin yerine getirilmesini sağlayıcı her türlü genel ve özel tedbirleri alırlar.

Taraflar, Anlaşma hedeflerinin gerçekleştirilmesini tehlikeye düşürebilecek her türlü tedbirden sakınırlar.

KISIM II

GEÇİŞ DÖNEMİNİN UYGULANMAYA KONMASI

MADDE 8

4 üncü maddede anılan amaçların gerçekleşmesi için Ortaklık Konseyi, geçiş döneminin başlamasından önce ve Geçici Protokolün 1 inci maddesinde öngörülen usule göre, Topluluğu kuran Antlaşmanın kavradığı ve göz önünde bulundurulması gereken alanlarla, özellikle bu Kısımda gözetilenlere mahsus hükümlerin uygulama şartlarını, usullerini, sıra ve sürelerini ve yararlı görülecek her türlü korunma kurallarını tespit eder.

MADDE 9

Âkit Taraflar, Anlaşmanın uygulanma alanında, 8 inci maddenin uygulanması ile ilgili olarak ortaya konabilecek özel hükümler saklı kalmak üzere, uyrukluk dolayısıyla uygulanan her türlü ayırımın, Topluluğu kuran Antlaşmanın 7 nci maddesinde anılan ilke uyarınca yasak olduğunu kabul ederler.

BÖLÜM l

GÜMRÜK BİRLİĞİ

MADDE 10

1. Anlaşmanın 2 nci maddesinin 2 inci fıkrasında öngörülen gümrük birliği, mal alış verişlerinin tümünü kavrar.

2. Gümrük Birliği:

- Topluluk üyesi Devletlerle Türkiye arasında, ithalatta olduğu gibi ihracat gümrük vergileri ve eşit etkili resimlerin ve miktar kısıtlamalarının, millî üretime, Anlaşmanın hedeflerine aykırı bir koruma sağlamayı gözeten eşit etkili başka her türlü tedbirin yasaklanmasını;

- Türkiye'nin üçüncü memleketlerle ilişkilerinde, Topluluğun Ortak Gümrük Tarifesinin kabulünü ve Toplulukça dış Ticaret konusunda uygulanan sair mevzuata yaklaşmayı kapsar.

BÖLÜM 2

TARIM

MADDE 11

1. Ortaklık rejimi, Topluluğun ortak tarım politikasını gözönünde bulunduran özel usullere göre, tarımı ve tarım ürünleri alış verişini de kavrar.

2. Tarım ürününden, Topluluğu kuran Antlaşmanın II' nci Ekinin konusu olan ve sözü edilen Antlaşmanın 38 inci maddesinin 3 üncü fıkrası hükümlerinin uygulanması ile halen tamamlanmış bulunan listede sayılı ürünler anlaşılır.

BÖLÜM 3

EKONOMİK NİTELİKTEKİ SAİR HÜKÜMLER

MADDE 12

Âkit Taraflar, aralarında serbest işçi akımını kademeli olarak gerçekleştirmek için, Topluluğu kuran Antlaşmanın 48, 49 ve 50 nci maddelerinden esinmekte uyuşmuşlardır.

MADDE 13

Âkit Taraflar, yerleşme serbestliği kısıtlamalarını aralarında kaldırmak için, Topluluğu kuran Antlaşmanın 52 ila 56 ncı (dahil) maddeleri ile 58 inci maddesinden esinmekte uyuşmuşlardır.

MADDE 14

Akit Taraflar, hizmet edimi serbestliği kısıtlamalarını aralarında kaldırmak için, Topluluğu kuran Antlaşmanın 55, 56 ve 58 ila 65 inci (dahil) maddelerinden esinmekte uyuşmuşlardır.

MADDE 15

Topluluğu kuran Antlaşmanın ulaştırma ile ilgili hükümlerinin ve bunların uygulanması dolayısıyla girişilmiş olan tasarrufların Türkiye'ye teşmili şartları ve usulleri, Türkiye'nin coğrafya durumu göz önünde bulundurularak düzenlenir.

MADDE 16

Akit Taraflar, Topluluğu kuran Antlaşmanın üçüncü büyük bölümünün 1 inci Kısmında yer alan rekabet, vergileme ve mevzuatın yaklaştırılması ile ilgili hükümlerde anılan ilkelerin, ortaklık ilişkilerinde uygulanması gerektiğini kabul ederler.

MADDE 17

Anlaşmaya taraf olan her Devlet, ekonomisine, fiyat seviyesi kararlılığı içinde devamlı ve dengeli bir genişleme sağlarken, genel ödeme bilançosuna denge sağlamak ve parasına olan güveni devam ettirmek için gerekli ekonomi politikasını uygular.

Taraf Devlet, bu hedeflere ulaşmak için konjonktür politikası ve özellikle malî politika ve para politikası uygular.

MADDE 18

Anlaşmaya taraf olan her Devlet, kambiyo kurları konusunda Ortaklık amaçlarının gerçekleştirilmesini sağlamaya elverişli bir politika uygular.

MADDE 19

Türkiye ve Topluluk üyesi Devletler, Anlaşmanın uygulanmasında mal, hizmet, sermaye ve kişi akımının aralarında serbestleştirildiği ölçüde, mal, hizmet ve sermaye alış verişlerine ilişkin ödeme veya transferlerle ücret ve sermaye transferlerinin, alacaklının veya faydalananların ikamet ettikleri memleket parası ile yapılmasına müsaade ederler.

MADDE 20

Akit Taraflar, Anlaşma amaçlarının gerçekleştirilmesine yarayan Türkiye ile Topluluk üyesi Devletler arasındaki sermaye hareketlerini kolaylaştırmak için aralarında danışırlar.

Akit Taraflar, Topluluk memleketlerinden gelen ve Türk ekonomisinin kalkınmasına yardımı olabilecek sermayelerin Türkiye'de yatırımını teşvik eden her çeşit aracı araştırmaya çabalarlar.

Her üye Devlet ülkesinde ikamet edenler, Türkiye'nin başka bir üye Devlete veya üçüncü bir memlekete tanıdığı bütün kolaylıklardan, özellikle yabancı sermaye eylemi ile ilgili kambiyo ve vergi konularındaki kolaylıklardan yararlanırlar.

MADDE 21

Akit Taraflar, üçüncü memleketlerin ileride Topluluğa katılmaları veya ortak olmaları halleri de dahil olmak üzere, üçüncü memleketler karşısındaki ticaret politikalarının koordinasyonunu ve bu alandaki karşılıklı çıkarlarının korunmasını sağlamağa elverişli bir danışma usulünü hazırlama konusunda uyuşmuşlardır.

KISIM III

GENEL VE SON HÜKÜMLER

MADDE 22

1. Anlaşma ile belirtilen amaçların gerçekleştirilmesi için, Anlaşmanın öngördüğü hallerde Ortaklık Konseyinin karar yetkisi vardır. îki Taraftan her biri,

verilmiş kararların yerine getirilmesinin gerektirdiği tedbirleri almakla yükümlüdür. Ortaklık Konseyi yararlı tavsiyelerde de bulunabilir.

2. Ortaklık Konseyi, Anlaşmanın hedeflerini göz önünde tutarak, ortaklık rejimi sonuçlarını belli aralıklarla inceler. Bununla beraber, hazırlık dönemi boyunca bu incelemeler bir görüş teatisi sınırları içinde kalır.

3. Geçiş döneminin başlaması ile, ortaklık rejiminin gerçekleşmesi yolunda, Anlaşma amaçlarından birine ulaşmak için, Akit Tarafların bir ortak davranışı gerekli görüldüğü takdirde, Anlaşma bunun için gerekli davranış yetkisini öngörmese bile, Ortaklık Konseyi uygun kararları alır.

MADDE 23

Ortaklık Konseyini, bir yandan Türkiye Hükümetinden üyeler, öte yandan, Topluluk üyesi Devletler Hükümetlerinden, Konseyinden ve Komisyonundan üyeler meydana getirir.

Ortaklık Konseyi üyeleri, içtüzüğün öngördüğü şartlarla kendilerini temsil ettirebilirler.

Ortaklık Konseyi, kararlarını oy birliği ile alır.

MADDE 24

Ortaklık Konseyi başkanlığı, altışar aylık süreler için Türkiye ile Topluluk temsilcilerinden biri tarafından, sıra ile yapılır. İlk başkanlık süresi Ortaklık Konseyi kararı ile kısaltılabilir.

Ortaklık Konseyi içtüzüğünü yapar.

Ortaklık Konseyi, görevlerinde kendisine yardım edebilecek her komiteyi ve özellikle Anlaşmanın iyi yürütülmesi için gerekli işbirliği devamlılığını sağlayacak bir komite kurmaya karar verebilir.

Ortaklık Konseyi bu komitelerin görev ve yetkilerini belirtir.

MADDE 25

1. Her Âkit Taraf, Anlaşmanın uygulama ve yorumu ile ilgili ve Türkiye'yi veya Topluluğu, Topluluk üyesi bir Devleti ilgilendiren her anlaşmazlığı Ortaklık Konseyine getirebilir.

2. Ortaklık Konseyi Anlaşmazlığı karar yolu ile çözebilir; keza, anlaşmazlığı Avrupa Toplulukları Adalet Divanına veya mevcut herhangi bir başka yargı merciine götürmeyi kararlaştırabilir.

3. Taraflardan her biri, kararın veya hükmün yerine getirilmesinin gerektirdiği tedbirleri almakla yükümlüdür.

4. Anlaşmazlık, işbu maddenin 2 inci fıkrasına göre çözülememiş ise, Âkit Tarafların geçiş dönemi ve son dönemde başvurabilecekleri tahkim ve sair yargı usulü yollarını, Anlaşmanın 8 inci maddesi uyarınca Ortaklık Konseyi düzenler.

MADDE 26

Anlaşmanın hükümleri, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunun yetki alanına giren maddelere uygulanmaz.

MADDE 27

Ortaklık Konseyi, bir yandan, Avrupa Parlamenter Asamblesi, Topluluğun Ekonomik ve Sosyal Komitesi ve öteki organları ile, öte yandan, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Türkiye'nin yukarıdakileri karşılayan organları arasında işbirliğini ve temasları kolaylaştırmak için her türlü yararlı tedbiri alır.

Bununla beraber, hazırlık dönemi süresince, bu temaslar, yalnız Avrupa Parlamenter Asamblesi ile Türkiye Büyük Millet Meclisi arasındaki ilişkilerle sınırlanır.

MADDE 28

Anlaşmanın işleyişi, Topluluğu kuran Antlaşmadan doğan yükümlerin tümünün Türkiye'ce üstlenebileceğini gösterdiğinde, Âkit Taraflar, Türkiye'nin Topluluğa katılması olanağını incelerler.

MADDE 29

1. Anlaşma bir yandan Türkiye Cumhuriyeti ülkesinde, öte yandan Belçika Krallığı, Federal Almanya Cumhuriyeti, Fransa Cumhuriyeti, İtalya Cumhuriyeti, Lüksemburg Büyük Dükalığı ve Hollanda Krallığının ülkelerinde uygulanır.

Genel Anlaşma, Topluluğu kuran Antlaşmanın 227 nci maddenin 2 nci fıkrasının 1 inci bendinde gözetilenleri karşılayan alanlar bakımından, Fransız denizaşırı illerine de uygulanır.

Anlaşmanın başka alanlarla ilgili hükümlerinin, sözü geçen illerde uygulanma şartları, Âkit Taraflar arasında ileride varılacak anlaşma ile belirtilir.

MADDE 30

Âkit Taraflarca Anlaşmaya eklenmesi uygun bulunan Protokoller, Anlatmanın ayrılmaz parçalarıdır.

MADDE 31

Anlaşma, imza eden Devletlerin kendi anayasa usullerine uyularak onaylanır; Topluluk yönünden Konseyce, Topluluğu kuran Antlaşma hükümleri uyarınca bir karar alınması ve bunun Âkit Taraflara tebliği ile, geçerli olarak akdedilmiş olur.

Yukarıdaki fıkrada anılan akdin tasdik ve tebliğ belgeleri Brüksel'de karşılıklı olarak verilir.

MADDE 32

Anlaşma, 31 inci maddede sözü geçen tasdik belgelerinin karşılıklı olarak verilmesi tarihini kovalayan ikinci ayın ilk günü yürürlüğe girer.

MADDE 33

İşbu Anlaşma, her metin eşitlikle geçerli olmak üzere, Türk, Alman, Fransız, İtalyan ve Hollanda dilleri ile ikişer nüsha olarak yazılmıştır.

EK: 3

KATMA PROTOKOL[31]

BAŞLANGIÇ

Bir yandan,

Türkiye Cumhurbaşkanı,

Öte Yandan,

Majeste Belçikalılar Kralı,

Federal Almanya Cumhurbaşkanı

Fransa Cumhurbaşkanı

İtalya Cumhurbaşkanı

Altes Ruayal Lüksemburg Büyük

Majeste Hollanda Kraliçesi,

ve Avrupa Toplulukları Konseyi,

Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında bir Ortaklık Yaratan Anlaşmanın Ortaklığın Hazırlık Döneminden sonra bir Geçiş Dönemi öngördüğünü GÖZÖNÜNDE BULUNDURARAK,

Ortaklık Anlaşması hedeflerine uygun olarak, Hazırlık Döneminin Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında genellikle ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesine ve özellikle ticarî alışverişlerin gelişmesine büyük ölçüde katkıda bulunduğunu KAYDEDEREK,

Hazırlık Döneminden Geçiş Dönemine intikal için şartların bir araya geldiği KANISINA VARARAK,

---

[31] Kaynak: DPT (1993), *Avrupa Topluluklarına İlişkin Temel Belgeler-cilt 2: Ankara Anlaşması ve Katma Protokol*, DPT Yayınları, Ankara. 47-76

Söz konuşu Geçiş Döneminin gerçekleşme şartları, usulleri, sıra ve süreleri ile ilgili hükümleri i bir Katma Protokol ile tespit etmeye AZMEDEREK,

Geçiş Dönemi süresince Akit Tarafların, karşılıklı ve dengeli yükümler esası üzerinden, Türkiye ile Topluluk arasında bir gümrük birliğinin gitgide yerleşmesini ve Ortaklığın iyi işlemesini sağlamak amacıyla Türkiye'nin ekonomik politikalarının Topluluğunkilere yaklaştırılmasını ve bunun için gerekli ortak eylemlerin geliştirilmesini sağlayacaklarını GÖZÖNÜNDE TUTARAK,

TÜRKİYE CUMHURBAŞKANI:

Dışişleri Bakanı Bay İhsan Sabri ÇAĞLAYANGİL'İ

MAJESTE BELÇİKALILAR KRALI:

Dışişleri Bakanı Bay Pierre HARMEL'i

FEDERAL ALMANYA CUMHURBAŞKANI:

Dışişleri Bakanı Bay Walter SCHEEL'i

FRANSA CUMHURBAŞKANI:

Dışişleri Bakanı Bay Maurice SCHUMANN'ı

İTALYA CUMHURBAŞKANI:

Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Bay Mario PEDİNİ'yi

ALTES RUAYAL LÜKSEMBURG BÜYÜK DÜKÜ:

Dışişleri Bakanı Bay Gaston THORN'u

MAJESTE HOLLANDA KRALİÇESİ:

Dışişleri Bakanı Bay J. M. A. H. LUNS'u

AVRUPA TOPLULUKLARI KONSEYİ:

Avrupa Topluluktan Konseyi Dönem Başkanı Bay Walter SCHEEL'i Avrupa Toplulukları Komisyonu Başkanı Bay Franco Maria MALFATTİ'yi

Tam yetki île ATAMIŞLARDIR. ADLARI GEÇENLER, yetki belgelerinin karşılıklı olarak verilmesinden ve bunların usul ve şekil bakımından uygunluklarının anlaşılmasından sonra,

Ortaklık Anlaşmasına eklenen aşağıdaki hükümler üzerinde UYUŞMUŞLARDIR:

MADDE l

Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında bir Ortaklık yaratan Anlaşmanın 4 üncü maddesinde belirtilen Geçiş Döneminin gerçekleşme şartları, usulleri, sıra ve süreleri, bu Protokol ile tespit edilmiştir.

KISIM I

MALLARIN SERBEST DOLAŞIMI

MADDE 2

1. Bu kısmın 1'inci bölümünün 1 inci kısmı ile II‘ nci bölümü hükümleri: a) Türkiye veya Topluluk' da serbest dolaşım durumunda bulunan üçüncü ülkeler çıkışlı maddelerden tamamen veya kısmen elde edilenler de dahil olmak üzere Türkiye veya Topluluk' da üretilen mallara,

b) Türkiye veya Topluluk' da serbest dolaşım durumunda bulunan üçüncü ülkeler çıkışlı mallara, uygulanır.

2. Türkiye veya Topluluk' da ithal işlemleri tamamlanmış, gerekli gümrük vergisi ve eş etkili vergi veya resimleri tahsil edilmiş ve bu vergi veya resimleri tam veya kısmi iadeden yararlanmamış olan üçüncü ülkeler çıkışlı mallar, Türkiye veya Topluluk' da serbest dolaşım durumunda sayılır.

3. Kaynağı veya çıkışı nedeni ile özel bir gümrük rejiminden yararlanarak üçüncü ülkelerden Türkiye veya Topluluğa ithal edilmiş mallar, diğer Akit Tarafa

tekrar ihraç edildiğinde serbest dolaşım durumunda sayılamaz. Bununla beraber. Ortaklık Konseyi, tespit edeceği şartlar içinde, bu kurala sapmalar getirilebilir.

4. 1'inci ve 2'nci fıkraların hükümleri bu Protokolün imzası tarihinden itibaren Türkiye veya Topluluk'tan ihraç edilen mallara uygulanır.

MADDE 3

1. Bu kısmın I nci bölümünün l inci kesimi ile II nci bölümleri hükümleri, Türkiye veya Topluluk'da elde edilen ve imaline Türkiye veya Topluluk'da serbest dolaşım durumunda bulunmayan üçüncü ülkeler çıkışlı maddeler giren mallara da uygulanır. Bununla beraber, söz konusu malların bu hükümlerden yararlanabilmesi, imallerine giren üçüncü ülkeler maddeleri için Ortak Gümrük Tarifesinde öngörülen vergi hadlerinin belli bir yüzdesine eşit bir fark giderici verginin ihracatçı Devlette tahsiline bağlıdır. Ortaklık Konseyi'nin belirteceği her dönem için tespit edeceği bu oran, ithalatçı Devlet tarafından bu mallara tanınan tarife indirimine bağlı olarak değişir. Ortaklık Konseyi, üye Devletler arasındaki alışverişlerde 1 Temmuz 1968 tarihinden önce bu konuda yürürlükte olan kuralları göz önünde tutarak, fark giderici verginin tahsil usullerini de tespit eder.

2. Bununla beraber, bu maddede belirtilen şartlar içinde elde edilmiş olan malların Türkiye veya Topluluk tarafından ihracı sırasında, bu Protokolle tespit edilmiş bulunan değişik gümrük indirimi sıra ve sürelerine göre diğer Akit Tarata ithal edilen malların çoğunluğu için gümrük vergileri indirim oranı % 20'yi aşmadıkça, fark giderici vergi alınmaz.

MADDE 4

Ortaklık Konseyi, 2 nci ve 3 üncü maddelerin uygulanması için gerekli idarî işbirliği usullerini, üye Devletler arasındaki mal alışverişleri konusunda Toplulukça kararlaştırılan usulleri göz önünde tutarak, tespit eder.

MADDE 5

1. Gerek gümrük vergileri, gerek miktar kısıtlamaları, gerekse ithalattaki bütün eş etkili tedbirlerle diğer herhangi bir ticaret politikası tedbirinin uygulanmasından meydana gelen uyarsızlıkların alışverişlerde yön değişmelerine yol açmak veya ülkesinde ekonomik güçlüklere sebep olmak tehlikesini doğurduğu kanısına varan her Akit Taraf Ortaklık Konseyine baş vurabilir ve Konsey, gerektiğinde, bu uyarsızlıklardan doğabilecek zararları önleyecek nitelikte usulleri tavsiye eder.

2. Alışverişlerde yön değişmeleri veya ekonomik güçlükler ortaya çıktığında, bunların ivedi bir eylemi gerektirdiği kanısına varan ilgili Taraf gerekli korunma tedbirlerini kendisi alabilir ve bunları Ortaklık Konseyine geciktirmeksizin bildirir; Ortaklık Konseyi ilgili Tarafın bu tedbirleri değiştirmesi veya kaldırması gerekip gerekmediği hususunda karar verebilir.

3. Bu tedbirlerin seçiminde, Ortaklığın işleyişini ve özellikle alışverişlerin normal gelişmesini en az bozacak olanlara öncelik verilmelidir.

MADDE 6

Geçiş Dönemi süresince Akit Taraflar, Topluluk üyesi Devletlerce daha: önce yapılmış yaklaştırmaları da göz önünde tutarak, gümrüklerle ilgili kanun, tüzük ve yönetmelik hükümlerini, Ortaklığın iyi işlemesinin gerektirdiği ölçüde, yaklaştırma yoluna giderler.

BÖLÜM l

GÜMRÜK BİRLİĞİ

KESİM I

TÜRKİYE VE TOPLULUK ARASINDA GÜMRÜK VERGİLERİNİN KALDIRILMASI

MADDE 7

1.Akit Taraflar, aralarında, ithalat ve ihracata yeni gümrük vergileri veya eş etkili vergi veya resimler koymaktan ve bu Protokolün yürürlüğe giriş tarihinde karşılıklı ticarî ilişkilerinde uyguladıkları gümrük vergileri ile eş etkili vergi veya resimleri arttırmaktan sakınırlar.

2. Bununla beraber, Anlaşma amaçlarının gerçekleşmesi için gerekli olduğunda, Ortaklık Konseyi Akit Tarafları ihracata yeni gümrük vergileri veya eş etkili vergi veya resimler koymaya yetkili kılabilir.

MADDE 8

Türkiye ve Topluluk arasında yürürlükte olan ithalat gümrük vergileri ile eş etkili vergi veya resimler, bu Protokolün 9 ila 11 inci maddelerinde öngörülen şartlar içinde, gitgide kaldırılır.

MADDE 9

Topluluk, bu Protokolün yürürlüğe girişinde, Türkiye çıkışlı ithalata uyguladığı gümrük vergileri ile eş etkili vergi veya resimleri kaldırır.

MADDE 10

1. Her madde için Türkiye'nin yapacağı birbirini izleyecek indirimlerin uygulanacağı temel vergi, bu Protokolün imzası tarihinde Topluluğa karşı fiilen uygulanan vergidir.

2. Türkiye tarafından yapılacak indirimlerin sıra ve süreleri aşağıdaki şekilde tespit edilmiştir: İlk indirim bu Protokolün yürürlüğe girişinde uygulanır. İkinci ve üçüncü indirimler sırası ile üç yıl ve beş yıl sonra yapılır. Dördüncü ve daha sonraki indirimler ise, son indirim Geçiş Dönemlinin sonunda gerçekleştirilecek şekilde, her yıl uygulanır.

3. Her indirim, her maddenin temel vergisi % 10 azaltılarak yapılır.

MADDE 11

10 uncu maddenin 2 nci ve 3 üncü fıkraları hükümlerinden sapma olarak, Türkiye, 3 sayılı Ekte yer alan maddeler için, Topluluğa uyguladığı temel vergileri, yirmi iki yıllık bir dönemde, aşağıdaki sıra ve sürelerle, gitgide kaldırır: Bu Protokolün yürürlüğe girişinde her vergi üzerinden % 5 indirim yapılır. % 5 oranındaki diğer üç indirim sırasıyla üç, altı ve on yıl sonra uygulanır.

% 10 oranındaki diğer sekiz indirimin her biri, sırasıyla, bu Protokolün yürürlüğe girişinden on iki, on üç, on beş, on yedi, on sekiz, yirmi, yirmi bir ve yirmi iki yıl sonra yapılır.

MADDE 12

1. Bu Protokol yürürlüğe girdiği sırada Türkiye'de olmayan yeni bir işleme sanayiinin kurulup gelişmesini korumak veya mevcut bir işleme sanayiinin o sırada uygulanmakta olan Türk Kalkınma Planında öngörülen gelişmesini sağlamak amacıyla Türkiye Geçiş Döneminin ilk sekiz yılında, aşağıdaki şartlarla, 3 sayılı Ekte gerekli değişiklikleri yapabilir;

— Bu değişikliklerin tümü, 1967 yılına ait Topluluk çıkışlı toplam ithalat değerinin % 10'unu aşmamalıdır,

—3 sayılı Ekte yer alan tüm maddelerin, yine 1967 yılı rakamlarına göre hesaplanan Topluluk çıkışlı ithalat değeri artmamalıdır.

3 sayılı Eke alınan maddelere, 11 inci madde hükümlerine göre hesaplanmış olan vergiler derhal uygulanabilir; bu Ekten çıkarılanlara 10 uncu madde hükümlerine göre hesaplanmış olan vergiler derhal uygulanır.

2. Türkiye, yukarıdaki hükümler uyarınca almayı tasarladığı tedbirleri Ortaklık Konseyine bildirir.

3. Yukarıdaki 1 inci fıkrada belirtilen amaçla ve 1967 yılında Topluluk çıkışlı ithalatın % 10'u ile sınırlı kalmak üzere, Geçiş Dönemi süresince Ortaklık Konseyi, Türkiye'yi, 10 uncu madde hükmüne giren maddelerin ithalatlarında, kaldırılan gümrük vergilerini yeniden koymak, olanları arttırmak veya yeni vergiler koymaya yetkili kılabilir.

Bu tarife tedbirleri, etkilediği tarife pozisyonlarının her birinde, Topluluk çıkışlı ithalata uygulanan vergileri, ad valorem % 25'in üstünde bir orana çıkaramaz.

4. Ortaklık Konseyi 1 inci ve 3 üncü fıkralar hükümlerinin dışına çıkabilir.

MADDE 13

1. 9 ila 11 inci maddeler hükümlerine bağlı olmaksızın, Akit Taraflar özellikle ekonomik kalkınmasını teşvik için gerekli bazı malların ithalatını kolaylaştırmak amacı ile Türkiye birbirlerinden ithal ettikleri maddelere uygulanan vergilerin tahsilini, karşı Tarafa bildirmek suretiyle, tamamen veya kısmen durdurabilirler.

2. Akit Taraflar, genel ekonomik durumları ve ilgili sektörün durumu elverdiği takdirde, diğer Tarafa karşı gümrük vergilerini 9 ila 11 inci maddelerde öngörülenlerden daha hızlı bir sıra ve süre içinde indirmeye hazır olduklarını bildirirler. Ortaklık Konseyi bu amaçla tavsiyelerde bulunur.

MADDE 14

Türkiye'nin, Ortaklık dışı bir ülkeye karşı, gümrük vergilerine eş etkili bir vergi veya resmi, 10 uncu ve 11 inci maddelerde öngörülenlerden daha hızlı bir sıra ve süre ile kaldırma yoluna gitmesi halinde aynı sıra ve süre, bu vergi veya resmin Topluluğa karşı kaldırılması için de uygulanacaktır.

MADDE 15

7 inci maddenin 2 nci fıkrası hükümleri saklı kalmak üzere Akit Taraflar, bu Protokolün yürürlüğe girişinden en geç dört yıl sonra, aralarındaki ihracat gümrük vergileri ile eş etkili vergi veya resimleri kaldırırlar.

MADDE 16

1. 7 inci maddenin 1 inci fıkrası ile 8 ila 15 inci (dahil) maddeler hükümleri malî nitelikteki gümrük vergilerine de uygulanır.

2. Türkiye ve Topluluk, bu Protokolün yürürlüğe girişiyle birlikte, mali nitelikteki gümrük vergilerini Ortaklık Konseyine bildirirler.

3.Türkiye, bu malî nitelikteki gümrük vergileri yerine 44 üncü madde hükümlerine uygun bir iç vergi veya resim koymak hakkını saklı tutar.

4. Ortaklık Konseyi, Türkiye'de malî nitelikteki bir gümrük vergisi yerine bir iç vergi veya resim konulmasının ciddi güçlüklerle karşılaştığını tespit ettiği takdirde, en geç Geçiş Dönemi sonunda kaldırmak şartıyla, Türkiye'ye bu vergiyi yürürlükte bırakmak yetkisini tanır. Yetki, bu Protokolün yürürlüğe girişinden itibaren on iki ay içinde istenmelidir.

Türkiye, Ortaklık Konseyi tarafından bir karar verilinceye kadar, söz konusu vergileri geçici olarak yürürlükte bırakabilir.

KESİM II

ORTAK GÜMRÜK TARİFESİNİN TÜRKİYE TARAFINDAN KABULÜ

MADDE 17

Türk Gümrük Tarifesinin Ortak Gümrük Tarifesine uyumu, bu Protokolün imzası tarihinde Türkiye'nin üçüncü ülkelere fiilen uyguladığı vergilerden hareket edilerek Geçiş Dönemi içinde, aşağıdaki usullerle yapılır:

1. Yukarıda belirtilen tarihte Türkiye tarafından fiilen uygulanan vergi hadleri Ortak Gümrük Tarifesi hadlerine göre, fazla veya eksik olarak, % 1'5'i aşan bir farklılık göstermeyen maddelere, 10 uncu maddede öngörülen ikinci indirimden bir yıl sonra Ortak Gümrük Tarifesi hadleri uygulanır.

2. Diğer hallerde Türkiye, 10 uncu maddede öngörülen ikinci indirimden bir yıl sonra, bu Protokolün imzası tarihinde fiilen uyguladığı 'gümrük haddi ile Ortak Gümrük Tarifesi haddi arasındaki farkı % 20 oranında azaltan gümrük vergisi hadleri uygular.

3. Bu fark, 10 uncu maddede öngörülen beşinci ve yedinci gümrük vergisi indirimleri sırasında, yeniden % 20 oranında azaltılır.

4. Ortak Gümrük Tarifesi, 10 uncu maddede öngörülen onuncu gümrük vergisi indirimi ile birlikte tam olarak uygulanır.

MADDE 18

17 nci madde hükmünden sapma olarak ve 3 sayılı Ekte yer alan maddeler için Türkiye, yirmi iki yıllık bir süre içinde, aşağıdaki usullere göre, tarifesinin uyumu yoluna gider:

1. Bu Protokolün imzası tarihinde Türkiye tarafından fiilen uygulanan vergi hadleri Ortak Gümrük Tarifesi hadlerine göre, fazla veya eksik olarak, % 15'i aşan bir farklılık göstermeyen maddelere, 11 inci maddede öngörülen dördüncü vergi indirimi sırasında, Ortak Gümrük Tarifesi hadleri uygulanır.

2. Diğer hallerde, Türkiye, 11 inci maddede öngörülen dördüncü vergi indirimi sırasında, bu Protokolün imzası tarihinde fiilen uyguladığı gümrük haddi ile Ortak Gümrük Tarifesi haddi arasındaki farkı % 20 oranında azaltan gümrük vergisi hadleri uygular.

3. Bu fark, 11 inci maddede öngörülen yedinci ve dokuzuncu indirimler yapılırken, sırasıyla, % 30 ve % 20 oranında yeniden azaltılır.

4. Ortak Gümrük Tarifesi yirmi ikinci yılın sonunda tam olarak uygulanır.

MADDE 19

1. 1967 yılı toplam ithalatının değer olarak % 10'unu aşmayan bir kısım maddeler için, Türkiye, Ortaklık Konseyinde danışmadan sonra. 17 nci ve 18 inci maddeler uyarınca üçüncü ülkelere yapacağı gümrük vergisi indirimlerini, bu Protokolün yürürlüğe girişini izleyen yirmi ikinci yılın sonuna kadar ertelemeye yetkilidir.

2. 1967 yılı toplam ithalatının değer olarak % 5 ini aşmayan bir kısım maddeler için Türkiye, Ortaklık Konseyinde danışmadan sonra, üçüncü ülkelere yirmi iki yıllık sürenin ötesinde de, Ortak Gümrük Tarifesi hadleri üstünde vergi uygulamaya yetkilidir.

3. Bununla beraber, yukarıdaki fıkralar hükümlerinin uygulanmasının Ortaklık içinde malların serbest dolaşımına zarar vermemesi gerekir ve bu uygulama Türkiye'nin 5 inci madde hükümlerine baş vurmasına yol açamaz.

4. Gümrük tarifesinin Ortak Gümrük Tarifesine uyumunu hızlandırması halinde, Türkiye bu bölümde öngörülen uygulamalardan doğana eş bir tercihi Topluluğa saklı tutar.

Ortaklık Konseyinin ön müsaadesi olmadıkça, 3 sayılı Ekte yer alan maddeler için Geçiş Döneminin sonundan önce bu hızlandırma yapılamaz.

5. 16 ncı maddenin 4 üncü fıkrasının 1 inci bendinde öngörülen yetki talebine konu olan veya 16 inci maddenin 4 üncü fıkrasının 2 nci bendi uyarınca geçici olarak yürürlükte bırakabileceği gümrük vergileri için Türkiye, 17 nci ve 18 inci maddeler hükümlerini uygulamakla yükümlü değildir. Yetki süresinin bitiminde Türkiye bu maddelerin uygulanmasıyla ulaşılmış olacak vergi hadlerini uygular.

MADDE 20

1. Türkiye'nin ikili ticaret anlaşmalarının işlemesi, bu Protokol hükümleri veya bu Protokolün uygulanması yolunda alınan tedbirler dolayısıyla hissedilir şekilde aksarsa, Türkiye, söz konusu anlaşmalarla bağlı bulunduğu ülkeler çıkışlı bazı maddelerin ithalini kolaylaştırmak için, Ortaklık Konseyinin ön müsaadesi ile sıfır veya indirilmiş gümrük vergili tarife kontenjanları açmaya yetkindir.

2. 1 inci fıkrada belirtilen tarife kontenjanlarının aşağıdaki şartlara uymaları halinde, bu müsaade verilmiş sayılır:

a) Bu kontenjanların yıllık toplam değeri, istatistik verilerin bulunduğu son üç yıl içinde Türkiye'nin üçüncü ülkeler çıkışlı ithalatından, 4 sayılı Ekte belirtilen kaynaklarla gerçekleştirilen ithalat çıkarıldıktan sonra bulunacak ortalama değerin % 10'unu aşmamalıdır. % 10 tutarındaki bu miktardan 4 sayılı Ek çerçevesinde üçüncü ülkelerden gümrük vergilerinden muaf olarak yapılan ithalatın miktarı düşülür.

b) Her madde için, tarife kontenjanları çerçevesinde öngörülen ithalat değeri, Türkiye'nin, istatistik verileri bulunan son üç yıl içinde üçüncü ülkeler çıkışlı ithalat değeri ortalamasının üçte birini geçmemelidir.

3. Türkiye, 2 nci fıkra hükümlerine uygun olarak almayı düşündüğü tedbirleri Ortaklık Konseyine bildirir.

Ortaklık Konseyi, Geçiş Döneminin sonunda, 2 nci fıkra hükümlerinin kaldırılmasının veya değiştirilmesinin gerekip gerekmediğine karar verebilir.

4. Bir tarife kontenjanı çerçevesinde uygulanan vergi, hiçbir halde Türkiye tarafından Topluluk çıkışlı ithalata fiilen uygulanan vergiden düşük olamaz.

BOLUM II

AKİT TARAFLAR ARASINDA MİKTAR KISITLAMALARININ

KALDIRILMASI

MADDE 21

Aşağıdaki hükümler saklı kalmak üzere, Akit Taraflar arasında ithalat miktar kısıtlamaları ve eş etkili bütün tedbirler yasaklanmıştır.

MADDE 22

1. Akit Taraflar, aralarında, ithalata yeni miktar kısıtlamaları ve eş etkili tedbirler koymaktan sakınırlar.

2. Bununla beraber, bu Protokolün yürürlüğe girişinde, Türkiye yönünden bu hüküm, 1967 yılında Topluluk çıkışlı özel ithalatının ancak % 35'i için uygulanır. Bu Protokolün yürürlüğe girişinden üç, sekiz, on üç ve on sekiz yıl sonra bu oran, sırasıyla, % 40, 45, 60 ve 80'e yükseltilir.

3. Son üç vadenin her birinden altı ay önce, Ortaklık Konseyi, liberasyon oranının yükseltilmesinin Türkiye'nin ekonomik kalkınması üzerinde yapacağı etkileri inceler ve gerektiğinde, Türk ekonomisinin hızlı kalkınmasını sağlamak için, vadenin, tesbit edeceği bir süre kadar, ertelenmesini kararlaştırır.

Bir karar alınmadığı takdirde, söz konusu vade bir yıl ertelenmiş olur. İnceleme işlemi, bu sürenin son bulmasından altı ay önce yeniden başlar. Ortaklık Konseyi yine bir karar almadığı takdirde, bir yıllık ikinci bir erteleme daha yapılır.

Bu ikinci sürenin sonunda, Ortaklık Konseyinin aksine kararı olmadıkça, liberasyon oranı artırımı Türkiye tarafından uygulanır.

4. Türkiye'ye ithali libere edilen Topluluk çıkışlı maddelerin listesi, bu Protokolün imzası sırasında Topluluğa bildirilir. Bu liste Topluluğa konsolide edilir. 2 nci fıkrada belirtilen vadelerin her birinde libere edilen maddelerin listeleri Topluluğa bildirilir ve konsolide edilir.

5. Türkiye, libere olmakla beraber bu madde uyarınca konsolide edilmemiş bulunan maddeler ithalatına, kısıtlama koyduğu tarihten önceki son üç yıllık Topluluk çıkışlı ithalat ortalamasının en az % 75'ine eşit miktarda Topluluk lehine kontenjanlar açmak şartıyla, yeniden miktar kısıtlamaları koyabilir. Bu kontenjanlara 25 inci maddenin 4 üncü fıkrası hükümleri uygulanır.

6. Türkiye Topluluğa, her hal ve karda üçüncü ülkelerden daha az elverişli bir işlem uygulamaz.

MADDE 23

Akit Taraflar, 22 nci maddenin 5 inci fıkrası hükümleri saklı kalmak üzere, karşılıklı alışverişlerinde bu Protokolün yürürlüğe giriş tarihinde mevcut ithalat miktar kısıtlamalarını ve eş etkili tedbirleri daha kısıtlayıcı hale getirmekten sakınırlar.

MADDE 24

Topluluk, bu Protokolün yürürlüğe girişinde, Türkiye çıkışlı ithalata uyguladığı bütün miktar kısıtlamalarını kaldırır. Bu liberasyon Türkiye'ye konsolide edilir.

MADDE 25

1. Türkiye, aşağıdaki fıkralarda belirtilen şartlar içinde, Topluluk çıkışlı ithalata uyguladığı miktar kısıtlamalarını gitgide kaldırır.

2. Bu Protokolün yürürlüğe girişinden bir yıl sonra, Türkiye'de libere olmayan her maddenin ithalatında Topluluk lehine kontenjanlar açılır. Bu kontenjanlar, istatistik verileri bulunan son üç yılda gerçekleştirilen Topluluk çıkışlı ithalattan:

a) Belirli yatırım projelerine bağlı özel yardım kaynaklarıyla,

b) Bedelsiz ithalat yoluyla,

c) Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu çerçevesinde, gerçekleştirilen ithalat düşüldükten sonra bulunacak ortalamaya eşit bir miktarda tespit edilir.

3. Libere edilmemiş bir maddenin Topluluk çıkışlı ithalatı, bu Protokolün yürürlüğe girişinden sonraki ilk yılda o maddenin toplam ithalatının % 7'sini bulmadığı takdirde, bu Protokolün yürürlüğe girişinden bir yıl sonra, söz konusu toplam ithalatının % 7'sine eşit bir kontenjan açılır.

4. Bu Protokolün yürürlüğe girişinden üç yıl sonra, Türkiye, bu suretle tespit edilmiş bütün kontenjanları, bir yıl öncesine göre, toplam değer olarak er az % 10 ve her madde ile ilgili kontenjanın değerinde de en az % 5 oranında bir genişleme gerçekleştirilecek şekilde arttırır. Bu değerler, her iki yılda bir, önceki döneme göre aynı oranlarda arttırılır.

5. Bu Protokolün yürürlüğe girişinin on üçüncü yılından başlayarak, iki yılda bir, her kontenjan, önceki döneme göre en az % 20 oranında arttırılır.

6. Bu Protokolün yürürlüğe girişinden sonraki ilk yılda, libere edilmemiş bir madde için, Türkiye'de hiç bir ithalat gerçekleştirilmemiş ise, bir kontenjanın açılması ve genişletilmesi usulleri Ortaklık Konseyi tarafından tespit edilir.

7. Ortaklık Konseyi, libere edilmemiş bir maddenin ithalatının, birbirini izleyen iki yıl içinde, açılmış olan kontenjanın hissedilir şekilde altında kaldığı kanısına varırsa, bu kontenjan, Topluluğa açılacak kontenjanların toplam değeri

hesaplanırken göz önüne alınamaz. Bu durumda Türkiye, Topluluğa bu maddedeki kontenjan kısıtlamasını kaldırır.

8. Türkiye'de uygulanan bütün ithalat miktar kısıtlamalarının bu Protokolün yürürlüğe girişinden en geç yirmi iki yıl sonra kaldırılması gereklidir.

MADDE 26

1. Akit Taraflar, aralarında uyguladıkları ithalat miktar kısıtlamalarına eş etkili, bütün tedbirleri en geç yirmi iki yıllık bir dönem sonunda kaldırırlar. Ortaklık Konseyi, Topluluk içinde alınmış olan kararları da göz önünde bulundurarak, bu dönemde kademeli olarak yapılacak uyumlar hususunda tavsiyede bulunur.

2. Özellikle, Türkiye, Topluluk çıkışlı malların ithalatında ithalatçılar tarafından yatırılması gerekli teminatları, 10 uncu ve 11 inci maddelerde öngörülen sıra ve sürelere göre gitgide kaldırır;

Ayrıca, bu Protokolün yürürlüğe girişiyle birlikte, Topluluktan ithal edilen, Türk Gümrük Tarifesinin 87.06 pozisyonundaki Topluluk çıkışlı motorlu kara nakil vasıtalarının aksam, parça ve teferruatında, bu malların gümrük değerinin % 140'ını ve diğer Topluluk çıkışlı mallarda da aynı değerin % 120'sini aşan ithalat teminatları bu oranlar seviyesine indirilir.

MADDE 27

1. Akit Taraflar arasında ihracat miktar kısıtlamaları ve bütün eş etkili tedbirler yasaklanmıştır.

Türkiye ve Topluluk, en geç Geçiş Döneminin sonunda, aralarındaki ihracat miktar kısıtlamalarını ve bütün eş etkili tedbirleri kaldırırlar.

2. Yukarıdaki fıkra hükmünden sapma olarak, Türkiye ve Topluluk, Ortaklık Konseyinde danışmadan sonra, ekonomilerinin bazı faaliyet dallarının gelişmesini teşvik veya temel maddelerde muhtemelen bir kıtlığa karşı konulması için gerekli olduğu ölçüde, bu maddeler ihracatındaki mevcut kısıtlamaları muhafaza edebilir veya yeni kısıtlamalar koyabilirler.

Bu durumda, ilgili Taraf, diğeri lehine, bir yandan istatistik verileri bulunan son üç yıllık ihracatın ortalamasını, öte yandan da gitgide gerçekleşecek gümrük birliği içinde alışverişlerin normal gelişmesini göz önünde bulundurarak, bir kontenjan açar.

MADDE 28

Türkiye, genel ekonomik durumu ve ilgili sektörün durumu elverdiği takdirde ithalat ve ihracat miktar kısıtlamalarını Topluluğa karşı yukarıdaki maddelerde öngörülenden daha hızlı sıra ve sürelerde kaldırmaya hazır olduğunu beyan eder. Ortaklık Konseyi bu konuda Türkiye'ye tavsiyelerde bulunur.

MADDE 29

21 ila 27 nci (dahil) maddeler hükümleri, kamu ahlakı, kamu düzeni, kamu güvenliği, insan ve hayvanların hayat ve sağlıklarının veya bitkiler ile sanat, tarih veya arkeoloji değeri olan millî servetlerin veya ticarî ve sınaî mülkiyetin korunması nedenlerinin haklı kıldığı ithalat, ihracat veya transit yasaklamaları veya kısıtlamaları konulmasına engel teşkil etmez. Bununla beraber, bu yasaklama veya kısıtlamalar, ne bir keyfi ayırım aracı, ne de Akit Taraflar arasındaki ticarette örtülü bir kısıtlama niteliği taşımalıdır.

MADDE 30

1. Akit Taraflar ticarî nitelik taşıyan millî tekellerini, tedarik ve sürüm şartları bakımından, Türkiye ve Topluluk üyesi Devletler uyrukluları arasındaki her türlü farklılığın yirmi iki yıllık bir süre sonunda kalkmasını sağlayacak şekilde, gitgide düzenlerler.

Bu madde hükümleri, Türkiye'nin veya bir üye Devletin Türkiye ile Topluluk arasındaki ihracat veya ithalatı dolaylı veya dolaysız, hukuken veya fiilen kontrol ettiği, yönettiği veya hissedilir şekilde etkilediği bütün kuruluşlara uygulanır. Bu hükümler, idaresi devredilmiş Devlet tekellerine de uygulanır.

2. Akit Taraflar, 1 inci fıkrada yer alan ilkelere aykırı veya aralarındaki gümrük vergilerinin ve miktar kısıtlamalarının kaldırılması ile ilgili maddelerin hükümlerinin kapsamını daraltan her türlü yeni tedbir almaktan sakınırlar.

3. Bu maddede belirtilen Türk tekellerinin uyumu ve Türkiye ile Topluluk arasındaki alışveriş engellerinin azaltılmasıyla ilgili usul, sıra ve süreler, bu Protokolün yürürlüğe girişinden en geç altı yıl sonra Ortaklık Konseyi tarafından tespit edilir.

Yukarıdaki bentte öngörülen Ortaklık Konseyi kararına kadar, Akit Taraflar, diğer Tarafta tekel konusu olan maddelere en çok kayrılan üçüncü ülkenin aynı mallarına uygulanana en azından eşit bir işlem uygularlar.

4. Akit Tarafların yükümleri, mevcut milletlerarası anlaşmalarla bağdaştığı ölçüde geçerlidir.

BÖLÜM III

ORTAK TARIM POLİTİKASININ UYGULAMA ALANINA KONULMASI SONUCU OLARAK TOPLULUĞA İTHALİ ÖZEL DÜZENE BAĞLI ÜRÜNLER

MADDE 31

Tarım ürünleri için IV üncü bölümde belirtilen rejim Ortak Tarım Politikasının uygulama alanına konulması sonucu olarak Topluluğa ithali özel bir düzene bağlı ürünlere uygulanır.

BÖLÜM IV TARIM

MADDE 32

Bu Protokolün hükümleri, 33 ila 35 inci maddelerde öngörülen aykırı hükümler saklı kalmak üzere, tarım ürünlerine uygulanır.

MADDE 33

1. Yirmi iki yıllık bir dönem içinde, Türkiye, tarım ürünlerinin Türkiye ile Topluluk arasında serbest dolaşımı için Türkiye'de uygulanması gerekli Ortak Tarım Politikası tedbirlerini bu dönemin sonunda alabilmek amacıyla, kendi tarım politikasının uyumu yoluna gider.

2. 1 inci fıkrada belirtilen sürede Topluluk, tarım politikasının tespiti veya ilerideki gelişmesi sırasında, Türk tarımının çıkarlarını göz önünde tutar. Türkiye, bu amaca yararlı bütün unsurları Topluluğa bildirir.

3. Topluluk, Ortak Tarım Politikasının tespiti veya gelişmesi ile ilgili Komisyon tekliflerini, bu tekliflere ilişkin görüşleri ve alınan kararları Türkiye'ye bildirir.

4. Tarım alanında Türkiye tarafından Topluluğa bildirilmesi gereken hususları Ortaklık Konseyi kararlaştırır.

5. 3 üncü fıkrada belirtilen Komisyon teklifleri ve 1 inci fıkra uyarınca Türkiye'nin tarım alanında almayı öngördüğü tedbirlerle ilgili olarak, Ortaklık Konseyi çerçevesinde, danışmalar yapılabilir.

MADDE 34

1. Yirmi iki yıllık dönemin sonunda Ortaklık Konseyi, Türkiye'nin 33 üncü maddenin 1 inci fıkrasında belirtilen Ortak Tarım Politikası tedbirlerini aldığını tespit ettikten sonra, tarım ürünlerinin Türkiye ve Topluluk arasında serbest dolaşımının gerçekleşmesi için gerekli hükümleri tespit eder.

2. 1 inci fıkrada belirtilen hükümler, bu Protokolde öngörülen kurallardan gerekli her türlü sapmayı kapsayabilir.

3. Ortaklık Konseyi 1 inci fıkrada belirtilen tarihi değiştirebilir.

MADDE 35

1. 34 üncü maddede öngörülen hükümlerin tespit edilmesine kadar ve 7 ila 11, 15 ila 18 inci maddeler, I9 uncu maddenin 1 inci ve 5 inci fıkraları, 21 ila 27 ve 30 uncu maddeler hükümlerinden sapma olarak, Türkiye ve Topluluk, birbirlerine, tarım ürünleri alışverişleri için, genişliği ve usulleri Ortaklık Konseyi tarafından tespit edilecek olan tercihli bir rejim tanırlar.

2. Bununla beraber, Geçiş Döneminin başından itibaren uygulanacak rejim 6 sayılı Ekte tespit edilmiştir.

3. Bu Protokolün yürürlüğe girişinden bir yıl sonra ve bundan sonra da iki yılda bir Ortaklık Konseyi, iki Taraftan birinin isteği üzerine, tarım ürünlerine uygulanan tercihli rejimin sonuçlarını inceler. Ortaklık Konseyi, Ortaklık Anlaşmasının amaçlarının gitgide gerçekleşmesini sağlamak üzere, gerekli olabilecek iyileştirmeleri kararlaştırabilir.

4. 34 üncü maddenin 2'nci fıkrası hükümleri bu madde için de geçerlidir.

KISIM II

KİŞİLERİN VE HİZMETLERİN DOLAŞIMI

BÖLÜM l

İŞÇİLER

MADDE 36

Türkiye ile Topluluk üyesi Devletler arasında işçilerin serbest dolaşımı, Ortaklık Anlaşmasının 12 nci maddesinde yer alan ilkelere uygun şekilde. Anlaşmanın yürürlüğe girişinden sonra on ikinci yılın sonu ile yirmi ikinci yılın sonu arasında kademeli olarak gerçekleştirilecektir.

Ortaklık Konseyi bu konuda gerekli usulleri kararlaştıracaktır.

MADDE 37

Her üye Devlet, Topluluk'da çalışan Türk uyruklu işçilere, çalışma şartları ve ücret bakımından, Topluluk üyesi diğer Devletler uyruklu işçilere göre uyrukluktan ötürü herhangi bir farklı işleme yer vermeyen bir rejim tanır.

MADDE 38

Türkiye ile Topluluk üyesi Devletler arasında işçilerin serbest dolaşımının kademeli olarak gerçekleşmesine değin, Ortaklık Konseyi, Türk uyruklu işçilerin her üye Devlette çalışmalarını kolaylaştırmak amacıyla, bu işçilerin serbestçe meslek ve yer değiştirmelerinden ortaya çıkan bütün sorunları ve özellikle çalışma ve oturma izinlerinin uzatılmasını inceleyebilir.

Bu amaçla, Ortaklık Konseyi üye Devletlere tavsiyelerde bulunabilir.

MADDE 39

1. Bu Protokolün yürürlüğe girişinin birinci yılının bitiminden önce, Ortaklık Konseyi, sosyal güvenlik alanında, Topluluk içinde yer değiştiren Türk uyruklu işçiler ve bunların Topluluk'da oturan aileleri yararına hükümler tespit eder.

2. Bu hükümler, tespit edilecek usullere göre, Türk uyruklu işçilere yaşlılık, ölüm ve sakatlık gelir ve aylıkları ile işçi ve Topluluk içinde oturan ailesine sağlanan sağlık hizmetleri yönünden, çeşitli üye Devletlerde geçen sigorta veya çalışma sürelerinin birleştirilmesine imkan verecektir. Bu hükümler. Topluluk üyesi Devletler için, Türkiye'de geçmiş süreleri göz önünde tutmak zorunluğu yaratmaz.

3. Yukarıda belirtilen hükümler, işçinin ailesinin Topluluk içinde oturması halinde, aile yardımlarının ödenmesini sağlayacak nitelikte olmalıdır.

4. 2 nci fıkranın uygulanması sonucu kararlaştırılan hükümler uyarınca hak kazanılan yaşlılık, ölüm ve sakatlık gelir ve aylıkları Türkiye'ye gönderilebilecektir.

5. Bu maddede belirtilen hükümler, Türkiye ile Topluluk üyesi Devletler arasındaki ikili anlaşmalardan doğan hak ve yükümleri, bunlar Türk uyruklular yararına daha elverişli bir rejim öngördükleri ölçüde, değiştirmez.

MADDE 40

BOLUM II

YERLEŞME HAKKI, HİZMETLER VE ULAŞTIRMA

MADDE 41

1. Akit Taraflar, aralarında, yerleşme hakkı ve hizmetlerin serbest edimine yeni kısıtlamalar koymaktan sakınırlar.

2. Ortaklık Konseyi, Ortaklık Anlaşmasının 13 üncü ve 14 üncü maddelerinde yer alan ilkelere uygun olarak, Akit Tarafların yerleşme hakkı ve hizmetlerin serbest edimindeki kısıtlamaları aralarında gitgide kaldırmalarında uygulanacak sıra, süre ve usulleri tespit eder.

Ortaklık Konseyi, söz konuşu sıra, süre ve usulleri, çeşitli faaliyet dalları için bu alanlarda Topluluğun daha önce koyduğu hükümleri ve Türkiye'nin ekonomik ve sosyal alanlardaki özel durumunu göz önüne alarak, tespit eder. Üretim ve alışverişlerin gelişmesine özellikle katkıda bulunan faaliyetlere öncelik verilir.

MADDE 42

1. Ortaklık Konseyi, özellikle Türkiye'nin coğrafi durumunu da göz önünde bulundurarak, tespit edeceği usullere göre, Topluluğu kuran Antlaşmanın ulaştırma ile ilgili hükümlerini, Türkiye'ye teşmil eder. Ortaklık Konseyi, bu hükümlerin demiryolu, karayolu ve suyolu ulaştırmalarına uygulanması amacıyla Topluluk tarafından alınmış olan kararları Türkiye'ye, aynı şartlar içinde, teşmil edebilir.

2. Topluluğu kuran Antlaşmanın 84 üncü maddesinin 2 nci fıkrası uyarınca Topluluk, deniz ve hava ulaştırmasına ilişkin hükümler tespit ettiği takdirde, Ortaklık Konseyi, Türk deniz ve hava ulaştırması için hangi ölçüde ve hangi usule göre hükümler tespit edilebileceğini kararlaştırır.

KISIM III

EKONOMİ POLİTİKALARININ YAKLAŞTIRILMASI

BÖLÜM I

REKABET, VERGİLEME VE MEVZUATIN YAKLAŞTIRILMASI

MADDE 43

1. Ortaklık Konseyi, bu Protokolün yürürlüğe girişinden sonra altı yıllık bir süre içinde, Topluluğu kuran Antlaşmanın 85, 86, 90 ve 92 nci maddelerinde belirtilen ilkelerin uygulama şartlarını ve usullerini tespit eder.

2. Geçiş Döneminde Türkiye Topluluğu kuran Antlaşmanın 92 nci maddesinin 3 (a) fıkrasında öngörülen durumda sayılabilir. Bu bakımdan Türkiye'nin ekonomik kalkınmasının kolaylaştırılmasına yönelen yardımlar, alışveriş şartlarını Akit Tarafların ortak çıkarına aykırı düşecek ölçüde değiştirmedikçe Ortaklığın iyi işlemesi ile bağdaşır kabul edilir.

Geçiş Döneminin sonunda, Ortaklık Konseyi, Türkiye'nin o tarihteki ekonomik durumunu göz önünde bulundurarak, yukarıdaki bentte öngörülen hükmün uygulanma süresinin uzatılmasının gerekip gerekmeyeceğini kararlaştırır.

MADDE 44

1. Hiçbir Akit Taraf, diğer Tarafın mallarına, benzeri millî mallara dolaylı veya dolaysız şekilde uyguladıklarından, hangi nitelikte olursa olsun, dolaylı veya dolaysız daha yüksek hiçbir iç vergi uygulayamaz.

Hiçbir Akit Taraf, diğer Tarafın mallarına, başka üretimleri dolaylı olarak koruyacak nitelikte bir iç vergi uygulayamaz.

Akit Taraflar, imza tarihinde mevcut olan ve yukarıdaki kurallara aykırı bulunan hükümleri en geç bu Protokolün yürürlüğe girişinden sonraki üçüncü yılın başında kaldırırlar.

2. Türkiye ile Topluluk arasındaki mal alışverişlerinde, ihraç edilen mallar, dolaylı veya dolaysız olarak bu mallara uygulanan vergilerden daha yüksek bir iç vergi iadesinden yararlanamaz.

3. Muamele vergisi kademeli toplu vergi sistemine göre alınıyorsa, ithal mallarına uygulanan iç vergiler veya ihraç mallarına tanınan iadeler için, yukarıdaki fıkralarda yer alan ilkelere dokunmamak şartıyla, mallar veya mal grupları itibariyle ortalama hadler tespit olunabilir.

4. Ortaklık Konseyi, Topluluğun bu maddede belirtilen alandaki tecrübesini göz önünde bulundurarak, yukarıdaki hükümlerin uygulanmasını gözetir.

MADDE 45

Muamele vergileri, tüketim vergileri ve diğer dolaylı vergiler dışındaki vergilendirmelerde, Türkiye ile Topluluk arasındaki mal alışverişlerinde, muafiyet tanınması ve ihracatta vergi iadesi yapılması ile ithalatta fark giderici vergi veya resimler konulması, ancak alınması tasarlanan bu tedbirlerin Ortaklık Konseyince, sınırlı bir süre için önceden onaylanmış olmasına bağlıdır.

MADDE 46

Akit Taraflar, Ortaklık Konseyinin 43 üncü maddenin 1 inci fıkrasında belirtilen şart ve usulleri tespit eden bir karar almamış olmasından ve bu kararların veya 44 üncü ve 45 inci maddelerde öngörülen hükümlerin uygulanmamasından doğacak güçlükleri gidermek için gerekli gördükleri korunma tedbirlerin alabilirler.

MADDE 47

1. Yirmi iki yıllık bir dönem içinde Ortaklık Konseyi, Akit Taraflardan birinin istemi üzerine, Türkiye ile Topluluk arasındaki ilişkilerde damping uygulamaları bulunduğunu tespit ederse, dampinge sebep olan veya olanlara bu uygulamaya son vermeleri amacıyla tavsiyelerde bulunur.

2. Zarar gören Taraf:

a) Ortaklık Konseyinin, 1 inci fıkra uyarınca, istemin yapıldığı tarihten başlayarak üç aylık bir süre içinde hiçbir karar almaması,

b) 1 inci fıkrada öngörülen tavsiyelerin yapılmasına rağmen damping uygulamalarının devam etmesi, hallerinde, Ortaklık Konseyine haber verdikten sonra, uygun gördüğü korunma tedbirlerini alabilir.

Ayrıca, zarar gören Tarafın çıkarı derhal bir eylemi gerektiriyorsa, bu Taraf, çıkarını korumak amacıyla, Ortaklık Konseyine haber verdikten sonra dampinge 'karşı konulacak vergiler de dahil olmak üzere, koruyucu nitelikte geçici tedbirler olabilir. Bu tedbirlerin uygulama süresi, istemin yapıldığı veya zarar gören Tarafın yukarıdaki bendin (b) hükmü uyarınca korunma tedbirlerini aldığı tarihten başlayarak üç ayı geçemez.

3. 2 nci fıkranın 1 inci bendinin (a) hükmü veya 2 nci bendinde belirtilen hallerde korunma tedbirleri alındığı takdirde, Ortaklık Konseyi, 1 inci fıkrada öngörülen tavsiyeler yapılıncaya kadar, bu korunma tedbirlerinin geriye bırakılmasını her an kararlaştırabilir.

2 nci fıkranın 1 inci bendinin (b) hükmünde belirtilen halde korunma tedbirleri alındığı takdirde, Ortaklık Konseyi, bu korunma tedbirlerinin kaldırılmasını veya değiştirilmesini tavsiye edebilir.

4. Akit Taraflardan biri kaynaklı veya o Akit Taraf ülkesinde serbest dolaşım durumunda bulunan ve diğer bir Akit Tarata ihraç edilen mallar, birinci Akit Taraf ülkesine tekrar ithal edildiğinde, hiçbir gümrük vergisi, miktar kısıtlaması veya eş etkili tedbir uygulanmaksızın kabul olunur.

Ortaklık Konseyi, bu fıkra hükümlerinin uygulanması amacıyla, bu alanda Topluluğun edindiği tecrübeden esinlenerek, her türlü yararlı tavsiyede bulunabilir.

MADDE 48

Bu Protokol hükümlerinin kapsamına girmemekle beraber Ortaklığın işlemesini doğrudan doğruya etkileyen veya bu hükümler kapsamına girdiği halde bunlarla ilgili herhangi bir usul öngörülmemiş olan alanlarda Ortaklık Konseyi, Akit Taraflardan her birine, kanun, tüzük ve yönetmelik hükümlerinin yaklaştırılmasına yönelen tedbirler almalarını tavsiye edebilir.

BÖLÜM II

EKONOMİ POLİTİKASI

MADDE 49

Ortaklık Anlaşmasının 17 nci maddesinde yer alan hedeflerin gerçekleştirilmesini kolaylaştırmak amacıyla, Akit Taraflar, ekonomi politikalarını koordine etmek için Ortaklık Konseyinde, düzenli olarak danışmada bulunurlar.

Ortaklık Konseyi, gerektiğinde, duruma uygun tedbirler tavsiye eder.

MADDE 50

1. Akit Taraflar, genellikle ekonomik durumları ve özellikle ödemeler dengelerinin durumu elverdiği ölçüde ödemelerini Ortaklık Anlaşmasının 19 uncu maddesinde öngörülenden daha fazla serbestleştirme yoluna gitmeye hazır olduklarını bildirirler.

2. Mal ve hizmet alışverişleri ile sermaye hareketleri sadece bunlara ait ödemelerin kısıtlanmasıyla sınırlandırıldığı ölçüde, bu kısıtlamaların gitgide kaldırılması amacıyla miktar kısıtlamalarının kaldırılması, hizmet edimi ve sermaye hareketleriyle ilgili hükümler kıyas yoluyla uygulanır.

3. Akit Taraflar, Avrupa Ekonomik Topluluğunu kuran Antlaşmanın III sayılı Ekinde yer alan görünmeyen işlemlere ilişkin transferlere uygulamakta bulundukları rejimi, Ortaklık Konseyinin ön müsaadesi olmadıkça, daha kısıtlayıcı bir hale getirmemeyi üstlenirler.

4. Ortaklık Anlaşmasının 19 uncu maddesi ile bu maddede belirtilen ödemelerin ve transferlerin gerçekleştirilmesini sağlamak için alınacak tedbirler konusunda Akit Taraflar, gerektiğinde, birbirlerine danışırlar.

MADDE 51

Ortaklık Anlaşmasının 20 nci maddesinde yer alan hedeflerin gerçekleştirilmesi amacıyla, Türkiye, bu Protokolün yürürlüğe girişiyle birlikte,

Topluluk'dan gelen ve ekonomik kalkınmasına katkıda bulunabilecek özel sermayeye tanıdığı rejimi iyileştirmek için çaba gösterir.

MADDE 52

Akit Taraflar, aralarındaki sermaye hareketlerine ve bu hareketlere ilişkin cari ödemelere zarar verecek yeni kısıtlamalar koymamaya ve mevcut rejimi daha kısıtlayıcı hale getirmemeye çaba gösterirler.

Akit Taraflar, sermaye işlem ve sermaye transferlerinin yapılmasında veya yürütülmesinde uygulanan izin ve kontrol işlemlerini mümkün olan ölçüde basitleştirirler ve gerektiğinde, bu basitleştirme için birbirlerine danışırlar.

BÖLÜM III

TİCARET POLİTİKASI

MADDE 53

1. Akit Taraflar, Geçiş Dönemi süresince, ticaret politikalarının, özellikle Topluluğu kuran Antlaşmanın 113 üncü maddesinin 1 inci fıkrasında belirtilen alanlarda, üçüncü ülkelere karşı koordinasyonunu sağlamak için, Ortaklık Konseyinde danışmada bulunurlar.

Bu amaçla her Akit Taraf, diğerinin istemi üzerine, akdettiği tarife ve ticaret hükümleri kapsayan anlaşmalarla dış alışverişler rejiminde yaptığı değişiklikler hakkında yararlı bütün bilgileri verir.

Bu anlaşmaların veya değişikliklerin Ortaklığın işleyişi üzerinde doğrudan doğruya ve özel bir etkisi olması halinde, Akit Tarafların çıkarlarını gözetmek amacıyla Ortaklık Konseyinde duruma uygun danışmalar yapılacaktır.

2. Geçiş Döneminin sonunda, Akit Taraflar, eşbiçimde ilkeler üzerine kurulmuş bir ticaret politikasına erişmek amacıyla Ortaklık Konseyinde ticaret politikalarının koordinasyonunu güçlendirirler.

MADDE 54

1. Topluluk, Ortaklığın işleyişi üzerinde doğrudan doğruya ve özel bir etkisi olan bir ortaklık anlaşması veya bir tercihli anlaşma akdettiği takdirde, Türkiye ile Topluluk arasındaki Ortaklık Anlaşmasında belirtilen karşılıklı çıkarların Toplulukça dikkate alınmasını sağlamak üzere, Ortaklık Konseyinde duruma uygun danışmalar yapılacaktır.

2. Ortaklık içinde malların dolaşımında karşılaşılan engellerin kaldırılması için gerekli olduğu takdirde, Türkiye, Topluluğa bir ortaklık anlaşması veya bir tercihli anlaşma ile bağlı ülkelerle olan alışverişlerinin ortaya çıkarabileceği pratik meselelerin çözümünü kolaylaştırmak amacıyla, yararlı bütün tedbirleri almak için çaba gösterir.

Bu tedbirlerin alınmamış olması halinde, Ortaklığın iyi işlemesini sağlamak için Ortaklık Konseyi gerekli hükümleri tespit edebilir.

MADDE 55

«Kalkınma için Bölgesel işbirliğinin (RCD)» uygulanması konusunda Ortaklık Konseyinde danışmalar yapılacaktır.

Ortaklık Konseyi, icabında gerekli hükümleri kararlaştırabilir. Bu hükümler Ortaklığın iyi işlemesini engellememelidir.

MADDE 56

Bir üçüncü Devletin Topluluğa katılması halinde, Türkiye ve Topluluğun Ortaklık Anlaşmasında belirtilen karşılıklı çıkarlarının dikkate alınmasını sağlamak amacıyla Ortaklık Konseyinde duruma uygun danışmalar yapılacaktır.

KISIM IV

GENEL VE SON HÜKÜMLER

MADDE 57

Akit Taraflar, kamu idareleri veya teşebbüsleri ile kendilerine özel veya münhasır haklar tanınmış olan özel teşebbüsler tarafından girişilecek satın almalara

katılma şartlarını, birbirlerinin ülkelerinde yerleşmiş Türk ve üye Devletler uyrukluları arasında fark gözeten bütün işlemleri yirmi iki yıllık bir sürenin sonunda kaldırılacak şekilde, gitgide düzenlerler.

Ortaklık Konseyi bu düzenlemenin sıra, süre ve usullerini, bu alanda Topluluk'da kabul edilmiş çözüm yollarından esinlenerek tespit eder.

MADDE 58

Bu Protokolün kapsamına giren alanlarda:

— Türkiye tarafından Topluluğa uygulanan rejim, üye Devletler ile bunların uyrukluları veya ortaklıkları arasında hiçbir farklı işleme meydan veremez;

— Topluluk tarafından Türkiye'ye uygulanan rejim, Türk uyrukluları veya Türk ortaklıkları arasında hiçbir farklı işleme meydan veremez.

MADDE 59

Bu Protokolün kapsamına giren alanlarda, Türkiye, üye Devletlerin, Topluluğu kuran Antlaşma uyarınca birbirlerini tanıdıklarından daha elverişli bir işlemden yararlanamaz.

MADDE 60

1. Türk ekonomisinin bir faaliyet sektörünü veya dış malî istikrarını tehlikeye düşürecek ciddi bozukluklar ortaya çıkar veya Türkiye'nin bir bölgesinin ekonomik durumunun bozulması şeklinde güçlükler belirirse, Türkiye gerekli korunma tedbirlerini alabilir.

Bu tedbirler ve bunların uygulama usulleri Ortaklık Konseyine geciktirmeksizin bildirilir.

2. Topluluğun veya bîr veya birkaç üye Devletin bir ekonomik faaliyet sektörünü veya bir veya birkaç üye Devletin dış malî istikrarını tehlikeye düşüren ciddî bozukluklar ortaya çıkar veya Topluluğun bir bölgesinin ekonomik durumunun

bozulması şeklinde güçlükler belirirse, Topluluk gerekli korunma tedbirlerini alabilir veya ilgili üye Devlet veya Devletleri bu tedbirleri almakla yetkili kılabilir.

Bu tedbirler ve bunların uygulama usulleri Ortaklık Konseyine geciktirmeksizin bildirilir.

3. 1 inci ve 2 inci fıkralar hükümlerinin uygulanmasında, Ortaklığın işleyişini en az aksatacak tedbirlerin öncelikle seçilmesi gereklidir. Bu tedbirler, ortaya çıkan güçlüklerin giderilmesi için gerekli ölçüyü hiçbir şekilde aşmamalıdır.

4. 1 inci ve 2 inci fıkraların uygulanması sonucu alınan tedbirler üzerinde Ortaklık Konseyinde danışmalar yapılabilir.

MADDE 61

Geçiş Döneminin süresi, bu Protokolün özel hükümleri saklı kalmak üzere, on iki yıldır.

MADDE 62

Bu Protokol ve Ekleri, Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında bir Ortaklık yaratan Anlaşmanın ayrılmaz parçalarıdır.

MADDE 63

1. Bu Protokol imza eden Devletlerin kendi anayasa usullerine uyularak onaylanır ve Topluluk yönünden Konseyce, Topluluğu kuran Antlaşma hükümleri uyarınca bir karar alınması ve bu kararın Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında bir Ortaklık yaratan Anlaşmanın Akit Taraflarına tebliği ile geçerli bir şekilde akdedilmiş olur.

Yukarıda belirtilen akdin onaylama ve tebliğ belgeleri Brüksel'de karşılıklı olarak verilir.

2. Bu Protokol, 1 inci fıkrada belirtilen onaylama ve tebliğ belgelerinin karşılıklı olarak verilmesi tarihini izleyen ayın ilk günü yürürlüğe girer.

3. Bu Protokolün yürürlüğe giriş tarihinin takvim yılı başına rastlamaması halinde, Ortaklık Konseyi, bu Protokolde öngörülen süreleri, özellikle malların serbest dolaşımının gerçekleştirilmesi bakımından, takvim yılı ile birlikte son bulacak şekilde kısaltabilir veya uzatabilir.

MADDE 64

Bu Protokol, her metin eşitlikle geçerli olmak üzere, Türk, Alman, Fransız, İtalyan ve Hollanda dillerinde ikişer nüsha olarak yazılmıştır.

BUNUN BELGESİ OLARAK, aşağıda adları yazılı tam yetkili temsilciler bu Katma Protokolün altına imzalarını atmışlardır.

ZU URKUND DESSEN haben die unterzeichneten Bevolfmachtigten ihre Unterschriften unter dieses Zusatzprotokoll gesetzt.

EN FOI DE QUOİ, les plenipotentiaires soussignes ont appose leurs signatures au bas du present Protocole additionnel.

IN FEDE DI CHE, i plenipotenziari sottoscritti hanno apposto le loro firme in calce al presente Protocollo addizionale.

TEN BLİJKE WAARVAN de ondergetekende gevolmachtigden hun handtekening onder dit Aanvullend Protocol hebben gesteld.

Brüksel'de, yirmi üç Kasım bin dokuz yüz yetmiş gününde yapılmıştır,

Geschehen zu Brüssel am dreiundzwanzigsten November neunzehnhundert-siebzig.

Fait a Bruxelles, le vingt-trois novembre mil neuf cent soixante-dix.

Fatto a Bruxelles, addi'ventitre novembre millenovecentosettanta.

Gedaan te Brüssel, de drieentwintigste november negentienhonderd zeventig.

EK: 4

GÜMRÜK BİRLİĞİ KARARI[32]

AT - TÜRKİYE ORTAKLIK KONSEYİ,

Avrupa Ekonomik Topluluğu ile Türkiye arasında bir Ortaklık yaratan ve bundan böyle burada "Ankara Anlaşması" olarak anılacak olan Anlaşma'yı göz önünde bulundurarak;

Türkiye ile Topluluk arasındaki ortaklığı yaratan Ankara Anlaşması'nda, özellikle de 28. maddesinde belirlenen hedeflerin Avrupa'da büyük siyasi ve ekonomik dönüşümlerin yaşandığı günümüzde önemini koruduğunu dikkate alarak;

Tarafların Ankara Anlaşması ve Anlaşma'nın Katma Protokolü ile belirlenen takvime ve yöntemlere uygun olarak Gümrük Birliği'ne girme konusundaki isteklerinin yeniden teyid edildiği 8 Kasım 1993 tarihli İlke Kararı'nı hatırlatarak,

Ankara Anlaşması'nın 5. maddesinde hükme bağlanan Ortaklık ilişkilerinin Gümrük Birliği'ne dayalı son döneme girmekte olduğunu, böylece iki tarafın karşılıklı yükümlülüklerini yerine getirmesi suretiyle geçiş döneminin tamamlanacağını ve Gümrük Birliği'nin Ankara Anlaşması ile Katma Protokol çerçevesinde etkili biçimde işleyişi için gerekli yöntemlerin geliştirilmesinin yolunun açıldığını dikkate alarak;

Taraflar arasındaki Ortaklık ilişkisi çerçevesinde Gümrük Birliği'nin siyasi ve ekonomik bakımdan önem taşıyan nitel bir aşama olduğunu dikkate alarak Avrupa Ekonomik Topluluğu ile Türkiye arasında bir Ortaklık kuran ve bundan böyle "Ankara Anlaşması" olarak anılacak olan Anlaşmayı göz önünde bulundurarak;

6 Mart 1995'te Brüksel'de yaptığı toplantıda

[32]Tam adı Gümrük Birliğinin Son Döneminin Uygulanmaya Konmasına İlişkin 1/95 Sayılı Türkiye-Avrupa Topluluğu Ortaklık Konseyi Kararı'dır. Kaynak: Türkiye-Avrupa Topluluğu Ortaklık Konseyi Kararları=Turkey–European Union Association Council Decisions, 1964-2000 Cilt 1, (DPT, 2001: 177-202) ve http://www.abmaliye.gov.tr/sites/ default/files/2c195SayiliOrtaklikKonseyiKarari.pdf. (01.10.2011) esas alınarak hazırlanmıştır

AŞAĞIDAKİ GİBİ KARAR VERMİŞTİR:

Madde 1

Ankara Anlaşması ile Katma ve Tamamlayıcı Protokollerinin hükümleri saklı kalmak kaydıyla, Ortaklık Konseyi bu Karar'la, yukarıda anılan Anlaşma'nın 2. ve 5. maddelerinde öngörülen Gümrük Birliği'nin son döneminin uygulamaya konmasına ilişkin kuralları belirlemektedir.

KISIM I

MALLARIN SERBEST DOLAŞIMI VE TİCARET POLİTİKASI

Madde 2

Bu Kısmın hükümleri Ortaklık Anlaşması'nın 11. maddesinde tanımlanan tarım ürünleri dışında kalan ürünlere uygulanır. Tarım ürünleriyle ilgili özel hükümlere bu Karar'ın II. Kısmında yer verilmiştir.

Madde 3

1. Bu Kısmın hükümleri:

Topluluk'ta veya Türkiye'de serbest dolaşımda bulunan üçüncü ülke çıkışlı ürünlerin tamamen veya kısmen kullanılmasıyla elde edilen veya üretilen mallar dahil olmak üzere Topluluk'ta veya Türkiye'de üretilen mallara;

Topluluk'ta veya Türkiye'de serbest dolaşımda bulunan üçüncü ülke çıkışlı mallara uygulanır.

2. Topluluk'ta veya Türkiye'de ithal işlemleri tamamlanmış, gerekli gümrük vergisi veya eş etkili vergi veya resimleri tahsil edilmiş ve bu vergi veya resimleri tam veya kısmi bir iadeden yararlanmamış olan üçüncü ülke çıkışlı mallar Topluluk'ta veya Türkiye'de serbest dolaşımda sayılır.

3. Gümrük Birliği'nin gümrük bölgesi:

5. İhracatçı Devlet 4. fıkranın ikinci bendinde yer alan hükümleri uygulamadığı takdirde 4. fıkranın birinci bendinde sözü edilen mallar serbest dolaşımda sayılmaz, dolayısıyla da ithalatçı Devlet, üçüncü ülke çıkışlı malların tabi olduğu gümrük mevzuatını uygular.

6.Ortaklık Konseyi'nin 2/69 sayılı Kararı'yla kurulan Gümrük İşbirliği Komitesi, 1., 2. ve 4. fıkralarının uygulanmasında izlenecek idari işbirliğinin yöntemlerini saptar.

BÖLÜM I

GÜMRÜK VERGİLERİNİN VE EŞ ETKİLİ VERGİ VE RESİMLERİN KALDIRILMASI

Madde 4

Topluluk ile Türkiye arasında ithalat ve ihracatta alınan gümrük vergileri ile eş etkili vergi ve resimler bu Karar'ın yürürlüğe girdiği tarihte tamamen uygulamadan kaldırılır.

Topluluk ile Türkiye o tarihten itibaren yeni ithalat ve ihracat vergileri ile eş etkili vergi ve resimleri uygulamaya koymaktan kaçınırlar. Bu hükümler mali nitelikte gümrük vergilerini de kapsar.

BÖLÜM II

MİKTAR KISITLAMALARININ VE EŞ ETKİLİ ÖNLEMLERİN KALDIRILMASI

Madde 5

Taraflar arasında ithalatta uygulanan miktar kısıtlamaları ile her türlü eş etkili önlem yasaklanmıştır.

Madde 6

Taraflar arasında ihracatta uygulanan miktar kısıtlamaları ile her türlü eş etkili önlem yasaklanmıştır.

Madde 7

5. ve 6. maddelerin hükümleri, genel ahlak, kamu düzeni veya kamu güvenliği; insanların, hayvanların veya bitkilerin sağlığının ve yaşamının korunması; sanat değeri veya tarihi ya da arkeolojik değer taşıyan ulusal varlıkların veya sınai ya da ticari mülkiyetin korunması gerekçesiyle malların ithalinin, ihracının veya transit geçişinin yasaklanmasını veya kısıtlanmasını engellemez. Ancak bu yasaklar ve kısıtlar Taraflar arasındaki ticarette keyfi bir ayrım aracı veya örtülü bir kısıtlama oluşturamaz.

Madde 8

1.Türkiye, bu Karar'ın yürürlüğe giriş tarihinden itibaren beş yıl içinde, ticaretin önündeki teknik engellerin kaldırılması konusundaki Topluluk belgelerini iç hukuk sisteminin bünyesine dahil edecektir.

2.Bu belgelerin listesi ve bunların Türkiye tarafından uygulamaya konmasına ilişkin koşullar ve ayrıntılı düzenlemeler, bu Karar'ın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl içinde Ortaklık Konseyi kararıyla belirlenir.

3.Bu hüküm, özel önem atfedilen Topluluk belgelerinin bu Karar'ın yürürlüğe giriş tarihinde yürürlüğe girmek üzere Türkiye tarafından uygulamaya konmasına engel teşkil etmez.

4.Taraflar, standardizasyon, metroloji ve kalibrasyon, kalite, akreditasyon, test ve belgelendirme konularında aralarında etkili bir işbirliğinin önemini vurgularlar.

Madde 9

Bu Karar'ın hükümlerinin uygulanması saklı kalmak kaydıyla, Türkiye belirli bir ürünün ticaretinin önündeki teknik engellerin kaldırılması için gerekli Topluluk belgesinin veya belgelerinin hükümlerini yürürlüğe koyduğu takdirde Taraflar arasında bu ürünün ticareti söz konusu belgelerde belirtilen şartlara göre yapılır.

Madde 10

1. Bu Karar'ın yürürlüğe girdiği tarihte yürürlüğe girmek üzere ve Türkiye'nin 9. maddede sözü edilen belgeleri uygulamaya koyması için gereken süre içinde, Türkiye, Topluluk'tan gelen ve söz konusu ürünlerde aranan koşulları belirleyen Topluluk Yönergeleri'ne uygunluğu, söz konusu Yönergeler'de öngörülen koşullara ve usullere göre belgelenmiş bulunan ürünlerin kendi topraklarında piyasaya veya kullanıma girmesini engellemekten kaçınır.

2. Birinci fıkranın hükümlerine bir istisna olarak, Türkiye Topluluk Yönergeleri'ne uygunluğu 1. fıkra hükümlerine uygun olarak belgelenmiş bulunan ve amacına uygun olarak kullanılan bir ürünün 7. maddede sözü edilen koşullardan birini karşılamadığını tespit ettiği takdirde, 3. fıkrada öngörülen hükümlere ve usullere uygun olarak söz konusu ürünün piyasadan toplatılması veya piyasaya veya kullanıma girmesinin yasaklanması veya kısıtlanması için gereken her türlü uygun önlemi alabilir.

3. a.Türkiye, 2. fıkra uyarınca bir önlem almayı düşündüğü takdirde Gümrük Birliği Ortak Komitesi aracılığıyla durumu Topluluğa derhal bildirir ve ilgili bütün bilgileri verir.

b.Taraflar karşılıklı olarak kabul edilebilir bir çözüm bulmak amacıyla derhal Gümrük Birliği Ortak Komitesi bünyesinde danışmaları başlatırlar.

c.3. fıkranın (b) bendinde öngörülen danışma usulü sürenin sona ermesinden önce tamamlanmamışsa Türkiye, 3. fıkranın (a) bendinde sözü edilen bildirim tarihinin üzerinden bir ay geçmeden 2. fıkrada sözü edilen önlemlerden birini alamaz. İvedi işlem gerektiren istisnai koşulların ön incelemeyi imkânsız kılması halinde Türkiye durumun düzeltilmesi için alınması kesinlikle gereken önlemi derhal alabilir.

d.Türkiye aldığı önlemi Gümrük Birliği Ortak Komitesi'ne derhal bildirir ve ilgili bütün bilgileri verir.

e.Topluluk Gümrük Birliği Ortak Komitesi'nden bu önlemi incelemesini her zaman talep edebilir.

4.Birinci ve ikinci fıkraların hükümleri, durumun gerektirdiği değişiklikler yapılarak gıda ürünlerine de uygulanır.

Madde 11

Türkiye'nin 9. maddede sözü edilen belgeleri uygulamaya koyması gereken süre boyunca sanayi ürünlerinin Topluluk hukukunun koşullarına uygunluğunun değerlendirilmesi için Türkiye'de uygulanan işlemlerin sonuçları, bu işlemlerin Topluluk'ta yürürlükte bulunan koşullara uygun olması kaydıyla ve motorlu kara taşıtları sektöründe Üye Devletler'in motorlu kara taşıtları ile römorklarına ilişkin tip onayı mevzuatının yakınlaştırılmasına ilişkin 6 Şubat 1970 tarih ve 70/156/EEC sayılı Konsey Yönergesi'nin(2) Türkiye'de uygulanması anlayışına dayalı olarak Topluluk tarafından kabul edilir.

BÖLÜM III

TİCARET POLİTİKASI

Madde 12

1. Bu Kararın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren Türkiye, Topluluk üyesi olmayan ülkelerle ilgili olarak, Topluluğun aşağıdaki Yönetmelikler'de belirlenen ticaret politikasına esas itibariyle benzeyen hükümleri ve uygulama önlemlerini yürürlüğe koyar:

(EC) 3285/94 sayılı Konsey Yönetmeliği(3)(ithalatta ortak kurallar),

(EC) 519/94 sayılı Konsey Yönetmeliği(4) (bazı üçüncü ülkelerden yapılan ithalatta ortak kurallar),

(EC) 520/94 sayılı Konsey Yönetmeliği(5) (miktar kotalarının yönetimine ilişkin Topluluk usulü) (uygulama hükümleri (EC) 738/94 sayılı Komisyon Yönetmeliği (6)),

(EC) 3283/94(7) ve (EC) 3284/94 (8) sayılı Konsey Yönetmelikleri (dampingli ve sübvansiyonlu ithalata karşı koruma),

(EC) 3286/94 sayılı Konsey Yönetmeliği (9) (ortak ticaret politikası alanındaki Topluluk usulleri),

(EEC) 2603/69 sayılı Konsey Yönetmeliği (10) (ihracatta ortak kuralların tesisi),

93/112/EEC sayılı Konsey Kararı (11) (resmi destekli ihracat kredileri),

(EC) 3036/94 sayılı Konsey Yönetmeliği (12) (tekstil ve giyim için sathi işleme rejimi),

(EC) 3030/93 sayılı Konsey Yönetmeliği (13) (ortak kurallara tabi tekstil ithalatı),

(EC) 517/94 sayılı Konsey Yönetmeliği (14) (otonom rejime tabi tekstil ithalatı),

(EC) 3951/92 sayılı Konsey Yönetmeliği (15) (Tayvan'dan tekstil ithalatı).

2. GATT'ın XXIV. maddesi hükümleri uyarınca, bu Kararın yürürlüğe girmesinden itibaren Türkiye, tekstil ve giyim ticaretiyle ilgili anlaşmalar ve düzenlemeler dahil olmak üzere, tekstil sektöründe Topluluğun ticaret politikasıyla esas itibariyle aynı politikaları uygular. Topluluk, Türkiye'ye bu amaca ulaşılması için gerekli işbirliğini sağlar.

3.Türkiye bu düzenlemeleri tamamlayıncaya kadar, Türkiye'den Topluluğa yönelik tekstil ve giyim ihracatında mevcut menşe şahadetnameleri sistemi yürürlükte kalacak ve Türkiye menşeli olmayan bu ürünler Toplulukların ilgili üçüncü ülkelere uyguladığı Ticaret Politikası'na tabi olmaya devam edecektir.

4.Bu Kararın hükümleri, Topluluk ile Japonya'nın Dünya Ticaret Örgütü'nü kuran Anlaşma'ya ilişik Korunma Hükümleri Anlaşması'nda sözü edilen, motorlu kara taşıtları ticaretine ilişkin kendi düzenlemelerini uygulamalarına engel teşkil etmez.

Bu Kararın yürürlüğe girmesinden önce Türkiye ile Topluluk, söz konusu Düzenlemenin dolaylı biçimde ihlalini önlemeye yönelik işbirliği yöntemlerini belirlerler.

Söz konusu yöntemlerin mevcut olmaması halinde, Topluluk, yapacağı ithalatta, söz konusu Düzenleme'nin uygulanmasının gerekli kıldığı her türlü önlemi alma hakkını saklı tutar.

BÖLÜM IV

ORTAK GÜMRÜK TARİFESİ VE TERCİHLİ TARİFE POLİTİKALARI

Madde 13

1.Bu Kararın yürürlüğe girdiği tarihte, Türkiye, Topluluk üyesi olmayan ülkeler bakımından Ortak Gümrük Tarifesi'ne uyum sağlar.

2.Türkiye, gereken her durumda gümrük tarifesini Ortak Gümrük Tarifesindeki değişiklikleri yansıtacak biçimde uyarlar.

3.Gümrük İşbirliği Komitesi, l. ve 2. fıkraların uygulanması için hangi önlemlerin uygun olacağını belirler.

Madde 14

1.Ortak Gümrük Tarifesinin değiştirilmesi, gümrük vergilerinin askıya alınması veya yeniden konulmasına ilişkin olarak Topluluk tarafından alınan kararlar ile tarife kotaları ve tarife tavanlarına ilişkin kararlar, Türkiye'nin Türk gümrük tarifesini Ortak Gümrük Tarifesi'ne eş zamanlı olarak uyarlamasını sağlamak için yeterli bir süre önce Türkiye'ye bildirilir. Bu amaçla Gümrük Birliği Ortak Komitesi'nde ön danışmalarda bulunulur.

2.Türk Gümrük Tarifesinin Ortak Gümrük Tarifesine eşzamanlı olarak uyarlanamayacağı durumlarda, Gümrük Birliği Ortak Komitesi bunun gerçekleştirilmesi için belli bir süre vermeyi kararlaştırabilir. Gümrük Birliği Ortak Komitesi, hiçbir durumda Türkiye'ye herhangi bir ürün için Ortak Gümrük Tarifesinden daha düşük bir gümrük tarifesi uygulama yetkisi veremez.

3.Türkiye'nin gümrük vergilerini 1. fıkrada öngörülenden farklı biçimde geçici olarak askıya almayı veya yeniden uygulamaya koymayı istemesi halinde, Türkiye Topluluğa derhal bilgi verir. Bu kararlarla ilgili danışmalar Gümrük Birliği Ortak Komitesinde yapılır.

Madde 15

Madde 13 hükümlerine bir istisna olarak ve Katma Protokol'ün 19. Maddesi uyarınca, Türkiye, Ortaklık Konseyi'nin üzerinde anlaşmaya vardığı ürünlerde üçüncü ülkelere karşı Ortak Gümrük Tarifesi oranlarından daha yüksek olan gümrük tarifelerini 1 Ocak 2001 tarihine kadar muhafaza edebilir.

Madde 16

1.Türkiye, ticaret politikasını Topluluğun Ticaret Politikasına uyumlu hale getirmek amacıyla bu Kararın yürürlüğe girmesinden itibaren beş yıl içinde Topluluğun tercihli gümrük rejimine aşamalı olarak uyum sağlar. Bu uyum, hem otonom rejimleri hem de üçüncü ülkelerle tercihli anlaşmaları kapsar. Bu amaçla, Türkiye gerekli önlemleri alır ve ilgili ülkelerle karşılıklı yarar temeline dayanan anlaşmaları müzakere eder. Ortaklık Konseyi, kaydedilen gelişmeleri düzenli aralıklarla inceler.

2.Birinci fıkrada anılan durumların her birinde bu tarife tercihlerinin tanınması, Topluluğun söz konusu tercihlerin tanınmamsı düzenleyen menşe hükümleriyle aynı hükümlere uyulması şartına bağlıdır.

3. a.1. fıkrada sözü edilen süre içinde Türkiye'nin Topluluk'tan farklı bir tarife politikası uygulaması durumunda, üçüncü ülkelerden Topluluğa menşe veya ihracatçı ülkeler bakımından tercihli olarak ithal edilen ve serbest dolaşıma giren ürünler Türkiye'ye ithal edilirken, aşağıdaki hallerde telafi edici vergiye tabi tutulur:

Türkiye'nin aynı tercihli tarifeyi tanımadığı ülkelerden ithal edilmişlerse ve

bu ülkelerden ithal edilmiş oldukları saptanabiliyorsa; ve

Türkiye'de ödenecek vergi Toplulukta uygulanan vergiden en az yüzde 5 puan daha fazlaysa ve,

bu mallarla ilgili önemli bir trafik sapması gözlenmişse.

b.Gümrük Birliği Ortak Komitesi, telafi edici vergi uygulanacak ürünleri ve telafi edici verginin miktarını gösteren bir liste hazırlar.

BÖLÜM V

AVRUPA TOPLULUĞU'NU KURAN ANTLAŞMANIN II SAYILI EKİNDE YER ALMAYAN İŞLENMİŞ TARIM ÜRÜNLERİ

Madde 17

Bu bölümün hükümleri Ek 1'de yer alan ürünlere uygulanır.

Madde 18

Madde 13 hükümleri saklı kalmak üzere, Türkiye, Ek 1'de yer alan ürünlerin üçüncü ülkelerden ithalinde tarım payı uygulayabilir. Bu tarım payı 19. madde hükümlerine göre tespit edilir.

Madde 19

1.Türkiye'ye ithal edilen bir ürüne uygulanacak tarım payını bulmak için söz konusu ürünün imalinde kullanıldığı kabul edilen temel tarım ürünlerinin miktarları bu temel tarım ürünlerinin her birine tekabül eden ve 3. fıkrada tanımlanan temel meblağ ile çarpılır ve bu çarpımlar toplanır.

2. a.Bu kapsamdaki temel tarım ürünlerinin listesi 2 sayılı Ekte verilmiştir.

b.Temel tarım ürünlerinin hesaba katılacak miktarları 3 sayılı Ekte gösterilmiştir.

c.3 ve 4 sayılı Eklerde anılan nomenklatür kodlarında sınıflandırılan ürünler bakımından hesaba katılacak tarım payı meblağları 4 sayılı Ekte gösterilmiştir.

3.Her temel tarım ürününe tekabül eden temel meblağ, tercihli rejime tabi olmayan üçüncü ülke menşeli tarım ürününün tarım ürünleriyle ilgili referans döneminde Türkiye'ye ithalinde uygulanan vergi miktarıdır. Bu temel meblağlar 5 sayılı Ekte gösterilmiştir.

Madde 20

1.Türkiye ve Topluluk, 4. madde hükümleriyle bağlı kalmaksızın, aralarındaki ticarette aşağıdaki hükümlere göre tespit edilen tarım payını uygulayabilirler.

2.Bu tarım payları, ilgili durumlarda 22. madde uyarınca indirime tabi tutulduktan sonra sadece I sayılı Ekte yer alan ürünlere uygulanır.

3.Topluluk üçüncü ülkelere uygulanan tarım payına tekabül eden spesifik vergilerin aynısını Türkiye'ye uygular.

4.Türkiye Topluluk'tan yaptığı ithalata, 19. maddeye göre alınan tarım payını uygular.

Madde 21

Bu Kararda belirlenen yöntemlerle bağlı kalınmaksızın, 6 sayılı Ek/Tablo 1 ve 6 sayılı Ek/Tablo 2'de yer alan ürünlere Türkiye'de uygulanacak ithalat resimlerini ilk Tablo için üç aşamada 3 yıl içinde, ikinci Tablo için ise 1 yıl içinde indirildiği bir istisna rejimi; öngörülmektedir. Bu ithalat resimlerinin düzeyleri, 6 sayılı Ek/Tablo I ve 6 sayılı Ek/Tablo 2'de gösterilmiştir.

İlgili sürelerin sonunda bu Bölümün hükümleri eksiksiz uygulanır.

Madde 22

1.Topluluk ile Türkiye arasındaki ticarette temel bir tarım ürününe uygulanan verginin indirilmesi halinde, Türkiye'ye yapılan ithalat için 20. maddenin 4. fıkrasına veya Topluluğa yapılan ithalat için 20. maddenin 3. fıkrasına göre tespit edilen tarım payı orantılı olarak indirilir.

2.Birinci fıkrada sözü edilen indirimlerin belli bir kota dahilinde gerçekleştirilmesi durumunda, Ortaklık Konseyi indirimli tarım payının uygulanacağı ürünleri ve miktarları gösteren bir liste hazırlar.

3.Birinci ve ikinci fıkranın hükümleri 21. maddede sözü edilen ithalat resimlerine de uygulanır

Madde 23

İstisna rejimi kapsamına giren ürünlerden birinin veya birkaçının ithali Türkiye'de, işlenmiş tarım ürünleri itibariyle Gümrük Birliğinin amaçlarını tehlikeye sokabilecek ciddi sorunlar yaratır veya yaratma tehlikesi taşırsa, kabul edilebilir bir çözüm bulmak amacıyla Gümrük Birliği Ortak Komitesi bünyesinde danışmalar gerçekleştirilir.

Böyle bir çözümün bulunamaması halinde, 63. madde hükümleri saklı kalmak kaydıyla Gümrük Birliği Ortak Komitesi, Gümrük Birliğinin iyi işleyişinin sürdürülmesi için uygun yöntemler tavsiye edebilir.

KISIM II

TARIM ÜRÜNLERİ

Madde 24

1.Ortaklık Konseyi, Katma Protokol'ün 32. ila 35. maddelerinde öngörüldüğü üzere, Tarafların aralarında tarım ürünlerinin serbest dolaşımının sağlanması konusundaki ortak hedeflerini yeniden teyid eder.

2.Ortaklık Konseyi, bu ürünlerde serbest dolaşıma erişmek için gerekli koşulların oluşturulması bakımından ek bir süreye ihtiyaç duyulduğunu kaydeder.

Madde 25

1.Türkiye, tarım ürünlerinin serbest dolaşımını sağlamak için gereken ortak tarım politikası önlemlerini kabul edecek şekilde politikasını uyarlar. Türkiye, bu hususta alınan kararları Topluluğa bildirir.

2.Topluluk, tarım politikasını geliştirirken Türk tarımının çıkarlarını mümkün olduğunca dikkate alır ve Komisyon'un ilgili önerileri ile bu önerilere dayanılarak alınan kararları Türkiye'ye bildirir.

3.İkici fıkrada sözü edilen öneriler ve kararlar ile Türkiye'nin l. fıkra uyarınca tarım alanında uygulamayı amaçladığı öneriler konusunda Ortaklık Konseyi bünyesinde danışmalar gerçekleştirilebilir.

Madde 26

Topluluk ve Türkiye, tarım ürünleri ticaretinde birbirlerine tanıdıkları tercihli rejimleri, aşamalı olarak ve karşılıklı yarar sağlayacak biçimde geliştirirler. Ortaklık Konseyi, bu tercihli rejimlerde yapılan iyileştirmeleri düzenli olarak inceler.

Madde 27

Ortaklık Konseyi, Türkiye'nin 25. maddenin l. fıkrasında anılan ortak tarım politikası önlemlerini aldığını tespit ettikten sonra, Topluluk ile Türkiye arasında tarım ürünlerinin serbest dolaşımının sağlanması için gerekli hükümleri kabul eder.

KISIM III

GÜMRÜK HÜKÜMLERİ

Madde 28

1.Bu Kararın yürürlüğe girdiği tarihte, Türkiye, Topluluk Gümrük Kodu'nu ihdas eden 12 Ekim 1992 tarih ve (EEC) 2913/92 sayılı Konsey Yönetmeliği ile onun uygulama hükümlerini belirleyen 2 Temmuz 1993 tarih ve (EEC) 2454/93 sayılı Komisyon Yönetmeliğini (16) temel alan aşağıdaki konulara ait hükümleri kabul eder.

a.malların menşei;

b.malların gümrük değeri;

c.malların Gümrük Birliği bölgesine girişi;

d.gümrük beyannamesi;

e.serbest dolaşıma giriş;

f.ekonomik etkisi olan gümrük işlemleri ve erteleme rejimleri;

g. malların dolaşımı;

h.gümrük borcu;

i.itiraz hakkı.

2.Türkiye aşağıdaki mevzuata dayanan hükümleri bu Kararın yürürlüğe girdiği tarihte uygulamaya koymak için gerekli önlemleri alır:

a.taklit malların serbest dolaşıma sokulmasını yasaklayan önlemler getiren 1 Aralık 1986 tarih ve (EEC) 3842/86 sayılı Konsey Yönetmeliği (17) ile onun uygulama hükümlerini belirleyen 14 Ekim 1987 tarih ve (EEC) 3077/87 sayılı Komisyon Yönetmeliği (18)

b.Topluluğun gümrük vergisi istisnaları sistemini düzenleyen 28 Mart 1983 tarih ve (EEC) 918/83 sayılı Konsey Yönetmeliği (19) ile onun uygulama hükümlerini belirleyen 29 Temmuz 1983 tarih ve (EEC) 2287/83, (EEC) 2288/83, (EEC) 2289/83 ve (EEC) 2290/83 sayılı Komisyon Yönetmelikleri ;(20)

c.Ortak Gümrük Tarifesinin 51. Faslında ve 53. ila 62. Fasıllarında yer alan ve Topluluğa ithal edilen bazı tekstil ürünleri için menşe kanıtlarına ve bu kanıtların kabulüne ilişkin (EEC) 616/78 sayılı Konsey Yönetmeliği. (21)

3.Gümrük İşbirliği Komitesi, 1. ve 2. fıkraların uygulanması için uygun önlemleri belirler.

Madde 29

Tarafların idari yetkilileri arasında gümrük konularında yardımlaşma Ek 7 hükümlerine göre gerçekleştirilecek olup Topluluk açısından bu yardımlaşma Topluluk yetki alanına giren konuları kapsar.

Madde 30

Gümrük İşbirliği Komitesi, bu Kararın yürürlüğe girmesinden önce, borçların tahsili alanında işbirliği konusunda yardımlaşmaya ilişkin hükümleri belirler.

KISIM IV

YASALARIN YAKINLAŞTIRILMASI

BÖLÜM I

FİKRİ, SINAÎ VE TİCARİ MÜLKİYETİN KORUNMASI

Madde 31

1.Taraflar fikri, sınai ve ticari mülkiyet haklarının yeterli ve etkili biçimde korunması ve uygulanmasını sağlamaya verdikleri önemi teyid ederler.

2.Taraflar, ancak fikri mülkiyet haklarına Gümrük Birliği'ni oluşturan iki tarafta da eş düzeyde etkili koruma sağlanması halinde Gümrük Birliği'nin gereğince işleyebileceğini kabul ederler. Dolayısıyla 8. Ekte öngörülen yükümlülükleri yerine getirmeyi taahhüt ederler.

BÖLÜM II

REKABET

A. Gümrük Birliğinin Rekabet Kuralları

Madde 32

1.Rekabetin engellenmesi, kısıtlanması veya bozulması amacını güden veya sonucunu veren tüm girişimler arası anlaşmalar, girişim birliklerinin aldığı kararlar ve anlaşmalı uygulamalar, özellikle:

a.alış veya satış fiyatlarını veya herhangi bir başka ticaret koşulunu dolaysız veya dolaylı olarak belirledikleri;

b.üretimi, pazarları, teknik ilerlemeyi ve yatırımları sınırladıkları veya denetim altına aldıkları;

c.pazarları veya arz kaynaklarını paylaşmaya yönelik oldukları;

d.ticarette diğer taraflarla yapılan eşdeğer işlemlere farklı koşullar uygulayarak bunların rekabet gücünü azalttıkları;

e.sözleşmelerin akdini, mahiyeti bakımından veya ticari teamüle göre sözleşmenin konusuyla ilgili olmayan ek yükümlülüklerin karşı tarafça kabul edilmesi şartına bağladıkları takdirde Gümrük Birliği'nin iyi işleyişiyle bağdaşmaz sayılarak Topluluk ile Türkiye arasındaki ticareti etkileme olasılığı taşıdıkları ölçüde yasaklanır.

2.Bu madde ile yasaklanan tüm anlaşmalar ve kararlar otomatik olarak geçersizdir.

3.Bununla birlikte, girişimler arasında yapılan herhangi bir anlaşma veya anlaşmalar kategorisi girişim birliklerinin aldığı herhangi bir karar veya kararlar kategorisi herhangi bir anlaşmalı uygulama veya anlaşmalı uygulamalar kategorisi malların üretim veya dağıtımının geliştirilmesine ya da teknik veya ekonomik ilerlemeye yönelik olduğu ve ortaya çıkan yararın adil bir bölümünü tüketicilere de sunduğu ve:

a.girişimlere bu amaçlara erişmek için kaçınılmaz olanların dışında kısıtlamalar getirmediği;

b.girişimlere söz konusu ürünlerin esaslı bir bölümünün ticaretindeki rekabeti ortadan kaldırma olanağı sağlamadığı takdirde l. fıkranın hükümlerinin uygulanmayacağı ilan edilebilir.

Madde 33

1.Bir veya birkaç girişimin Topluluk ve/veya Türkiye topraklarının tümünde veya esaslı bir bölümünde sahip olduğu hakim konumu suiistimal etmesi, Topluluk

ile Türkiye arasındaki ticareti olumsuz etkilediği ölçüde Gümrük Birliğinin iyi işleyişiyle bağdaşmaz sayılarak yasaklanmıştır.

2.Bu suiistimal özellikle şu unsurlara dayanabilir:

a.haksız alış veya satış fiyatlarının ya da başkaca haksız ticari koşulların dolaysız veya dolaylı olarak dayatılması;

b.üretimin, pazarların veya teknik gelişmenin tüketicilerin zararına sınırlanması;

c.ticarette diğer taraflarla yapılan eşdeğer işlemlere farklı koşullar uygulanarak bunların rekabet gücünün azaltılması;

d.sözleşmelerin akdinin, mahiyeti bakımından veya ticari teamüle göre sözleşmenin konusuyla ilgili olmayan ek yükümlülüklerin karşı tarafça kabul edilmesi şartına bağlanması.

Madde 34

1.Topluluk Üyesi Devletler'in veya Türkiye'nin herhangi bir biçimde Devlet kaynaklarını kullanarak sağladıkları ve belli girişimlerin kayırılması veya belli ürünlerin üretiminin özendirilmesi suretiyle rekabeti aksatan veya aksatma tehlikesi taşıyan her türlü yardım, Topluluk ile Türkiye arasındaki ticareti etkilediği ölçüde Gümrük Birliğinin iyi işleyişiyle bağdaşmaz.

2.Aşağıdakiler Gümrük Birliğinin işleyişiyle bağdaşır:

a.ürünlerin menşei bakımından ayrım gözetilmemek koşuluyla bireysel tüketicilere sağlanan sosyal nitelikte yardımlar;

b.doğal afetlerin veya olağandışı olayların neden olduğu zararı giderme amacını güden yardımlar;

c.Almanya Federal Cumhuriyeti'nin, Almanya'nın bölünmüşlüğünden etkilenen bazı bölgelerinin ekonomisine yönelik olarak verilen ve bölünmüşlüğün neden olduğu ekonomik sakıncaların giderilmesi için gerekli olan yardımlar;

d.Topluluk ile Türkiye arasındaki ticaret koşullarını ortak çıkara ters düşecek ölçüde olumsuz etkilememek kaydıyla, bu Karar'ın yürürlüğe girmesinden itibaren beş yıl süreyle Türkiye'nin göreli azgelişmiş bölgelerinin ekonomik gelişmesini desteklemek üzere verilen yardımlar.

3.Aşağıdakiler Gümrük Birliği'nin işleyişiyle bağdaşır sayılabilir:

a.Katma Protokol'ün 43. maddesinin 2. fıkrasına uygun olarak, yaşam standartlarının son derece düşük olduğu veya işsizliğin ciddi boyutlara vardığı yörelerdeki ekonomik gelişmeyi desteklemek amacıyla verilen yardımlar;

b.Avrupa'nın ortak çıkarlarına hizmet eden önemli bir projenin gerçekleşmesini desteklemeye veya Topluluğa Üye Devletler'den birinin ya da Türkiye'nin ekonomisinde ortaya çıkan ciddi sorunları gidermeye yönelik yardımlar;

c.bu Kararın yürürlüğe girmesinden itibaren beş yıl süreyle, Katma Protokol'ün 43. Maddesinin 2. fıkrasına uygun olarak Gümrük Birliği'nin kurulmasının gerekli kıldığı yapısal uyumu sağlamaya yönelik yardımlar. Söz konusu sürenin sonunda Ortaklık Konseyi bu hükmün uygulanmasını gözden geçirir.

d.Topluluk ile Türkiye arasındaki ticaret koşullarını ortak çıkara ters düşecek ölçüde olumsuz etkilememek kaydıyla, belli ekonomik faaliyetlerin veya belli yörelerin ekonomisinin gelişmesini kolaylaştırmaya yönelik yardımlar;

e.Topluluk ile Türkiye arasındaki ticaret koşullarını ortak çıkara ters düşecek ölçüde olumsuz etkilememek kaydıyla, kültür değerlerinin ve mirasının korunmasına yönelik yardımlar;

f.Ortaklık Konseyi'nin saptayabileceği diğer yardım kategorileri.

Madde 35

32., 33. ve 34. Maddelerin hükümlerine aykırı olan uygulamalar, Avrupa Topluluğu'nu kuran Antlaşmanın 85., 86. ve 92. Maddeleri'nde ve Topluluğun ikincil mevzuatında yer alan kuralların uygulanmasından kaynaklanan ölçütler temelinde değerlendirilir.

Madde 36

Taraflar, mesleki ve ticari gizlilik gereklerinin getirdiği kısıtları dikkate alarak bilgi alışverişinde bulunurlar.

Madde 37

1.Ortaklık Konseyi, Gümrük Birliğinin yürürlüğe girmesinden itibaren iki yıl için de, 32., 33. ve 34. maddelerin hükümleri ile 35. maddenin ilgili kısımlarının hükümlerinin uygulanması için gerekli kuralları içeren bir karar alır. Bu kurallar Topluluğun mevcut kurallarına dayanacak ve başka şeylerin yanı sıra rekabetle ilgili her merciin rolünü belirler.

2.Bu kurallar kabul edilinceye kadar:

a.Topluluk'taki ve Türkiye'deki merciler, anlaşmaların, kararların ve anlaşmalı uygulamaların kabul edilebilir olup olmadığı ve hakim konumun suiistimali hususlarını 32. ve 33. maddeler uyarınca karara bağlarlar.

b.34. maddenin uygulama kuralları olarak GATT Sübvansiyonlar Kodu hükümleri uygulanır.

Madde 38

1.Topluluk veya Türkiye belli bir uygulamayı 32., 33. ve 34. maddelere aykırı bulduğu ve: söz konusu uygulama 37. maddede sözü edilen uygulama kurallarında yeterince ele alınmamış olduğu veya söz konusu kuralların mevcut olmaması durumunda, söz konusu uygulama diğer Tarafın çıkarlarını ciddi biçimde zedelediği veya zedeleme tehlikesi taşıdığı ya da dahili sanayiine zarar verdiği veya zarar verme tehlikesi taşıdığı takdirde Gümrük Birliği Ortak Komitesi bünyesinde gerçekleştirilecek danışmaları takiben veya bu danışmalar için talepte bulunmasından 45 işgünü sonra uygun önlemleri alabilir. Gümrük Birliği'nin işleyişini en az aksatacak önlemlere öncelik verilir.

2.Madde 34'e aykırı uygulamalar sözkonusu olduğunda, yukarıda sözü edilen önlemler Tarifeler ve Ticaret Hakkında Genel Anlaşma kapsamına giren durumlarda

sadece Tarifeler ve Ticaret Hakkında Genel Anlaşma'nın veya onun gözetimi altında oluşturulmuş ve Taraflar arasında geçerli olan herhangi bir başka hukuki belgede belirlenen usul ve koşullar çerçevesinde uygulamaya konabilir.

B. Mevzuatın yakınlaştırılması

Madde 39

1.Türkiye, Gümrük Birliği ile amaçlanan ekonomik bütünleşmeyi gerçekleştirmek amacıyla, rekabet kurallarıyla ilgili mevzuatının Avrupa Topluluğu mevzuatıyla bağdaştırılmasını ve etkili biçimde uygulanmasını sağlar.

2.Türkiye, 1. fıkradaki yükümlülükleri yerine getirmek için:

a.Gümrük Birliğinin yürürlüğe girmesinden önce, girişimlerin AT Antlaşmasının 85. ve 86. maddelerinde sözü edilen koşullardaki uygulamalarını yasaklayan bir yasayı kabul eder. Ayrıca, Gümrük Birliğinin yürürlüğe girmesinden itibaren bir yıl içinde, Toplulukta yürürlükte bulunan tüm blok muafiyet yönetmeliklerinde ve AT mercilerinin geliştirdiği içtihatta yer alan ilkelerin Türkiye'de uygulanmasını sağlar. Topluluk, Gümrük Birliğinin yürürlüğe girmesinden sonra mümkün olan en kısa sürede, AT'nin blok muafiyet yönetmeliklerini kabul etmesi, yürürlükten kaldırması veya değiştirmesi ile ilgili usulleri Türkiye'ye bildirir. Türkiye, yasalarında yapılması gerekebilecek uyarlamaları bu bilgilerin verilmesini izleyen bir yıl içinde gerçekleştirir;

b.Gümrük Birliğinin yürürlüğe girmesinden önce, bu kuralları ve ilkeleri etkili biçimde uygulayacak bir rekabet merci oluşturur;

c.Bu Kararın yürürlüğe girmesinden önce, tekstil ve giyim sektörüne verilen tüm yardımları AT Andlaşmasının 92. ve 93. maddelerine tabi olan Topluluk çerçeve kararlarına ve esaslarına uygun hale getirir. Türkiye, bu sektöre yönelik olan ve söz konusu çerçeve kararları ve esaslar doğrultusunda uyarlanan tüm yardım programlarını Topluluğa bildirir. Topluluk, Gümrük Birliğinin yürürlüğe girmesinden itibaren bu çerçeve kararlarının ve esaslarının kabulü, yürürlükten

kaldırılması veya değiştirilmesiyle ilgili usulleri en kısa zamanda Türkiye'ye bildirir. Türkiye, bu bilgilerin verilmesini izleyen bir yıl içinde mevzuatını uyarlar;

d.Bu Karar'ın yürürlüğe girmesinden itibaren iki yıl içinde, tekstil ve giyim sektörüne verilenler dışında kalan tüm yardım programlarını, AT Antlaşmasının 92. ve 93. maddelerinde öngörülen Topluluk çerçeve kararlarına ve esaslarına uygun hale getirir. Topluluk bu çerçeve kararların ve esasların Topluluk tarafından kabulü, yürürlükten kaldırılması veya değiştirilmesi ile ilgili her türlü usulü Türkiye'ye en kısa zamanda bildirir. Türkiye, bu bilgilerin verilmesini izleyen bir yıl içinde mevzuatını uyarlar;

e.Türkiye'de yürürlükte bulunan ve (d) bendine göre uyarlamaya tabi tutulan tüm yardım programlarını Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girmesini izleyen iki yıl içinde Topluluğa bildirir. Yeni bir programın kabul edilecek olması halinde, Türkiye, bu programın içeriğini Topluluğa en kısa zamanda bildirir;

f.Bir girişime veya girişimler grubuna verilecek olan ve bir Üye Devlet tarafından sağlanmış olması halinde Topluluk çerçeve kararları ve esasları uyarınca Topluluğa bildirilme zorunluluğu bulunan herhangi bir münferit yardım ile Topluluk çerçeve kararlarının ve esaslarının dışında kalmakla birlikte miktarı 12 milyon ECU'yü aşan ve bir Üye Devlet tarafından sağlanmış olması halinde AT mevzuatına göre bildirilmesi zorunlu bulunan münferit yardımları Topluluğa önceden bildirir. Üye Devletler'ce sağlanan ve AT Antlaşması'nın 93. maddesi uyarınca Komisyon'un analizine tabi olan münferit yardımlar konusunda Türkiye'ye Üye Devletler'le aynı esasa göre bilgi verilir.

2.Topluluk ve Türkiye, girişimlerin kısıtlayıcı faaliyetleriyle ilgili yasalarındaki bütün değişiklikleri birbirlerine bildirirler. Taraflar bu yasaların uygulandığı durumları da birbirlerine bildirirler.

3.Bu maddenin 2. fıkrasının (c), (e) ve (f) bentleri uyarınca verilen bilgilerle ilgili olarak, Topluluk, Türkiye tarafından verilen ve bir Üye Devlet tarafından verilmesi halinde AT hukukuna aykırı sayılacak olan yardımlara itirazda bulunma hakkına sahiptir. Türkiye'nin Topluluğun öne sürdüğü görüşe katılmaması ve

konunun 30 gün içinde çözüme kavuşturulmaması durumunda gerek Topluluk gerek Türkiye konuyu hakeme götürme hakkına sahiptir.

4.Türkiye bir Üye Devlet tarafından yapılan yardımın AT mevzuatına aykırı olduğu görüşünde olduğu takdirde bu yardıma itiraz etme ve Ortaklık Konseyi'ni toplantıya çağırma hakkına sahiptir. Ortaklık Konseyi konuyu üç ay içinde çözüme kavuşturamazsa konuyu Avrupa Toplulukları Adalet Divanına götürmeye karar verebilir.

Madde 40

1.Topluluk, AT Anlaşmasının 85., 86. ve 92. maddeleri çerçevesinde alınacak ve Türkiye'nin çıkarlarını etkileyebilecek herhangi bir kararı en kısa zamanda Türkiye'ye bildirir.

2.Türkiye Topluluk tarafından AT Anlaşmasının 85., 86. ve 92. Maddelerine göre karara bağlanan herhangi bir belirli dosyayla ilgili olarak bilgi talep etme hakkına sahiptir.

Madde 41

Kamu girişimlerine ve özel veya inhisarı haklardan yararlanan girişimlere ilişkin olarak Türkiye, gerek Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kuran Antlaşma'nın, özellikle de 90. maddesinin ilkeleri ile ikincil mevzuat ve bu temel üzerinde geliştirilen içtihatta yer alan ilkelere Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girmesinden itibaren bir yıl içinde uyulmasını sağlar.

Madde 42

Türkiye, ticari nitelikteki Devlet tekellerini Ortaklık Konseyi'nin saptadığı koşullara ve takvime uygun biçimde aşamalı olarak uyarlayarak bu Karar'ın yürürlüğe girdiği tarihi izleyen ikinci yılın sonundan itibaren malların temini ve pazarlanması bakımından Üye Devletler uyrukları ile Türkiye uyrukları arasında hiçbir ayırım gözetilmemesini sağlar.

Madde 43

1.Topluluk veya Türkiye, diğer Tarafın topraklarında sürdürülen rekabete aykırı faaliyetlerin kendi çıkarlarını veya girişimlerinin çıkarlarını olumsuz yönde etkilediği kanısındaysa birinci Taraf diğer Tarafa durumu bildirerek diğer Tarafın rekabetle ilgili merciin uygun yasal işlemleri yapmasını isteyebilir. Bildirimde rekabete aykırı faaliyetlerin niteliği ve bildirimde bulunan Tarafın çıkarları üzerindeki etkisi mümkün olan en somut biçimde ifade edilir ve bildirimde bulunan Tarafın elinden geldiğince ek bilgi sağlamaya ve işbirliğine girmeye hazır olduğu belirtilir.

2.Birinci fıkrada belirtilen bildirimin almasından ve Taraflar arasında duruma uygun ve yararlı temaslarda bulunulmasından sonra, bildirimi alan Tarafın rekabetle ilgili merci bildirimde sözü edilen rekabete aykırı faaliyetlere karşı yasal işlem yapılıp yapılmayacağı hususunu inceler. Bildirimi alan Taraf kararını bildirimde bulunan Tarafa bildirir. Yasal işlem yapılması durumunda, bildirimi alan Taraf bildirimde bulunan Tarafa bu işlemlerin sonuçlarını bildirir ve bu arada kaydedilen önemli gelişmeler hakkında mümkün olduğu ölçüde bilgi verir.

3.Bu maddenin hiçbir hükmü bildirimde bulunulan Tarafın rekabet yasaları ve yasa uygulama politikaları çerçevesinde bildirilen rekabete aykırı faaliyetlere karşı yasal işlem başlatıp başlatmama konusunda sahip olduğu takdir hakkını sınırlamaz ve başvuruda bulunan Tarafı söz konusu rekabete aykırı faaliyetlere karşı yasal işlem başlatmaktan alıkoymaz.

BÖLÜM III

TİCARİ KORUNMA ARAÇLARI

Madde 44

1.Ortaklık Konseyi, Taraflardan herhangi birinin talebi üzerine, Tarafların birbirleri arasındaki ticari ilişkilerinde korunma önlemleri dışında kalan tüm ticari korunma tasarruflarını inceler. Bu inceleme sırasında Ortaklık Konseyi, Türkiye'nin iç pazarla ilgili rekabet, devlet yardımlarının denetimi ve diğer konulardaki Topluluk müktesebatını yürürlüğe koyup etkili biçimde uygulanmasını sağlayarak haksız

rekabete karşı iç pazardakine denk bir koruma sağlaması koşuluyla bu tasarrufların askıya alınmasına karar verebilir.

2.Anti-damping önlemlerin uygulanması konusunda Katma Protokolün 47. Maddesi ile getirilen usuller yürürlükte kalır.

Madde 45

V. Kısmın II. Bölümü hükümlerine bir istisna olarak, söz konusu bölümde anılan danışma ve karar alma usulleri, Taraflardan herhangi birinin aldığı ticari korunma önlemlerine uygulanmaz.

Ticaret politikası önlemlerinin üçüncü ülkelere uygulanması konusunda, Taraflar, her iki Tarafın koşulları ve uluslararası yükümlülükleri olanak tanıdığında, bilgi alışverişinde bulunmak ve birbirlerine danışmak suretiyle önlemlerini koordine etmeye çaba gösterirler.

Madde 46

Bu Kararın I. Kısmı ile getirilen ürünlerin serbest dolaşımı ilkesine istisna olarak Taraflardan birinin 44. maddede sözü edilen ticaret politikası tasarrufları kapsamında diğer Tarafla veya üçüncü ülkelerle olan ilişkilerinde anti-damping önlemler veya başka önlemler almış veya almakta olması halinde, birinci Taraf, diğer Tarafın topraklarından ithal edilen söz konusu ürünleri bu önlemlere tabi tutabilir. Bu durumlarda birinci Taraf, Gümrük Birliği Ortak Komitesi'ne gerekli bilgileri verir.

Madde 47

Önceki maddelerde öngörülen ticaret politikası önlemlerine tabi tutulan ürünlerin ithaliyle ilgili işlemlerin tamamlanması sırasında ithalatçı Devlet'in mercileri ithalatçıdan gümrük beyannamesinde söz konusu ürünlerin menşeini göstermesini ister.

Ciddi ve sağlam gerekçelere dayanan kuşkular nedeniyle kesinlikle gerekli görülmesi halinde, söz konusu ürünün gerçek menşeini saptamak için destekleyici ek kanıtlar istenebilir.

BÖLÜM IV

KAMU ALIMLARI

Madde 48

Bu Kararın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren mümkün olan en kısa süre içinde, Ortaklık Konseyi Tarafların kamu alımları piyasalarını birbirlerine açmalarına yönelik görüşmelerin başlatılması için bir tarih belirler.

Ortaklık Konseyi bu alandaki gelişmeleri her yıl gözden geçirir.

BÖLÜM V

DOLAYSIZ VERGİLER

Madde 49

Bu Kararın hiçbir hükmü:

İki Taraftan birinin bağlı bulunduğu herhangi bir uluslararası anlaşma veya düzenlemeyle vergi alanında verdiği avantajları diğer tarafa teşmil etmez;

İki Taraftan birinin vergiden kaçınılmasını veya vergi kaçakçılığını önlemeyi amaçlayan herhangi bir önlemini almasını veya uygulamasını engellemez;

İki Taraftan birinin, yerleşik oldukları yer itibariyle aynı konumda olmayan vergi mükelleflerine kendi vergi mevzuatında yer alan hükümlerini uygulama hakkını engellemez.

DOLAYLI VERGİLER

Madde 50

1.Taraflardan hiçbiri diğer Tarafın ürünlerine benzer ulusal ürünlere dolaylı veya dolaysız şekilde uyguladığından daha yüksek dolaylı veya dolaysız bir iç vergi uygulayamaz.

2.Taraflardan hiçbiri, diğer Tarafın ürünlerine, başka ürünlere dolaylı koruma sağlayacak nitelikte iç vergi uygulayamaz.

3.Taraflar'dan herhangi birine ihraç edilen ürünler, bu ürünler üzerinden dolaylı veya dolaysız olarak alınan iç vergileri aşan miktarda dolaylı iç vergi iadesinden yararlandırılamaz.

4.Taraflar bu Kararın yürürlüğe girdiği tarihte yukarıdaki kurallara aykırı tüm hükümleri yürürlükten kaldırırlar.

Madde 51

Ortaklık Konseyi, Taraflara, bu Kararın kapsamına girmeyen ancak Ortaklığı doğrudan etkileyen alanlarda veya bu Kararın kapsamında olmakla birlikte Karar çerçevesinde özel düzenlemeye bağlanmamış alanlarda, mevzuat, yönetmelik veya idari düzenlemelerini birbirine yaklaştırmak üzere önlem almaları yolunda tavsiyede bulunabilir.

KISIM V

KURUMSAL HÜKÜMLER

BÖLÜM I

AT-TÜRKİYE GÜMRÜK BİRLİĞİ ORTAK KOMİTESİ

Madde 52

1.Ortaklık Anlaşmasının 24. Maddesi uyarınca, bu Karar'la AT-Türkiye Gümrük Birliği Ortak Komitesi kurulmuştur. Bilgi ve görüş alışverişinin gerçekleştirileceği Komite Ortaklık Konseyine tavsiyelerde bulunur ve Gümrük Birliğinin iyi işleyişini sağlamak için görüş bildirir.

2.Taraflar, bu Kararın uygulanmasında iki Taraftan birisi açısından güçlüklere neden olan hususlar üzerinde Komite bünyesinde danışmalarda bulunurlar.

3.Gümrük Birliği Ortak Komitesi kendi iç tüzüğünü hazırlar.

Madde 53

1.Gümrük Birliği Ortak Komitesi Tarafların temsilcilerinden oluşur.

2.Gümrük Birliği Ortak Komitesinin Başkanlığı altı aylık dönemler için Topluluk adına Avrupa Komisyonu temsilcisi ile Türkiye temsilcisi tarafından sırayla üstlenilir.

3.Gümrük Birliği Ortak Komitesi, görevlerini yerine getirmek amacıyla, genel bir kural olarak ayda en az bir kez toplanır. Komite ayrıca Başkanının çağrısı üzerine veya Taraflardan birinin iç tüzüğe uygun olarak yaptığı talep üzerine toplanabilir.

4.Gümrük Birliği Ortak Komitesi, görevlerini yerine getirmesine yardımcı olmak üzere gerekli göreceği şekilde alt-komiteler veya çalışma grupları oluşturabilir. Gümrük Birliği Ortak Komitesi, bu alt-komitelerin veya çalışma gruplarının bileşimini ve çalışma esaslarını kendi iç tüzüğünde belirler. Bunların görevleri, incelenecek konuya göre Gümrük Birliği Ortak Komitesince belirlenir.

BÖLÜM II

DANIŞMA VE KARAR USULLERİ

Madde 54

1.Bu Kararın I. ila IV. Kısımlarında yer alan diğer yükümlülükler saklı kalmak kaydıyla, Gümrük Birliğinin işleyişiyle doğrudan ilgili alanlardaki Türk mevzuatı Topluluk mevzuatına mümkün olduğu ölçüde uyumlu hale getirilir.

2.Gümrük Birliğinin işleyişiyle doğrudan ilgili alanlar ticaret politikası, üçüncü ülkelerle imzalanan ve sanayi ürünleri itibariyle ticari boyutu olan anlaşmalar, sanayi ürünleri ticaretindeki teknik engellerin kaldırılmasına ilişkin mevzuat, rekabet, sınai ve fikri mülkiyet hukuku ile gümrük mevzuatıdır.

Ortaklık Konseyi, Ortaklığın kaydettiği ilerlemeye göre uyumlaştırmanın gerekli olduğu alanların kapsamını genişletme kararı alabilir.

3.55. ila 60. maddeler arasında belirlenen usul kuralları bu maddenin amaçları bakımından da geçerlidir.

Madde 55

1.Avrupa Toplulukları Komisyonu Gümrük Birliği'nin işleyişiyle doğrudan ilgili yeni mevzuat hazırladığı ve Topluluğa Üye Devletler'in uzmanlarına danıştığı her durumda, Türk uzmanlara da gayrı resmi olarak danışır.

2.Avrupa Toplulukları Komisyonu Avrupa Birliği Konseyi'ne teklif sunarken, bu tekliflerin suretlerini Türkiye'ye iletir.

3.Avrupa Birliği Konseyinin kararından önceki dönemde iki Taraftan birinin talebi üzerine Taraflar Gümrük Birliği Ortak Komitesi bünyesinde birbirlerine danışırlar.

4.Taraflar bilgilendirme ve danışma süreci boyunca, sonunda Gümrük Birliğinin iyi işleyişi için en uygun kararın alınmasını kolaylaştırmak amacıyla iyi niyetle işbirliğine girerler.

Madde 56

1.Topluluk, 54. maddenin 2. fıkrasındaki tanıma göre Gümrük Birliğinin işleyişiyle doğrudan ilgili olan bir alanda mevzuat kabul ederken Türkiye'nin Gümrük Birliğinin iyi işleyişini sağlayacak mukabil mevzuatı kabul etmesine imkan sağlamak üzere durumu Gümrük Birliği Ortak Komitesi bünyesinde Türkiye'ye derhal bildirir.

2.Türkiye'nin mukabil mevzuatı kabulü konusunda güçlüklerin ortaya çıkması durumunda, Gümrük Birliği Ortak Komitesi, Gümrük Birliğinin iyi işleyişinin sürdürülmesi için karşılıklı kabul edilebilir bir çözüm bulmak yolunda her türlü çabayı gösterir.

Madde 57

1.Türkiye'nin bu Kararın I. ila IV. Kısımlarında yer alan yükümlülükleri saklı kalmak kaydıyla, 54. maddede tanımlanan uyumlaştırma ilkesi, Gümrük Birliği

Ortak Komitesinin değiştirilen mevzuatın Gümrük Birliğinin iyi işleyişini etkilemeyeceğine veya bu Madde'nin 2. ila 4. fıkralarında sözü edilen usullerin yerine getirilmiş olduğuna karar vermesi koşuluyla, Türkiye'nin Gümrük Birliğinin işleyişiyle doğrudan ilgili konularda mevzuat değişikliği yapma hakkını etkilemez.

2.Türkiye'nin Gümrük Birliğinin işleyişi ile ilgili alanlarda yeni mevzuat kabul etmeyi tasarladığı hallerde, Türkiye kendi yasama organının alınacak kararların Gümrük Birliği'nin işleyişi üzerindeki etkilerini tam anlamıyla bilerek karar almasını sağlamak üzere önerilen mevzuata ilişkin olarak Avrupa Toplulukları Komisyonu'nun görüşünü gayri resmi olarak alır.

Taraflar, sürecin sonunda Gümrük Birliğinin iyi işleyişi için en uygun kararın çıkmasını kolaylaştırmak amacıyla iyi niyetle işbirliği yaparlar.

3.Önerilen mevzuatın taslağı yeterince ileri bir aşamaya ulaştığında, Gümrük Birliği Ortak Komitesi bünyesinde danışmalar gerçekleştirilir.

4.Türkiye, Gümrük Birliğinin işleyişi ile doğrudan ilgili bir alanda yeni mevzuat kabul ederken durumu, Gümrük Birliği Ortak Komitesi bünyesinde Topluluğa derhal bildirir.

Türkiye'nin bu mevzuatı kabulünün Gümrük Birliğinin iyi işleyişini aksatma olasılığının bulunduğu durumlarda, Gümrük Birliği Ortak Komitesi karşılıklı kabul edilebilir bir çözüm bulmaya gayret gösterir.

Madde 58

1.56. maddenin 2. fıkrası ile 57. maddenin 4. fıkrasında öngörülen usule göre yapılan danışmalar sonunda Gümrük Birliği Ortak Komitesi karşılıklı olarak kabul edilebilir bir çözüm bulamadığı ve iki Taraftan birinin, mevzuattaki farklılıkların malların serbest dolaşımını etkileyebileceği, ticaretin yönünün değişmesine neden olabileceği veya kendi topraklarında ekonomik sorunlara yol açabileceği kanısında olması halinde, söz konusu Taraf konuyu Gümrük Birliği Ortak Komitesine götürebilir; Komite sonuçta ortaya çıkabilecek zarardan kaçınılmasını sağlayacak yöntemleri, buna gerek olduğu takdirde, tavsiye edebilir.

2.Gümrük Birliğinin işleyişiyle doğrudan ilgili bir alandaki mevzuatın uygulanmasındaki farklılıkların, ticaretin yönünün değişmesine, malların serbest dolaşımının aksamasına veya ekonomik sorunlara neden olması veya neden olma tehlikesi taşıması halinde de aynı usul izlenir.

3.Gümrük Birliğinin işleyişiyle doğrudan ilgili bir alanda Topluluk ile Türkiye mevzuatı arasındaki veya mevzuat uygulamaları arasındaki farklılıkların, ticaretin yönünün değişmesine, malların serbest dolaşımının aksamasına veya ekonomik sorunlara neden olması veya neden olma tehlikesi taşıması ve etkilenen Tarafın ivedi eylemi gerekli görmesi durumunda, söz konusu Taraf Gümrük Birliği Ortak Komitesine bilgi vererek gerekli himaye önlemlerini kendisi alabilir; Komite bu önlemlerin değiştirilmesine veya kaldırılmasına karar verebilir. Gümrük Birliğinin işleyişini en az aksatacak önlemlere öncelik tanınmalıdır.

Madde 59

Gümrük Birliğinin iyi işleyişiyle doğrudan ilgili alanlarda, Avrupa Toplulukları Komisyonu, Komisyonun yürütme yetkilerini kullanmasına yardımcı olan komitelere sunulacak önlem tasarılarının hazırlanmasında Türk uzmanların da mümkün olduğu ölçüde yer almalarını sağlar. Avrupa Toplulukları Komisyonu, bu amaçla, teklif taslaklarını hazırlarken Topluluk Üye Devletlerinin uzmanlarına danıştığı esasın aynısıyla Türk uzmanlara danışır. Avrupa Birliği Konseyine götürülen konunun ilgili komitenin mahiyetine göre uygulanan usule uygun olması durumunda Avrupa Toplulukları Komisyonu Türk uzmanların görüşlerini Avrupa Birliği Konseyine iletir.

Madde 60

Gümrük Birliğinin iyi işleyişinin sağlanması için gerekli olan durumlarda, Türk uzmanlar, Avrupa Toplulukları Komisyonunun yürütme yetkilerini Gümrük Birliğinin işleyişiyle doğrudan ilgili alanlarda kullanmasına yardımcı olan bir dizi teknik komitenin çalışmalarına katılırlar. Ortaklık Konseyi bu Kararın yürürlüğe girmesinden önce bu katılımın usullerini tespit eder. Komitelerin listesi 9 sayılı Ekte verilmiştir. Taraflar bu katılımı başka Komitelere teşmil etmeyi gerekli görürlerse

Gümrük Birliği Ortak Komitesi Ortaklık Konseyine karar alması için gerekli tavsiyelerde bulunabilir.

BÖLÜM III

İHTİLAFLARIN HALLİ

Madde 61

Ankara Anlaşmasının 25. Maddesinin 1. ila 3. fıkraları hükümleri saklı kalmak kaydıyla, 58. maddenin 2. fıkrası uyarınca alınan himaye önlemlerinin, 63. madde uyarınca alınan korunma önlemlerinin veya 64. madde uyarınca alınan dengeleyici önlemlerin kapsam veya süresi konusunda ortaya çıkan bir ihtilafı Ortaklık Konseyi, bu usulün başlatılmasından itibaren altı ay içinde halledemezse iki Taraftan biri uyuşmazlığı 62. maddede belirlenen usullere göre hakeme götürebilir. Hakem kararı ihtilafın Taraflarını bağlar.

Madde 62

1.Bir ihtilafın hakeme götürülmesi halinde tahkim üç hakemle yapılır.

2.İhtilafın iki tarafı 30 gün içinde birer hakem tayin ederler.

3.Bu şekilde tayin edilen iki hakem, Taraflardan ikisinin de uyruğu olmayan üçüncü hakemi aralarında mutabık kalarak tayin ederler. Hakemler tayinlerinden itibaren iki ay içinde mutabakata varamazlarsa üçüncü hakemi, Ortaklık Konseyi'nin hazırlayacağı yedi kişilik bir listeden seçerler. Ortaklık Konseyi bu listeyi kendi içtüzüğüne göre hazırlar ve inceler.

4.Hakem heyeti toplantılarını Brüksel'de yapar. Tarafların aksine bir kararı yoksa heyet kendi iç tüzüğünü hazırlar. Heyet kararlarını çoğunluk oyuyla alır.

BÖLÜM IV

KORUNMA ÖNLEMLERİ

Madde 63

Taraflar, Katma Protokolün 60. maddesinde öngörülen korunma önlemleri mekanizmaları ve yöntemlerinin geçerliğini koruduğunu teyid ederler.

Madde 64

1.Taraflardan birinin aldığı bir korunma veya himaye önlemi bu Karardan doğan hak ve yükümlülükler arasında dengesizliğe yol açtığı takdirde, diğer Taraf önlem alan Tarafa karşı dengeleyici önlemler alabilir. Gümrük Birliği'nin işleyişini en az aksatacak önlemlere öncelik tanınır.

2.63. maddede öngörülen usuller uygulanır.

KISIM VI

GENEL VE SON HÜKÜMLER

YÜRÜRLÜK

Madde 65

1.Bu Karar 31 Aralık 1995'te yürürlüğe girer.

2.Ortaklık Komitesi bu Kararın uygulanmasında kaydedilen ilerlemeyi 1995 yılı boyunca düzenli aralarla inceleyerek Ortaklık Konseyi'ne rapor verir.

3.1995 yılı Ekim ayının sonundan önce, iki Taraf Gümrük Birliğinin iyi işleyişi için bu Kararda öngörülen hükümlerin yerine getirilip getirilmediğini Ortaklık Konseyinde görüşür.

4.Ortaklık Komitesi'nin raporu (raporları) temelinde, bir tarafta Türkiye veya diğer tarafta Topluluk ve Üye Devletleri 3. fıkrada anılan hükümlerin yerine getirilmediği kanısına varırsa, söz konusu Taraf Ortaklık Konseyine l. fıkrada belirlenen tarihi erteleme kararını bildirebilir. Bu durumda söz konusu tarih 1 Temmuz 1996'ya ertelenir.

5.Bu durumda 2. ila 4. fıkraların hükümleri durumun gerektirdiği değişiklikler yapılarak uygulanır.

6.Ortaklık Konseyi diğer uygun kararları alabilir.

YORUM

Madde 66

Bu Kararda yer alan hükümlerden Avrupa Topluluğu'nu kuran Antlaşmanın mukabil hükümleriyle esas itibariyle aynı olanları, Gümrük Birliği kapsamına giren ürünlere uygulanmaları bakımından Avrupa Toplulukları Adalet Divanının ilgili kararlarına göre yorumlanır.

Brüksel'de 22 Aralık 1995 tarihinde tanzim edilmiştir.

AT - Türkiye Ortaklık Konseyi adına

L. ATIENZA SERNA